STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06627

ERTSEYLUNGEN

Maksim Gorky

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאקסים גארקי

ערציילונגען

איבערזעצט אויס דעם רוססישען

— פון —

ח. אלעקסאנדראָוו.

STAR HEBREW BOOK CO.
54-58 Canal Street, New York

אינהאַלטס-פערצייכנונג:

זייטע.

צו דיא לעזער	3
גאָרקי'ס לעבענס-בעשרייבונג	5
פאָגראָם	7
קין און אַרטעם	18
באַלעים	72
א בוך, וואָס לאָזט ניט שלאָפען	81
א ליגען	88
דער שטורם-פויגעל	91

מאַקסים גאָרקי.

(קורצע לעבענס־בעשרייבונג).

דער אמת'ער נאָמען פון בעריהמטען רוסישען שרייבער איז פ י ע ש ק אָ ו. ער איז געבאָרען געוואָרען אין ניזשני נאָווגאָראָד אין אַן אָרעמער פאַמיליע, אין 1869. ווען ער איז נאָך געווען גאָר אַ קינד איז ער געבליעבען אַ יתום—אָהן אַ טאַטען און אַ מאַמען. גוטע מענשען האָבען איהם אָבגעגעבען אין דער לעהרע צו אַ שוסטער. דער הונגערן און דיא קלעפּ אי פון בעל־הבית אי פון דיא שיכורים —דיא פּועלים האָבען איהם גיך דערעסען און ער איז אַנטלאָפען צו אַנאַנדער בעל־מלאכה, וועלכער האָט איהם בעהאַנדעלט ניט בעסער פון דעם ערשטען. מיט דעם צווייטען בעל־טובה האָט ער אויך גיך אָבגעשלאָגען כּפּרות, און איז אָנגעקומען צו אַ מאַלער פון איקאָנעם (הייליגע בילדער). ער איז אָבער ניט לאַנג אָבגעוועזען ביי דער נייער מלאכה; מן הסתם האָט ער דאָ אויך קיין האָניג ניט געלעקט. ער איז אַוועק פון מאַלער און געוואָרען אַ בעהעלפער אין קיך אויף אַ קליינעם דאַמפּפשיף, וואָס האָט געמאַכט נסיעות אויף דער וואָלגאַ. פון שיף איז ער אַריבער ארבייטען אין אַ גאָרטען, וואו ער איז געוואָרען ארויסגעצויגען; ער האָט געטהאָן כל עבודת פּרך און געקראָגען קלעגליבע שבירות. ער איז דאַמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר 15 און האָט קאָם געקענט לייענען און שרייבען.

זיין ערשטער רבי איז געווען דער קוכער פון שיף, וואו ער האָט געאַרבייט פאַר אַ בעהעלפער. דער קוכער האָט האָלט געהאַט צו לייענען און האָט בעקאַנט געמאַכט זיין בעהעלפער מיט דיא ווערק פון גאָגאָל, גליעב אוספּענסקי און אַנדערע גרויסע רוסישע שרייבער. אַ נייע וועלט האָט זיך געעפענט פאַר דיא אויגען פון אָרעמען פערוואָגעלטען יתום, און עס האָט זיך איהם פערוואָלט צו לערנען. ער איז אוועק אין קאַזאַן. אָבער דאָרטען האָט ער זיך דער־וואוסט באַלד נאָך זיין קומען, אַז פאַר דיא פּירות פון עץ הדעת דאַרף מען בעצאַהלען מיט מזומנים. ער האָט ניט געהאַט ביי דער נשמה אפילו קיין פערשימעלטע מטבעה אויך ניט—און פון לערנען איז שוין קיין רייד ניט געווען. ער איז אָנגעקומען אין אַ בעקעריי, וואו ער האָט געקנאָטען דיא טייג און געבאַקט בייגעל פאַר 3 רובעל אַ חודש, און געאַרבייט האָט ער פון 16 ביז 18 שעה אַ טאָג. ער האָט לאַנג ניט געקאָנט אויסהאַלטען אַזאַ פינסטערען לעבען. ער האָט געטרוימט פון דער פרייער לופט און איז געוואָרען אַ „באָסיאַק“.

מיר טרעפען איהם אין דיא סטעפּען פון נאָוואָראָסיאַ, אין דעם האַפען פון אָדעס, וואו ער שלעפּט זעק, ביי דער אַרבייט אין מיהלען׳ אויף אייזענבאַהנען, אויף פעלדער, אין דיא שמוציגע קוואַרטאַלען פון גרויסע שטעדט, וואו ער האַנדעלט מיט קוואַס און עפּעל א. ד. ג.

אָבער דיא גאַנצע צייט פון זיין גלות הערט ער ניט אויף צו לייענען און צו לערנען זיך. ניט איין מאָל איז ער געווען נאָהענט צו ׳עלבסט־מאָרד, און נאָר זיין שטאַרקער ווילען האָט איהם אָבגע־האַלטען פון אַ האַנדלונג, וואָס וואָלט צוגענומען פון דער וועלט איינעם פון דיא גרעסטע קינסטלער.

זיין ערשטע ערציילונג, וואָס האָט דערזעהען דיא וועלט, איז געווען „מאַקאַר טשודראַ“. זיא איז געווען אָבגעדרוקט אין 1892, און פון יענער צייט אָן האָט ער אָנגעשריעבען העבער פון 30 ערציילונגען׳ צוויי גרויסע ראָמאַנען: „פאָמאַ גאָרדיעיעוו“ און דיא „דריי חברים“ און צוויי דראַמען: „דיא קליינבירגער“ (מיעשטשאַנע) און „אויפ׳ן דעק“.

ח. אל.

דער פּאָגראָם*)

דיא מעשה האט פּאסירט מיט א יאָהר 15 צוריק. איך האב דעמאָלט געלעבט אין א ‑שטאָדט אויף דער וואָלגא.

עס איז געווען א הייסער טאָג אין יוני. פון אין דער פריה אָן האָב איך פערבראַכט אונטעןביים טייך. איך האָב געהאַט אויסצו־שמירען מיט זעגעכץ א פלאַכעס שיפעל, און עס איז שוין געווען אַרום מיטאָג צייט, ווען ערגיץ אין דער פאָרשטאָדט, הינטער מיר, האָט זיך מיט א מאָל אויפגעהויבען א דערשטיקטער בייזער ליאַרעם, וואָס מען האט געקענט אננעהמען פון וויטען פאר א געשריי פון הונגעריגע אָקסען. איך בין אליין אויך געווען הונגעריג, כ'האָב גע־וואָלט וואס גיכער ענדיגען מיין אַרבייט און תחילת האב איך זיך וועניג געקימערט מיט דעם וויטען געפילדער, אָבער דאָך האָט ער געוואַקסען מיט יעדער סעקונדע, זיך אויסברייטענדיג אזוי וויא א רויך, בעת עס ברעכט אוים א שרפה.

אין דער הייסער לופט איבער דער פאָרשטאָדט איז געשטאַ־נען א וואָלקען פון שטויב. איך האב זיך איינגעקוקט אין יענע זייט,

---

*) גאָרקי'ס ערצעהלונג איז ערשיענען אין דעם בוך, וואָס רוססישע שרייבער און געלעהרטע האבען ארויסגעלאָזען צום גונסטען פון דער הונגער־ליידענדער אידישער בעפעלקערונג אין זיד־רוסלאַנד. גאָרקי בעשרייבט איין אמת'ען פאַקט, דעם פּאָגראָם, וואָס האָט פּאַסירט אין ניזשני נאָווגאָראָד אין 1884. דער אמת'ער נאָמען פון געהרג'עטען פּאָדריאדטשיק זעלמאן פון דער ערצעהלונג איז געווען דייטשעלמאן.

און עס האָט זיך מיר געכומען דוכטען, אַז דיא לופט האָבען אָנגע־פילט צוזאַמען מיט׳ן שטויב, וואָס האָט זיך געהויבען פון דער ערד, אויך פערשיעדענע קולות. און דיא קולות האָבען זיך געטראָגען פון הונדערטע מיילער, דער שטויב איז געוואָרען וואס א מינוט געדיכ־טער, דיא פערשיעדענע קולות אַלץ העכער, דיא ערד האט געציי־טערט, אין דער זעלבער צייט האט אויך געכומען ציטערען מייז הארץ, און איך האָב געפיהלט, אַז עס רוקט זיך אָן עפּעס א שרעק, אַן אונגליק....

איך האב אוועקגעוואָרפען מיין ארבייט, ארויפגעקלעטערט אויפ׳ן זאַמדיגען ברעג און זיך ארומגעקוקט: פון אַלע הייזער פון דיא טהירען און טהויערן האבען גע׳שפּרונגען מענשען און זיינען געלאָפען איבער דער גאַס, ערגעץ ווייטער אין מיטען פאָרשטאָדט: הינד און קינדער זיינען מיטגעלאָפען; בעאונרוהיגטע טויבען האבען זיך געטראָ־גען איבער דיא קעפּ; היהנער האבען זיך געדרעהט אונטער דיא פיס. דיא אַלגעמיינע אויפרעגונג האט מיך אויך פערכאפּט און איך בין מיטגעלאָפען.

„אויף דער יעליזאוועטינסקאיא איז א פּאָגראָם!" האָט אימי־צער א געשריי געטהאָן.

גלייך אַנטקעגען דער לויפענדער מאסע איבער דער ניט־ברוקירטער גאַס איז געפלויגען א לאָמאָוואָי איזוואָשטשיק שלאָגענדיג מיט רשעת מיט דער לאַנגער לייצע זיין פערד און האט געברומט וויא א לייב מיט אַלע זיינע כחות:

„אונזערע קריעגען קלעפּ!.... איידא, פּעק־טרעגער!

איך האב זיך פערקירעוועט אין א שמאָלען זאַוואולאָק און בין געבליבען שטעהן.

דער זאַוואולאָק איז געווען שרעקליך געפּאַקט מיט מענשען. פּאר אונז, עפּיס ערגיץ ווייט, האט זיך געטראָגען א ווילדער גע־שריי פון מענשליכע קולות. מען האָט געקאָנט הערען, וויא עס קלינגען צוקלאפּטע שויבען, וויא עפּיס פאלט איין מיט א געוואַלדיגען גערויש, וויא שווערע קלעפּ האקען דיא לופט; איינצעלנע קולות האבען זיך וויא וואָלקענס צוזאַמענגעגאָסען אין איינעם.

„דאס הרג׳עט מען דיא אידען'', האט געזאָגט מיט אַ צופריע־דענעם טאָן אַן אַלטער מאַן, וועלכער איז געווען אָנגעטאָן גאַנץ ריין און אַנ׳שטענדיג; ער האט געריבען זיינע קליינע מיט קנייטשען דורכגעגעסענע הענד; „זיי האָבען דאָס כשר פערדיענט".

איך האב זיך דורכגעשלאָגען פאָראויס, נעהנטער צום ליארעם, וועלכער האט מיך געצויגען צו זיך מיט אַ מאָדנער קראַפט און האט מיר אויפגערעגט דיא נערוועז. און ניט נאָר מיך אליין האט ער צו זיך געצויגען, דער שוידערליכער ליארעם; ער האט אין זיך אריינגעצויגען אַלעמען אַזוי וויא אַ זומפּ.

דיא פּנים׳ער, וואָס איך האב פאר זיך דערזעהען, האָבען אַלע געטראָגען אויף זיך דעם אויסדרוק פון אַ טיעפען זינלאָזען האַס; דיא אויגען האבען ביי אַלעמען געבליסטשעט אזוי משונה׳דיג ווילד און זשעדנע; דיא שווערע געדיכטע מאַסע האט זיך געטראָגען פאָר־אויס און איז געווען קאַפּאַבל צו פע־ניכטען אַלץ ארום זיך; יעדער איינציגער איז געווען קאַפּאַבל אומצואווארפען דעם פאָדערשטען, איהם צו טרעטען אונטער דיא פיס, דערשטיקען און דערווערגען.

איך בין אריינגעלאָפען אין אַ הויף, פון דאָרטען בין איך אריבערגעשפּרונגען איבער׳ן פּלאַנקען אין אַן אַנדער הויף, פון דאַנען נאָך אין צוויי הויפען, — און איך בין ווידער געווען אין אַ געדיכטער מאַסע מענשען. זיי האָבען אָנגעפּאַקט דעם איינגען פער־בויטען הויף פון אַ גרויסען שטיינערנעם הויז, און דיא ערד האט ביי זיי פּשוט געציטערט אונטער דיא פיס. פעררייסען דיא קעפּ האָ־בען זיי עפּעס געברומט אַזוי וויא דער טייוועל וואָלט אין זיי אריין. דיא פּנים׳ער זיינען געווען רויט, צווישען דיא אָפענע ליפּען האבען געבלישצעט דיא ציינער, דיא הענד האָבען זיי געוואָרפען אין אַלע זייטען, האָבען זיך געשטופּט פאָראויס, געשטויסען, געקלעטערט אויף דיא דעכער פון דיא ניעדריגע הייזער אין דיא געהעפטען, ארונטער־געפאַלען און ווייטער געקלעטערט. און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואָס יעדער איינציגער האָט זיך, דוכט זיך, געשטויסען אין אַ בעזונדערע זייט, האָבען אַלע דאָך געהאַט עפּעס אַ כלל-געפיהל; דער מענש

איז געוואָרען אַן אבר פון איין איינציגען אונגעהויערען קערפּער, וואָס האָט געלעבט מיט דער זעלביגער געוואַלדיגער קראַפט.

אויפ׳ן דאַך פון הויז, ביי דעם קוימען, הויך איבער דער גע־דיכטער מאַסע מענשען, וואָס דער האַס האָט צוזאַמענגעשמאָלצען אין איין חיה, איז געשטאַנען אַ הויכוויקסיגער דאַרער איד. ער האָט געריסען מיט דיא פינגער דיא ציגעֶל פון קוימען און האָט זיי איינס נאָכ׳ן אַנדערען געשליידערט אונטען; ער האָט דערביי געשריען אונ־פערשטענדליכע ווערטער מיט אַ שאַרפער שטימע, וואָס האָט גע־קלונגען וויא דיא שטימע פון דער ווילדער מאַסע אונטען. זיין לאַנגע גראָע באָרד האָט זיך געשאָקעלט, זיינע ווייסע הויזען זיינען געווען בעדעקט מיט רויטע פלעקען.

צו איהם אויבען האָבען זיך געטראָגען שרעקליך בייזע גע־שרייען:

„שיסט איהם אַרונטער פון דאָרטען!

„גיט אַהער אַ ביקס! וואַרפט אויף איהם שטיינער!

„קלעטערט צו איהם אַרויף!

אין שטוב דורך דיא פענסטער האָבען זיך געזעהען דונקעלע פיגורען. דאָס זיינען געווען דיא פּאָגראָמשטשיקעס, וועלכע האָבען צוטראַסקעט דיא ראַהמען און געוואָרפען פון אינעווייניג אין הויף אַלערהאַנד זאַכען.

אַ בחור׳ל מיט געגרייזעלטע האָר און אַ ברייטען מויל האָט צוגעשלעפּט צום פענסטער אַ שפּיגעל, איהם אויפגעהויבען אין דער הויך און אַ געשריי געטהאָן:

„איידאַ, היט זיך!“

דער שפּיגעל האָט אַ בלישצע געגעבען אין דעם שיין פון דער זון און איז געפאַלען אויף דר׳ערד. דער בחור׳ל האָט זיך אַריבערגע־בויגען דורכ׳ן פענסטער און האָט איהם בעגלייט מיט דיא אויגען. זיין ברייטער פּנים האָט געטראָגען איין ערנסטען, פערזאָרגטען אויס־דרוק, אָבער אָהן דעם מינדעסטען סליאַד פון רשעת. ביי אַ צווייטען פענסטער האָט זיך בעוויזען אַ יונג מיט אַ שוואַרצען באָרד, מיט

א קיסען אין האנד. איין ריס—און א גערימטער וויסער וואָלקען פון פעדערן האָט זיך אויפגעהויבען אין דער לופטען.

„עס שנייעט, ברידער, זעהט, אז איהר זאָלט ניט אָבפריהרען די נעזוער!“ האָט א געשריי געטהאָן דער יאַלד, ווען די פעדערען זיינען געפאַלען אויף די קעפּ.

אויפ׳ן הויף האָבען זיך דערהערט קולות.

— אהער! איינער האָט געפונען אין א טון אידישע קינדער.

— הרג׳עט זיי אַוועק!

— מיט די שאַרבענס אָן וואַנד!

— העי, דוא, אלטער זשיד! געה־זשע אַרונטער! מען האָט געפונען דיינע אייניקלעך!

— קריך אַרונטער פון דאַך, אויב ניט דערשלאָגען מיר דיינע ממזרים!

אין דער לופט האָט זיך דורכגעטראָגען א קינדערשער געשריי —דאָס איז געוועזען א שרעקליכער קול, וואָס האָט דורכגעשניטען דעם פערשטיקטען ליאַרעם פון דער מאַסע, אזוי וויא א בליץ שניידט דורך די וואָלקענס. און דער ליאַרעם איז געוואָרען א ביסעל שוואַכער.

— ריהרט זיי ניט אָן! האָט אימיצער א געשריי געטהאָן.

— לאָזט די קינדער צורוה!

— שלאָגען דאַרף מען די עלטערע!

עס האָט זיך ווידער דערהערט א קינדערשער קול׳כעל, דין און שאַרף, וואָס האָט א שניט געטהאָן אין הארצען און האָט בעטויבט מעהר וויא אַלע אַנדערע קולות צוזאַמען.

— זיך צושלאָגען דעם קאָפּ?

— ניין, צודריקט די פיס!

— דאָס איז א ביסעל איין אַלטער שד!

— אַנטיפּ, קום אַרויף אויבען — אַרונטערוואַרפען דעם אַלטען זשיד!

צוויי פּעק־טרעגער, אמת׳ע גבורים האָבען זיך דורכגעשטופּט דורך די מאַסע און האָבען גענומען קלעטערן אויפ׳ן דאַך.

אין א פענסטער האָט זיך ווידער בעוויזען דער בחור׳ל מיט די רויטע באַקען און ערנסטען געזיכט. ער האָט זיך געמאַכט ארויסצושטופען דורכ׳ן פענסטער אן אַלמער אָדער א קאסטען און האָט א געשריי געטהאָן צו די מענשען אונטען אין הויף:

— קינדער, כאַפּט, ס׳איז געפּעם!

דער קאסטען האָט אָבער ניט געקאָנט דורכגעהען דורכ׳ן פענסטער. דער בחור׳ל האָט איהם אָבגעשלעפּט צוריק, איז אויף איין רגע פערשוואונדען געוואָרען, האָט זיך ווידער בעוויזען אין פענסטער און א געשריי געטהאָן, אויסציהענדיג די ווערטער:

— הי־י־י־י־ט — זי־י־י־יך!

אונטען איז ארונטערגעפאַלען מיט א בראזג א הויפען טעלער, דערנאָך איז אראָבגעפלויגען א בלאנק־געפּוצטער סאַמאָוואַר. די מענשען אין הויף זיינען אָבגעשפּרונגען אָן א זייט, פערשטעלט דעם קאָפּ מיט די הענד און זיך געקייקעלט פון געלעכטער. א דיקער פויערל מיט רויטע האָר האָט אויפגעהויבען דעם סאַמאָוואַר, האָט איהם א וואָרף געטהאָן אין דער הויך און דערנאָך ווידער אויף דר׳ערד און האָט איהם אָנגעהויבען צו טרעטען מיט די פיס. אויפ׳ן דאך האָט זיך דערהערט א שרעקליכער געשריי.... אַלע האָבען א קוק געטהאָן אויבען. דאָס בלעך פון דאך האָט געבראַזגעט. אימיצען האָט מען פון דאָרטען געריסען מיט אַלע כחות. עטליכע סעקונדען איז דער מענש געהאַנגען אין דער לופטען, ציטערנדיג מיט אַלע אברים. דערנאָך האָט ער זיך אָבגעריסען און איז מיט א געשריי אראָבגע־פלויגען אונטען. עס האָט זיך דערהערט א העסליכער, ווייכער קלאַנג....

איך בין ארויסגעלאָפען פון הויף און הינטער מיר האָט גע־הילכט א ברומעריי מיט נצחון:

— אה — אה — אה!....

— אהאַ... אה!... דאָ האָבען מיר איהם געפּאַקט!

אין גאַס האָט מען געבראָכען טישען און שטוהלען, צעהאַקט קאַסטענס, מיט געלעכטער און לצנות געריסען בגדים. ארום האָבען זיך געטראָגען פעדערן, פו די פענסטער פון צוויי הייזער זיינען

געפלויגען קיסענס, קערב, שטיקלעך מעבעל· דיא מאסע איז פער־כאפט געוואָרען פון ווילדען צושטערונגס־גייסט, און זיא האָט גע־כאפט דיא זאכען, געריסען זיי, געבראָכען אויף דער העלפט, געטראָטען אונטער דיא פיס.... צווײ פרויען, בעדעקט מיט טייכען שוויס, רויט וויא אינדיקעס, האבען זיך פעסט איינגעריסען מיט דיא הענד אין א קאסטען און איהם געשלעפט יעדערע צו זיך. פוך און פעדערען זיינען זיי געפלויגען ארום דיא קעפ. דיא פרויען האָבען עפּעס געשריען איינע דער צווייטער אין פנים אריין, אָבער וואָס — האָט מען ניט געקאָנט הערען; דיא קולות זיינען פערשטיקט געוואָרען דורכ'ן קראַך פון האַלץ, דורך דעם ווילדען געוויש פון דער מאסע און דער עיקר דורך דעם העסליכען געשריי, וואָס האָט זיך געטראָגען פון דיא פענסטער פון הויז.

א פויער, הויך און שטארק וויא א גבור, איז פערבייגעגאנגען לעבען מיר, אין א צוריסענער העמד און אָהן א היטעל, דיא האָר זיינען געווען ביי איהם צוואוארפען און איבער'ן שמוציגען געזיכט האָט גערונען בלוט, וואָס איז געווען דיק און כמעט שווארץ. ער האָט געמאכט מיט דיא הענד, און א תמ'עוואטער שמייבעל איז געלעגען אויף זיינע ליפען. ער האָט זיך פלוצלונג אָנגעשטויסען אָן א פּאָנאר. ער האָט איהם תיכף ארומגעכאפט מיטביידע הענד, זיך אָנגע־שפּארט אָן איהם מיט זיין ברייטער ברוסט, און גענומען איהם טרייסלען. דער פּאָנאר האָט זיך אָנגעהויבען צו שאָקלען און איז איינגעפאלען. „אַט אזוי", האָט א געשריי געטהאָן א צווייטער פויער, איז צוגעלאָפען, האָט געכאפט דעם פּאָנאר און איז געפאלען מיט איהם צוזאמען.

מיט א מאָל האָט זיך בעוויעזען אין דער מאסע, וויא א טויב אין א וואָלקען פון רויך, א מיידעל אין צעריסענע קליידער, מיט פונאנדערגעלאָזענע האָר. זיא איז געלאָפען מיט איין איינגעבויגענעם קאָפּ, דאָס געזיכט בלאס וויא שנעע, דיא אויגען ברייט אויפגעריסען.

„הרג'עט זיא אוועק, דיא זשידאָווקא!" האָט געברומט א שטי־מע, און דאָס מיידעל איז פערשוואונדען געוואָרען אין דער לעבענ־דיגער מאסע, וויא א צוקערקע אונטער פליעגען. איבער איהר איז

באלד געוואָרען א מישמאש פון מענשליכע קערפּער; מען האָט גע־קאָנט זעהן אויפגעהויבענע קולאַקעס; דיא לופט האָט זיך אָנגעפּילט מיט א מאָדנעם תאוה׳דיגען קרעכצען, מיט גראָבע ווערטער, שימ־פּפערייען, פּייפעריי, מיט׳ן קלאַנג פון שטאַרקע קלעפּ, — דאָס אַלץ האָט זיך צונויפגעמישט אין איין ווילדען, רשעות׳דיגען קול פון נצחון...

„פּלאַץ! זעלמאַן קומט צופאַהרען!“ האָט זיך דערהערט אין דער מינוט פון א רעדעל מענשען, וועלכע האָבען עפּעס געשלעפּט איבער דיא שטיינער. דאָס „עפּעס“ איז געווען א מענש אָדער דער קערפּער פון א מענשען, א האלב נאַקעטער, מאָגערער קערפּער, צו־קוועטשט, צוריסען, פון קאָפּ ביז דיא פיס בעדעקט מיט בלוט און שמוץ. צו זעלמאַנ׳ס פוס איז געווען צוגעבונדען א שטריק, מיט וועלכען מען האָט איהם געשלעפּט איבער דיא שטיינער פון גאַס, און א ברייטער פּאַס בלוט האָט בעצייכענט דעם וועג. צווישען דיא פלייצעס האָט זיך געשלעפּט א שטיק פלייש, צוזעצט, בעגאָסען מיט בלוט, און צוזאמען מיט דיא לאַנגע, מאָגערע הענד האָט זיך דאָס געשלאָגען אָן דיא שטיינער...

א גאַס יונג איז צוגעלאָפען און ארויפגעשפּרונגען אויפ׳ן קער־פּער. זיינע פיס זיינען איינגעזונקען געוואָרען אין דיא ווייכע שטיקער פלייש, ער האָט פערלאָרען דאָס גלייכגעוויכט און איז געפאַלען. אַלע האָבען אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער. זעלמאַן איז געווען א רייכער פּאָדריאַדטשיק. איך האָב איהם אָפט געזעהען פאַר זיין לעבען. אָבער דאָס, וואָס האָט זיך יעצט געשלעפּט פאַר מיינע אויגען אין גאַס האָט ניט געהאַט קיין שום עהנליכקייט ניט מיט איהם און ניט איבערהויפּט מיט א מענשען.

גאַנץ פערהילכט דורך דעם, וואָס איז פאַר מיר פאָרגעקומען, שיער דערשטיקט פון שטויב, האָב איך זיך געשלעפּט נאָך דער מאַסע, וויא א שפּענדעל שלעפּט זיך אויף א טייך נאָכ׳ן שטראָם וואַסער, און אַלץ, וואָס איך האָב געזעהען, איז מיר פאָרגעקומען וויא א שרעקליכער חלום. דאָרטען, אויף א ניעדעריגען הינשטאָק וואָס געהט פון דאַך, איז געבליעבען היינגען א ווייסער אונטערראָק; ער שוועבט הויך אין דער לופטען, און איינע אָן אַלטינקע שטעלט זיך

אויף דיא שפּיץ פינגער און שטרעקט אויס דיא דאַרע ברוינע האנד און וויל איהם כאַפּען. א בעוואַקסענער פּעק־טרעגער סטאַרעוועט זיך ארויפצושפּארען א סאַמעטענע היטעל אויף זיין ברייטען קאָפּ. גאסען־קינדער לויפען נאָך דיא עלטערע, קלייבען שטיקלעך פון דיא צובראָכענע שפּיעגלען, און איינער פון זיי כאַפּט שפּרינגענדיג דיא פעדערן, וואָס פליהען אַרום אין דער לופטען.

עס קומט צולויפען א פּאָליציסט; ער כאַפּט אַרויס דעם שווערד פון שייד, אָבער מען לאַכט איהם אויס, און פון הינטען הערט זיך געשרייען:

„האַלט איהם!“

„לאָזט איהם ניט דורכגעהן!“

איינער ווארפט איהם אונטער דיא פיס א צובראָכענעם קעסטעל, און דער פּאָליציסט פאַלט איבער איהם. א הויכער גע־לעכטער שיסט אויס אין דער מאַסע.

איך טהו א קוק אויף דר׳ערד; ביי מיינע פיס ליעגט א שטיק פערבלוטיגטע הויט בעדעקט מיט האָר...

„אהער, אהער, איהר מענשען!“

דער געשריי קומט פון הויף. דיא מאַסע שטופּט זיך אהין אריין דורכ׳ן טויער. עס טראָגט זיך א ברומעריי, הוזשעריי, פּייפעריי — א ריכטיגער גיהנם.

„שלאָגט זיא! שלאָ־אָ־אָגט זיא!“ שרייט מען.

אין הויז, אינווענינ, אויפ׳ן צווייטען גאָרן, פּויקט איינער מיט א ברעכשטאַנג, זיך סטאַרעוועגדיג דורכצומויערען דיא וואַנד צווישען צוויי פענסטער. שטיקלעך קאַלך און ציעגעל ברעקלען זיך און פאַלען ארונטער, נאָך זיי ציעהט זיך א ווייסער וואָלקען שטויב. פון א פענ־סטער פליהט א טאַץ, דרעהט זיך אום אין דער לופטען און פאַלט אויפ׳ן קאָפּ א דיקער פרוי. דיא פרוי בויגט זיך איין אין צווייען, ארויסלאָזענדיג א הילכעדיגען קוויטש.

„קאָזאַקען!“

„לויפט, ברידער!“

„קאָזאַקען קומען!“

אויפ'ן עק גאַס בעוויזען זיך קעפּ פון פערד, בלויע קאָזאַצקע היטלעך, קאַזאַצקע נאַגאַיקעס, און אַ הויכע הילכעדיגע שטימע קאַמאַנדירט:

"דריי אין אַ רייהע—ביעגאָם מאַרש!„

אַ הויפען ציגעל פאַלט אויפ'ן טראָטואַר. דיא וואַנד צווישען דיא צוויי פענסטער איז דורכגעבראָכען, און באַלד נאָכדעם רוקט זיך דורך פּאַמעלאַך דורך דיא פּאָרמלאָזע לאָך אין וואַנד אַ גרויסער אַלמער ער שאָקעלט זיך, קריכט אַזוי וויא געגען זיין אייגענעם וויללען, האַקט זיך אָב ביי אַ קאַרניז, דרעהט זיך אום און פאַלט אַרונטער אויף דיא שטיי־נער מיט אַ גוואַלדיגען קראַך. דיא לופט ווערט אָנגעפילט מיט אַ ווילדען געריוש, וואָס האַלט אָן אַ לאַנגע צייט, און עס דוכט זיך, אַז אַ שטראָם טראָגט זיך אונטער דער ערד, בעדעקט מיט שוים, אין אַ ווילדען גרימצאָרן, זיך רייסענדיג פון זיין געלעגער אויבען אַרויף, דרויסען...

דיא מאַסע לויפט אונטער דיא קלעפּ פון דיא נאַגאַיקעס און פון דיא פיס פון דיא פערד. זיא לויפט וויא אַ סטאַדע שעפּסען, נאַריש, בלינד. מען קען זיך לייכט בעהאַלטען אין דיא הויפען, אַרי־בערשפּרינגען פּאַרקענס, דאָך לויפען זייא אַלע פּאַזע דיא גאַס, אונ־טערשטעלענדיג זייערע קעפּ, רוקענס און פּלייצעס אונטער דיא שאַרפע קלעפּ. אַ קרעפטיגער פּאַק־טרעגער מיט אַ געגרייזעלטען קאָפּ קעהרט זיך פּלוצלונג אום, גיט אַ פערד אַ גוואַלדיגען טראַסק אין מאָרדע, און ווערט פערשוואונדען אין דער געדיכטער מאַסע קאָזאַקען. און אויפ'ן פּלאַץ, וואו ער איז פערשוואונדען געוואָרען, זשווישען אָהן איין אויפהער דיא קאָזאַצקע נאַגאַיקעס. דיא קאָזאַקען רייטען ווייטער, אַ פערד ביי אַ פערד, וויא אַ פעסטע וואַנד, און דיא מענשען אין גאַס לויפען וויא משוגעים, שטופּענדיג און שטויסענדיג איינער דעם צווייטען.

„וואַרפט שטיינער אויף דיא קאָזאַקען!"

פאַר דיא קאַפּיטעס פון אַ פערד וואַרפט זיך אַ פרוי, האַלב נאַקעט, בעגאָסען מיט בלוט. זיא איז ערשינען גאַנץ פּלוצלונג, אַזוי וויא זיא וואָלט אַרויס פון דער ערד; מיט אַ שוידערליכען געוויין כאַפּט זיא אָן דעם פוס פון פאָדערשטען קאָזאַק.

„לויפט! לוי־י־י־פט!"

„שטעהט!"

„שלאָגט דיא קאָזאקען!"

דיא מאַסע שרייט עס אוים און—לויפט ווייטער, וויא אַ בערג־שטראָם, גיט אָבשטעלענדיג זיך אויף איין רגע. דיא לופט איז אָנגע־פיהלט מיט דיא קלעפּ פון דיא קאַפּיטעס, וועלכע קלינגען איבער דיא שטיינער. דיא פערד קענען זיך קוים בעוועגען דורך דיא שטיקלעך מעבעל און גאַנצע בערג צוריסענע מלבושים, וועלכע ליעגען זיי אונטער דיא פיס. דיא פערד שטעלען זיך אויף דיא הינטערשטע פיס. דיא מאַסע בלייבט שטעהן און קעהרט זיך אום צו דיא קאָזאקען.

„פּופציג מאַן אַרונטער פון דיא פערד!"

דיא מאַסע ברומט און וואַרט. אָבער הינטער איהר, אויפ'ן אנדערן עק גאַס, בעווייזען זיך אויף פּאָליציסטען און קאָזאקען צופוס. דאַן פאַנגט מען אָהן צו שפּרינגען איבער דיא פּאַרקענס, אריינ־צולויפען אין דיא הויפען; דיא קאָזאקען לויפען נאָך און מאַכען אַרעסטען. נאַר וואָס איז געווען דיא מאַסע אַ ווילדע חיה, וועלכע האָט אָהן רחמנות, אָהן פערשטאַנד ערמאָרדעט און געפּייניגט גאַנץ אונשולדיגע מענשען, און יעצט זיינען דיא בעסטיען ניט מעהר וויא טרוסען, קאָזאקען און פּאָליציסטען בעפאַלען דיא לויפענדע אויך אונזיניג און אָהן מיטלייד, דיא פערפאָלגטע לויפען איבער דיא גאַסען וויא פייגלינגע, מיט קללות און שימפּפערייען.

אין אָבענד, בעת איך בין פאַרבייגעגאַנגען אויפ'ן באַזאַר אַ קאָזאַצקען פּיקעט, האָב איך געהערט, וויא איינער פון דיא קאָזאקען האָט געזאָגט צום צווייטען:

„מען זאָגט, אַז עס זיינען דערהרג'עט געוואָרען פערצעהן זשידעס!"

דער צווייטער האָט גאָר ניט געענטפערט און גלייכגילטיג גע־רויכערט זיין פּיפּקע.

קין און אַרטעם.

קין איז געווען א קליינוואוקסיגער, לעבעדיגער אידעל, מיט א שפיציגען קאָפּ, מיט א געלען דארען פּנים, דיאביינער פון דיא באַקען און דיא מאָרדע זיינען געווען בעוואקסען מיט קופּקעס געלע הארטע האָאר, און דער פּנים האט אויסגעזעהן אזוי, וויא ער וואָלט ארויסקוקען פון א׳ן אַלטען ארומגעריסענעם ראמען פון פּליוש, וואס זיין צודעק פון אויבען וואלט געווען דער קאָזירעק פון א פערשמירטע היטעל.

פון אונטער׳ן קאָזירעק און דיא געלע גאר וויא אויסגעפליקטע ברעמען, האבען געבלישצעט קליינצינקע גראָע אויגלעך. זייא פלעגען ייך זעהר זעלטען אָבשטעלען אויף איין זאַך א לאנגע צייט; זיי פלעגען אָן א׳ן אויפהער שנעל לויפען פון איין זייט אין דיא אנדערע און אומעטום האבען זייא געווארפען שמייכעלעך—מיט פּחד, מיט חניפת, מיט א זוכעניס פון חן און חסד.

איטליכער, וואס האט געזעהן דיא דאזיגע שמייכעלעך, האָט פערשטאַנען באלד אויפ׳ן אָרט, אז דאס עיקר־געפיהל פון מענשען, וועלכער קען אזוי שמייכלען,—איז דאס, וואס יענער האט מורא פאר אלץ און פאר אלעמען, און אין איין רגע קען ער פערציטערט ווערען פון שרעק וויא א בלאט פון בוים. און דעריבער, ווער עס האט זיך נאר ניט געפוילט, האט נאך מעהר פערשטארקט מיט רשעות׳דיגע לצנות און א שנעל אין נאז דעם דאזיגען געפיהל פון דעם אידען, א געפיהל, וואס איז געווען תמיד אנגעשטריינגט און האט דורכגעדרונגען ניט נאר זיינע נערווען, אבער משמעות אפילו דיא פאַלטען

פון דעם פּאַרוסינעווען אנצוג, וואס האט בעדעקט זיין אויסגעדאַרטען גוף פון אויבען ביז אראפּ און האט אויך אייביג געציטערט.

דעם אידענ'ס נאמען איז געווען חיים אהרן פּורוויץ; אבער גערופען האט מען איהם קין. דאס איז איינפאכער וויא חיים; דער נאָמען קין איז מעהר בעקאנט צווישען מענשען און אין איהם ליעגט א גרויסע מאָס פון בעליידיגונג. דער נאמען איז אפילו ניט געגאנגען צוא דעם קליינעם, דערשראָקענעם און שוואַכען מענשעל, אבער יעדערן האט זיך גערֿאַכט, אז דער דאזיגער נאמען מאלט אב גאנץ דייטליך דעם גוף און דיא נשמה פון אידען און פאר איין גאנג בעליידיגט ער איהם.

ער האט געלעבט צווישען מענשען, וועלכע זיינען געווען שלים־מזל'ניקעס, און פאר אזעלכע איז אלע מאהל א גרויסער פערגעניגען צו בעליידיגען דעם צווייטען, און זייא ווייסען אויך, וויא אזוי דאס צו טהאָן, ווייל לעת עתה קענען זייא בלויז אויף אזא'ן אופּ'ן זיך מתנקם זיין פאר זייערע קריוודעס, און בעליידיגען קינ'ען איז געווען גרינג. ווע מען האט מיט איהם געטריבען לצנות, האט ער מעהר ניט וויא געשמייכעלט, און זיין שמייכלען איז געווען פון א מענשען, וועלכער האט יך אין עפּעס פערזינדיגט; צייטענווייז האט ער זיינע בעליידיגער נאך אליין אונטערגעהאלפען צו מאכען שפּאס פון איהם; דאס איז געווען א מין האַנדגעלד, וואס ער האט געגעבען דיא מענשען פאר דאס רעכט צו לעבען און אטהעמען צווישען זיי.

ער האט געלעבט פון האנדעל, פערשטעהט זיך. ער איז געגאנגען איבער דיא גאסען מיט א הילצערנעם קעסטעל אויף דער ברוסט און האט געשריען מיט א זיסען, דינעם קול'כעל:

„וואַק־שאַ! שוועבעלעך! נאָדלען! שניט־סחורה! אלערהאַנד קליינינקייטען!“

נאָך איין כאראַקטער־צוג: אויערן האָט ער געהאט גרויסע, אָבגעשטאַנענע, און זיי פלעגען זיך הויבען און פאלען אָהן אן אויפהער, פונקט וויא ביי א שרעקעדיגען פערד.

געהאַנדעלט האָט ער אין שיכאַן, אין א געגענד, וואו עס האָט זיך פערקליעבען דער גאנצער אָבגעריסענער נאַקעט פון שטאָ"ט —

פערשיעדענע „פערבראַקירטע“ מענשען. שיכאַן שטעלט פּאַר אַ שמאָלע גאַס, וואָס איז פערבויט מיט אַלטע הייזער, הויכע און מרה־שחורה׳־דיגע; אין זיי געפינען זיך אכסניות, שיינקען, ברויט־בעקערייען, קראָמען מיט עסענוואַרג, מיט אַלטען אייזען און מיט אַלערהאַנדיגע אָבגעניצעוועטע זאַכען; אין זיי האָבען געוואָהנט גנבים און קויפער פון געגנב׳עטע סחורה, אָרימע הענדלער און הענדלערקעס מיט עסענוואַרג. אין גאַס איז שטענדיג געלעגען אַ שאָטען פון דיא הויכע הייזער, און עס איז געוועזען דאָרטען אַ סך בלאָטע און ש כורים; זומערצייט איז דיא גאַס תמיד געוועזען פול מיט אַ שטאַרקען עיפוש פון עפּים, וואָס האָט געפוילט, און פון איבערגעברענטע בראַנפען. דיא זון פלעגט נאָר גאַנץ באַגינען, פּאַרזיכטיג און ניט אויף לאַנג, אַריינקוקען אַהער אין גאַס, אַזוי וויא זיא וואָלט מורא געהאַט צו בעשמוצען מיט דער בלאָטע איהרע שטראַהלען.

דיא גאַס האָט זיך געצויגען איבער אַ זייטעל פון אַ באַרג, ניט ווייט פון דעם ברעג פון גרויסען טייך, און איז תמיד געוועזען פול מיט אַרבייטער פון שיפען, מיט מאַטראָזען פון דאַמפּפער, מיט פּעק־טרעגער. דאָ האָבען זיי געש כור׳ט און געלעבט אַ גוטען טאָג אַזוי, וויא זיי פערשטעהען, און אויך דאָ, אין פערבאָרגענע ווינקעלעך, פלעגען דיא גנבים זיצען און וואַרטען, ביז וואַנען יענע וועלען ווערען גוט מלא. לעבען דיא טראָטוואַרען פון גאַס זיינען געשטאַנען גרויסע ליימענע טעפּ פון דיא הענדלערקעס מיט פּעלמענעס (פליישקניידלעך), טישלעך פון דיא הענדלער מיט געפּיכטע קובענס און אָבגעקאָכטע לעבער. דיא מאַסען אַרבייטער פון טייך האָבען זשעדנע געשלונגען דיא הייסע אכילות, די ש כורים האָבען געזונגען ליעדער מיט ווילדע קולות און זיך געזידעלט, דיא סוחרים האָבען מיט הילבעדיגע שטימען פעררופען צו זיך דעם קונה און געלויבט זייער סחורה; עס האָט זיך געטראָגען אַ בריאַזג פון דיא וועגענס, וואָס האָבען זיך קוים מיט צרות געקאָנט דורכשפּאַרען צווישען דיא רעדלעך מענשען. וועלכע זיינען געשטאַנען אין גאַס, האָבען געקויפט אָדער פערקויפט, געוואָרט אויף אַרבייט אָדער אויף אַ כשר׳ע מציאה. אַ קאַשעבוצע פון טענער האָט זיך געטראָגען וויא אַ ווינד איבער דער גאַס, וואָס

איז געוועזן שמאָל וויא א טייך מיט שטעהעדיגע וואסער, און דיא טענער האָבען זיך געהאקט און צוהאקט אָן דיא שמוציגע וואנד פון דיא הייזער; דיא הייזער האָבען אויסגעזעהען וויא א לייב בעדעקט מיט וואונדען, ווייל דיא קאלך האָט זיך פון אויבען אָבגעברעקעלט און איז געוועזן אויסגעשמירט מיט גרינע פעשימעלטע פלעקען.

אין דער דאָזיגער גאַס, וואָס איז געוועזן פול מיט קאָכעדיגער בלאָטע, מיט א הילכעדיגען געוויש און מיט נבול־פה, האָבען זיך שטענדיג ארומגעדרעהט קינדער, — קינדער גרויסע און קליינע, אָבער איינס וויא דאָס אַנדערע שמוציג, הונגעריג און פערדאָרבען. זיי זיינען דאָ אַרומגעלאָפען פון אין דער פריה ביז׳ן אָבענד און געלעבט האָבען זיי פון דער גוטסקייט פון דיא הענדלערקעס אָדער פון זייערע פלינקע קליינע הענדלעך, און ביי נאכט האָבען זיי זיך געלעגט שלאָפען ערגיץ אָן א זייט,—הינטער א טויער, אונטער א טישעל פון א קוכען־טרעגער, אין דעם טיעפען פענסטער פון איין אונטערשטעגן גאָרן. וויא דיא זון פלעגט נאָר אויפגעהן, זיינען שוין ווידער געוועזן אויף דיא פיס דיא קליינע אויסגעצעהרטע קרבנות פון קינדערשע קראַנקהייטען, און האָבען זיך באַלד גענומען צו דער אַרבייט: גנב׳ענען געשמאַקע און טייערע ביסענס און אויסבעטלען דיא צוגעפוילטע, וואס זיי האָבען דורכ׳ן טאָג פערקויפט צו בעלנים. וועמעס קינדער זיינען דאָס געוועזן? אלעמענס... אָט אין דער גאַס איז דאָס קין אַרומגעגאַנגען טאָג־טעגליך, אויסרעכענעניג אויפ׳ן קול דעם לאַנגען צעטעל פון זיינע סחורה, און דאָ האָט ער זיא טאַקי פערקויפט צו דיא פרויען פון גאָס. זיי פלעגען ביי איהם אַנטלייהען אויף א פּאָאר ישעה א פערציגער מיט׳ן תנאי, אַז זיי זאָלען איהם אָבגעבען צוריק צוויי און צוואַנציג קאָפּיקעס, און זיי האבען שטענדיג בעצאָהלט עהרליך זייער חוב. איבערהויפּט, האָט קין געפיהרט אין דער גאַס גרויסע געשעפטען: ביי דיא אַרבייטער, וועלכע האָבען זיך אוועקגעלאָזען ש כור׳ען האָט ער געקויפט דיא העמדער, היטלעך, שטיוועל און גאַרמאָניקעס, ביי דיא פרויען—דיא ספּאָדניצעס, דיא יאַקלעך, דיא צירונג, וואָס זיינען ווערטה געוועזן א גראָשען, און דערנאָך האָט ער פאַר דיא סחורה געקראָגען אַנדערע אָדער ער האָט

זיא פערקויפט מיט א צוואנציגער פרנסה. און עס איז ניט פערביי איין שעה אין טאָג, וואָס מען זאָל פון איהם ניט אָבלאכען אָדער ניט מכבד זיין מיט קלעפּ און א מאָל פלעגט מען איהם אין גאנצען ארומ־נעהמען. ער האט זיך אויף דעם ניט בעקלאָגט; אויף דיא אַלע קלעפּ און בעליידיגונגען האָט ער געענטפערט מיט זיינע וויי־טראַג׳ישע שמייכעלעך.

עס פלעגט זיך טרעפען, אז אין א פינסטערען ווינקעל פון גאס פלעגען דעם אידען בעפאַלען צוויי־דריי יונגען, וועלכע זיינען געוועזען קאפּאבל פון הונגער אָדער פון דורסט נאָך בראנפען אוועק־הרג׳ענען א מענשען; אראָבגעשליידערט אויף דר׳ערד מיט א זעץ פון קולאק אָדער גלאט פון שרעק, פלעגט קין זיצען ביי דיא פיס פון זיינע רויבער, ציטערן מיט אלע אברים, זוכען אין דיא קעשענעס און זיך בעטען ביי זיי:

„הארעלעך! גוטינקע! נעהמט ניט צו אלץ... מיט וואָס וועל איך האנדלען?"

און זיין דארער פּנים האָט זיך אין גאנצען נעטרייסעלט פון דיא מיליאָנען שמייכעלעך.

„נו, פערשטעק דיין פּיסק! גיב נאָר אהער דריסיג קאָפּיקעס"...

דיא גוטע הארעלעך האָבען פערשטאַנען, אז מען דאַרף ניט ארויסרייסען ביי דער קוה דעם גאנצען אייטער, ווען מען וויל קריע־גען פון איהר מילך.

עס פלעגט זיך טרעפען, אז ער פלעגט זיך אויפהויבען פון דר׳ערד און געהן צוזאמען מיט זיי איבער דער גאס, שפּאסענדיג און שמייכלענדיג; זיי האָבען איהם אויך א טובה געטהאָן און גערעדט מיט איהם און אָבגעלאכט פון איהם און אַלע האָבען זיך געהאלטען פּראָסט און אָפען. און נאָך אזא בעגעגעניס פלעגט קין מעהר ניט וויא ווערען א ביסעל דארער.

מיט׳ן קהל האָט ער על כל פּנים ניט געלעבט אין אחדות. נאָר גאַניץ זעלטען האט מען איהם געקאָנט זעהן צוזאמען מיט א אידען, און יעדעס מאָל איז געוועזען לייכט צו בעמערקען, אז יענער קוקט אויף קין׳ען מיט גאוה און פעראכטונג. אין גאס האָט

מען גערעדט, אז קין איז געלעגעןביים קהל אין חרם, און א קורצע צייט האבען איהם דיא הענדלערקעס פון גאַס גערופען „פערפלוכטער“.

עס איז א סברה, אז דיא מעשה מיט'ן חרם איז געווען אן אויסגעקלערטע, הגם קין איז בלתי ספק געווען א שטיקעל אפיקורס —ער האָט מחלל שבת געווען און גענעסען טרפות. מען פלעגט צו־שטעהן צו איהם מיט קשיות, וויא אזוי האָט ער ביי זיך געפּועל'ט צו עסען אזעלכע זאכען, וואָס זיין אמונה האָט געאסור'ט? ער פלעגט זיך צונויפקאָרטשען, אָנהויבען צו שמייכלען און זעהען יוצא צו ווערען מיט א גלייכווערטעל אָדער גאָר אנטלויפען; פון דער אידישער אמונה און דיא אידישע מנהגים האָט ער קיין מאָל קיין וואָרט ניט דערציילט.

אפילו דיא אונגליקליכע קינדערלעך פון דער דאָזיגער גאַס האָ־בען איהם אויך גע'רודפ'ט; צו איהם אין קעסטעל און אין רוקען האָבען זיי געוואָרפען שטיקער בלאָטע, דיא שאָלעכטס פון קאַוואונען און אלערהאַנד פּאַסקודסטווע. ער האָט זיך געסטאַרעט זיי אבצו־שטעלען מיט זיסע רייד, אָבער על פי רוב פלעגט ער אנטלויפען פון זיי אין דיא געדיכטע רעדלעך מענשען, וואו זיי זיינען איהם ניט נאָכגעלאָפען, מחמת זיי האָבען מורא געהאַט, מען זאָל זיי דאָרטען ניט צוטרעטען אונטער דיא פיס.

אזוי האָט געלעבט קין טאָג איין, טאָג אויס; אלע האָבען איהם געיאָגט; — ער האָט געהאַנדעלט, געציטערט פון שרעק און געשמיי־בעלט; און אט האָט צו איהם איין מאָל זיין מזל אויך א שמייכעל געטהאָן....

* * *

איטליכער ווינקעל פון לעבען האָט זיך זיין אייגענעם טיראַן. אין שיכאַן האָט דיא דאָזיגע ראָלע געשפּיעלט דער שיינער ארמעם' א יונג—א ריעז, מיט א רעגעלמעסיג־קיילעכדיגען קאָפּ, וואָס איז געווען בעדעקט מיט א געדיכטע היטעל פון שווארצע געגרייזעלטע האָאר. דיא ווייכע האָאר האָבען זיך איהם געשאָטען אויפ'ן שטערן אין מאָדנע רינגען און זיך אַרונטערגעלאָזען ביז דיא וואונדער־שיינע סאַמעטענע ברעמען און דיא גרויסע ברוינע אויגען, לייגליכע און

תמיד פערצויגען מיט עפּיס א פוטערדיגע פייכטקייט. א נאָז האָט ער געהאַט א גלייכע, אזאַ, וויא מען זעהט אויף דיא בילדער פון דיא אַלטע רוימער, ליפּען רויטע, פולע, זעפטיגע, בעדעקט מיט גרויסע שוואַרצע וואָנצען; זיין גאַנצער קיילעכדיגער ריינער און דונקעלער פּנים איז געווען וואונדערבאַר גלייכמעסיג און פּשוט שיין, און דיא אויגען זיינע, וואָס זיינען געווען פערצויגען מיט א וואָלקען, האָבען איהם זעהר געפּאַסט, און עפּיס אזוי וויא געמאַכט פולער און בעדייטליכער זיין מאָדנע שיינקייט. מיט א ברייטע ברוסט, הויך און שלאַנק, תמיד מיט איין אונבעוואוסט־צופריעדענעם שמייכעל אויף דיא ליפּען, איז ער געווען אין שיכאַן א בייזע אָנשיקעניעס פאַר דיא מענער און א פרייד פאַר דיא פרויען. דעם גרעסטען טהייל פון טאָג האָט ער פערבראַכט ליעגענדיג ערגיץ אויף דער ברענעדיגער זון. גרויס, פויל, פלעגט ער ליגען און אריינאַטהעמען דיא לופט און דעם שיין פון דער זון מיט לאַנגזאַמע זיפצען, פון וועלכע זיין מעכטיגע ברוסט האט זיך געהויבען הויך און מעסיג.

ער איז אַלט געווען א יאָהר פינף און צוואַנציג. מיט א יאָהר דריי צוריק איז ער געקומען אין שטאָדט צוזאַמען מיט אַן אַרטעל פון פּראָמזינסקע פעק־טרעגער, *) און ווען דיא אַרבייט־צייט איז אַוועק, איז ער דאָ פערבליעבען אויף ווינטער; ער האָט פערשטאַנען, אז ער וועט אפילו ניט דאַרפען איינטונקען א פינגער אין קאַלטע וואַסער און קענען לעבען און האָבען פערגניגען מיט זיין גבורה'שאַפט און זיין שיינקייט. און אָט פון דעמאָלט אָן איז ער פון א דאָרף־יונג און פעק־טרעגער געוואָרען א ליעבלינג ביי דיא הענדלערקעס מיט פעלמענעס, ביי דיא קרעמערקעס און ביי דיא אַנדערע פרויען פון שיכאַן. דורך דעם מין בעשעפטיגונג האָט ער געהאַט לרוב עססען און בראָנפען און טאַבאַק אַלע מאָל, ווען ער האָט נאָר געוואָלט; פערלאַנגען עפּיס מעהר האט ער ניט געקענט, און אזוי האָט ער געלעבט.

---

*) פּראָמזינאָ איז אַ דאָרף אין סימבירסקער גובערניע, און פון דאָ׳ען געהען ארויס אויף וואָלגא דיא שטאַרקסטע פעק־טרעגער.

דיא פרויען האָבען זיך געריסען איבער איהם, זיך געשלאָגען, אויף דיא פערהייראַטע גע׳מסר׳ט דיא מענער, פון דיא מענער און געליעבטע האָבען זיי געקראָגען געשלאָגען מכות רצח, — אַרטעם איז געווען גלייכגילטיג צו דיא אַלע זאַכען; ער האָט זיך געבאַקען אויף דער זון, אויסציעהענדיג דיא אברים וויא א קאָטער, און האָט געוואַרט, ווען עס וועט זיך אין איהם אויפוועקען א באַגעהר, וואָס ער האָט געקאָנט אויספיהרען; אַזעלכע באַגעהרען האָט ער געהאַט ניט א סך.

געוויינליך איז ער געלעגען אויפ׳ן באַרג, אין וועלכען דיא גאַס האט זיך אַריינגעשפּאַרט. דאָ האָט ער געקענט זעהן גלייך פאַר זיינע אויגען דעם טייך, הינטערן טייך, ביז׳ן עק הימעל, האָבען זיך ברייט צואוואָרפען דיא לאָנקעס; וואו ניט וואו זיינען געלעגען אויף זייער גלאַטען גרינעם דיוואַן גראָע פלעקען — דאָס זיינען דערפער. דאָרטען—איז תמיד שטיל, קלאָר, גרין.... און ווען ער האָט א קעהר געטהאָן דעם קאָפּ לינקס, האָט ער געזעהען זיין גאַס, פון איין עק ביז׳ן אַנדערן, אין איהר האָט דאָס לעבען געקאָכט וויא אין א קעסעל; ווען ער האָט זיך איינגעקוקט אין דעם טאַראַראַם, האָט ער דערקאָנט דיא פיגורען פון בעקאַנטע מענשען, האָט געהערט דעם הונגעריגען געפּילדער פון דער גאַס און האָט פיעלייכט פון וואָס ניט איז געטראַכט. אַרום איהם, איבער׳ן באַרג, האָט געוואַקסען א געדיכטע גראָז, זיינען געשטאַנען וויא פערוואָגעלטע יתומות אויסגעדאַרטע בעריאָזעס, אַרומגעבראָכענע קוסטען בוזינע; דיא „באָסיאַקעס“ זיינען אהער געגאַנגען זיך אויסניכטערן, שפּיעלען אין קאָרטען, פערריכטען דיא בגדים אָדער אויסרוהען דיא ביינער נאָך דער אַרבייט און נאָך דיא געשלעג.

אַרטעם האָט קיין גוטען שם ביי זיי ניט געהאַט. ער האָט געהאַט אין זיך אַזא גבורה, דאָס קיינער האָט איהם ניט געקאָנט בייקומען, און אָפט פלעגט ער פערפיהרען מחלוקות, און אגב האט ער שוין צו לייכט פערדיענט זיין ברויט. דאָס האָט אַרויסגערופען קנאה, און דערצו נאָך האָט ער זעלטען אימיצען געגעבען א חלק פון זיין רויב-פּריין. איבערהויפּט זיינען אין איהם ניט געווען ענטוויקעלט דיא געפיהלע פון חבר׳שאַפט און עס האָט איהם ווייניג גע-

צווינגען צו קומען צווישען מענשען. אויב מען איז צו איהם געקומען און פערפיהרט א שמועס, האט ער גערן געענטפערט, אָבער אליין האָט ער ניט אָנגעפאַנגען צו רעדען; אויב מען האָט ביי איהם געבעטען געלד אויף א טרונק בראָנפען — האָט ער געגעבען, אָבער ער זאָל אליין געהן און טראַקטירען מיט א גלעזעל בראָנפען זיינע בעקאַנטע—דאָס ניט. און צווישען זיי איז געווען איינגעפיהרט, אַז איטליכע פערהאָרעוועטע קאָפּיקע זאָל מען אויסברייננגען בחברותא אויף עסען און טרינקען.

אהער, אין דיא קוסטען, פלעגען קומען צו ארטעמ׳ען דיא שלוחים פון ליעבע — אַן אָבגעריסענע און פערשמאָרקעטע מיידעל פון גאַס אָדער א פערשמאָרקעטער אינגעל. דאָס זיינען יונגע מענ־שעלעך, זיעבען־אכט יאָהר אלט, זעלטען צעהן, אָבער זיי פערשטעהן ס׳אָרא וויכטיגע שליחות מען האט זייא פערטרויט; זיי ריידען מיט א פערשטיקטען קול און אויף זייערע פּנים׳לעך ליעגט שטענדיג דיא אוואַיע פון א מענשען, וואָס טראָגט זיך אַרום מיט א טיעפען סוד...

„פעטערל ארטעם, דיא מומע מאריא האָט דיר געהייסען זאָ־גען, אַז איהר מאַן איז אוועקגעפאָהרען; בכן זאָלסט היינט אָנדינגען א לאָדקע, און זאָלסט אוועקפאָהרען צו איהר, אין דיא לאָנקעס"...

„אזוי־וי," ציעט ארטעם פוילע ווערטער, און זיינע שיינע אויגען שמייכלען מיט א דונקעלען גלאַנץ.

„לאָז זיך ניט בעטען, און"...

„פאר וואָס ניט ?... א... אָט וואָס... וועלכע איז דאָס, דיא מומע מאריא ?"...

„דיא קרעמערקע, ווייסט דען ניט?" זאָגט דער שלוח מיט א מין פאָרוואורף.

„דיא קרעמערקע.. יע? דאָס איז דיא, וואָס האלט דערביי מיט׳ן קראָם פון אייזען?"

„נו, יע, דערביי מיט׳ן קראָם פון אייזען. אניסיא ניקאָלאַיעוונאַ... וויא אזוי ווייסט דאָס ניט!"

„נו, נו, ברודערל. מיינסט טאקי, אז איך ווייס ניט ווער... איך זאָג דאָס גלאַט אַזוי... איך מאַך שפּאַס... כלומרשט וויא איך וואָלט פאַרגעסען... און מאַריאַן קען איך גוט"...

אָבער דער שילוך איז אין דעם ניט זיכער; עס ווילט זיך איהם גוט אויספיהרען זיין שליחות און ער פאַנגט אָן צו ערקלערען אַרטעמ׳ען באַריכות:

„מאַריא—דאָס איז יענע, דיא קליינע, מיט רויטע באַקען; לעבען דיא פּיש"...

נו—נו !... יענע, וואָס לעבען דיא פּיש. אָט ! ס׳אַרא מענש דוא ביסט !... איך וועל דען פערמישען ? גוט. זאָג איהר: מאַריאַ׳ן, אַז איך פאָהר, ער פאָהרט, זאָג איהר, געה !"

נאָך אַרטעמ׳ס רייד פערקרימט דער שילוח זיין פּנים׳ל, וואו עס צוגיסט זיך אַ מאָדנע זיסקייט, און ער פאַנגט אָן פערצויגען:

"פעטערל אַרטעם, גיב מיר אַ קאָפּיקע!„

„אַ קאָפּיקע? און וואָס טהוט מען, אַז ס׳איז ניטאָ?" זאָגט אַרטעם, און רוקט אַריין ביידע הענד אין דיא הויזען-קעשענעס. און עס טרעפט זיך ניט, ער זאָל ניט געפינען אַ מטבעה. מיט אַ גליק-ליכען שמייכעל פליהט דער שליה וויא אַ פייל פון בייגען אָנצוזאָגען דיא פריילינבע בשורה דער פערליעבטער הענדלערקע מיט אָבגעבאַקענע לעבער, אַז איהר בקשה איז איבערגעגעבען געוואָרען, און פון איהר אויך קריעגט ער בעצאָהלט פאַר דיא טרחה. ער ווייס דעם פּרייז פון געלד און געלד דאַרף ער האָבען ניט נאָר דערפאַר, וואָס ער איז הונגעריג; אָבער אויך דערפאַר, וואָס ער רויכערט פּאַפּיראָסען, טרינקט בראַנפען און האָט עסקים מיט מיידלעך. אויף מאָרגען נאָך אַזאַ סצענע איז אַרטעם נאָך גלייכגילטיגער וויא פריהער צום אַרומיגען לעבען און זיין זעלטענע שעהנקייט פון אַ מעבטיגע אָבער רוהיגע חיה בלאַנקט נאָך מעהר. אַזוי האָט זיך געצויגען די דאָזיגע זאַטע, כמעט בעוואוסטלאָזע עקסיסטענץ, רוהיגע, ניט קוקענדיג אויף דעם וואָס ער האָט געהאַט אָהן אַ צאָהל שונאים, וועלכע האָבען איהם מקנא געווען אָדער געהאַסט אויס אייפערזוכט; רוהיג איז געווען אַרטעמ׳ס עקזיסטענץ

ווייל זיא איז געוועזן בעוואַכט מיט דער שרעקליכער קראַפט פון זיין קולאַק.

אָבער צייטענוויים פלעגט זיך בעווייזען אין דיא ברוינע אויגען פון שיינעם יונג עפּעס א דונקעלער פלעק, דער אָנצייגער פון א שטורם, זיינע מאַמעטענע ברעמען פלעגען זיך מיט בעם צונויפרוקען און אין דעם ברוינליכען שטערן פלעגט זיך דורכשניידען א טיעפער קנייטש. ער פלעגט אויפשטעהן און געהן פון זיין מקום מנוחה אין גאַס אריין, און וואָס נעהענטער ער פלעגט צוקומען צו איהר האָווען און שמייען, פלעגען דיא שוואַרצאַפּלען פון זיינע אויגען ווערען אַלץ קיילעכדיגער און דיא דינע נאָזלעכער פלעגען אַלץ אָפטער ציטערן. אויף דער לינקער פּלייצע הייננט בייא איהם א געלער יאַק פון גראָבען געוואַנט, דיא רעכטע פּלייצע איז פערדעקט מיט דיא העמד און מען קען זעהן דורך איהר, ס'אַרא מעכטיגע פּלייצע דאָס איז. שטיוועל האָט ער פיינד געהאַט און איז אַלע מאָהל געגאַנגען אין לאַפּטשעס; דיא ווייסע לאַפּענס אויף דיא פיס, וואָס זיינען שיין איבערגעקרייצט מיט בענדלעך, מאַלען אָפּ דיא פלייש פון זיינע פיס, געגאַנגען איז ער פּאַמעלאַך, וויא א גרויסער שטורעמדיגער וואָלקען...

דיא גאַס איז בעקאַנט מיט זיינע דרכים און זיא זעהט שוין אויף זיין פּנים, וואָס זיא האָט פון איהם צו ערוואַרטען. עס הערט זיך א שושקעריי מיט אן התראה:

„אַרטעם געהט!“

און פאַר'ן שיינעם יונג מאַכט מען אין איילענים דעם וועג, מען רוקט אָב אָן א זייט דיא טישלעך און ברעטלעך מיט סחורה, דיא קעסלען און ליימענע טעפּ מיט דיא הייסע געקעכטס, מען שמייבעלט צו איהם חניפת'דיג, מען גיט איהם אָב „שלום עליכם“ . . . און אַלע ציטערן פאַר איהם, און ער געהט צווישען דיא מענשען, וועלכע האָבען מורא פאַר זיין קולאַק, געהט און שוויגט, מיט א פינסטערע צורה, און ווילד־שיין וויא א גרויסע היה.

אָט האָט זיין פוס פערטשעפּעט א טישעל מיט מאָגען, לעבער, לונגען—און דאָס פליהט אַלץ אויף די בלאָטיגע שטיינער; דער הענדלער לאָזט ארויס א פערצווייפעלטען געשריי און פאַנגט זיך אָן צו זידלען.

„ווער הייסט דיר שטעהן אין וועג?״ פרעגט ארטעם רוהיג, אָבער מען זעהט, אז דיא מעשה וועט זיין אַ מיאוס׳ע.

״דאס איז פאר דיר אַ וועג, דוא, אָקס איינער?„ שרייט דער הענדלער וויא איין אָבגעבריהטער.

״און וויא אז איך וויל דאָ געהן?

הינטער דיא ביינער פון דיא באַקען בעוויזען זיך ביי ארטעם׳ען גרויסע בלאָזען, און זיינע אויגען זעהן אויס וויא רויטע גליהענדע טשוועקעס. דער הענדלער זעהט דאס און רעדט ארויס אונטער׳ן נאָז:

״דיא גאַס איז פאר דיר צו שמאָל״ . . .

ארטעם געהט לאַנגזאַם ווייטער. דער הענדלער לויפט אַוועק אין טראַקטיר, נעהמט דאָרטען געקאָכטע וואַסער, וואַשט איבער אין איהם זיינע סחורה און אין פינף מינוט ארום שרייט ער שוין ווידער אויף דיא גאַנצע גאַס:

„לעבער, לונגען, אַ הארץ אַ הייסע! מאַטראָז! גיב דער ערשטער צו לייזען! פאר פינף קאָפּיקעס שנייד איך דיר אָב אַ שטיק צונג! מומעלע, קויף אַ העלזעל! ווער דארף האָבען אַ הארץ אַ הייסע? לעבער, לונגען!״

און עס רוישען וויא כוואַליעס דיא הילכעדיגע קולות און פון דער גאַס טראָגט זיך אַ שווערער עיפּוש פון בראַנפען, שוויים, פיש, זעגעכץ, ציבעלע.

מענשען געהען ארום הין און צוריק אין מיטען גאַס, פערשטע-לען דעם וועג דיא פערד, שרייען, האַנדלען זיך, לאַכען, הויך איבער זייערע קעפּ זעהט זיך אַ שטיק בלויער הימעל, פערדונקעלט פון שטייב און בלאָטע, וואָס הויבען זיך ארויף אין דער לופט פון דער דאָזיגער גאַס, און עס זעהט אויס, אז אפילו דיא שאָטענס פון דיא הייזער זיינען דא אויך פייכט און דורכגעווייקט אין בלאָטע . . .

„שניט-שחורה! פאָדים! נאָדלען!״ שרייט קין, ניט ארויסלאָ-זענדיג פון אויג אַרטעם׳ען, וועלכער איז פאר איהם נאָך מורא׳דיגער וויא פאַר אַנדערע.

„קובענס מיט בארנעס, קויף און דערקוויק דיא נשמה!״ זינגט זיך פאַנאַנדער אויפ׳ן קול אַ יונגע פערקויפערקע פון קובענס.

"ציבעלע, גרינע ציבע־לע !" העלפט איהר אונטער א צווייטע.

"קווא־אם ! קווא־אם !" קוואטשקעט מיט א הייזעריגע שטימע א'ן אלטינקער, קליין געוואקסען, מיט א גראָבען בויך און א רויטען פנים, זיצענדיג אין שאָטען פון זיין פעסעל מיט דער סחורה.

און א מאן, וועלכער האט געטראָגען אין גאס דעם מאָדנעם צונעמענס "דער אָבגעשמיסענער חתן", האלט אין פערקויפען א שיף־ארבייטער זיין אייגענע העמד פון לייב, א פערשמירטע, אבער א שטארקע, און שרייט צום קונא מיט איבערציינונג.

"דוא פלאָ־אקען איינער ! וואו וועסטו קויפען פאר א פערציזער אזא פיינע שטיקעל סחורה ? אין אזא העמד איז דאך ניט מיאוס צו געהן זעהן א כלה, א קופּצאָווע, מיט מיליאָנען ! טיי־ייוועל !"

דורך דעם אלגעמיינעם ווילדען, אָבער הארמאָנישען געפילדער שניידט זיך דורך מיט א מאָל א דינער קינדערשער קול'כעלע.

"גיט, אין נאָמען פון קריסטוס, א קאָפּיצקע . . . א יתומ'ל א'ן עלענדען . . . ניטאָ קיין טאטע און קיין מאמע" . . .

טשיקאווע און אזוי פרעמד צו אלץ קלינגט אין דער דאָזיגער גאס דער נאָמען פון קריסטוס!

"ארטיושא! קום נאָר אהער!" שרייט מיט א ליעבקייט א לעבעדיגע ווייבעלע, דיא זעלנערשע דאריא גראמאווא, וועלכע האנדעלט מיט פעלמענעס. "וואו ווערסט דאָס פערפאלען? וואָס פערגעססטו אונז?"

"האָסט א פולע פערקויפט?" פרעגט רוהיג ארטעם און ווארפט אום איהרע סחורה מיט א לייכטען שטופּ מיט'ן פוס. דיא פעלמע־נעס, געלע און גליטשעדיגע, ציהען זיך איבער די שטיינער און א פּארע געהט פון זיי, און דאריא איז קאַפּאבל צו קריכען זיך שלאָגען און שרייט זיך פונאנדער מיט סם אין מויל:

"קיין פּיצעל בושה און חרפה האָסטו ניט אין דיא אויגען דיינע! דוא גזלן דוא! וויא טראָגט דאָס דיך נאָך דיא ערד, דוא קעמעל דוא אסטראכאנסקער !"

מען מאכט פון איהר שפּאַס—אלע ווייסען, אז זיא וועט דאָס ארטעם'ען מוחל זיין.

און ער געהט ווייטער מיט דיא זעלביגע לאַנגזאַמע טריט, אַרויפקריכענדיג אויף מענשען מיט זיין ברוסט, טרעטענדיג זיי אויף דיא פיס. און פאַראויס פויזעט שנעל וויא א שלאַנג ריא פערשטיקטע התראה:

„אַרטעם געהט!"

אין דיא צוויי ווערטער, אַפילו דער, וואָס הערט זיי צום ערשטען מאָל, פיהלט אויך א סטראַשונאַק און ער טרעט אָב אַרטעם'ען דעם וועג און בעגלייט דיא מעכטיגע פיגור פון שיינעם יונג מיט נייגיריגע און פאַרזיכטיגע אויגען.

אָט בעגעגענט אַרטעם א בעקאַנטען „באָסיאַק". זיי גיבען זיך דיא הענד, און אַרטעם מיט זיין אייזערנע לאַפּע דריקט אזוי שטאַרק דיא האַנד פון זיין בעקאַנטען, אַז יענער שרייט פון וועהטאָג און זידעלט זיך. דעמאָלט כאַפּט איהם אָן אַרטעם מיט דיא פינגער פאַר דיא פלייצע און דריקט זיא אָדער ער טהוט איהם אָן אַנאַנדער וועהטאָג און שטום, רוהיג קוקט ער זיך איין, וויא דער מענש אָכצעט און זיפצעט אונטער זיין האַנד, וויא יענער ווערט דערשטיקט פון וועהטאָג און רעדט צווישען דיא ציינער:

„לאָז אָב, תליון!... פערפלוכט זאָלסטו ווערען!"...

אָבער דער תליון, אזוי וויא א ריכטער, האָט קיין רחמנות ניט.

קין פלעגט אויך ניט זעלטען אַריינפאַלען אין דיא אונערבאַרעמדיגע הענד צו אַרטעם'ען וועלכער פלעגט זיך שפּיעלען מיט איהם, וויא א נייגעריגעס קינד שפּילט זיך מיט א פליעג.

אָט דיא דאָזיגע חידוש'דיגע און אונבעגרייפליכע מעשים פון גבור האָבען געהייסען אין שיכאַן „אַרטיושקע'ס אַרויסגאַנג". מיט זיין „אַרויסגאַנג" האָט ער זיך איינגעקויפט א גוזמא שונאים, אָבער יענע האָבען ניט געקאָנט צוברעכען זיין אונגעהויערע גבורה, כאָטש זיי האָבען שוין ניט איין מאָל פּרובירט דאָס צו טהאָן. א מאָל האָבען זיך אויסגעקליעבען זיעבען געזונדע יונגען און מיט דער הסכמה פון דער גאַנצער גאַס בעשלאָסען צו לערנען בלק מיט אַרטעם'ען און איהם אָבצושלאָגען דיא פליגלען. צוויי פון זיי זיינען קוים אַרויס מיט'ן לעבען פון דער דאָזיגער פּראָבע, דיא איבעריגע זיינען אָבגע-

קומען מיט א קליינינקייט. א צווייטען מאָל האבען דיא קרעמער —ביי וועמען ארטעם האָט פערפיהרט דיא ווייבער—אַנגעדונגען דעם שטאָדטישען קצב, וועלכער איז געוועזן בעריהמט מיט זיין כח און האָט ניט איין מאָל גובר געוועזן דיא אטלעטען (גבורים פון צירקוס). דער קצב האט זיך אַנגענומען פאר א היבשע סומע געלד צו מאכען פון ארטעם׳ען א האלבען מת. מען האָט זיי ביידען צונויפגעבראכט און ארטעם, וועלכער פלעגט זיך קיין מאָל ניט אָבזאָגען צו געהן זיך שלאָגען אין א שפּאס, האָט מיט איין קלאַפּ ארויסגעהאקט ביי דעם קצב א האנד פון פּלייצע און מיט א צווייטען קלאַפּ „אונטער דיא נשמה" האט ער איהם אוועקגעלעגט אויפ׳ן אָרט כמעט א טויטען. אָט דיא אלע פאקטען האָבען נאָך העכער אויפגעהויבען ארטעם׳ס נאָמען פון א גבור און דיא צאָהל פון זיינע שונאים איז, פערשטעהט זיך, געוואָרען א סך גרעסער.

און ער האָט מאריך געוועזן נאָכ׳ן אלטען שטייגער זיינע „ארויס־גאנגען", צושטערענדיג אלץ און אלעמען, וואס איז איהם נאָר געשטאַ־נען אין וועג. וואָס׳ערע געפיהלע האָט ער אויסגעדריקט אויף דעם דאָזיגען דרך? מעגליך, אז ער האָט אויף אזא׳ן אופן זיך נוקם גע־ווען אָן דער שטאָדט און אָן דיא פיהרונגען פון שטאָדטישען לעבען, ער, וועלכער איז אויפגעוואקסען צווישען וועלדער און פעלדער, וועל־כער האָט זיך אָבגעריסען פון זיין אייגענעם מקום; עס קען זיין אז ער האָט געפיהלט און האָט דאָס אליין ניט פערשטאנען, וויא דיא שטאָדט מאכט איהם אויס מענש, פער׳סמי׳ענדיג זיין גוף און זיין נשמה, און דערפאר האָט ער דאָס געקעמפּפט מיט דעם בייזען מחבל, וואָס האָט איהם ביסלעכווייז געמאכט פאר א שקלאַף. זיינע „ארויסגאַנגען" פלעגען זיך צייטענוויים ענדיגען אין פּאָליציי־הויז, וואו דיא פּאָליציי פלעגט איהם בעהאנדלען בעסער וויא דיא איבעריגע תושבים פון שיכאָן; זיא האָט בעוואונדערט זיין מערקווירדיגע גבורה׳ מיט זיין גבורה האט זיא זיך משמח געווען, אָבער זיא האָט געוואוסט אז ער איז ניט קיין גנב און טויג גאָר ניט פאר דעם מין ארבייט — ער איז פאר איהר צו נאריש. אָבער על פּי רוב פלעגט ארטעם נאָך אַן „ארויסגאנג" זיך אוועקשלעפּען ערגיץ אין א הויז מיט א שלעכטען

שם, און דאָרטין פלעגט איהם אריינגעהמען אונטער איהר השגחה איינע פון דיא פרויען, וועלכע זיינען געווען אין איהם פערליעבט. נאָך זיינע העלדישקייטען איז ער געווען געוויינליך מרה־שחורה׳דיג און פול מיט קאַפריזען, דיא אויגען פלעגען קוקען מיט א ווילדען גלאַנץ, און נאָכ׳ן פנים זיינעם, וואָס איז געווען אזוי וויא פער־שטיינערט, האָט מען איהם געקאָנט אָננעהמען פאר א פרא אדם. א קרעמערקע, א געזונדע וייבעל פון איבער דרייסיג, פלעגט ארומגעהן ארום דיא דאָזיגע חיה, און זיך האַלטען, וויא דיא היה וואָלט געווען איהרע, פון דעסטוועגען האָט זיא געציטערט פאר ארטעם׳ס קוק.

„אפשר הייסען דערלאַנגען נאָך א פּאָאר פלעשער ביער, ארטיושאַ? אָדער זיסע שנאַפּס? ווילסט פיעללייכט וואָס ניט איז פערבייסען? וואָס איז דיא מעשה, וואָס דוא ביסט עפּיס היינט ביי מיר גאָר ניט אזא כוואַט וויא אַלע מאָל?״...

„טשעפּע זיך אָב!״... פלעגט ארטעם זאָגען מיט א האלבען מויל, און אויף עטליכע מינוט פלעגט זיא אויפהערען צו שמייען ארום איהם, אָבער דערנאָך פלעגט זיא אָנהויבען אויף דאָס ניי איינצושׁכור׳ען דעם שיינעם יונג, מחמת זיא האָט שוין געוואוסט, אז בעת ארטעם איז ניכטער, איז ער קאַרג אויף לאַסקעס...

און אָט האָט זיך א מאָל געדאַרפט טרעפען—אַן המצאה ב׳לעבען—אז דער דאָזיגער מענש און קין זאָלען זיך צונויפקומען.

*　*

מעשה שהיה כך היה.

איין מאָל נאָך אן „ארויסגאַנג״, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזען מיט א פרייליכע הוליאַנקע, איז ארטעם געגאַנגען מיט זיין דאַמע פאַלענדיג פון דיא פיס, צו איהר צו גאַסט דורך א שמאָלען און וויסטען זאַוואולאַק פון פאַרשטאָדט. דאָ האָט מען אויף איהם גע־וואַרט. עטליכע מענשען האָבען זיך אויף איהם א לייג געטהאָן און בחרף עין אומגעוואָרפען צו דר׳ערד. אָבגעשוואַכט פון בראַנפען, וואָס ער האָט אויסגעטרונקען, האָט ער זיך ניט געקאָנט פערטהיידיגען, און דעמאָלט האָבען זיך דאָס דיא דאָזיגע מענשען א נעהם געטהאָן

פאר איהם און כמעט א שעה צייט איהם אויסגעצאָהלט דיא טויזענדע בעליידיגונגען, וואָס זיי האָבען פון איהם וועגן ניט איז אריבערגעטראָגען. ארטעמ׳ס בעגלייטערקע איז אנטלאָפען, דיא נאכט אי געווען א פינסטערע, דער פּלאַץ וויסט וויא א מדבר, — עס איז זיי געווען סגראַבנע זיך גוט אבצורעכענען מיט ארטעמ׳ען, און זיי האָבען טאַקי געארבייט, ניט שאַנעוועןדיג דיא כחות. און ווען זיי זיינען מיעד געוואָרען און האָבען געענדיגט, זיינען צוויי קערפּער געלעגען אויף דר׳ערד און זיך ניט גערירט — איין קערפּער איז געווען דעם שיינעם ארטעמ׳ס, און דער צווייטער איז געווען פון א מענשען׳ וועלכער האָט געהייסען דער רויטער באָק.

דיא יונגען האָבען געהאַלטען אן עצה, וואָס צו טהאָן מיט דיא צוויי קערפּער, און ענדליך האָט מען אזוי בעשלאָסען: ארטעמ׳ען זאָל מען בעהאַלטען אונטער אן אלטען שיפעל, וואָס איז צובראָכען געוואָרען, בעת דער אייז איז געגאַנגען אין אָנהויב זומער, און איז יעצט געלעגען ביים ברעג טייך מיט׳ן דעק ארויף, — און דעם רויטען באָק, וועלכער האָט ניט אויפגעהערט צו אָכצען, מיטנעהמען מיט זיך.

ווען מען האָט גענומען שלעפּען ארטעמ׳ען איבער דר׳ערד צום ברעג, איז ער פון וועהטאָג געקומען א ביסעל צו זיך, אָבער ער האָט דיא מינוט פערשטאַנען, אז אויב ער זאָל זיך פארשטעלען פאַר א טויטען, וועט ער דוקא בעסער מאַכען, און ער האָט ניט ארויסגעלאָזען קיין איין קרעכץ, הגם ער האָט שרעקליך געליטען. מען האָט איהם געשלעפּט, געשאָלטען, געזידעלט און איינער פאַר׳ן אַנדערן האָט זיך דיא חברה בעריהמט מיט דיא קלעפּ, וואָס זיי האָבען געגעבען דעם גבור. ארטעם האָט געהערט, וויא מישקא וואַווילאָוו האָט דערציילט זיינע חברים, אז ער האָט דיא גאַנצע צייט געזעהען צו שטורכען ארטעמ׳ען אונטער דיא לינקע לאָפּעטקע, כדי דאָס הארץ זאָל זיך ביי איהם אָברייסען, און סובאָפּליוויעוו האָט איבערגעגעבען, אז ער האָט געשלאָגען נאָר איבער׳ן בויך, מחמת ווען מען זאָל ביי א מענשען קאַליע מאַכען דיא קישקעס, — וועט ער קיין שום נוץ ניט האָבען פון זיין עסען, און וויא פיעל ער זאָל ניט

אבל'ען, וועט ער ניט האָבען קיין כחות. לאָמאקין האָט אויך ער־קלערט, אַז צוויי מאָל איז ער ארויפגעשפּרונגען מיט דיא פיס אַרטעמ'ען אויף'ן בויך. אויף אַזאַ גלענצענדען שטייגער האָבען זיך אויסגעפיינט אויף אַלע איבעריגע, און מיט זייער העלדישקייט האָ־בען זיי זיך בעריהמט און גערעדט דערפון דיא גאַנצע צייט, ביז וואַנען זיי זיינען ניט געקומען צום שיפעל און האָבען ניט ארונטערגערוקט אונטער איהם אַרטעמ'ען. ער האָט געהערט אַלע זייערע רייד און אויך געהערט, וויא ביים אַוועקגעהן האָבען אלע אין איין קול בע־שלאָסען אַז איצטער וועט ער, אַרטעם, שוין מעהר ניט אויפשטעהן אויף דיא פיס.

אָט איז ער געבליעבען איינער אַליין, אין דער פינסטער, אויף אַ קופּקע פּייכטע מיסט, וואָס דיא כוואַליעס פון טייך האָבען אנגע־טראָגען אונטער דעם שיפעל אין דער צייט, ווען דאָס וואַסער הויבט ז'יך אויף. דיא נאַכט איז געווען אַ פרישע, וויא עס טרעפט אין חדש מאַי, און פון דער דאָזיגער פרישקייט איז אַרטעם ביסלעכווייס געקומען צו זיך. אָבער וויא ער האָט נאָר געפּרובירט ארונטערצור־פּויזען צום טייך, פלעגט ער ווידער פאַלען אין חלשות פון אַ שרעקליכען וועהטאָג אין גאַנצען לייב. און באַלד פלעגט ער ווידער קומען צו זיך, און האָט אויף דאָס ניי געפיהלט דעם וועהטאָג און חוץ דעם אַ שרעקליכע דורסט. עפּיס אַזוי וויא דער טייך וואָלט זיך גערייצט מיט זיין שוואַכקייט, האָט ער זיך שטילערהייט געשלאָגען ביים ברעג, אָט דאָ דערביי גאָר נאָהענט לעבען איהם. דיא גאַנצע נאַכט האָט ער פערבראַכט אין אַזאַ לאַגע און האָט מורא געהאַט צו קרעכצען און זיך אַ ריהר צו טהאָן.

אָבער איין מאָל, ווען ער האָט זיך אויפגעוועקט, האָט ער דערפיהלט, אַז מיט איהם האָט געשעהן עפּיס אַ גומע זאַך, וואָס האָט לייכטער געמאַכט זיין וועהטאָג. מיט גרויס מאַטערניס האָט ער געעפענט איין אויג און האָט קוים געקאָנט ריהרען מיט דיא צור־האקטע, אָנגעשוואָלענע ליפּען. עס איז געווען טאָג, ווייל דורך דיא שפּאַלטען פון שיפעל זיינען אהין געקראָכען שטראַהלען פון דער זון. דערנאָך האָט ער מיט צרות אויפגעהויבען דיא האַנד צום פּנים און

האָט דאָרטין דערטאַפּט נאַסע לאַפּענס. לאַפּענס זיינען אויך גע־לעגען ביי איהם אויף דער ברוסט און אויפ'ן בויך. ער איז געוועזן אין גאַנצען אויסגעטהאָן, און דיא קעלט האָט פּערקלענערט זיין וועהטאָג.

„אַ טרונק"... האָט ער ארויסגערעדט, פּערשטעהענדיג, אַז אימיצער דאַרף זיין לעבען איהם. אַ האַנד, וואָס האָט בשעת מעשה געציטערט, האָט זיך אויסגעצויגען איבער זיין קאָפּ, און צו איהם אין מויל האט אימיצער אריינגעשטעקט דיא העלזעל פון אַ פלאַש. דיא פלאַש האָט געטאַנצט אין דער האַנד פון דעם, וואָס האָט זיא דערלאַנגט, און געהאַקט ארטעמ'ען איבער דיא ציינער. ווען ארטעם האָט אויסגעטרונקען דאָס וואַסער, האָט ער געוואָלט וויסען, ווער איז דאָ לעבען איהם, אָבער ווען ער האָט געוואָלט אַ דרעה טהאָן דעם קאָפּ, האָט ער דערפיהלט אַ וועהטאָג אין האַלז. דעמאָלט האָט ער גענומען ריידען, זיך ווערגענדיג מיט יעדען וואָרט:

„בראַנפען... אַ גלעזעל אין דיא גידערים... און אויך אויסשמי־רען דיא לייב... דעמאָלט וואָלט איך... אויפגעשטאַנען... אפשר"...,

„אויפשטע־עהן? איהר טאָרט ניט אויפשטעהן. איהר זייט אין גאַנצען בלאָ און פּערשוואָלען, וויא אַ דערטרונקענער... אָבער בראָנפען—דאָס קען מען יע. בראָנפען איז פראַן... איך האָב אַ גאַנצע פלאַש מיט בראָנפען"...

מען האָט גערעדט שטיל, מיט אַ מין פּחד און זעהר שנעל. ארטעמ'ען איז געוועזן בעקאַנט דיא דאָזיגע שטימע, ער האָט זיך אָבער ניט געקענט דערמאָנען, וועמעס דאָס איז געוועזן, וועלכע פון דיא פרויען.

„גיב אַהער," האָט ער געזאָגט.

און אימיצער, וועלכער האָט משמעות ניט געוואָלט, אַז יענער זאָל איהם זעהן, האָט איהם וויעדער דערלאַנגט דיא פלאַש פון הינ־טען איבער'ן קאָפּ. ארטעם האָט מיט צרות געשלונגען דיא בראָנפען און מיט איין אויג האָט ער געקוקט אויפ'ן פייכטען און שווארצען דעק פון שיפעל, וואס איז געוועזן בעוואקסען מיט שוועמלעך.

ווען ער האָט אויסגעטרונקען מעהר וויא אַ פערטעל פלאַש האָט ער טיעף אָבגעזיפצט; איהם איז געוואָרען לייכטער; מיט אַ

כאָרכעל אין ברוסט, האָט ער גענומען ריידען אויף א שוואכען קול, אָהן שאטירונגען:

„פיין האָט מען מיך בעארבייט... אָבער ווארט... איך וועל אויפשטעהן. שטעה איך אויף... דעמאָלט—היט זיך"...

קיינער האָט איהם ניט געענטפערט, אָבער ער האָט געהערט א שורך,—אזוי וויא אימיצער וואָלט פון איהם אָבגעשפּרונגען, — און דערנאָך איז ווידער געוואָרען שטיל, נאָר דיא כוואליעס האָבען גערוישט, און ערגיץ ווייט-ווייט האָט מען געזונגען דיא „דובינושקא" און געשריען „אוך" — מען האָט משמעות געשלעפּט א שווערע משא. נאכהער האָט א שנייד געטהאָן מיט א מאָדנעם פּיסק דער פייפעל פון א דאמפּפער; דער פייפעל האָט זיך תיכף אָבגעהאקט, און אין א פּאָאר סעקונדען ארום האָט ער גענומען וואָיען מרה־שחורה'דיג, עפּיס אזוי וויא ער וואָלט זיך אויף אייביג געזעגענט מיט דער ערד... ארטעם האָט לאַנג געווארט, מען זאָל איהם וואָס ענטפערן אויף זיינע ווערטער, אָבער שטיל איז געוועזען אונטער דעם שיפעל, און זיין שווערער דעק, דורכגעווייקט מיט א פערפוילטע גרינקייט, איז גע־האנגען און האָט זיך געוויעגט ביי איהם איבער'ן קאָפּ, האָט זיך געהויבען און ארונטערגעלאָזען, אזוי וויא דער דעק וואָלט זיך לאַנג־זאם געציעלעוועט און ענדליך געוואָלט מיט א מאָל ארויפפאלען אויף איהם און איהם צוקוועטשען צו טויט.

ארטעם האָט אויף זיך אַליין רחמנות געקראָגען. איהם איז עפּיס מיט א מאָל קלאָר געוואָרען, אז ער איז הילפלאָז וויא א קליין קינד. און אין דער זעלביגער צייט האָט איהם שטארק פערדראָסען וואָס ער איז אזא. איהם, אזא שטארקען, אזא שיינעם, און מען זאָל מאכען פאר א קאליקע, צורייסען דעם פּנים!... מיט דיא שוואכע הענד האָט ער גענומען בעטאפּען דיא ביילען און דיא געשווילעכטס ביי זיך אויפ'ן געזיכט און אויף דער ברוסט, און דערנאָך האָט ער זיך מיט ביטערקייט אויסגעזידעלט און פונאנדערגעוויינט. ער האָט געשלוכצעט, געצויגען מיט דער נאָז, זיך געזידעלט, און קאם מאכענ־דיג מיט דיא ברעמען, האָט ער מיט זיי ארויסגעקוועטשט דיא טרערען, וואָס האָבען אָנגעפילט זיינע אויגען. דיא גרויסע און זודיגע

טרערען האָבען זיך געגאָסען איבער דיא באַקען, גערונען צו איהם אין דיא אויערן... און ער האָט געפיהלט, אז פון דיא טרערען רייניגט זיך עפּיס אוים ביי איהם אינעווייניג.

„גוט!... ווארט נאָר!“... האָט ער געשעפּצעט מיט א געוויין.

און פּלוצלונג האָט ער דערהערט, אז גאָר נאָהענט פון איהם׳ אזוי וויא אימיצער וואָלט איהם איבערגעקרימט, הערט זיך אויף א פערשטיקטער געוויין מיט א שעפּצען.

„ווער איז דאָס?“ האָט ער געפרעגט שטריינג, הגם ער גופא האָט זיך פאַר עפּיס געשראָקען.

קיין ענטפער האָט ער ניט געקראָגען.

דעמאָלט האָט ארטעם צונויפגענומען אלע זיינע כחות, זיך איבערגעקעהרט אויף א זייט, ארויסגעלאָזען פון וועהטאָג א ווילדען געשריי וויא א פערוואונדעטע חיה, זיך א ביסעל אויפגעהויבען אויף דיא עלענבויגעס און אין דער פינסטער האָט ער דערזעהן א קליינע פיגור, וואָס איז געזעסען ביים ברעג שיפעל, צונויפגענומען אין א קנויט. דער דאָזיגער מענש האָט געהאַלטען זיינע קניע ארומגע־נומען מיט דיא לאַנגע און דינע הענד, דעם קאָפּ צוגעדריקט צו דיא קניע, און זיינע פּלייצעס האָבען געציטערט. ארטעם׳ען האָט זיך אָבגעדוכט, אז דאָס זיצט א יונגער בחור׳ל...

„קום אהער!“ האָט ער געזאָגט.

אָבער יענער האָט ניט געפאָלגט און ניט אויפגעהערט צו טרייסלען זיך וויא אין קדחת. פון וועהטאָג און פון שרעק פאַר דיא אונבעקאַנטע פיגור איז ארטעם׳ען פינסטער געוואָרען אין דיא אוי־גען, און ער האָט א געשריי געטהאָן מיט א ווילדען קול:

„קו־רום!“

און פון ווינקעל האָט זיך געגעבען א שאָט א גאַנצער האָגעל מיט ווערטער, וואָס דער מענשעל האָט זיך געאיילט ארויסצורייידען מיט א ציטערדיגע שטימע:

„וואָס פאַר א רעה האָב איך אייך געטהאָן? פאַר וואָס שרייט איהר אויף מיר? איך האָב אייך דען ניט אויסגעוואַשען מיט וואַסער, און ניט געשטילט אייער דורשט, און ניט געגעבען אייך בראָנפען?

איך האָב דען ניט געוויינט, ווען איהר האָט געוויינט, און ניט גע־פיהלט א וועהטאָג, ווען איהר האָט געקרעבצעט? אָ, גאָט מיין גאָט! אפילו ווען איך טהו א מענשען גוטס, האָב איך דערפון אויך נאָר צרות! וואָס פאר א רעה האָב איך אייך געטהאָן, אייער נשמה און אייער לייב? וואָס פאר א רעה קען איך אייך טהאָן—איך! איך! איך!"

און דער מענש האָט איבערגעריסען זיינע רייד, זיך פונאנדער־געוויינט הויך אויפ'ן קול, איז אָבער באַלד אנטשוויגען געוואָרען, זיך אָנגעכאפּט מיט דיא הענד פאר'ן קאָפּ און גענומען זיך שאָקלען רעכטס און לינקס, זיצענדיג אויף דער ערד.

„קין! דאָס... דוא ביסט דאָס!

„נו, וואָס איז? דאָס בין איך!

„דוא? נו, נו! דאָס אַלץ—דוא האָסט דאָס דאָדערט? אי־אי! דוא קום נאָר אהער. נו, נאָר איינער!

ארטעם האָט ניט ערוואַרטעט אזא בעגעגעניס און האָט זיך פערלאָרען, אָבער אין דער זעלביגער צייט האָט ער דערפיהלט, אז אין איהם האָט זיך אָנגעצונדען א מאָדנע שמחה. ער האָט זיך אפילו פונאַנדערגעלאַכט, ווען ער האָט דערזעהן, וויא דער איד פּוי־זעט צו איהם אויף אַלע פיער מיט ניט־זיכערע טריט, און וויא עס ווינקען ביי איהם, אַפּט־אַפּט און מיט אַן אויסדרוק פון שרעק, דיא קליינע אויגעלעך אויפ'ן מיאוס'ען פּנים, וואָס איז אַרטעמ'ען געוועזן בעקאַנט אזא לאַנגע צייט.

„געה, האָב קיין מורא ניט! איך שווער דיר מיט גאָט'ס נאָ־מען, אז איך וועל דיך ניט אנריהרען!" האָט ער געפונען פאר נויטיג צו ערמונטערן דעם אידען.

קין האָט צונעפּויזעט צו זיינע פיס, זיך אָבגעשטעלט און גענו־מען קוקען אויף זיי מיט אזא רחמנות־שמייכעל, פּונקט וויא ער וואָלט ערוואַרטען, אז אַט־אַט צוטרעטען דיא פיס זיין קערפּער, וואָס איז אויסגעדאַרט געוואָרען פון שרעק.

„נו!... אָט וואָס דוא קענסט! און דאָס אַלץ האָסט דוא געטהאָן? ווער האָט דיך געשיקט—אנפיסא?“ האָט זיך נאָכגעפּרעגט אַרטעם, קוים ריהרענדיג מיט׳ן צונג.

„איך בין אַליין געקומען!

„אַליי־יין? זאָגסט אַ ליגען!

„איך זאָג ניט קיין ליגען, איך זאָג ניט קיין ליגען!“ האָט קין שנעל גענומען שעפּצען. „איך בין אַליין געקומען — איך בעט אייך — גלויבט מיר! איך וועל דערציילען, וויא אזוי איך בין געקומען. אָט הערט — איך האָב זיך דערפון דערוואוסט אין גראַבילאָווקאַ... איך טרינק טהעע און הער: אַרטעם׳ען האט מען ביי נאַכט דערהרג׳עט צום טויט. איך גלויב ניט—פּבע! וויא קען דאָס זיין, אז אייך זאָל מען דערהרג׳ען צום טויט? איך לאָף זיך אונטער דיא וואָנצען. אָ, קלער איך ביי זיך, איהר נארישע מענשען! דער דאָזיגער מענש איז — וויא שמשון הגבור, און ווער פון אייך קען איהם צו סטייער קומען? אָבער מען קומט אַלץ צוגעהן און מען זאָגט: גע׳ממית׳ט, גע׳ממית׳ט! און מען זידעלט אייך, און מען לאַכט... אַלעמען טהוט הנאה... און איך האָב גענומען גלויבען... און האָב זיך דערוואוסט, אַז איהר זייט דאָדערט... מען איז שוין געקומען אַהער קוקען אויף אייך און מען האָט געזאָגט, אַז איהר ליגענט טויט... איך בין אוועק און געקומען און האָב אייך דערזעהן... איהר האָט געקרעכצעט, ווען איך בין דאָדערט געשטאַנען. איך האָב געקוקט אויף אייך און ביי זיך געקלערט—דעם שטאַרקסטען מענשען אויף דער וועלט — און אָט האָט מען איהם אַוועקגע׳הרג׳עט!... אַזאַ קראַפט, אַזאַ קראַפט!... איך האָב אויף אייך, האָט אויף מיר קיין פאַראיבעל ניט, רחמנות געקראָגען! איך האָב אַ קלער געטהאָן, אַז מען דאַרף אייך ארומוואַשען מיט וואַסער... און איך האָב דאָס טאַקי געטהאָן, און פון דאָס האָט איהר גענומען קומען צו זיך... איך בין געוואָרען מלא שמחה... אָך, וויא איך האָב מיך דאָס געפרייט!... איהר גלויבט מיר ניט, וואָס? דערפאַר, וואָס איך בין — אַ זשיד? יע? ניין אָבער, איך בעט אייך, איהר זאָלט מיר גלויבען... איך וועל אייך זאָגען, פּאַר וואָס איך האָב זיך דערפרייט און וואָס איך האָב ביי זיך

געטראַכט... איך וועל זאָגען דעם אמת... איהר וועט ניט ווערען איז כעס אויף מיר?"

„אַט האָסטו מיין צלם! א דונער זאָל מיך דערשלאָגען!" — האָט זיך גענומען שווערען איבער דיא כחות דער צושלאָגענער גבור.

קין האָט זיך צוגערוקט צו איהם נאָך נעהענטער און נאָך מעהר אַרונטערגעלאָזען זיין שטימע.

„איהר ווייסט, וויא גוט עס איז מיר צו לעבען? איהר ווייסט דאָס, יע? איך האָב דען, זייט מוחל, ניט געליטען פון אייך קיין קלעפּ? און איהר האָט דען ניט אָבגעלאַכט פון דעם פּאַרכאַטען זשיד? וואָס? דאָס איז ניט אמת? א! האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך זאָג אייך דעם אמת, איהר האָט זיך דאָך געשוואָרען. זייט ניט אין כעס! איך זאָג נאָר, אַז איהר, וויא אַלע איבעריגע מענשען, האָבען גע'רודפ'ט דעם זשיד... פאַר וואָס? א? איז דען א זשיד ניט דער זוהן פון אייער גאָט, און דען ניט איין גאָט האָט געגעבען א נשמה אייך און איהם?

קין האָט זיך געאיילט, געוואָרפען איין קשיה נאָך דער אַנדערער, ניט וואַרטענדיג אויף קיינע תירוצים: — אין איהם האָבען מיט א מאָל גענומען זידען דיא אַלע ווערטער, מיט וועלכע ער האָט פערצייכענט ביי זיך אין הארצען דיא אויסגעשטאַנענע קריוודעס און בעליידיגונגען; איצטער האָבען זיי אַלע אין איהם אויפגעלעבט און אַט האָבען זיי זיך געגאָסען פון זיין הארצען וויא א הייסער פאָנטאַן. ארטעם האָט זיך געפיהלט אזוי וויא שולדיג פאַר איהם.

„הער נאָר, קין", האָט ער געזאָגט מיט א פערשטיקטען קול, „רייד ניט דערפון! איך וועל דיך... אויב איך וועל דיך פון יעצט מאָל אָן א ריהר טהאָן מיט א פינגער... אָדער אַנאַנדערער — וועל איך צוהאַקען אויף שטיקער! האָסט פערשטאַנען?"

„אהא!" האָט קין א געשריי געטהאָן מיט נצחון און פון התלהבות האָט ער געגעבען אפילו א שמאַקץ מיט'ן צונג. „אַט זעהט איהר! איהר האָט זיך פאַר מיר פערזינדיגט... זייט מוחל! בייזערט זיך ניט אויף מיר דערפאַר, וואָס איהר ווייסט, אַז איהר האָט זיך פאַר מיר פערזינדיגט! איך זאָג, אַז ניט, אָבער איך ווייס

דאָך, אָ! איך ווייס, אז איהר זייט שולדיג ווינציגער פון דיא אנ־דערע!... איך פערשטעה דאָס! זיי אַלע שפּייען נאָר אויף מיר מיט זייערע פּאַסקודנע שפּייעכטס, אָבער איהר שפּייט אויף מיר און אויף זיי אַלעמען! איהר האָט א פולע אנדערע בעליידיגט ערגער פון מיר... איך האָב דעמאָלט געטראַכט ביי זיך — אָט דער א שטארקער מענש שלאָגט מיך און בעליידיגט מיך ניט דערפאַר, וואָס איך בין א זשיד, נאָר דערפאַר, וואָס איך—אַזוי וויא זיי אלע, בין ניט בעסער פון זיי און לעב צווישען זיי... און... אַלע מאָל האָב איך מורא געהאַט פאַר אייך און אייך האָלט געהאַט. איך האָב אויף אייך געקוקט און געטראַכט, אז איהר וואָלט אויך געקענט צורייסען מיט דיא הענד א לייב און אויסהרג'ענען דיא פלשתים... איהר האָט זיי געשלאָגען... און איך האָב האָלט געהאַט צו קוקען, וויא אַזוי איהר האָט דאָס געטהאָן... און מיר האָט זיך אויך געוואָלט זיין שטארק, אָבער איך בין וויא א פלעה...

אַרטעם האָט זיך הייזעריג פונאנדערגעלאַכט.

„אָט דאָס האָסטו אַן אמת געזאָגט — טאַקי וויא א פלעה!...

דאָס, וואָס קין האָט צו איהם גערעדט, האָט ער כמעט ניט פערשטאַנען, אָבער עס האָט איהם געטהאָן הנאה, דאס דיא קליינ־צינקע פיגור פון אידען געפינט זיך לעבען איהם. און בעת קין האָט געשעפּצעט איין אויפגערעגטער, האָבען זיך ביי איהם אין קאָפּ צו־נויפגעשטעלט פּאַמעלאך אייגענע רעיונות:

„וויא פיעל איז יעצט דער זייגער? עס מוז שוין זיין מיטאָג צייט און קיין איינע קומט ניט צוגעהן מבקר חולה זיין דעם ליעבען פריינד... און אָט דער זשיד איז געקומען.... האָט אויסגעהאָלפען, זאָגט—איך האָב אייך האָלט, און איך האָב איהם בעליידיגט צייטענ־ווייס... לויבט מיין גבורה... וועט זיא צו מיר ווען ניט איז קומען צוריק? גאַטעניו, אויב זיא וואָלט נאָר קומען צוריק

אַרטעם האָט שווער געזיפצעט און זיך פאַרגעשטעלט, וויא ער האָט צוהרג'עט זיינע שונאים און זיי ליעגען, אנגעשוואָלענע, אָט אזוי וויא ער. און זיי אויך, אזוי וויא ער, וועלען זיך וואַלגערן אָהן כחות

ערגיץ אויף דר׳ערד... אָבער צי זיי וועלען קומען צוגעהן אייגענע מענשען, חברים, און ניט אַ זשיד...

ארטעם האָט אַ קוק געטהאָן אויף קין׳ען, און עס האָט זיך איהם בעוויעזען, אז פון דיא רעיונות איז איהם ביטער געוואָרען אין גאָרגעל און אין מויל. ער האָט אויסגעשפּיגען און שווער אָבגעזיפצעט.

און קין האט אלץ גערעדט, שרעקליך אויפגערעגט; פון אויפ־רעגונג איז ביי איהם פערקרימט געוואָרען דיא צורה און דער גאַנ־צער לייב האט זיך געטרייסעלט.

„און ווען איהר האָט גענומען וויינען... האָב איך זיך אויך פונאנדערגעוויינט.. אזוי שטארק האָט דאָס מיר פערקלעמט דאָס הארץ פאר אייער גבורה...

„און איך ליעג און קלער, ווער קרימט דאָס מיך איבער?“ האָט ארטעם אויסגערעדט מיט אַ פינסטערען שמייכעל.

„איך האָב אַלע מאָל האָלט געהאַט אייער גבורה... און איך האָב געבעטען גאָט: דוא, אייביגער גאָט אונזערער, אין הימעל און אויף דער ערד און אין דיא העכסטע און וויטעסטע הימלען! זאָל זיך אַ מאָל מאכען, אז איך זאָל צוניץ קומען אָט דעם אַ שטארקען מענשען! הלואי זאָל איך זיך מיט וואָס ניט איז אויספּיינען פאַר איהם, און זיין גבורה זאָל זיך מיר אוועקשטעלען פאר אַ שומר! מאַך, אז איך זאָל דורך איהר פערהיט ווערען פון דיא רדיפות, און דיא וואָס יאָגען מיך, זאָלען געהן פערלאָרען פון דער דאָזיגער גבורה! אזוי האָב איך מתפלל געווען... און לאַנג האָב איך געבעטען מיין גאָט, אז ער זאָל מיין שטארקסטען שונא מאכען פאר אַ מליץ יושר פאַר מיר, אזוי וויא ער האָט מרדכי׳ן געגעבען פאר אַ בעשיצער דעם קיסר, וועלכער האָט מנצח געווען אַלע פעלקער... און אזוי האָט איהר געוויינט, און איך האָב געוויינט... און מיט אַ מאָל האָט איהר אויף מיר אַ געשריי געטהאָן, און אַלע מיינע תפילות, זיינען פערפאַלען געוואָרען“...

„איך האָב דען געוואוסט, וואָס.. דוא מאָדנער מענש“... האָט זיך אָרטעם פערענטפערט און אַ שמייכעל געטהאָן.

אָבער קין האָט על כל פּנים קוים געהערט, וואָס יענער האָט געזאָגט. ער האָט זיך געשאָקעלט, געמאַכט מיט דיא הענד און ניט אויפגעהערט צו שעפּצען מיט התלהבות, און אין זיינע רייד האָבען געקלונגען אַלערליי געפיהלען: אי שמחה, אי בטחון, אי אַ פּערגע־טערונג פון דער גבורה פון דעם דאָזיגען איסקאַליעטשעטען מענשען, אי מורא, אי אַ שרעקליכער אומעט...

,,מיין טאָג איז געקומען, און אָט בין איך איינער אַליין לעבען אייך... אַלע האָבען אייך אַוועקגעוואָרפען, און איך בין געקומען.. איהר וועט דאָך געזונד ווערען, אַרטעם? דאָס איז פאַר אייך קיין גרויסע סכנה ניט? און אייער גבורה וועט צו אייך קומען צוריק?

„איך וועל אויפשטעהן... דאגה ניט... און דיך פאַר דיין גוט הארץ וועל איך בעהיטען, וויא אַ קליין קינד"...

אַרטעם האָט געפיהלט, אַז ביסלעכוויים ווערט איהם בעסער—דער לייב טהוט ניט וועה אַזוי שטאַרק און אין קאָפּ איז ביי איהם קלאָרער. מען דאַרף זיך אָננעהמען פאַר קין'ען—וואָס טאַקי אין דער אמת'ען? אָט ס'אַרא גוטער ער איז, ס'אַראן אָפענע הארץ ער האָט—רעדט אָפען, גלייך אין פּנים אריין, מיט אַ פולען מויל. ווען דער געדאַנק איז אַרויף אַרטעם'ען אין מח, האָט ער פּלוצלונג געגעביזן אַ שמייכעל—שוין אַ לאַנגע צייט וויא ער האָט עפּיס געוואָלט און אָט איצטער האָט ער פערשטאַנען, וואס דאָס איז געוועזן.

„עסען וויל איך דאָס... הער נאָר, קין, אפשר איז אַ סברה, אַז דוא זאָלסט מיר קריעגען עפּיס צום עסען?

קין איז אויפגעשפּרונגען אויף דיא פיס מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז ער האָט זיך שיער ניט צופּלעט דעם קאָפּ אָן דעם באַלקען פון שיפעל. זיין געזיכט איז עפּיס גאָר אַנאַנדערע געוואָרען—עס האָט זיך דאָרטין בעוויזען דער אויסדרוק פון קראַפט און אין דער זעלביגער צייט אַ מאָדנע העלקייט וויא ביי אַ קינד. אַרטעם, אָט דער אָ גבור וואס מען געפינט נאָר אַזעלכע אין בבא־מעשיות, בעט עסען ביי איהם, ביי קין'ען!

„איך וועל פאַר אייך מאַכען אַלץ, אַלץ! עס איז שוין אָנגע־גרייט, אָט דאָדערט, אין ווינקעל! איך האָב זיך אָנגעשפּייזט.,. איך

וויס, ווען אימיצער איז קראנק, מוז ער עסען... נו, יע! און ווען איך בין אהער געגאנגען, האָב איך אויסגעגעבען א גאנצען רובעל.

„מיר װעלען זיך אָברעכענען! איך וועל דיר אָבגעבען צעהן... איך קען דאס אויספיהרען... ניט מיין געלד... כ׳וועל זאָגען—גיב! און מען וועט געבען...

און ער האט זיך גוטהערציג פונאנדערגעלאכט, און פון דעם געלעכטער האָט קין נאָך מעהר גענומען שיינען און האט אפילו א לאַך געטהאָן.

„איך וויס... זאגט נאַר, וואָס איהר ווילט? איך וועל טהאָן אַלץ, אַלץ״...

„א... אט זעהסטו... אויב עס איז שוין יע אזוי... טיק שמיר מיך אויס מיט בראנפען! עסען גיב מיר ניט, נאַר א פריהער שמיר אויס... קענסט דאָס?

„און פאַר וואָס זאָל איך ניט קענען? וויא דער בעסטער דאָק־טאָר וועל איך מאַכען!

„גוט! וויא דוא שמירסט מיך אויס, שטעה איך באַלד אויף.

„איהר וועט אויפשטע־עהן? אָך, ניין, איהר קענט ניט אויפ־שטעהן!...

„איך וועל דיר בעווייזען, אז איך קען יע! וואָס מיינסטו, איך וועל דאָדערט בלייבען נעכטיגען? דוא מאָדנער מענש... בעסער שמיר מיך אויס און כאַפּ זיך אריבער אין פאַרשטאָדט צו דער קובען־בעקערקע מאָקיעוונא... און זאָג איהר, אז איך וועל זיך צו איהר אין הויף אריבערקלייבען וואָהנען, אין שייער, וואו זיא האלט האָלץ... זאָל זיא מיר דאָרטין אויסבעטען אויף שטרוי. ביי איהר וועל איך זיך אויסליעגען... אָט! פאַר אַלץ וועל איך דיר בעצאהלען.. האָב קיין מורא ניט!

איך גלויב,״ זאָגט קין, אָנגיסענדיג בראָנפען אַרטעם׳ען אויפ׳ן ברוסט. „איך גלויב אייך מעהר וויא זיך אליין... אָך, איך קען אייך!

„אר־או! רייב, רייב... נישט קשה, זאָל וועה טהאָן... רייב כסדר... א־א־א!... אָט אזוי, אָט אזוי, אָט אזוי,״ האָט געברומט אַרטעם...

„איך וועל פאר אייך געהן אין וואסער,“ ערקלערט זיך קין אין ליעבע.

„אזוי, אזו, אזוי... דיא פליצקע, דיא פלייצקע רייב... אך, טייוולאָנים! וויא זיי האָבען מיך דאָס צוביגעלט! און אלץ איז דיא ווייבעל שולדיג. אויב דיא ווייבעל וואָלט זיך ניט אונטערגעדרעהט, וואָלט איך געוועז ניכטער... און ווען איך בין ניכטער — פּרוביר נאָר קריכען צו מיר!

קין איז שויז אריין אין דיא ראָליע פון א דינער און האָט ערקלערט:

„אָ, דיא פרויען! דאָס זיינען אלע עבירות פון דער וועלט... ביי אונז, אידען, איז אפילו פראן א בעזונדערע תפילה, וואָס מען זאָגט אין דער פריה: געלויבט ביסטו גאָט, אונזער גאָט, דער קעניג פון דער וועלט, דערפאר וואָס דוא האסט מיך ניט בעשאפען א פרוי...

„נו? טאקי? האָט א געשריי געטהאָן ארטעם. „אָט אזוי טאקי, גאָר אָהן חכמות, לויבט איהר גאָט? אָט ס׳ארא מאָדנע מענשען איהר זייט... וואָס איז זיא דען פאר א ווערד, דיא פרוי? זיא איז מעהר ניט וויא א נאר... אָבער אָהן איהר קען מען אויך ניט אויסקומען... מען זאָל אָבער לויבען גאָט דערפאר... דאָס איז ניט קיין פיינקייט פון אייך... וויא זאָל איהר דאָס ניט פערדריסען, דער פרוי, מיין איך! זיא האָט דאָך עפּיס אויך א געפיהל...

ער איז געלעגען, גרויס וויא א בארג, און האָט זיך ניט גע־ריהרט מיט קיין אבר; דיא געשווילעכטס האָט איהם געמאכט נאָך גרעסער וויא ער איז געוועז, און קין, דער קליינער און דארער נפש, האָט זיך געדרעהט ארום איהם און פערלאָרען דיא בחות איהם איינרייבענדיג דיא זייטען, דיא ברוסט, דעם לייב, און האָט נאָכאנאנד געהוסט פון דעם שטארקען ריח פון דיא בראָנפען.

איבערן ברעג טייך זיינען איטליבע מינוט פארבייגעגאנגען מענשען, עס האָבען זיך געהערט טריט און קולות. דאָס שיפעל איז געלעגען ביי א זאמדיגען משופּה׳דיגען בערגעל, מעהר פון איין אייל דיא הויך, און פון אויבען האָט מען דאָס געקאָנט זעהען נאָר

פון סאמען עק בארג. דער שמאָלער פּלאַץ צווישען דעם שיפּעל און דעם טייך איז געווען בעדעקט מיט זאמד, מיט שפּענדלעך און מיט מיסט. אונטער'ן שיפּעל איז נאָך געווען בלאָטיג. היינט אָבער האָט זיא עפּיס טשיקאווע אינטערעסירט מענשען. קין און ארטעם האָבען בעמערקט, וויא נאָכאנאנד געהט מען פאַרביי, וויא מען זעצט זיך אויפ'ן דעק, וויא מען קלאַפּט מיט דיא פּיס אין דיא זייטלעך... אויף קין'ען האָט דאָס שלעכט געווירקט. ער האָט אויפגעהערט צו ריידען און זיך דרעהענדיג ארום ארטעם'ען, האָט ער געשמייכעלט, און איי זיין שמייכעל איז געלעגען רחמנות און שרעק.

„איהר הערט?

„איך הער,“ האָט א שמייכעל געטהאָן דער גבור צופריעדע-נערהייט. „איך פערשטעה... זיי ווילען דערגעהן, ווען איך וועל וויע-דער בעקומען צוריק מיין כח... זיי דארפען דאָך דאָס וויסען... דיאביינער זייערע אָנצוגרייטען... כא־כא! שדים! זיי פערדריסט מן הסתם, וואָס איך האָב ניט געפּוגר'ט... זייער ארבייט איז איצטער ארויסגעוואָרפען...

„איהר ווייסט וואָס?“ האָט איהם קין געזאָגט שטיל אויפ'ן אויער, מיט דער מינע פון אימה און התראה. „איהר ווייסט? אָט וועל איך יעצט אוועק און איהר וועט פערבלייבען איינער אליין... און זיי וועלען דעמאָלט קומען צו אייך און... און...

ארטעם האָט געעפענט דאָס מויל און זיך שטארק פונאנדער-געלאכט אויף א הייזעריגען קול.

„אָך, דוא... צורה מיאוסע! דוא מיינסט, היוסט דאָס, אז זיי האָבען דאָס פאר דיר מורא, וואָס? אָך דוא איינער!

„א! אָבער איך קען זיין אן עדות!

„זיי וועלען דיך מכבד זיין!... כא־כא־כא! אָט דעמאָלט גמה אָגען עדות!... אויף יענער וועלט!“

קין'ס שרעק איז פעריאָגט געוואָרען מיט ארטעם'ס געלעכטער, און דעם פּלאַץ פון שרעק האָט פערנומען אין דער שמאָלער איינ-געפאלענער ברוסט פון דעם אידען א שטייפע און פריילינבע זיכער-קייט. איצטער וועט זיין לעבען אוועק אויף אנאנדער דרך, איצטער

איז ביי איהם פראן א מעכטיגע האנד, וואס וועט שטענדיג אבפית־
רען פון איהם דיא קלעפ און דיא אונגערעכטיגקייטען פון דיא מעני־
שען, וועלכע האבען איהם געמאטערט, ווייל זיי האבען ביז אהער ניט
מורא געהאט פאר קיין שום שטראף.

עס איז פארביי בקרוב א חדש.

איין מאל נאכמיטאג, אין א צייט, ווען דאס לעבען אין שיכאן
ווערט מאדנע אנגעשטריינגט, ווערט עפיס גערדיכטער און קאכט אויף,
ווען ארום די פערקויפער פון עסענוואַרג שטעהען גרויסע רעדלעך אר־
בייטער פון די שיפען און פון האפען מיט ליידיגע מאגענס און הויך אויפ'ן
קול, איבערשרייענדיג איינער דעם צווייטען, פאדערן זייא עסען, און
דיא גאנצע גאס פילט זיך אן מיט'ן ווארעמען ריח פון געקאכטע
פלייש, — אין דער צייט האט אימיצער מיט א האלבען מויל א געשריי
געטהאן:

„ארטעם געהט!

עטליכע אבגעריסענע באסיאקעס, וועלכע האבען זיך ארומ־
געשלעפט פוסט־און־פאס איבערן גאס, ווארטענדיג אויף א געלע־
גענהייט צו כאפען א בשר'ע מציאה, זיינען ערגיץ נעלם געווארען.
די תושבים פין שיכאן האבען אונרוהיג און נייגיריג א קוק געגעבען
מיט א קרומען אויג אין דער זייט, פון וואנען עס האט זיך דערהערט
די התראה.

אויף ארטעם'ען האט מען שוין לאנג געווארט; אין זיין קומען
איז מען געוועזן מיעף ארייגעטהאן און מיט הייץ האט מען גערעדט
מכח דעם, ווי אזוי ער וועט אויסזעהן דעם ערשטען מאל?

פונקט ווי אלע מאל איז ארטעם געגאנגען אין מיטען גאס
רוהיג און פאמעלאך, אט אזוי ווי עס געהט אויף א שפאציער א
זאטער מענש, זיין אויסזעהן איז אויף א האאר ניט פערענדערט
געווארען. ווי אלע מאל איז דער יאק ביי איהם געהאנגען אויף איין
פלייצע, דאס היטעל איז געוועזן פעררוקט אין א זייט . . . און דיא
שווארצע לאקען האבען זיך צושאטען איבערן שטערן, אויך ווי אלע
מאל; דעם גרויסען פינגער פון דער רעכטער האנד האט ער אריינ־

געשטעקט אין גארטעל, דיא לינקע האנד איז געלעגען טיעף אריינ־ גערוקט אין דער הויזען־קעשענע, און דיא גבור׳שע ברוסט האט זיך אויסגעשטעלט פאראויס. נאר אין זיין שיינעם געזיכט איז געלעגען מעהר שכל וויא פריהער — דאס איז געוויינליך דיא מעשה מיט׳ן מענשען, ווען ער שטעהט אויף פון א קראנקען בעט. ער איז געגאנגען און האט געענטפערט אויף דיא „גוט מארגענס" פויל שאקלענדיג מיט׳ן קאפ.

דיא גאנצע גאס האט איהם בעגלייט מיט דיא אויגען און מען האט זיך פשוט ניט געקאנט אבוואונדערן פון דער דאזיגער גבורה, וואס קען גאר ניט צוּבראכען ווערען און האט אזוי לייכט אריבער־ געטראגען קלעפּ. אין גאס זיינען געווען א סך מענשען, וועלכע האבען מיט רשעת גערעדט פון זיין געזונד ווערען; מיט פעראכטונג האבען זיי געזידעלט דיא חברה, וואס האט ארטעם׳ען ניט אבגעשלאגען דיא לונגען און ניט איבערגעבראכען דיא ביינער. ווי קען דאס זיין, אז עס זאל זיך געפינען א מענש אויף דער וועלט וועמען מען זאל גאר ניט קענען פּטר׳ען אויף טויט ! . . . אנדערע ווידער האט דיא געשיכטע הנאה געטהאן און זייא האבען געזעהן צו טרעפען, וויא אזוי דער גבור וועט זיך אבּרעכענען מיט׳ן רויטען באָק און יענעמ׳ס חברים. וואס מעכטיגער אימיצענ׳ס קראפט איז, פערבלענדט זיא אלץ מעהר דיא אויגען, און דער גרעסטער טהייל פון עולם איז געווען פער־כישופ׳ט פון ארטעמ׳ס קראפט.

און ארטעם איז דערווייל אריין אין „גראבילאָווקא" — דעם קלוב פון שיכאָן.

ווען זיין הויכע און מעכטיגע געשטאלט האט זיך בעוויעזען אויפ׳ן שוועל פון טראקטיר, זיינען ווייניג געסט געווען און לאנגען צימער מיט׳ן ניעדעריגען האלב־קיילעכדיגען באלקען, אויסגעלעגט פון ציגעל. ווען ארטעם איז אריין, האבען זיך דערהערט צווייא — דריי געשרייען, עס איז געווארען עפּיס א רוקענים און א דרעהענים און אימיצער האט זיך וויא א קאץ א ווארף געטהאן אין ווייטען ווינקעל פון דעם דאזיגען גרוב וואו עס האט גערונען פון דיא ווענד, וואו דיא לופט איז געווען פול מיט׳ן עיפּוש׳דיגען רויך פון וואָלווע־

לען טאבאק, און וואו יעדע ברעקעלע איז געווען דורך און דורך פערשימעלט און פערבלאָטיגט.

ארטעם האָט קיינעם ניט געוואָלט בעמערקען. ער האָט א פיהר געטהאָן מיט דיא אויגען איבער'ן טראַקטיר און ווען דער שיינ־קער סאווקא בליעבניקאָוו האָט איהם פריינדליך געגריסט, האָט ער געענטפערט אויף יענעם'ס גוט־מאָרגען מיט דער פראגע:

„קין איז ניט געווען?

„דארף באלד זיין... זיין צייט איז נאָהענט"... ארטעם איז צו־געגאנגען צו א טיש, וואס איז געשטאַנען ביי איינעם פון דיא פענ־סטער מיט אייזערנע גראטקעס, האָט בעשטעלט טהעע, אוועקגעלעגט אויפ'ן טיש זיינע ריעזיגע הענד און גענומען גלייכגילטיג קוקען אויפ'ן עולם. אין טראַקטיר זיינען געווען א מאַן צעהן, אלץ באָסיאַקעס; זיי זיינען געשטאַנען אין א רעדעל לעבען צוויי טישען און פון דאָר־טען האבען זיי געלויערט אויף ארטעם'ען. ווען זייערע אויגען פלעגען בעגעגענען דיא אויגען פון שיינעם יונג, פלעגט ביי דער הברה ווערען קאלאָמוטנע אויפ'ן הארצען און זיי פלעגען אָנהויבען צו שמייכלען מיט א רחמנות פנים; עס איז געווען קאָנטיג, אז זיי האָבען געוואָלט אריינטרעטען מיט ארטעם'ען אין א שמועס, אָבער יענער האָט אויף זיי געוואָרפען א שווערען פינסטערען קוק. און אלע האָבען געשוויגען און ניט געהאט דיא העזה אָנצופאנגען מיט איהם צו ריידען. בליעב־ניקאָוו איז געווען פערנומען הינטער'ן בופעט מיט זיינע פלעשלעך און גלעזלעך און זינגענדיג אונטער'ן נאָז עפּעס א ליעדעל, האָט ער גע־קוקט ארום זיך מיט אויגען פון א פוקס.

פון גאס האָט זיך געגאָסען אין דיא פענסטער א הילכעדיגער געפילדער; עס האָט זיך געהערט, וויא מען האָט זיך דאָרטען גע־זידעלט און געשאָלטען מיט אָבגעוואשענע קללות, וויא מען האָט זיך געשוואָרען, וויא הענדלער האָבען געשריען. ערגיץ גאָר נאָהענט איז מיט א בריאזג אראָפּגעפאלען א פלאַש און האָט זיך צובראָכען אויף דיא שטיינער. ארטעם'ען איז געוואָרען אומעטיג אין דעם פערשטיק־טען שיינק...

„נו, איהר וועלף“, האָט ער מיט א מאָל גענומען ריידען הויך און ציהענדיג דיא ווערטער. „וואָס זייט איהר שטיל געוואָרען? רייסען דיא אויגען און שווייגען“...

„ריידען קענען מיר אויכעט, אייער שטריינגע עקסעלענץ!“ האָט געזאָגט דער אָבגעשמיסענער חתן, זיך אויפהויבענדיג פון זיין אָרט, און איז צוגעגאַנגען צו ארטעם׳ען.

דאָס איז געווען א דאַרער מענשעל אין א פאַרוסינעווען יאַק און זעלנערשע הויזען, א פליכעוואטער, מיט א שפּיציגע בערדעל, מיט קליינע רויטע אויגען, וואָס האָבען געווינקט מיט א בייזען גלאַנץ.

„מען זאָגט, אַז דוא ביסט געוועזן קראַנק?“ האָט ער א פרעג געטהאָן, זיך זעצענדיג אנטקעגען ארטעם׳ען.

„נו?

„גאָר ניט... מען האָט דיך א צייט ניט געזעהן... וויא פיעל מאָל האָב איך זיך נאָכגעפרעגט נאָך דיר: וואו איז דאָס ארטעם אהינגעקומען? הערסט, עס האָט זיך איהם גאָר פערוואָלט צו קריינקען!

„אזוי... נו?

„נאָך א מאָל... נו? נאָמיר פאָהרען ווייטער... וואָס האָט דיר וועה געטהאָן?

„און דוא ווייסט ניט?

„איך בין דען געוועזן דיין דאָקטאָר?

„און אָלץ, וואָס דוא זאָגסט איז ליגען, דוא הונד איינער,“ האָט געזאָגט ארטעם מיט א קרומען שמייכעל. „צו וואָס לייגסטו? דוא ווייסט דאָך דעם אמת?

„אודאי ווייס איך“, האָט געזאָגט דער אָבגעשמיסענער חתן אויך מיט א קרומען שמייכעל.

„פאַר וואָס-זשע זאָגסטו א ליגען?

„א ליגען איז קליגער, אזוי קומט ביי מיר אויס...

„קליגער! אזוי, דוא מענש איינער!... א גאָרנישט ביסטו!

„יע... מען זאָל דיר זאָגען דעם אמת, קענסט נאָך אין כעס ווערען; א קשיה אויף דיר...

„שפּייען וויל איך אויף דיר!

„א דאַנק כאָטש דערפאַר! און מיט א גלעזעל בראַנפּען ווערסט דאָס מיך גאָר ניט מכבד זיין פון שמחה, וואָס דוא ביסט געזונד געוואָרען?

„הײַם דערלאַנגען...

דער חתן האָט בעשטעלט א האַלבע פלעשעל בראַנפּען און איז גאָר א לעבעדיגער געוואָרען.

„ס'אַרא לייכטען לעבען דוא האָסט דאָס, אַרטעם!... תמיד האָסטו געלד...

„נו, וואָס איז?

גאָר ניט... דיא פרויען העלפען דיר אויס!... פערפלוכט זאָלען זיי ווערען!

„און אויף דיר קוקען זיי ניט.

„וויא קומען מיר צו דיר. מיר וואָלטען געהאַט אזעלכע פּיס ויא דיינע, וואָלטען מיר געגאַנגען מיט דיר אין איין וועג, אָהן א טענה", האָט אָבגעזיפצעט דער חתן.

„מחמת א פרוי האָט האַלט א געזונדען מענשען. וואָס ביסטו? און איך בין — א ריינער מענש, אָט וואָס...

אויף אזא שטייגער פלעגט אַרטעם רעדען מיט דיא באָסיאַקעס. זיין גלייכגילטיגע, פוילע און געדיכטע שטימע האָט געמאַכט זיינע ווערטער קרעפטיגער און שווערער, און זיי זיינען שטענדיג געווען אי גראָב אי פול מיט בעליידיגונגען. ער האָט אפשר געפיהלט, אז דיא דאָזיגע מענשען זיינען אין א סך ענינים ערגער פון איהם, אָבער אַלע מאָל קליגער.

... עס איז אַריין קין מיט זיין קעסטעל סחורה אויף דער ברוסט און מיט א געלע ציצענע קליידעל, וואָס איז געהאַנגען איבער דיא לינקע האַנד. א צוגעדריקטער מיט'ן געפיהל פון שרעק, וואָס האָט איהם קיין מאָל ניט אָבגעלאָזען, איז ער געבליעבען שטעהן ביי דער טהיר, האָט אויסגעצויגען זיין האַלז און מיט אן אונרוהיגען שמייכעל

בעקוקט דעם טראקטיר, אָבער ווען ער האָט דערזעהן ארטעם׳ען, האט זיין גאַנצע צורה געגומען שיינען פון שמחה. אַרטעם האָט אויף איהם געקוקט מיט א ברייטען שמייכעל און דיא ליפּען האָבען זיך ביי איהם געריהרט.

„קריך אהער, צו מיר!“ האט ער צו קין׳ען א געשריי געטהאָן; דערנאָך האָט ער זיך אומגעקעהרט צום חתן און מיט חוזק איהם אָבגעגעבען א בעפעהל:

„און דוא טראָג זיך אָב פון דאנען... לאָז א מענשען זיך זעצען“...

דעם חתן׳ס פּרצוף, בעדעקט מיט געלע, הארטע האָאר, איז אויף א רגע פערשטיינערט געוואָרען פון התפּעלות און פערדרוס; ער האָט זיך לאַנגזאם אויפגעהויבען פון שטוהל, א קוק געטהאָן אויף דיא חברים, וועלכע זיינען ניט ווינציגער פון איהם נשתומם געוואָרען. אויף קין׳ען, וועלכער איז געגאנגען צום טיש פאַרזיכטיג און קוים אָנריהרענדיג דיא ברעטער פון דער פּאָדלאָגע מיט זיינע שטיוועל.. און פּלוצלונג האָט ער בייז אויסגעשפּיגען:

„טפו!“

נאכדעם איז ער פּאמעלאך און שטילערהייט אוועק צו זיין טיש, וואו עס האָט זיך תיכף דערהערט א פערשטיקטער שמועס, אין וועלכען מען האָט געקאָנט קלאָר דערקענען דיא נאָמען פון חוזק און רשעת. קין האָט אלץ געשמייכעלט, וויא א פערלאָרענער, מלא שמחה, און אין דער זעלביגער צייט האָט ער געוואָרפען פון דער זייט אונרוהיגע אויגען אין דעם ווינקעל, וואו עס איז געזעסען דער בעליי־דיגטער התן מיט זיין חברה.

און אַרטעם האָט גערעדט צו איהם גוטהערציג:

„נו, סוחר, נאָמיר טהעע טרינקען, וואָס?... מען דארף קויפען א קובען,— ווייסט עסען קובען? וואָס קוקסטו אהין?... שפּיי אָן אויף זיי, האָב קיין מורא ניט... וואַרט נאָר, איך וועל זיי באַלד אנ׳מוסר׳ן.

ער האָט זיך אויפגעהויבען, א רוק געטהאָן מיט דער פּלייצע און זיין יאַק איז אראָבגעפאלען אויף דר׳ערד, און איז צוגעגאנגען צום

טיש פון דיא אונצופריעדענע. הויך און שטארק, אויסשטעלענדיג דיא ברוסט, הויבענדיג דיא אַקסלען און מיט אַלע מיטלען אַרויסווייזענדיג פאר זיי, ס׳אַרא גבורה ער האָט אין זיך, איז ער געשטאנען אַנט־קעגען דער חברה, מיט אַ קרומען בייזען שמייכעל אויף דיא ליפּען, און זיי זיינען פערגליווערט געוואָרען אויף זייערע פּלעצער, שטום וויא דיא וואנד און שוין אָנגעגרייט צו מאכען אַ ויברך.

„נו,“ האָט אָנגעפאנגען ארטעם, „וואָס ברומט איהר?“

עס האָט זיך איהם געוואָלט זאָגען עפּיס אַ שרעקליך־שטאר־קען וואָרט, אָבער ער האָט ניט געהאט קיין ווערטער און האָט זיך אָבגעשטעלט...

„מענסט דבר׳ן מיט אַ מאָל!“ האָט אַ מאַך געטהאָן מיט דער האנד דער אָבגעשמיסענער חתן, פערקרימענדיג דיא ליפּען. „זאלסט בעסער אָבשטעהן פון אונז אויף אַלע פיער זייטען, דוא גאָט׳ס גולם !“...

„שווייג!“ האָט ארטעם אַ פיהר געטהאָן מיט דיא ברעמען...

„ביסט אין כעס... עס שטעהט דיר ניט אָן, וואָס איך חבר זיך מיט אַ זשיד, און דיך האָב איך אוועקגעטריבען... איך זאָג אייך אַלעמען, — ער, דער זשיד, איז בעסער פון אייך! מחמת ביי איהם איז דאָ אַ געפיהל צו אַנאַנדער מענשען... און איהר האָט קיין געפיהל ניט... ער איז נאָר אַ פערמאַטערטער... און אָט איצטער נעהם איך איהם אונטער מיין האנד... און אויב וואָס׳ער ניט איז פערזעהענים פון אייער כאָפּטע וועט איהם בעליידיגען — זאָל שוין יענער דעמאָלט בעסער אָבזאָגען וידוי בעצייטענס! איך בין מודיע אין קלאָרע ד בורים: ניט שלאָגען וועל איך, איך וועל מאַטערן...

אין דיא אויגען האָט זיך ביי איהם בעוויזען אַ ווילדער פייער, דיא אָדערן אויפ׳ן האלז האָבען זיך אָנגעבלאָזען און דיא נאָזלעכער — גענומען ציטערן.

„דאָס וואָס מען האָט מיך אַ שיכור׳ן צושלאָגען, איז ביי מיר ווערטה אַ שפּיי! קיין כחות איז ביי מיר ניט אָבגעקומען, נאָר דאָס הארץ האָט מען מיר געמאכט הארטער... אָט אזוי זאָלט איהר וויסען! און פאר קין׳ען, פאַר איטליכען שלעכטען וואָרט, וואָס מען

וועט איהם זאָגען, וועל איך זיך אָננעהמען און ממית'ען וועל איך אָט טאקי צום טויט. איהר קענט דאָס אַלעמען זאָגען פון מיינט־וועגען...

ער האָט טיעף אָבגעצויגען דעם אטהעם, אזוי וויא ער וואָלט פון זיך ארונטערגעוואָרפען א שווערע משא; ער האָט זיך אומגע־קעהרט צו זיי מיט'ן רוקען און איז אוועק..

„פיין אָבגע'דרשן'ט!" האָט דער אָבגעשמיסענער חתן א גע־שריי געטהאָן מיט א האלבען מויל און זיין צורה האָט זיך פער־קרימט אין גרויס אומעט, בעת ער האָט געקוקט, וויא ארטעם זעצט זיך אוועק אנטקעגען קין'ען.

קין איז געזעסען ביים טיש, בלייך פון אויפרעגונג, און האָט ניט געקאָנט אָברייסען פון ארטעם'ען דיא אויסגעגלאָצטע אויגען, און אין זיי איז געלעגען א געפיהל, וואָס איז שווער אויסצודריקען מיט ווערטער.

„האָסט געהערט?" האָט איהם שטריינג געפרעגט דער שיי־נער יונג. „אָט... געדיינק־זשע, וויא נאָר אימיצער וועט דיך אנ־ריהרען, לויף צו מיר און זאָג. איך וועל דיא מינוט קומען און איהם צוגווינטעווען דיא ביינער...

דער איד האָט עפּעס געשעפּצעט, האָט געבעטען גאָט אָדער געדאנקט דעם מענשען. און דער אָבגעשמיסענער חתן מיט זיין חברה האָבען אין דער שטיל איבערגערעדט צווישען זיך און גענומען ארויסגעהן פון טראקטיר איינער נאָכ'ן אנדערן. ווען דער חתן איז פאָרבייגעגאנגען ארטעם'ס טיש, האָט ער געזונגען אונטער'ן נאָז:

„ווען אין צוגאָב צו מיין קאָפּ
קריעג איך געלד א פולען טאָפּ,
ווער איך—אוי—א מענש א פּראכט—
כ'וואָלט גע'שיכור'ט טאָג און נאכט...

און א קוק געבענדיג ארטעם'ען גלייך אין געזיכט אריין, האָט ער אונערוואַרטעט געענדיגט דאָס ליעדעל מיט זיינע אייגענע ווערטער, ער האָט זיך דערביי געקרימט און צום טאקט געטאָפּעט מיט'ן פוס:

„און דיא טמ׳עוואטע יונגען
כ׳וואָלט אין שווארצען ים דערטרונקען.
אָט אזוי!
און האָט זיך שנעל ארויסגע׳גנב׳עט דורכ׳ן טהיר.

ארטעם האָט זיך אויסגעזידעלט און ארומגעקוקט. אין דעם האלב־פינסטערען, פעררויכערטען און עיפּוש׳דיגען גרוב זיינען געבליע־בען בלויז דריי מענשען — ער, אנטקעגען איהם קין און הינטער׳ן בופועט סאווקא.

סאווקע׳ס גנב׳שע אויגעלעך האָבען זיך בעגעגענט מיט אר־טעמ׳ס שווערען קוק און אויף זיין לאַנגע צורה האָט זיך דיא רגע ארויפגעצויגען דער אויסדרוק פון א זיסער צניעות.

„פיין און שיין האָסטו געהאנדעלט, ארטעם מיכאילימש!" האָט ער געזאָגט, גלעטענדיג זיין באָרד. „גאָר וויא עס איז געבאָ־טען אין דיא הייליגע ספרים... וויא אין דער מליצה מיט׳ן גוטהער־ציגען שמרוני... אין עיפּוש איז געלעגען קין, בעדעקט מיט קרעץ... און אָט דוא האָסט זיך פון איהם ניט אָבגעקעהרט...

ארטעם האָט געהערט ניט זיינע ווערטער, נאָר זייער ווידער־קלאַנג. דער ווידערקלאַנג האָט זיך געטראָגען פון דעם קיילעכדיגען באַלקען און אין געדיכטע טענער איז ער געקראָכען אין דיא אויערן. ארטעם האָט געשוויגען און געשאָקעלט שטילערהייט מיט׳ן קאָפּ, אזוי וויא ער וואָלט וועלען אוועקטרייבען פון זיך דיא דאָזיגע טענער. און זיי האָבען ניט אויפגעהערט צו שווימען און האָבען זיך איינגעביסען צו איהם אין דיא אויערן און איהם גערייצט. עס איז געווען אומע־טיג, דיא לופט איז געווען פערשטיקט. א מאָדנע שווערקייט האָט זיך אוועקגעלעגט ארטעמ׳ען אויפ׳ן הארצען.

ער האָט געקוקט אויף קין׳ען, ניט אָבבייסענדיג פון איהם דיא אויגען. מיט אן איינגעבויגענעם קאָפּ, זיך ברענענדיג דיא ליפּען און בלאָזענדיג אויפ׳ן ספּאָדיק, האָט דער איד זשעדנע געטרונקען דיא טהעע און דער ספּאָדיק האָט געטאַנצט ביי איהם אין דיא הענד. צייטענווייס האָט ארטעם געכאַפּט ביי זיך אויפ׳ן נעזיכט יענעמ׳ס א שנעלען קוק, און פון דעם קוק פלעגט ווערען דעם גבור נאָך

אומעטיגער. אין זיין ברוסט האָט געוואַקסען אַ פערשטיקטער און אונבעשטימטער געפיהל פון אונצופריעדענהייט, זיינע אויגען זיינען געוואָרען דונקעלער, און ער האָט זיך ווילד אומגעקוקט. אין קאָפּ האָבען זיך ביי איהם געדרעהט, אַזוי וויא מיהל־שטיינער, געדאַנקען אָהן ווערטער. פריהער פלעגען זיי צו איהם ניט קומען, און אָט אין דער צייט, וואָס ער איז געלעגען קראַנק, זיינען זיי געקומען... און געהען ניט אוועק...

דיא פענסטער, וויא אין אַ תּפסה, מיט אייזערנע גראַטעס, פון גאָס גיסט זיך אין זיי אַ געפילדער פערהילכט צו ווערען... איבער'ן קאָפּ הייגגט אַ פייכטער שווערער שטיינערנער באַלקען, דיא דילען, געמאַכט פון ציגעל, זיינען נאַס פון בלאָטע, בעדעקט מיט מיסט... און אָט דער אָ קליינצינקער, אָבגעריסענער, פערשלאָגענער מענשעל... זיצט, ציטערט, שוויגט... און אין דיא דערפער ווערט מען באַלד אָנ־פאַנגען צו שניידען דיא גראָז. הינטער'ן טייך, אַנטקעגען שטאָדט, דערגרייכט שוין דיא גראָז אויף דיא לאָנקעס ביז'ן גאַרטעל און ווען עס טהוט פון דאָרטין אַ בלאָז אַ ווינד, ברייגגט ער צוטראָגען אַזאַ מחיה'דיגען ריח .. אָט דיא מינוט וואָלט ער גענומען אַ שנייד־אייזען, און זיך אַ לאָז געטהאָן איבער דער לאָנקע.

„וואָס שוויגסטו נאָכאַנאַנד, קין?" האָט ארטעם געזאָגט אונ־צופריעדענערהייט. „וואָס איז, דוא האָסט נאָך אַלץ מורא פאַר מיר? אוי ביסטו דאָס אַ פערלאָרענער מענש!"

קין האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און איהם גענומען מאָדנע שאָקלען, און זיין פּנים האָט בשעת מעשה אויסגעזעהן פערשעמט און קלאָגעדיג.

„און וואָס זאָל איך ריידען? און מיט וואָס פאַר אַ צונג זאָל איך ריידען מיט אייך? אָט מיט דער?" דער איד האָט אַרויסגע־שטעקט דעם שפּיץ צונג און איהם בעוויעזען אַרטעם'ען, — „מיט וועלכער איך רייד מיט אַלע איבעריגע מענשען? איך דאַרף זיך דען ניט שעמען צו ריידען מיט אייך מיט דער דאָזיגער צונג? איהר מיינט, איך פערשטעה ניט, אַז איהר שעמט זיך אויכעט צו זיצען מיט מיר דערביי? וואָס בין איך און וואָס זייט איהר? איהר טראַכט

דען, אַרטעם, גרויסע נשמה, איהר זייט געגליכען צו יהודי המכבי!... וואָס וואָלט איהר געטהאָן, ווען איהר זאָלט וויסען, צו וואָס גאָט האָט אייך בעשאַפען? אַ! קיינער ווייס ניט דיא טיעפע סודות פון באַשעפער און קיינער קען ניט טרעפען, צו וואָס גאָט האָט איהם געשאָנקען דעם לעבען. איהר ווייסט ניט, וויא פיעל טעג און נעכט האָב איך געטראַכט, צו וואָס דאַרף איך האָבען מיין לעבען? צו וואָס דאַרף איך מיין גייסט און מיין פערשטאַנד? וואָס בין איך פאַר דיא מענשען? אַ שפּיי־קעסטעל פאַר זייערע גיפטיגע שפּייעכטס. און וואָס זיינען דיא מענשען פאַר מיר? שלאַנגען, וואָס בייסען מיך איין אין אַלע ערטער פון מיין לייב און אין מיין נשמה... צו וואָס לעב איך אויף דער וועלט? און פאַר וואָס ווייס איך נאָר פון צרות... אפילו דיא זון האָט פאַר מיר אויבעט קיין שטראַהל ניט!״

ער האָט גערעדט היציג, האַלב־שעפּצענדיג, און אַזוי וויא אַלע מאָל, ווען זיין אויסגעמאַטערטע נשמה פלעגט זיך אויפרעגען, האָט געציטערט זיין גאַנצער פּנים.

אַרטעם האָט ניט פערשטאַנען, וואָס ער האָט גערעדט, ער האָט אָבער געהערט און געזעהן, אַז קין בעקלאָגט זיך. דערפון איז אַרטעם׳ען געוואָרען נאָך מעהר נודנע.

„נאַ דיר! האָסט שוין ווידער אָנגעפאַנגען דיין ליעדעלע!״ האָט ער מיט פערדרוס אַ שאָקעל געטהאָן מיט׳ן קאָפּ.—„איך האָב דאָך דיר שוין געזאָגט — אַז איך וועל זיך אָננעהמען!״

קין האָט זיך שטילערהייט ביטער צולאַכט

„וויא אַזוי וועט איהר זיך פאַר מיר אָננעהמען פאַר׳ן געזיכט פון מיין גאָט? ער יאָגט דאָס מיך...

„נו, דאָס פערשטעהט זיך! טהאָן גאָט אַנטקעגען קען איך ניט״, האָט צוגעבאָמקעט אַרטעם פּראָסט־הערציג און מיט אַ טאָן פון רחמנות האָט ער געגעבען דעם אידען אַן עצה: „לייד, ברודערקע!... מיט גאָט וועסטו גאָר ניט מאַכען״...

קין האָט געגעבען אַ קוק אויף זיין מליץ יושר, און אויף זיינע ליפּען האָט זיך בעוויעזען אַ שמייכעל... אויך מיט רחמנות. אַ פריהער האָט דער שטאַרקער רחמנות געקראָגען אויפ׳ן קלוגען, דערנאָך

האָט דער פֿערשטאַנד מיטגעפֿיהלט מיט דער גבורה, און צווישען דיאביידע מענשען, וועלכע זיינען געזעסען און האָבען געשמועסט, האט זיך דורכגעטראָגען עפּעס א מאָדנע שטימונג, און אָט דיא שטימונג האט זיי א ביסעל דערנעהנטערט איינעם צום צווייטען.

„דוא האָסט א ווייב?" האָט געפֿרעגט ארטעם.

„אָ, איך האָב א גרויסע געזינד פֿאַר מיינע כחות"... האָט קין שווער אָבגעזיפֿצעט.

„גאָר אזוי!" האט געזאָגט דער גבור. ער האָט זיך קוים גע־קענט פֿאַרשטעלען, אז עס זאָל זיך געפֿינען א פֿרוי, וועלכע זאָל קענען האַלט האָבען דעם אידען, און מיט א נייעם אויסדרוק פֿון נייגיריגקייט האָט ער א קוק געטהאָן אויף קין'ען, וועלכער איז גע־ווען אזאַ'ן אויסגעמאַרעטער, קליינצינקער, שמוציגער, פֿערשלאָגענער.

„איך האָב געהאַט פֿינף קינדער, איצטער — האָב איך פֿיער. איין מיידעלע, חיה, האט אַלץ געהוסט, געהוסט און איז געשטאָרבען... גאָט מיינער... טאַטע זיסער!... און מיין ווייב איז אויך א קראַנקע... נאָר זיא טהוט און הוסט...

„עס איז דיר שווער", האָט געזאָגט ארטעם און זיך פֿערטראַכט.

קין האָט זיך אויך פֿערטראַכט, אראָבלאָזענדיג דעם קאָפּ.

אין דיא טהירען פֿון טראַקטיר האָבען גענומען אריינגעהן הענד־לער מיט אַלטוואַרג; זיי פֿלעגען צוגעהן צום בופֿעט און שטילערהייט זיך אריינלאָזען אין א שמועס מיט סאַווקע'ן. ער האָט זיי עפּיס דערציילט בסוד און בשעת מעשה צוגעוואונקען אין דער זייט, וואו ארטעם איז געזעסען מיט קין'ען, און דיא חברה האָט אויף זיי געקוקט מיט התפּעלות און חווק. קין האָט שוין בעמערקט דיא דאָזיגע בליקען און איז פֿערציטערט געוואָרען. און ארטעם האָט ווידער געחלום'ט, אז ער געהט ארום איבער דער לאָנקע מיט א שנייד־אייזען אין דיא הענד... דאס שנייד־אייזען פּייפֿט און מיט א ווייכען שורך לעגט זיך דיא גראָז צו זיינע פֿיס...

„געהט אוועק, ארטעם... און אויב איהר ווילט ניט, וועל איך אוועק... אָט זיינען געקומען מענשען", האָט געשעפּצעט קין, „און זיי לאַכען פֿון אייך איבער מיר"...

„ווער לאכט דאָס?" האָט אַ ברום געטהאָן אַרטעם, זיך אויפ־באַפּענדיג פון דיא חלומות, און האָט זיך ארומגעקוקט מיט ווילדע אויגען.

אָבער אין טראַקטיר זיינען אַלע געווען ערנסט און פערטהאָן אין דיא אייגענע עסקים. אַרטעם האָט ניט געכאַפּט קיין איינציגען בליק. און ער האָט שטריינג אָנגערוקט דיא ברעמען און געזאָגט צום אידען.

„זאָגסט אַ ליגען... בעקלאָגסט זיך אומזיסט און אומנישט... אָט אזוי... זעה — שפּיעל זיך ניט מיט אזעלכע זאכען! דוא בעקלאָג זיך דעמאָלט, ווען עס איז דאָ פאַר וואָס. אפשר ווילסט מיך שטע־לען אין נסיון, האָסט געזאָגט גלאָט אזוי?

קין האט איהם שמערצליך געשמייכעלט אין געזיכט און גאָר ניט געענטפערט. אַ פּאָאר מינוט זיינען זיי ביידע געזעסען און ניט גערעדט. דערנאָך האָט זיך קין אויפגעהויבען, אָנגעטהאָן אויפ׳ן האלז זיין קעסטעל און זיך פארטיג געמאכט אוועקצוגעהן. אַרטעם האט איהם דערלאַנגט דיא האנד.

„געהסט? נו, געה, האנדעל... און איך וועל דאָ נאָך זיצען...

מיט זיינע ביידע הענדלעך האָט קין אַ טרייסעל געטהאָן דיא ריעזיגע לאָפּע פון זיין בעשיצער און איז שנעל אוועק.

ווען ער איז ארויס אין גאַס, איז ער אריין הינטער אַ ווינקעל, האָט זיך דאָרטען אָבגעשטעלט און גענומען פון דאָרטען ארויסקוקען. ער האָט געקענט זעהן דיא טהיר פון טראַקטיר און איהם איז ניט לאַנג אויסגעקומען צו וואַרטען. אין דער טהיר, אזוי וויא אין אַ ראַ־מע, האָט זיך בעוויעזען אַרטעם׳ס געשטאַלט. זיינע ברעמען זיינען געווען אָנגערוקט און דער פּנים האָט ביי איהם אזוי אויסגעזעהן, עפּיס וויא ער וואָלט האָבען מורא צו דערזעהן פאַר דיא אויגען אַ נודנע זאַך. ער האָט זיך לאַנגזאַם איינגעקוקט אין דיא מענשען, וועלכע האָבען זיך ארומגעדרעהט אין גאַס, און דערנאָך האָט זיין פּנים אָנגענומען דעם געוויינליכען אויסדרוק פון פוילקייט און גלייכגיל־טיגקייט. און ער איז אוועק דורך דיא רעדלעך מענשען אהין, וואו

דיא גאס האט זיך אריינגערוקט אין בארג,—משמעות אויף זיין אלטען ארט.

קין האט איהם בעגלייט מיט שמערצליכע בליקען; ער האט פערדעקט מיט דיא הענד זיין געזיכט און זיך אנגעשפארט מיט'ן שטערן אן דיא אייזערנע טהיר פון דער קלייט, לעבען וועלכער ער איז געשטאנען...

* * *

ארטעמ'ס סטראשונאק האט געווירקט—מען האט זיך דער־שראקען פאר איהם און אויפגעהערט צו רודפ'ן דעם אידען.

קין האט דערזעהן, אז דיא דערנער, דורך וועלכע ער איז גע־גאנגען צו זיין קבר, זיינען געווארען ווייניגער שטעכעדיג. דיא מענ־שען האבען עפעס אויפגעהערט גאר צו בעמערקען, אז ער לעבט אויף דער וועלט. אזוי וויא ביז אהער האט ער זיך ארומגעדרעהט צווישען זיי, אויסרעכענענדיג דעם לאנגען צעטעל פון זיינע סחורה, אבער מען פלעגט איהם שוין ניט ארויפטרעטען בכיון אויף דיא פיס, וויא דאס איז פריהער געווען. מען האט איהם ניט געשטופט אין דיא דארע זייטען, ניט געשפיגען צו איהם אין קעסטעל... הגם פריהער האט מען ניט געקוקט אויף איהם אזוי קאלט און פיינדליך, וויא מען האט גענומען יעצט קוקען.

ער האט געהאט א פיינעם חוש צו יעדע ברעקעלע, וואס איז געווען נוגע צו איהם; ער האט דארום באלד בעמערקט, אז מען קוקט אויף איהם מיט אנדערע אויגען, און ער האט זיך א פרעג געטהאן: וואס זאל דאס בעדייטען און וואס פאר א רעה קען דער־פון ארויס פאר איהם? א סך האט ער געטראכט וועגען דעם און ניט געקענט פערשטעהן, פאר וואס מען האט גענומען אויף איהם אזוי קוקען... און ער האט זיך דערמאנט, אז פריהער, הגם זעהר זעלטען, פלעג'ט מען מיט איהם אריינטרעטען אין א פריינדליכען שמועס... צייטענווייס פרעגען מכח זיינע געשעפטען... און א מאל אויף שפאסען, און טאקי גאר אהן שום רשעת...

קין האט זיך גענומען פערטראכטען. דאס איז שוין א כלל, אז אין דער פערגאנגענהייט איז דער מענש בדרך הטבע גענייגט צו

זעהן אפילו דיא פיצעלע גוטעס, וואס איז דארטען געווען און וואס דעמאָלט האט ער גאָר ניט בעמערקט...

ער האט זיך גענומען פערטראַכטען, אנגעשפּיצט דיא אויערן און געקוקט מיט א שארפען אויג. איין מאָל האט ער דער־הערט א נייע ליעדעל, וואס איז פערפאסט געוואָרען פון אָבגע־שמיסענעם חתן, דעם משורר פון גאס.

דער מענש האָט פערדיענט זיין ברויט מיט שפּיעלען און זינגען זיינע חפצים זיינען געווען אכט הילצערנע עס־לעפעל, ער פלעגט זי נעהמען צווישען דיא פינגער און זיך קלאַפּען מיט זיי איבער דיא אנגעבלאָזענע באקען, איבער'ן בויך, בייטענדיג דיא פינגער; ער האָט אויך געקלאפּט דיא לעפעל איינעם אָן דעם אנדערען, און עס פלעגט ארויס ניט קיין שלעכטער אקאמפּאנימענט צו דיא קופּלעטען, וואָס ער פלעגט אויסקלערען פון קאָפּ. דער שפּיעלען גופא האט ניט געבראַכט א סך פערגניגען, אָבער דערפאר האט דער כלי־זמר גע־מוזט זיין פלינק וויא א פּאָקוס־מאכער; און א פלינקע האנד, צו וואָס זיא זאָל ניט אויסגענוצט ווערען, האָט דאָ אין גאס געהאט ביי דעם עולם א גרויסען פּנים.

און אָט א מאָל האָט זיך קיין אנגעשטויסען אויף א רעדעל מענשען, און צווישען זיי איז געשטאנען דער חתן מיט זיינע לעפעל און האָט געהאקט מיט'ן צונג וויא א מארק־אידענע:

„איהר, פּריצים, מיט א קעשענע א ברייטע, מאכט ניט קיין פּליטה! אהער־צו, זיסע, מען ווארט שוין אויף אייך לאנג אין תפיסה! איך שפּיעל א פרישען שיר, נאָר וואָס אויסגעבאקען אין מיינע גע־שיער—א הייסער ביסען! קען ניט זיין בעסיער... גיט א קאָפּיקע פון איטליכען פּרעסער, און ווער עס האָט א פּנים וויא אן אָבגעבאקע־נער עפּעל--פון דעם נעהם איך א קאָפּיקע מיט א קנעפּעל! איך הויב אָן:

„קריכט אריין דיא זון אין פענסטער —
איז א שמחה א גדולה;
און אָט ווען איך קריך אריין...

„דאָס האט מען שוין געהערט!" האָט איינער פון פובליקום א בעל־ספקות א געשריי געטהאָן.

„מיר וויסען, אז איהר האָט געהערט! ווילסט אפשר מען זאָל דיר געבען אָהן געלד דיא ברויט פאַר דיא קובען"... האָט ערקלערט דער חתן, קלאַפּענדיג מיט דיא לעפעל, און האט מאריך געווען זיין ליעדעל:

„אוי, ס'ארא ביטערען לעבען איך האָב!
„איך בין ניט קיין געראָטענער.
דעם טאַטען מיט'ן ברודער האָט מען אויפגעהאנגען,
און איך האָב זיך פון דער תליה אָבגעריסען!...

„א שאָד!" האָט זיך דערהערט אין דעם פובליקום.

אָבער קאָפּיקעס האָבען זיך צו איהם געשאָטען, מחמת מען האָט געוואוסט, אז ער איז אַן עהרליכער . מאַן, און אויב ער האָט צוגעזאָגט צו געבען א נייע ליעדעל, וועט ער שוין ניט אָבנארען.

„אָט קומט זיא דיא נייע, דוא הילצערנע חיה! און דיא לעפעל האָבען גענומען טאַנצען:

„עס האבען זיך בעקאַנט אַן אָקס מיט א שפּין,
עס האָבען זיך בעקאָנט א זשיד מיט א תּם,
דער אָקס טראָגט דיא שפּין אויפ'ן עק,
דער זשיד פערקויפט דעם תּם צו דיא ווייבלעך,
מומעלעך, טייערינקע!...

„סטאָפּ, מאשין! א גוטען מאָרגען אייך, העררר קין, מיט א קלאָץ איבערן האלז! איהר האָט געהערט דיא ליעדעל, סוחר? זייט מוחל, ניט פון אייך זינג איך... געהט זיך אין אייער וועג!

קין האָט צושאָטען פאַר'ן קינסטלער זיינע שמייכעלעך און איז אוועק פון איהם מיט א זיפץ: דאס הארץ האט איהם געזאָגט, אז עפּעס וועט אַרויס.

דיא דאָזיגע טעג זיינען געווען ביי איהם טהייער, ער האָט זיך אָבער אויך געשראָקען פאר זיי. איטליכען פריה־מאָרגען פלעגט ער קומען אין גאַס און זיין ביי זיך זיכער, אז היינט וועט שוין קיינער ניט האָבען דיא העזה אוועקצונעהמען פון איהם זיינע קאָפּיקעס.

און זיינע אויגען זיינען געוואָרען ביסלעכווייס העלער און רוהיגער. ארטעמ'ען האט ער געזעהן אַלע טאָג, אויב דער גבור האָט איהם אָבער ניט גערופען, פלעגט קין צו איהם ניט צוגעהן.

ארטעם פלעגט איהם צורופען זעלטען און ווען ער פלעגט איהם שוין יע א מאָל צורופען, פלעגט ער פרעגען געוויינליך:

„נו, וואָס — לעבסט?

„אָ, יע! כ'לעב... און האָב אייך צו דאַנקען," פלעגט זאָגען קין, און זיינע אויגען האָבען בשעת מעשה געבלישצעט פון שמחה.

„מען צעפּעט ניט?

„זיי קענען זיך דען שטעלען קעגען אייך!" פלעגט דער איד א געשריי טהאָן מיט שרעק.

„נו... זעהסטו!... און וויא וואָס—קום זאָגען.

„כ'וועל זאָגען!

„אָט, אָט!...

ער פלעגט אָבמעסטען מיט פינסטערע אויגען דעם אידענ'ס פיגור און איהם אָבלאָזען.

„געה... האנדעל!

און קין פלעגט שנעל אוועקגעהן פון זיין בעשיצער, און פלעגט בעמערקען, אז דער עולם קוקט אויף איהם מיט חוזק און רשעת, און דאָס האָט איהם געשראָקען.

עס האט זיך אזוי געצויגען אַן ערך פיער וואָכען.

איין מאָל אין אבענד, ווען קין אָט זיך שוין געקליעבען געהן אהיים, האָט ער בעגעגענט ארטעמ'ען. דער שיינער יונג האָט איהם א שאָקעל געטהאָן מיט'ן קאָפּ און צוגערופען צו זיך מיט'ן פינגער. קין איז שנעל צו איהם צוגעלאָפען און האָט דערזעהן, אז ארטעם איז פינסטער און אנגעבלאָזען, וויא אַן אסיענדיגער וואָלקען.

„ביסט פאַרטיג געוואָרען מיט דיין האנדעל, וואָס? האָט יענער געפרעגט.

„שוין... זיך געקליבען געהן אהיים...

„ווארט אויף... קום נאר, כ'וועל דיר וואָס זאָגען" האָט גע־זאָגט אַרטעם מיט א פערשטיקטען קול.

און ער איז אוועק פאַראוים, הויך און שווער, און קין איז גע־גאנגען פון הינטען.

זיי זיינען ארויס פון גאס און האבען גענומען דעם וועג צום טייך, וואו ארטעם האָט געפונען א סגראבנעם אָרט אונטער דעם משופּה'דיגען בערגעל, ביי דיא סאָמע כוואַליעס.

"זעץ זיך", האָט ער געזאָגט צו קין'ען.

יענער האָט זיך אנידערגעזעצט און מיט פּחד, פון דער זייט, געקוקט אויף זיין בעשיצער. אַרטעם האט איינגעבויגען דעם רוקען און גענומען פערדרעהען א פּאַפּיראָס. און קין האָט געקוקט אין הימעל, אויף דעם וואלד מאסטען ביים ברעג, אויף יענער זייט טייך, אויף דיא רוהיגע כוואליעס, וועלכע זיינען פערגליווערט געוואָרען אין דער שטילקייט פון אבענד, און האָט זיך געמאַטערט צו טרעפען, פון וואָס קלייבט זיך דאָס דער גבור צו ריידען.

„נו, וואס ?" האָט געזאָגט אַרטעם,— „לעבסט ?

„כ'לעב, אָ ! איצטער האָב איך קיין מורא ניט.

„גוט, הייסט דאס...

„כ'דאנק...

„ווארט אויף ! האָט געזאָגט אַרטעם.

און ער האָט געשוויעגען א לאַנגע צייט, ציהענדיג דעם פּאַ־פּיראָס, וועדליג דער איד האָט געווארט אויף זיינע רייד, און דאָס הארץ איז איהם אויסגעגאנגען פון אַן אונבעשטימטען געפיהל פון שרעק.

„נ־יע... איז איצטער, הייסט דאָס, גאָר ניט, מען בעליידיגט ניט ?

„אָ, זיי האָבען פאַר אייך מורא ! זיי אלע זיינען וויא הינד, און איהר — ווי א לויב ! און איך בין איצטער...

„ווארט אויף !"

„נ־נו ? און וואָס ווילט איהר מיר זאָגען ?" האט געפרעגט קין מיט א ציטער.

„זאָגען ? ס'איז ניט אזוי פּראָסט...

„וואָס איז דאָס אַזוינס?

„אַ! זעהסטו... נאָמיר ריידען קלאָרע דיבורים. מיט אַ מאָל— און פאַרטיג!

„אהא!

„און איך מוז דיר זאָגען, אַז איך קען ווייטער ניט...

„וואָס? וואָס קענט איהר ניט?

„גאָר ניט! כ׳קען ניט! עס עקעלט מיר... ווי קומט דאָס גאָר צו מיר? פאַר מיר איז דאָס קיין עסק ניט!... האָט געזאָגט אַרטעם מיט אַ זיפץ.

„וואס מיינט איהר? וואס איז פאַר אייך קיין עסק ניט?

„אט דאס אַלץ... דוא און אַלץ... איך וויל דיך מעהר ניט קענען... מחמת — פאַר מיר איז דאס קיין עסק ניט.

קין האָט זיך איינגעקאָרטשעט, אַזוי ווי מען וואָלט איהם אַ קלאַפּ געטהאָן, און האָט געשוויעגען.

„און אויב מען וועט דיך בעליידיגען, געה צו מיר ניט און בע־קלאָג זיך פאַר מיר ניט... איך קען דיר ניט העלפען... און וועל זיך ניט געהן אָננעהמען פאַר דיר, פערשטעהסט? איך קען דאס ניט.

קין האט געשוויגען ווי אַ טויטער.

און ווען אַרטעם האָט אויסגערעדט דיא ווערטער, האָט ער פריי אָבגעצויגען דעם אַטהעם און מאַריך געווען קלאָרער און דייטליכער.

„דערפאַר, וואָס דוא האסט דעמאלט אויף מיר רחמנות גע־קראַגען, קען איך דיר בעצאָהלען. ווי פיעל דאַרפסטו? זאָג—קריעגסט באַלד. אָבער רחמנות האָבען אויף דיר קען איך ניט... איך האָב דאס ניט אין מיר... און איך האב זיך די גאַנצע צייט נאָר גע־בראָכען... פערשטעלט, מעהר ניט. כ׳האב געמיינט — אַז איך האָב רחמנות, און עס לאָזט זיך אויס — אַז דאָס איז אַ מוליר, מעהר ניט. איך קען קיין שום רחמנות ניט האָבען.

„דערפאַר, וואָס איך בין אַ זשיד? האָט קין שטילערהייט געפרעגט.

אַרטעם האָט אויף איהם אַ קוק געטהאָן פון דער זייט און האט ארויסגערעדט גאַנץ איינפאַך איינעם פון יענע ווערטער, וואס ווערען געבאָרען אין הארצען:

„וואָס ארט מיר, אז אַ זשיד? קענען גאָט זיינען מיר אלע זשידעס...

„פאַר וואָס־זשע?" האָט קין שטילערהייט געפרעגט.

„איך קען ניט, מען זאָגט דאָך דיר, מענש איינער! פער־שטעהסט, עס איז ניטאָ ביי מיר קיין שום רחמנות צו דיר... און צו קיינעם ניט... דוא דאַרפסט דאס פערשטעהן... אַנאַנדערן וואָלט איך דאָס ניט געזאָגט, כ'וואלט איהם איינפאַך געגעבען אַ גוטען פלעט איבער'ן מח — און פטור! און דיר זאָג איך דאס...

„ווער וועט אויפשטעהן פאַר מיר קעגען דיא רשעים? ווער וועט זיך איינשטעלען פאַר מיר קעגען דיא שלעבטסטהוער?" האָט שטיל און טרויעריג געפרעגט דער איד מיט דיא ווערטער פון תהלים.

„כ'קען ניט"... האָט ארטעם אַ שאָקעל געטהאָן מיט'ן קאָפּ אויף ניין „ניט דערפאַר טהו איך דאָס, וואָס זיי לאַכען... איך האָב זיי אין דר'ערד, פון מיינטוועגען — לאַך! איך האָב אויף דיר קיין רחמנות ניט... און פאַר יענע זאַך — וועל איך בעסער בעצאָהלען מיט געלד.

„אָ, גאָט, נוקם ונוטר! גאָט, וואָס דוא לעבסט אייביג, וואס דוא בעצאָהלסט יעדערן זיין שכר, פאַנג אָן צו שיינען, הויב זיך אויף אין דער הויך, דוא ריכטער פון דער ערד"... האָט קין מתפלל געוועזן און האָט זיך ציגויפגעקאָרטשעט אין אַ קליינעם קנויטעל.

דער זומערדיגער אָבענד איז געוועזן שטיל און וואַרעם, דיא שטראַהלען פון דער אונטערגעגאַנגענער זון האָבען זיך אָבגעשפּיגעלט אין טייך מיט אַ מין טרויעריגער ליעבשאַפט. פון בערגעל איז געפאַ־לען אַ שאָטען אויף ארטעם'ען און קין'ען.

„דוא בעטראַכט נאָר," האָט ארטעם טרויעריג גערעדט מיט איבערצייגונג," וואס איז איצטער מיין ציעל? אָט דאס פערשטעהסטו

ניט און איך—און... איך דארף זיך אננעהמען פאר זיך אליין... ווייא זיי האבען מיך דעמאלט צושלאגען — געדיינקסט ?

ער האט א קריץ געטהאן מיט דיא ציינער און זיך גענומען דרעהען אויפ'ן זאמד, און דערנאך האט ער זיך אוועקגעלעגט אויפ'ן רוקען, אויסציהענדיג דיא פיס צום וואסער און פערלעגענדיג דיא הענד הינטער'ן קאפ.

„איך קען זיי איצטער אלעמען...

„אלעמען ?" האט קין געפרעגט ווי א דערשלאגענער.

„אלעמען ! איצטער וועל איך אנפאנגען צו קוויטירען מיט זייא מיינע חשבונות !... און דוא שטעהסט מיר אין וועג . .

„מיט וואס קען איך אייך שטעהן אין וועג ? האט דער איד א געשריי געטהאן

„כ'מיין ניט, אז דוא שטעהסט מיר אין וועג, אבער... עס קומט שוין אויס אזוי — איך טראג א כעס קעגען אלע מענשען. בין איך ערגער פון זיי ? אט דאס איז דאס ... נו. קומט ביי מיר אויס, אז איצטער ביסטו ביי מיר אן איבעריגער. פערשטעהסט ?

„ניין !" האט געענטפערט דער איד ווייכמוטהיג און א שאקעל געטהאן מיט'ן קאפ.

„פערשטעהסט ניט ? אט ס'ארא מענש דיא ביסט ! אויף דיר דארף מען רחמנות האבען — וואס, ניט ? נו, און איצטער קען איך אויף קיינעם קיין שום רחמנות ניט האבען... איך האב ניט קיין רחמנות אין זיך. . .

ער האט א שטויס געטהאן דעם אידען אין זייט און צוגעלעגט:

„קיין ברעקיל רחמנות ניט. האסט פערשטאנען ?

א לאנגע צייט האט זיך קיין ווארט ניט געהערט. ארום זייא, אין דער ווארעמער און שמעקעדיגער לופט, האט געשוואומען דער גערויש פון דיא כוואליעס און עפיס פערשטיקטע, אבצענדע טענער, וואס האבען זיך געטראגען פון דער ווייטענס, פון דעם שלעפעריגען און פינסטערן טייך.

„וואס זאל איך איצטער טהאן ?" האט ענדליך געפרעגט קין, אבער קיינער האט איהם ניט געענטפערט, מחמת ארטעם האט איינ-

נעדרעמעלט אָדער זיך פערטראַכט. „ווי וועל איך לעבען אָהן אייך?
האָט דער איד געזאָגט העבער.

ארטעם האָט געקוקט אין הימעל און געענטפערט:

„וועגען דעם דארפסט שוין אליין א קלער טהאָן.

„גאָטעניו, גאָטעניו!

„אָט, מיט א מאָל, ווילסטו אז מען זאָל דיר זאָגען — ווי אזוי צו לעבען," האָט ארטעם פויל געצויגען דיא ווערטער.

נאָכדעם ווי ער האָט געזאָגט דאָס, וואָס ער האָט געוועלט, איז ער מיט א מאָל געוואָרין רוהיג.

„איך האָב דאָס שוין לאַנג געוואוסט... נאָך דעמאָלט, ווען איך בין געגאַנגען צו אייך, אַן איסקאַליעטשעטען, האָב איך שוין גע־וואוסט... אַז ניט לאַנג וועט איהר זיך אָננעהמען פאר מיר...

און דער איד האָט געקוקט אויף ארטעם'ען מיט א רחמנות־פּנים, אבער ער האָט ניט בעגעגענט יענעם'ס אויגען.

„איהר טהוט דאָס אפשר דערפאר, וואָס זיי לאַכען פון אייך איבער מיר?" האָט קין געפרעגט פּארזיכטיג, קוים ארויסרעדענדיג דיא ווערטער.

„זיי, זאָגסטו? און וואָס נעהען זיי מיר אַן?" האָט ארטעם א קרומען שמייכעל געטהאָן, עפענענדיג דיא אויגען. „אויב איך וואָלט נאַר וועלען, וואָלט איך דיך אַוועקגעזעצט אויף דיא פּלייצעס און גע־טראָגען איבער'ן גאַס. זאָלען זיי לאַכען... אָבער וואָס איז דיא פּעולה... אַלץ דארף מען טהאָן נאָכ'ן אמת נאָך... ווי דאָס הארץ הייסט... וואָס עס איז ניטאָ אין הארצען — איז שוין ניטאָ. און מען קען זיך ניט העלפען ... און מיר, ברודערקע, כ'וועל דיר זאָגען גלייך אין פּנים אריין, עקעלט, וואָס דוא ביסט אָט אזא... יע!..." אָט אזוי קומט ביי מיר אויס.

„אך... אמת! נו, וואָס זאָל איך איצטער טהאָן? אַוועקגעהן?

„געה, ביז וואַנען עס איז נאָך ליכטיג... מען וועט דיך דער־ ווייִלע ניט ריהרען. פון אונזער שמועס וויים דאָך קיינער ניט...

„יע־ע... און איהר וועט קיינעם ניט אויסזאָגען, א?" האָט קין א בעט געטהאָן.

„נו... פערשטעהסט זיך. פון דעסטוועגען קריך מיר ניט אַפּט אין דיא אויגען ...

„גוט“, האָט דער איד מסכים געווען שטיל און טרויעריג און זיך אוועקגעשטעלט אויף דיא פיס.

„כ׳וואָלט דיר אַן עצה געגעבען וואו ניט איז אין אַנאַנדער אָרט צו האַנדלען“, האָט ארטעם געזאָגט גלייכגילטיג. דוא ווייסט דאָך, דאָדערט זיינען דיא פּאַראַנדהייס שטריינגע...

„וואר־זשע זאָל איך געהן ?

„כ׳ווייס ניט... וויא דוא ווילסט.

„זייט געזונד, ארטעם.

„זיי געזונד, ברודער.

און ליעגענדיג האט ער געגעבען דעם אידען דיא האַנד און אַ קוועטש געטהאָן מיט זיינע פינגער יענעם׳ס טרוקענע ביינער.

„זיי געזונד. האב קיין פּאַראיבעל ניט...

„איך האָב צו אייך ניט“, האט דער איד געזאָגט און שווער אָבגעזיפצעט.

„אָט אזוי... אזוי איז בעסער, בערעכבען זיך אליין... ביסט פאר מיר שוין גאָר קיין חבר ניט... איך דארף דען לעבען פון דיינטוועגען? דאָס פּאַסט ניט...

„זייט געזונד !

„נו, געה...

קין איז אוועק פּאַזע דעם ברעג טייך, דעם קאָפּ אראָבגעלאָזען און שטארק איינגעהויקערט.

דער שיינער ארטעם האט אַ דרעה געטהאָן דעם קאָפּ אין דער זייט, וואו יענער איז אוועק, און אין אַ פּאָאר סעקונדען ארום איז ער ווידער געלעגען אזוי וויא פריהער, מיט דער צורה צום הי־מעל, וואָס איז שוין געווען פינסטער, ווייל דיא נאכט האט זיך אָנגערוקט.

אין דער לופט זיינען געבאָרען געוואָרען און צוגאַנגען מאָדנע טענער. דער טייך האט זיך געשלאָגען אָן דיא ברעגעס, מאָנאָטאָנע און טרויעריג.

און ווען קין איז אָבגעגאַנגען אן ערך פופציג טריט, האָט ער זיך אומגעקעהרט צוריק, איז צוגעגאַנגען צו ארטעמ׳ס מעכטיגער פיגור, וואס איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דר׳ערד, האָט זיך לעבען איהר אָבגעשטעלט און אַ פרעג געטהאָן שטיל און מיט עניות:

„און אפשר וועט איהר זיך נאָך מישב זיין?

ארטעם האָט געשוויגען.

„ארטעם?" האָט קין אַ רוף געטהאָן, אָבער קיין ענטפער האָט ער ניט בעקומען.—„ארטעם? אפשר האט איהר דאס געזאָגט גלאט אזוי?" האט דער איד איבערגע׳חזר׳ט און זיין שטימע האָט געציטערט. — „דערמאָנט זיך נאָר, וויא איך האָב אייך דעמאָלט... אַ? ארטעם? קיינער איז ניט געקומען, נאָר איך בין געקומען.

ער האָט דערהערט אַ שטאַרקען כראָפּען.

... קין איז נאָך אַ צייט געשטאַנען לעבען דעם גבור און האָט זיך אַלץ איינגעקוקט אין זיין שיינעם געזיכט, וואָס דער שלאָף האט געמאַכט וייך. דיא ריעזיגע ברוסט האט זיך געהויבען מעסיג און הויך און ווען דיא שווארצע וואָנצען האָבען זיך געריהרט פון זיין אָטהעם, האָבען זיך געזעהן דיא בלישצענדיגע, שטייפע ציינער פון שיינעם יונג. עס האט זיך געדוכט, אז ער האָט געשמייכעלט...

מיט אַ טיעפען זיפץ האָט דער איד נאָך ניעדעריגער אראָב־געלאָזען דעם קאָפּ און איז ווידער אוועק צום ברעג טייך. ער האט געציטערט מיט אַלע אברים פון שרעק פאַר׳ן לעבען, און איז געגאַנגען פאַרזיכטיג, — אין דיא אָפענע פלעצער, וואָס זיינען געווען בעשיינט פון דער לבנה, האָט ער זיינע טריט געמאַכט ווייכער, ווען ער פלעגט אריין אין שאָטען — האָט ער זיך גערוקט פּאַמעלינקעס ..

און ער האָט אויסגעזעהן וויא אַ מייזעל, וויא אַ קליינע טרור־סעוואַטע חיה׳לע, וועלכע גנב׳עט זיך אין איהר לאָך צווישען דיא טויזענדער סכנות, וואס קוקען ארויס אויף איהר פון אַלע זייטען.

און דיא נאכט איז שוין אַרונטער און אויפ׳ן ברעג טייך איז געווען וויסט...

באָלעים.

מיינער א בעקאָנטער האָט מיר א מאָל דערציילט אזא גע־שיכטע:

„ווען איך בין געווען א סטודענט אין מאָסקווא, איז מיר אויסגעקומען צו וואָהנען אין שכנות מיט איינער פון דיא „דאָזיגע"... פערשטעהסט? זיא איז געווען א פוילישע שיקסע, געהייסען האָט זיא טערעזא. א הויכע, א שטאַרקע, מיט שווארצע האאר, צונויפ־געוואקסענע ברעמען און א גרויסע גראָבע צורה, אזוי וויא דאָס וואָלט געווען אויסגעהאַקט פון א גאנצע שייט האָלץ, — פלעגט זיא אויף מיר ארויפוואַרפען אן אימה מיט'ן בעסטיאלישען גלאַנץ פון איהרע דונקעלע אויגען, מיט דער געדיכטער באַס־שטימע, מיט איהרע דרכים פון א בעל־עגלה, מיט איהר גרויסען דיקען גוף פון א מארק־אידענע... איך האָב געוואָהנט אויף א בוידים, און איהר טהיר איז געווען אנטקעגען מיינער. געוויינליך פלעג איך קיין מאָל ניט עפענען מיין טהיר, ווען איך האָב געוואוסט, אז זיא איז אין דער היים. אָבער דאָס האָט, פערשטעהט זיך, פּאַסירט ניט אָפט. א מאָל פלעג איך זיך מיט איהר בעגעגענען אויף דיא טרעפּ, אויפ'ן הויף און זיא פלעגט צו מיר טהאָן א שמייכעל; עס האָט דעמאָלט אויסגעזעהן אין מיינע אויגען, אז אין איהר שמייכעל ליעגט אי א גראָבער שמוץ, אי דיא ווילדקייט פון א רויב־חיה. ניט איין מאָל האָב איך זיא געזעהן א שיכור'ע, מיט פערגאָסענע, הילצערנע אויגען, מיט צו־

קודעלטע האָאר, מיט א מאָדנעם עקעלהאפטען שמייכעל אויף דיא ליפּען... און אזא פאל פלעגט זיא מיר זאָגען:

„איהר זאָלט זיין געזונד, פאַנע סטודענט!" — זיא פלעגט זיך דערביי נאַריש פונאַנדערלאַכען, און איטליכס מאָל פלעגט מיך נעה־מען נאָך מעהר עקלען פון דער מיאוס'ער שטיק סחורה. איך וואָלט ארויסגעפאָהרען אויף אַנאַנדער דירה בכדי פּטור צו ווערען פון אזעלכע בעגעגעניסען און שלום עליכם'ס, אָבער איך האָב געהאט א פיינעם צימער, פון פענסטער האט זיך געזעהן א ברייטע וועלט, און עס איז געוועזן אזוי שטיל אין גאַס... איך האָב געליטען.

און פּלוצלינג, אין א פריה־מאָרגען, ווען איך האָב זיך גע־וואַלגערט אויף מיין בעטעל און האב געהאָרעוועט מיט'ן שכל אויס־צוטראַכטען עפּעס א תירץ כדי איך זאָל ניט דאַרפען געהן אויף דיא לעקציאָנען, — עפענט זיך אויף דיא טהיר, און דיא עקעלהאפטע טערעזא רופט אויס פון שוועל מיט איהר באַס:

„איהר זאָלט זיין געזונד, פאַנע סטודענט!

„וואָס דאַרפט איהר האָבען?" זאָג איך. איך טהו א קוק — דער פנים איז ביי איהר פערשעמט, וויא זיא וואָלט זיך געקליעבען וואָס צו בעטען... עפּעס גאָר וויא ניט איהר פנים.

„אָט זעהט איהר, פאַנע, איך וועל ביי אייך בעטען מיר טהאָן א טובה... זעהט—זאָגט מיר ניט אָב!

איך ליעג, שוויינ און טראַכט:

„אָן אָנשטעל! אָן אָנגריף אויף מיין צניעות, ניט מעהר און ניט ווייניגער! זיי ביי זיך שטאַרק, יעגאָר!

„איך דאַרף, זעהט איהר, אוועקשיקען א בריעף אהיים," זאָגט זיא און אזוי שטיל, מיט געבעט, מיט עניות.

„ע," קלער איך ביי זיך, „דער טייוועל קען דיך נעהמען! גוט, כ'וועל דיר טהאָן דיא טובה!"

איך האָב זיך אויפגעהויבען, אוועקגעזעצט ביים טיש, גענומען א בויגען פאַפּיער און זאָג:

„געהט צו אָט אהערצו־צו, זעצט זיך און זאָגט, וואָס איהר ווילט שרייבען...

זיא גערט צו, זעצט זיך אוועק פֿאַרזיכטיג אויף א שטוהל און קוקט אויף מיר מיט א רחמנות־פּנים.

„זאָגט־זשע, צו וועמען איז דער בריעף?

„איבער דער וואַרשעווער באַהן, אין שטאָדט ט.־יענציאַן, צו באַלעסלאוו קאַשפּוט...

„וואס זאָל איך שרייבען... זאָגט...

„מיין ליעבער באַלעיס... הארץ מיין... מיין טייער געליעבטער... זאָל דיך בעהיטען גאָט׳ס מוטער! מיין גילדענע הארץ, פאר וואס האָסט אזוי לאַנג ניט געשריעבען דיין טייבעלע טערעזא, וואס איהר הארץ קרייענקט נאָך דיר...

איך האב שיער ניט אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער. א פיינע „טייבעלע"! הויך וויא עוג מלך הבשן, מיט א קולאַק, וואס וועגט א פוד, און מיט אזא שוואַרצען פּרצוף, פונקט וויא דיא טייבעלע וואָלט איהר גאַנץ לעבען געווען א קוימען־קעהרער און זיך קיין מאָל ניט געוואַשען! איך האב זיך מיט גרויסע צרות איינגעהאַלטען, און פרעג:

„ווער איז ער אָט דער באַליעסט?

„באַלעיס, פאַנע סטודענט," איז זיא אויף מיר ברוגז געוואָרען דערפֿאַר, וואָס איך האב פערדרעהט דעם נאָמען (באַליעסט הייסט א חולאת). „ער, באַלעיס, איז מיין חתן...

„א חתן?!?

„וואָס איז דער פאַן אזוי נשתומם געוואָרען? וואָס איז, איך בין קיין מיידעל ניט, וואָס איך קען שוין קיין חתן ניט האָבען?

זיא, א מיידעל!... פיין, א?

„אָך, פאַר וואָס ניט! אַלץ קען זיין... און שוין לאַנג, וויא איהר זייט חתן־כלה?

„דאָס זעקסטע יאָהר.

„אָהאָ!" טראַכט איך ביי זיך. נו, האָבען מיר אָנגעשריעבען דעם בריעף. אזא, זאָג איך אייך, צאַרטען ליעבעס־בריעף, דאָס איך גופא וואָלט זיך געביטען מיט באַלעיס׳ען, אויב דיא שיקערקע פון בריוועלע וואָלט געווען ניט טערעזא, נאָר אַנאַנדער בעשעפעניס, א

ביסעל קלענער פון איהר.

„אַט, אַ דאַנק אייך, פאַנע, פאַר דיא טובה פון גאַנצען האַרצען!" זאָגט מיר טערעזא און פערבויגט זיך. „אפשר קען איך אייך אויך מיט וואָס ניט איז אָבדיענען?

„ניין, ניין, אַ גרויסען דאַנק!

„אפשר זיינען ביי דעם פאַן דיא העמדער און דיא הויזען אין לעבער?

איך פיהל, אַז דער דאָזיגער עלעפאַנט אין ספּאָדניצע מאַכט מיך רויט וויא אַ בוריק, און איך בין איהר מודיע קורץ און שאַרף, אַז אין איהרע טובות נויטיג איך זיך ניט.

זיא איז אוועק.

עס זיינען פאַרביי אַ צוויי וואָכען... אָבענדצייט. איך זיץ ביים פענסטער און פייף, און קלער, וויא אַזוי פיהרט מען אויס, אַז איך זאָל ניט קלערען פון זיך אַליין? עס איז אומעטיג, און דאָס וועטער איז פאַסקודנע, געהן ווילט זיך ניט וואו ניט, און פון גרויס אומעט פאַנג איך אָן צו גריבלען, צו קאַלופּענען זיך אין דער נשמה. דאָס איז אַ־פילו אויך אַן אומעטיגער עסק, אָבער קיין שום אנדער זאַך האָט זיך ניט געוואָלט טהאָן. עס עפענט זיך דיא טהיר — דאַנקען גאָט! אימיצער איז געקומען...

„דער פאַן סטודענט איז ניט פערנומען מיט אַ נויטיגען אינ־טערעס?

טערעזא! המ...

„ניין... וואָס איז?

„כ'וואָלט געבעטען דעם פאַן אָנשרייבען פאַר מיר נאָך אַ בריעף...

„גוט... צו באָליעס'ען?

„ניין, איצטער שוין פון איהם...

„וואַ־א־אס?

„אַ ס'ארא נארישע פרוי איך בין! ניט אַזוי האָב איך, פאַנע, געזאָגט, האָט קיין פאַראיבעל ניט! איצטער, זעהט איהר, דאַרף איך ניט פאַר מיר, נאָר פאַר אַ חבר'טע... כ'מיין, ניט פאַר אַ חבר'טע,

נאַר... פאר איינעם א בעקאנטען... אליין קען ער ניט שרייבען... און ער האָט א כלה, אָט אזוי ווי איך... טערעזא... איז אָט אפשר קען דער פאַן אנשרייבען א בריעף צו יענער טערעזא?

איך קוק אויף איהר — דיא צורה פערשעמט, דיא פינגער ציטערן, משמעות זי קריכט און קען ניט ארויסקריכען — און... הויב אָן צו טרעפען, וואָס דאָ טהוט זיך.

„אָט וואָס, ליעבע פרוי", זאָג איך, „איהר האָט ניט קיין שום באַליעסעס און קיין שום טערעזעס און איהר קלערט דאָס אַלץ אויס פון אייער איינענעם קאָפּ. און פון מיר וועט איהר קיין שום ביינדעל ניט אָבלעקען און ווערען מיט אייך בעקענט וויל איך ניט... איהר האָט פערשטאַנען?

מיט א מאָל האָט זי זיך עפּיס מאָדנע דערשראָקען, זיך פערלאָרען, זיך גענומען טאָפּטשען אויף איין אָרט און אזוי לעבערליך מאַכען מיט דיא ליפּען; זי האָט הפּנים געוואָלט וואָס זאָגען, אָבער דיא ווערטער זיינען געבליעבען שטעקען אין האַלז. איך וואַרט, וואָס עס וועט ארויס פון דעם; און איך זעה און פיהל, אז איך האָב, דאכט זיך, א ביסעל געהאַט א טעות, ווען איך האָב זי חושד געווען, דאָס זיא וויל מיך אראָבפיהרען פון דרך הישר. עס האָט אויסגעוויעזען, אז דיא מעשה איז דאָ גאָר אנדערס.

„פאַן סטודענט," האָט זי אָנגעפאַנגען, און ניט דעררייידענדיג האָט זי פּלוצלינג א מאַך געטהאָן מיט דער האנד, זיך אומגעדרעהט צו דער טהיר ווי א סאָלדאט און איז אוועק. איך בין געבליעבען מיט א פּאַסקודנעם געפיהל אויפ'ן הארצען; איך הער — דיא טהיר האָט זיך ביי איהר צוגעקלאַפּט, מיט א טראַסק — דיא וויבעל איז משמעות שטאַרק אין כעס געוואָרען ... איך האָב זיך בערעכענט, אז איך וועל צו איהר אריינגעהן; כ'וועל זי א רוף טהאָן און אנשרייבען פאר איהר אַלץ, וואָס זי דאַרף דאַרטען האָבען.

איך געה אריין צו איהר אין צימער — איך זעה, זי זיצט ביים טיש, האָט זיך אָן איהם אָנגעשפּארט און דעם קאָפּ האַלט זי צו־נויפגעקוועטשט מיט דיא הענד.

"הערט נאָר אויס," זאָג איך צו איהר.

אלע מאָל, ווען איך דערצייל דיא געשיכטע און קום אָט צו דעם אָרט, פיהל איך זיך עפּיס אזוי טשיקאַווע... א נאַרישקייט, מעהר גאָר ניט! יע...

„הערט נאָר אויס,” זאָג איך צו איהר.

זי טהוט א שפּרונג פון אָרט, קריכט אויף מיר, בלישצענדיג מיט דיא אויגען, לעגט מיר אַרויף ביידע הענד אויף דיא פּלייצעס און הויבט אָן צו שעפּצען... וואָס זאָג איך שעפּצען? צו דונערן מיט איהר באַס...

„נו, וואָס איז? נו? אזוי! ס׳איז ניטאָ קיין שום באָלעיס, ס׳איז ניטאָ... און טערעזא איז אויך ניטאָ! און וואָס איז אייך פאַר א דאגה? אייך איז שווער צו פיהרען מיט דער פּען איבער פּאַ־פּיער, יע? אוי, איהר מענש איינער! און נאָך אזא... ווייסינקער! קיינער איז ניטאָ, ניט קיין באָלעיס, און ניט קיין טערעזא, נאָר איך אליין בין דאָ! נו, וואָס איז, נו?

„זייט מוחל,” זאָג איך א פערטומעלטער פון אזא קבלת פּנים, „פון וואָס האַנדעלט זיך דאָ? קיין באָלעיס איז ניטאָ?

„יע, ניטאָ! נו, וואָס איז?

„און קיין טערעזא — איז אויך ניטאָ?

„און קיין טערעזא איז ניטאָ! איך בין טערעזא!

איך הויב ניט אָן צו פערשטעהן! איך גלאָץ אויף איהר דיא אויגען און וויל טרעפען, ווער פון אונז ביידען האָט פערלאָרען דעם שכל? און זי איז ווידער אַוועק צום טיש, האָט דאָרטין גענומען עפּיס זוכען, געהט צו צו מיר און זאָגט ברוגז׳דיג:

„אויב אייך איז שוין געווען אזוי שווער אָנצושרייבען באָלעיס׳ען, טיק אָט איז ער, אייער שרייבעכטס, נאָט אייך! און איך וועל געפינען אַנדערע, וואָס וועלען מיר אָנשרייבען...

איך טהו א קוק — אין האַנד האַלט איך דעם בריעף צו באָלעיס׳ען. טפו זאָל דאָס ווערען!

„הערט נאָר, טערעזא! וואָס טהוט זיך דאָ? צו וואָס דאַרפט איהר, אז אַנדערע זאָלען אייך שרייבען, ווען איך האָב אייך אָט אָנגעשריעבען א בריעף, און איהר האָט איהם ניט אָבגעשיקט?

„וואו ?

„אַט צו דעם דאזיגען... צו באַלעיס׳ען ?

„איך זאָג דאָך אייך, אז קיין שום באַלעיס איז ניטאָ!

איך הויב ניט אָן צו פערשטעהן קיין איין וואָרט! דיא איינ־ציגע זאַך, וואָס איז געבליעבען צו טהאָן, איז געווען א שפיי טהאָן און אוועקגעהן. אָבער זי האָט מיר גענומען געבען צו פערשטעהן.

„נו, וואָס איז ?" האָט זי אָנגעפאנגען ברוגז׳דיג. „ער איז ניטאָ, און גע׳פּטר׳ט!" און זי האָט ברייט אויסגעשטעלט די הענד, אזוי ווי זי וואָלט ניט פערשטאנען, פאר וואָס ער איז ניטאָ.

„און מיר ווילט זיך, ער זאָל יע זיין... איך בין דען ניט אזא מענש ווי אלע? געוויס, בין איך... איך וויים... אבער ווען קומט ארויס א רעה דערפון, וואָס איך שרייב צו איהם?...

„זייט מוחל — צו וועמען ?

„צו באַלעיס׳ען, איך זאָג דאָך אייך!

„אבער ער איז דאָך גאָר ניטאָ ?

„אָך, טאטע זיסער! נו, וואָס איז, אז ניטאָ, נו? ניטאָ, און כלומרשט יע דאָ!... איך שרייב צו איהם, נו, איז קומט אויס, ווי ער וואָלט יע געווען... און טערעזא — דאָס בין איך, און ער ענט־פערט מיר, און איך איהם ווידער...

איך האָב פערשטאנען... מיך האָט גענומען אזוי מאָדנע צופּען פאר׳ן הארצען, קאַלאמוטנע איז מיר געוואָרען, און פּונקט ווי איך וואָלט זיך פאר עפּיס פערשעמט. דערביי, דריי טריט פון מיר, לעבט א מענש, וועלכער האָט אויף דער וועלט קיינעם ניט, וואָס זאָל אויף איהם א מאָל א קוק טהאָן מיט ליעבע, מיט א ווארעמען געפיהל, און אָט דער מענש קלערט זיך אויס פון קאָפּ א פריינד!

„אט האָט איהר מיר אָנגעשריעבען א בריעף צו באַלעיס׳ען, און איך האָב איהם געגעבען אנאנדערן איבערלייענען, און ווען מען לייענט מיר דעם בריעף, הער איך זיך צו און מיין, אז באַלעיס איז יע דאָ! און איך בעט אָנשרייבען א בריעף פון באַלעיס׳ען צו טע־רעזא׳ן... צו מיר, הייסט דאָס. ווען מען שרייבט מיר אן אזא בריעף

און מען לייענט איהם, מיין איך שוין גאָר אין גאנצען, אז באָלעים איז דאָ! און פון דאָס איז מיר לייכטער דער לעבען...

יע... זאָל דאָס געהן אין אַלל'דיא העללען!... נו, אָט פון יענער צייט אָן האָב איך גענומען פינקטליך צוויי מאָל אין וואָך שרייבען בריוולעך: איינעם — צו באָלעים'ן און א צווייטען—אָן ענטפער פון באָלעים'ען צו טערעזא'ן. גוט האָב איך געשריעבען דיא ענטפערס. זיא פלעגט זיי הערען און יאָמערן בשעת מעשה וויא א ביבער... מיט איהר באָס. און דערפאַר, וואָס איך האָב ביי איהר ארויסגע־רופען טרערען מיט בריוולעך צו איהר פון דעם אויסגעטראכטען באָלעים'ען, פלעגט זיא מיר פערצירעווען דיא סקאַרפעטקעס און פערנעהען דיא לעבער אין דיא העמדער און אין אַלע זיעבען זאכען... דערנאָך, אין א חדשים דריי ארום נאָך דער געשיכטע, האָט מען זיא אריינגעזעצט אין געפענגניס, איך וויים ניט פאַר וואָס. און יעצט איז זיא שוין זיכער אויף דער וועלט ניטאָ".

מיין בעקאַנטער האָט אראָבגעטרייסעלט דיא אש פון זיין פאַפּי־ראָס, פערטראַכטערהייט א קוק געטהאָן אויפ'ן הימעל און געענדיגט צו דערציילען:

„יע... וואָס מעהר א מענש האָט גענעסען דיא ביטערע קריי־טיכער, ווילט זיך איהם אַלץ שטאַרקער צו פערזוכען דעם טעם פון זיסע זאכען. און מיר פערשטעהען דאָס ניט; מיר זיינען פול מיט אונזער אַלט-פריינקישער צניעת און קוקען איינער אויפ'ן צווייטען מיט אַזעלכע אויגען, אזוי וויא יעדער איינציגער פון אונז וואָלט טאַקי אין דער אמת'ען געוועזן זיכער, אז ער איז א צדיק תמים...

דאָס איז נאַריש און... זעהר אכזריות'דיג. א גרויסע זאַך, גע־פאַלענע מענשען... און ווער, פרעג איך ביי דיר, זיינען זיי דאָס, דיא געפאַלענע מענשען? קודם כל — מענשען, דיא זעלביגע ביינער, דיא זעלביגע בלוט, דיא זעלביגע פלייש און דיא זעלביגע נערוועז, וואָס מיר האָבען. טאָג איין, טאָג אויס דערציילט מען דאָס אונז שוין א היבש ביסעל דורות. און מיר האָרכען און... צו אַלל'דיא שווארץ יאָהר, וואָס קען נאָך זיין נארישער? אָדער מיר זיינען שוין אין גאַנ־צען מויב געוואָרען פון דיא הילכעדיגע דרשות איבער מענשען-ליעבע?...

מיר אַליין, אין תוכן אריין, זיינען דאָך אויך געפאַלענע, און, וויא איך פערשטעהע, זיינען מיר זעהר טיעף געפאַלען... געפאַלען אין דעם אָבּגרונד פון אַ גרויס־האַלטען זיך. מיר זיינען איבּערציינגט, איך וויים ניט פאַר וואָס, אַז אונזערע נערוועןן און אונזער מארך פון קאָפּ זיינען בעסער פון דיא נערוועןן און דעם מאַרך פון דיא קליינע מענשעלעך, וועלכע זיינען ניט אַזוי כיטרע וויא מיר זיינען, קענען זיך ערגער פון אונז פאַרשטעלען פאַר גוטינקע... מילא, וואָס איז דאָ וועגען דעם צו רעדען. דאָס איז אַזוי אַלט... אַז עס איז גאָר אַ חרפּה צו ריידען אפילו... זעהר אַלט... יע!"

א בוך, וואָס לאָזט ניט שלאָפען.

איך בין ניט קיין חדר־אינגעל; איך האָב אבגעלעבט ברוך השם פיערציג יאָהר אויף דער וועלט, און דעם דרך החיים קען איך אויס־געבונדען, וויא מיינע אייגענע פינף פינגער. מיך דארף מען שוין אין חדר ניט פיהרען! איך האָב א ווייב מיט קינדער, און בכדי זיי זאָלען קאָנען לעבען אָהן זאָרג, האָב איך געמוזט צוואנציג יאָהר כסדר בויגען מיין רוקען אין דרייען; יע, דאס איז גאָר ניט אזא לייכטע זאך, און אנגענעהם זיכער ניט. אָבער יענע צייט איז פאָרביי. יעצט וויל איך אויסרוהען מיינע ביינער פון דער מאטערנים פון לעבען; אָט דאס בעט איך אייך צו האלטען אין זינען, ר' קרוב!

ווען איך בין פריי פון דער אַרבייט, האָב איך האָלט צו לייענען. פאר דעם קולטור־מענש איז לייענען אי א נויטווענדיגקייט, אי א חיות. א בוך איז ביי מיר אויס דיא וועלט, און לייענען איז געוואָרען מיין ליעבסטע געוואָהנהייט. אָבער איך בין ניט וויא יענע פערדרעהטע קעפּ, וועלכע שלינגען אַריין איטליכעס בוך, גאָר וויא א הונגעריגער א שטיקעל טרוקענעם ברויט, וועלכע זוכען אין איטלי־כען כתב א נייעם מתן תורה, א וועג־ווייזער.

איך ווייס אליין, וויא אזוי מען דארף לעבען, איך ווייס דאָס זעהר גוט!

איך קלייב זיך אויס צו לייענען נור גוטע ביכער, איך מיין אזעלכענע, וואָס פילען אָן מיין הארץ מיט א גוטען מוטה. ווען דער שרייבער מאָלט דיא ליכטיגע זייטען פון לעבען און פערשטעהט אויך דערביי פאַרצושטעלען אנגענעהם דיא שלעכטע זייט, דעמאָלט גע־פעלט ער מיר; אויב דער געבראָטענס איז ניט געראָטען—ניט פריש, צוגעברענט—דערפאר אָבער איז דער סאָס געשמאַק. מיר, וועלכע האָבען דעם גאנצען לעבען אָבגעהאָרעוועט וויא אָקסען אָהן א רגע מנוחה, מיר ווילען, אז דאָס בוך זאָל אונז איינשלעפערן, וויא א זור־מער־ווינטעל, וויא דער זאנפטער גערויש פון בלעטער, וויא פויגעל־געזאנג. אָט דאָס וויל איך אייך זאָגען, ר׳ קרוב! ... רוהה, וואָס קיין טייוועל זאָל מיר ניט צושטערען, איז מיין הייליגעס רעכט,— און וואָס׳ער חכם וועט מיר קומען זאָגען, אז דאס איז ניט אמת?

מיט א קורצע צייט צוריק האב איך מיר געקויפט א בוך, איהר ווייסט, פון דיא ביכער, וואס טראָגען דעם נאָמען פון דיא היינטיגע פיעל־געריהמטע שרייבער.

אין אָבענד האָב איך פונאנדערגעשניטען דיא בלעטלעך און גענומען לייענען. איך מוז אייך זאָגען, אז איך האָב ניט א סך צוטרויען צו דיא יונגע „סימפאַטהישע" טאַלענטען. איך ליעב טורגעניעוו׳ן; ער איז א זאנפטער, רוהיגער שרייבער; ווען מען לייענט זיינע ווערק, דוכט זיך אויס, וויא מען וואָלט געטרונקען פעטע מילך, און עס קלערט זיך דערביי: דאָס אַלץ האט פּאַסירט איז מלך סאָביעצקי׳ס יאָהרען, וואָס קאָן דאָס מיר אָנגעהן? גאָנטשאַראָוו׳ן האָב איך אויך האָלט: זיין שרייבען איז מחיה׳דיג סאָלידנע, פריעדליך און איבערצייגענד.

איך האב בכן גענומען לייענען. טאַטע זיסער, וואס איז דאס? דער לשון איז קאָרעקט, שיין, פליעסענד; דער אינהאַלט — איך זאָג אייך, ר׳ קרוב, אז מעהר אונפּאַרטייאיש קאָן גאָר ניט זיין. בקיצור — אויסגעצייכענט! איך האב אָבגעפּטר׳ט איין ערצעהלונג, צוגעקלאַפּט דאס ביכעל און זיך א ביסעל פערטראַכט. זיא האט אפילו איבער־געלאָזען ביי מיר איין אומעט אין הארצען, אָבער שפּעטער איז דער

איינדרוק פערשוואונדען געוואָרען, און איך האָב געקאָנט מאריך זיין מיין לייענען אָהן סכנות נפשות. איך האָב דאָרטען ניט געפונען קיין גראָבע שטיק, צווידייטיגע רעד, א וואונק אויף דיא רייכע קלאַסען, און אויך האָט דער שרייבער זיך ניט בעמיהעט ארויסצושטעלען דיא ניעדריגע און נויט־לײדענדע מאַסען פאַר א מוסטער פון אלע גוטע מעלות. איך לייען דורך א צווייטע ערצעהלונג, — אויף מיין עהרענ־וואָרט, בעסער קאָן גאָר ניט זיין! בראַוואָ!...

מען דערצעהלט א מעשה, דאס ווען א כינעזע וואַרפט איין און־חן אויף זיינעם א גוטען ברודער און וואָלט איהם וועלען פער־סם׳ען, טראַקטירט ער איהם מיט אינגבער־קאָמפּאָט. דאס איז זעהר א געשמאַקע אכילה, וואס מען קען זיך דערמיט גאָר קיין מאָל זאַט ניט אָנעסען; מען עסט עס אזוי לאַנג, ביז וואַנען מען עסט זיך איבער און מען ציהט אויס דיא פיס...

אָט אזא מין מעשה האָט משמעות פּאַסירט אויך מיט אַם ביכעל. איך האָב עס דורכגעלייענט ביז דיא לעצטע שורה, שוין ליעגענדיג אין בעט, און ווען איך בין פאַרטיג געוואָרען, האָב איך אויסגעלאָשען דעם לאָמפּ און געוואָלט איינשלאָפען. איך האָב זיך רוהיג אויסגעצויגען; אין שלאָפצימער איז געוואָרען פינסטער און שטיל.

פון העלער הויט האָב איך גענומען פיהלען עפּיס גאָר איין אונגעוועהנליכע דרעהענים אין מח, אזוי וויא אָסיענדיגע פליעגען, איהר ווייסט, דער סאָרט פליעגען וואס איהר קאָנט פון זיך בשום אופן ניט אָבטרייבען, וואָלטען מיך ארומגערינגעלט און אין דער שטיל גענומען זומען אזוי וויא זיי וואָלטען צו מיר ארויפגעקלעטערט אויף דער נאָז, אויף דיא אויערן, אויפ׳ן קינבאַק און וואָלטען מיך געקי־צעלט מיט זייערע פיסלעך.

איך האָב געעפענט דיא אויגען, אָבער איך האָב גאָר ניט גע־זעהן; מיין גוטער מוטה איז פון דעסטוועגען פון מיר אוועק; ניט ווילענדיג האָב איך געמוזט קלערען פון דעם איבערגעלייענטען ביכעל; פינסטערע געשטאַלטען האָבען זיך מיר אוועקגעשטעלט פאַר מיינע גייסטיגע אויגען — דאס זיינען געווען העסליכע, שטומע, בלייכע בע־

שעפּעניסען, אָהן אַ פּיצעל בלוט אין פּנים; איך זעה, דאָס זייער לעבען איז מיזעראַבעל און אָהן אַ שום האָפנונג.

איך קאָן ניט איינשלאָפען.

אין קאָפּ קריכען אַרום טרויעריגע געדאַנקען; פון וואַנען האָבען זיי זיך גאָר גענומען? איך האָב אָבגעלעבט 40 יאָהר, 40! מיין מאָגען וויל שוין מעהר ניט פערדייהען דעם עסען, וויא עס געהער צו זיין. מיין פרוי זאָגט—המ—אַז איך ליעב זיא שוין מעהר ניט מיט אַזאַ פייער וויא פאַר פינף יאָהרען. מיין זוהן איז איין אידיאָט, יע, אַ פּשוט'ער אידיאָט. ער לערנט זיך אבשייליך, ער איז פויל, נעהמט אַרום פּוסט און פּאַס און לייענט אַלערהאַנד שונד. עס איז אַ חידוש, פון וואַנען עס נעהמען זיך נאָר אַזעלכע שעדליכע ביכער! ביי מיין ווייב פאַנגען זיך אָן צו בעווייזען אויפ'ן פּנים קנייטשען, זיא וויל אָבער נאָך אַלץ, מען זאָל זיא האַלט האָבען. מיין דיענסט איז געוועהן, ווען מען זאָל זיא גענוי בעטראַכטען, דיא סאַמע נאַרישע, וואָס קאָן נאָר געבען, און מיין גאַנץ לעבען, מישטיינס געזאָגט, וואָס פאַר אַ צוועק האָט עס איינענטליך?

אָבער גענוג צו פאַנטאַזירען! איך עפען אויף דיא אויגען — רבונו של עולם! וואָס איז דאָס אַזוינס?

דאָס בוך שטעהט לעבען מיין בעט. דאָס איז אַ דינע, פערטריקענטע בעשעפּעניס מיט לאַנגע פיס, וואָס האָבען ניט, דוכט זיך, אויף זיך קיין שטיקעל פלייש. דיא בעשעפּעניס טהוט מיר סאַרקאַסטיש אַ וואונק און שעפּצעט מיט איהרע בלעטער:

„נו, וואָס האָסטו אויפגעהערט צו קלערען?"

דער שאָטען האָט אַ לאַנגען פערטרויערטען פּנים, דיא אויגען זיינע בלישצען, גרויסע יסורים שפּיעגלען זיך אָב אין זיי, דער בליק פערקריכט טיעף אין דער נשמה אריין.

„איבערלעג זיך נאָר, טהו נאָר אַ ביסעל אַ טראַכט, צו וואָס האָסטו איינענטליך אבגעלעבט 40 יאָהר? וואָס האָסטו פאַר דיא צייט אויפגעטהאָן, און וואָס פאַר אַ נוץ האָט געבראַכט דיין לעבען? קיין איינציגער נייער געדאַנק איז ניט אַרויסגעגאַנגען פון דיין

מת. אין דיא גאַנצע 40 יאהר האָסט ניט ארויסגערעדט קיין איינציג וואָרט, וואס זאל זיין שכל'דיג און זעלבסטשטענדיג. אין דיין ברוסט האָט זיך נאָך קיין מאָל ניט אויפגעוואַכט א געזונדעס און שטאַר־קעס געפיהל. און ווען דו האָסט התונה געהאַט, האָסט געגומען דיין פרוי ניט אויס אמת'ער ליעבע, נאָר וויל נאָך דיין חשבון איז אויס־געקומען, אז גראָד דעמאָלט האָסט געדאַרפט האבען אין הויז א פרויענצימער פאַר דיך און פאַר דיין גוף. א האלבען לעבען האָסט זיך געלערנט און וואס איז געווען דיא פעולה? אין דער צווייטער העלפט לעבען האָסט פערגעסען דיא תורה, וואס דוא האָסט אויס־געלערנט אין דער ערשטער העלפט, און דיין איינציגע דאגה איז געווען — צו געניסען וואס מעהר פון דיא גוטע זאכען, וואס דאס לעבען גיט. דער צוועק פון דיין לעבען איז געווען צו האָבען פערג־ניגען און זיין זאַט. דו ביזט א טויגעניכטס, אָהן א שום אינהאלט. און קיינער דאַרף דיך ניט האָבען און ווען דו שטאַרבסט אוועק, וועט קיין שפור פון דיר ניט פערבלייבען, וויא דו וואָלסט גאר קיין מאָל ניט געלעבט אויף דער וועלט!"

דאס פערפלוכטע בוך האָט זיך צו מיר אַליין נעהענטער גע־רוקט, אָט ליעגט עס וויא א קאָשמאַר אויף מיין ברוסט און ווערגט מיך; זיינע בלעטלעך שעפּצען:

„עס זיינען פראַן אויף דער ערד צעהנדליגע טויזענדער, וועלכע לעבען אזוי וויא דוא. יאָהר איין, יאָהר אויס, ליעגט איהר, וויא פריימען אין קיך, אין אייערע ווארעמע לעבער, און אייער לעבען איז אָהן א טרייסט און אויסגעוועבט."

איך הער זיך צו מיטביידע אויערן צו דיא רייד, און עס דאַכט זיך מיר, אז לאַנגע, קאַלטע פינגער צופּען מיך ביים האַרצען, איך פיהל זיך עלענד, אונרוהיג. א סך פריידען האָב איך טאַקי קיינמאָל ניט געזעהען אין לעבען איך קוק אויף מיין לעבען בלויז וויא אויף א פּפליכט, וואָס איז געוואָרען א פּשוט'ע געוואָהנהייט. דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך זיך איינענטליך קיין מאָל ניט פערטראַכט ערנסט וועגען דעם (איך דאַרף זיך אין דעם מודה זיין), איך האב געלעבט

אהן א שום געדאנק. פלוצלינג שיקט אָן דער טייוועל אַט דאס נאַרישע ביכעל, און בעפאַרבט מיין לעבען אין טרויעריגע, פינסטערע פארבען.

„מענשעןליידען, פערלאַנגען עפּיס, שטרעבען צו עפּיס, און דוא—דוא ביזט געווען א בעאַמטער, א טשינאָווניק. צו וואס? מיט וואס פאר א צוועק? וואס האָט דאס געהאט פאר א זין? האָט דאס דיר אפשר פערשאַפט פערגניגען? אָדער האָט דאס אימיצען געבראכט א נוץ? נאָך וואס האָסטו אייגענטליך געלעבט?"

דיא אַלע קשיות האָבען מיך בעלעסטיגט און געמאַרטערט. איך האָב ניט געקאָנט איינשלאָפען. א מענש מוז דאָך אָבער שלאָפען!

דיא העלדען פון בוך האָבען אויף מיר ארויסגעקוקט מיט שטאַרע אויגען פון דיא בלעטלעך און כסדר געפרעגט:

„מיט וואס פאר א צוועק האָסטו געלעבט אויף דער וועלט?"

„דאס איז ניט אייער דאגה," האָב איך זיי געוואָלט ענטפערן, אבער קיין איין וואָרט האָט ניט געקאָנט ארויסגעהען פון מיין מויל. אין דיא אויערן האט ביי מיר גערויששט און געזשוזשעט. עס האָט זיך מיר אויסגעדוכט, דאס דיא כוואַליעס פון ים האָבען א כאַפּ געטהאָן מיין בעט, א שאָקעל געטהאָן, אויפגעהויבען אין דער לופטען און ארויסגעטראָגען אין דיא ווייטע וואַסערן אָהן ברעגעס. דיא זכרונות פון דער פערגאַנגענע צייט פון מיין לעבען האָבען אין מיר ארויסגערופען א מין ים־קראַנקהייט. איך קאָן אייך שווערען, אז אזא שלעכטע נאַכט האָב איך נאָך קיינמאָל ניט געהאט — ניט פריהער און ניט שפּעטער.

און איצטער פרעג איך אייך, ר' קרוב, וואס פאר א נוץ קאָן, צום ביישפּיעל, ברייננען אַט אזא מין ביכעל? עס שטערט בלויז אונזער מנוחת הנפש, לאזט אונז ניט שלאָפען. נאָך מיין שכל נאָך, דאַרף א בוך שטאַרקען דיא ענערגיע! ווען עס שיט אונז אָבער נאָדלען אין בעט אריין, קאָן עס אונז נאר שאַדען, און מעהר גאר ניט! אזעלכענע ביכער דאַרף מען פערבאָטען, פערניכטען, פערברענען! וואס דאַרף אייגענטליך האבען דער מענש? פריילּיכקייט— אט וואס; פאַרדרוס האט ער אָהן דעם אויך גענוג.

איהר ווערט מיך פרעגען, וואס איז געווען דער סוף? דער סוף

איז געווען איין איינפאכער. ווען איך בין אין דער פריה אויפגעשטאַ־
נען, ווילד וויא א טייוועל, רחמנא לצלן, האָב איך אוועקגעטראָגען
דאס בוך צום בוכבינדער, און ער האָט עס איינגעבונדען אין א
פּאָאר שטארקע טאָוולען, יעצט שטעהט דאס בוך אויפ'ן אונטער־
שטען ברעט פון מיין שראַנק פאר ביכער, און ווען איך בין אופגע־
לעגט, גיב איך איהם א שטויס מיט'ן פוס און טהו א פרעג:
„נו, ברודערקע, וואס האָסטו אויסגעפיהרט?— הע־הע!"..

א ליגען.

(פון דער ערציילונג „נאָך אַ מאָל וועגען טייוועל").

איך האָב געהאַט אַ חבר — הלואי זאָל גאָט אויסלעשען זיין היציגע נשמה! מחמת נאָך וואָס דאַרף זיא ברענען דאָרטען, אין דיא קאַלטע און וויסטע מקומות פון וויטען צפון, וואו ער איז אוועק־געפאָהרען ניט מיט זיין אייגענעם ווילען?

גאָט, לעש אויס זיין נשמה! מחמת איהר פייער וועט דאָרטען גאָר ניט בעלייכטען חוץ אַ מדבר, דיא בערג שנעע אין דיא מדבריות וועלען ניט צוגעהן פון דעם פייער פון זיין נשמה, און דיא שוואַרצע וואָלקענס פון אומעט פון דעם עלענדען וועלען ניט פערשוואונדען ווערען, וויא אַ רויך ווערט פערשוואונדען פאַר'ן פייער.

איך האָב געהאַט אַ חבר... יונג איז ער געווען אין דער צייט, ווען ער איז פערלאָרען געגאַנגען. אַ מאָל איז ער געפאָהרען צו מיר צו גאַסט, אָבער ער האָט צו שטאַרק ליעב געהאַט גלייבע וועגען, און איז דאַרום ניט פערפאָהרען צו מיר און גלייך אוועקגעפאָהרען אַהין, וואו ער געפינט זיך עד היום און פון וואַנען ער וועט זיך שוין מעהר ניט אומקעהרען צוריק...

ער האָט געלעבט צוזאַמען מיט אַן אַלטער מאַמען; זיא איז דעמאָלט אַלט געווען דריי און זעכציג יאָהר און דער טויט איז געשטאַנען ביי איהר הינטער'ן רוקען. איך האָב געוואַרט אויף מיין חבר. און אין דעם זעלבען טאָג האָב איך פון איין זייט געקראָגען צו וויסען,

אז ער וועט שוין צו מיר ניט קומען, און פון דער אנדערער זייט — א בריעף פון זיין מאמען, וועלבע האט ביי מיר געפרעגט, אויב ער איז שוין געקומען, האט מיך געבעטען צו היטען זיין נשמה און זיין גוף, איהר שרייבען — וויא אזוי מיר פערברייננגען דיא צייט צו־זאמען, וויא ער פיהלט זיך ביי מיר צו גאסט...

איך האב איבערגעלייענט דעם בריעף און זיך פארגעשטעלט איהר, דער מוטער'ס בילד, פונקט וויא איך האב זיא געקענט — קראנק, אלט, צובראכען, מיט גוטע, ווייכע אויגען, וואו עס האט געברענט מעהר ניט, וויא ליעבע אהן א מאס צום זוהן... דער גאנצער זין פון שוואכען, קראנקען לעבען איז געלעגען אין זארגען וועגען איהם, אין קלערען פון זיין גליק...

„דערציילען איהר דעם אמת?" האב איך ביי זיך אליין א פרעג געטהאן...

עס איז פראן א מין אמת, וואס איז נויטיג פאר'ן מענשען; דאס ברענט אויס פון זיין הארצען דעם שמוץ און דיא געמיינהייט מיט'ן פלאם פון בושה—לאנג לעבען זאל ער, אט דער אמת!

און עס איז פראן א מין אמת, וואס פאלט ארויף וויא א שטיין דעם מענשען אויפ'ן קאפ און הרג'עט אוועק אין איהם דיא לוסט צו לעבען — פערלארען זאל דאס געהן, אט דער אמת!...

אויב איך זאל זאגען דער מאמען, אז איהר זוהן איז פאר איהר אויף אייביג נעלם געווארען, וועל איך זיא אין בעסטען פאל מיט איין קלאפ אוועקהרג'ען... און אויב זיא וועט ניט שטארבען פון דעם דאזיגען געמיינעם און שרעקליכען אמת — וועט איהר לעבען פערליערען דעם זין און איהרע לעצטע טעג וועלען זיין פער'סמ'ט מיט אן אונערטרעגליכען וועהטאג און מיט יסורים, וואס קיינעם ברייננגען זיי קיין טובה ניט... אכט און צוואנציג יאהר, פול מיט מיה און פלאגענים, האט זיא מיט אלע כחות בעהיט דיא טעג פון איהר זוהן, און אט דא, פאר'ן טויט, האט מען ביי איהר צוגענומען איהר איינציגע טרייסט — דעם גליק צו וויסען, אז איהר זוהן איז אויפגעוואקסען, איז שטארק און אהן דער מאמען און אהן איהר שטיצע איז ער בכח אנצופיהרען מיט מוטה דעם לעבענס־

קאמפף און — זיא גלויבט אין דעם — ער וועט בלייבען דער זיעגער...
און איך וועל קומען און איהר זאגען — אז ער איז בעזיעגט...

ניין, איך וועל בעסער זאגען א ליגען!

און דריי חדשים כסדר, ביז'ן טאג פון איהר טויט, האב איך איהר געשריעבען בריעף מיט איהר זוהן'ס האנדשריפט און איטליכען בריעף אנגעהויבען מיט דיא ווערטער:

„מיין ליעבע, גוטע מאמינקע!

זיא האט מיר געענטפערט אויף דיא בריעף מיט לאנגע כתבים, וואו זיא האט בעוויזען, וויא נויטיג עס איז צו טראגען וואלענע העמדלעך, און געשריעבען האט זיא דאס מיט א גרעסערען היץ פון א ליוטער'ען, ווען יענער האט געפרעדיגט זיינע רעפארמען אין דער קאטוילישער אמונה. איך האב איהר דערציילט מיט'ן מויל פון איהר זוהן, וויא גליקליך ער לעבט, וויא פריילין עס איז איהם; האב בע-שריעבען מיט אלע פיטשיווקעס, ס'ארא מחושב ער איז צווישען מענשען, וויא גוט עס גיט זיך איהם איין אלץ, וואס ער טהוט; האב אנגענומען אהן א ווידערשפרוך איהרע פארדערונגען, בין גע-ווען צארט, ווייך, גליקליך.

מלא שמחה האט זיא צו מיר געשריעבען:

„מיין גוטינקער אינגעלע! דוא ביסט נאך קיין מאל ניט געוועזן אזא ליעבער, אזא לאסצענדער וויא איצטער, אין דיינע בריעף צו מיר. א דאנק דיר, מיין טהייערער, דערפאר, וואס דוא מאכסט רייך מיינע לעצטע טעג מיט דיא אוצרות פון דיין ריינעם הארצען."

איך האב געמאכט שטארקער דיא העלע פארבען פון מיין פאנטאזיע און האב איהר געשריעבען, וויא גוט עס איז צו לעבען, ווען מען האט אזא וואונדערליכע, הייליגע מאמען; זיא האט מיר געענטפערט — וויא גוט עס איז צו שטארבען, ווען מען האט אזא פיינעם גליקליכען זוהן... און זיא איז געשטארבען גלויבענדיג, אז איהר זוהן איז גליקליך... און ער איז אין דער זעלביגער צייט געזעסען אין תפסה, ערגיץ אויפ'ן וועג צום ווייטען צפון...

דער שטורם-פויגעל *)

איבער דיא גרויע כוואַליעס פון ים קלייבט צונויף ד   דיא וואלקענס. צווישען דיא וואלקענס און דעם ים שוועבט אין דער לופט מיט שטאָלץ דער שטורם-פויגעל, און ער זעהט אויס וויא א שוואַר־צער בליץ.

דא ריהרט ער זיך אָן מיט׳ן פליגעל אן דיא כוואַליע, דא הויבט ער זיך אויף וויא א פייל פון בויגען צו דיא וואלקענס און שרייט— און דיא וואלקענס הערען, וויא אין דעם מוטהיגען געשריי פון פויגעל קלינגט פרייד.

אין דעם געשריי — איז א דורסט נאָך א שטורם! אין דעם געשריי הערען דיא וואלקענס דיא מאַכט פון כעס, דיא פלאַמען פון ליעבשאַפט און דיא זיכערקייט אין זיעג.

דיא טשאַיקעס יאָמערן פאר דעם שטורם — יאמערן, ווארפען זיך איבער׳ן ים און ווילען בעהאַלטען אויפ׳ן דעק זייער שרעק פא־׳ן שטורם.

און דיא נאַגאַרען יאָמערן אויך — זיי, דיא גאַגאַרען, האבען ניט דיא מעלה צו קוויקען זיך מיט׳ן קאַמפף פון לעבען; דער דונער פון געשלעג שרעקט זיי.

דער נאַרישער פינגווין בעהאלט זיין פעטען גוף אין דיא פעלזען... און נאָר דער שטאָלצער שטורם-פויגעל טראָגט זיך מוטהיג און פריי איבער׳ן ים, וואס איז גרוי פון שוים!

---

*) אין רוסיש „בוריעווייעסטניק״. דער פויגעל בעוויזט זיך פאר א שטורם.

דיא וואָלקענס ווערען אלץ שווארצער און לאָזען זיך אלץ ניע־דריגער ארונטער איבער׳ן ים, און דיא כוואליעס זינגען און טאַנצען, זיך רייסענדיג אין דער הויך, צום דונער.

דער דונער קראַכט, אין דעם שוים פון כעס יאָמערן דיא כוואַליעס, קעמפפענדיג מיט׳ן ווינד. אַט האָט דער ווינד שטארק ארומגעארעמט דיא רייהע כוואַליעס און ער ווארפט זיי אין אַ וויל־דער בייזקייט מיט׳ן גאנצען כח אויף דיא פעלזען, און גאַנצע בערג פערל צושיטען זיך אין שטויב און שוים.

דער שטורם־פויגעל, וויא אַ שווארצער בליץ, טראָגט זיך מיט אַ געשריי; וויא אַ פייל פון בויגען לעכערט ער דורך דיא וואָלקענס; דעם שוים פון דיא כוואליעס רייסט ער ארונטער מיט׳ן פליגעל.

אַט טראָגט ער זיך וויא אַ טייוועל,—דער שטאָלצער, שוואר־צער טייוועל פון שטורם, — און לאַכט, און יאָמערט... פון דיא וואָלקענס לאַכט ער, פון פרייד יאָמערט ער!

אין דעם כעס פון דונער,— ער, דער טייוועל, האָט אַ גוטע אויער,— הערט ער שוין לאַנג אַ מיעדקייט; ער איז זיכער, אַז דיא וואלקענס ווען דיא זון ניט פערבאָרגען— ניין, זיי וועלען זיא ניט פערבאָרגען!

דער ווינד יאָמערט... דער דונער קראַכט...

דיא וואָלקענס פלאַקערן איבער׳ן אבגרונד פון ים אין בלויע פלאַמען. דער ים כאַפּט דיא פיילען פון דיא בליצען און לעשט זיי אויס אין זיין טיעפען שוים. וויא פייערדיגע שלאַנגען שפּרינגען ארום אין ים דיא אבגעשיינטע בליצען.

— אַ שטורם! באלד ברעכט אויס אַ שטורם!

דאָס איז דער מוטהיגער שטורם־פויגעל, וועלכער שוועבט מיט שטאָלץ צווישען דיא בליצען איבער׳ן ים, וואָס ברומט מיט אַזאַ כעס; דאָס שרייט דער נביא פון זיעג:

— זאָל דער שטורם זיין וואָס שטארקער!

אינטערוויוס

פון

מאַקסים גאָרקי

איבערזעצט אויס דעם רוסישען מיט דער ערלויבניס פון שרייבער

פון ח. אַלעקסאַנדראָוו

STAR HEBREW BOOK CO.
54-58 Canal Street, New York

אינהאלטס-פערצייכניס

די בעלי־בתים פון לעבען 5

דאס שיינע פראנקרייך 33

א קיסר פון דער רעפובליק 49

דער פריסטער פון מאראל 77

חבר 101

די בעלי־בתים פון לעבען.

אינטערוויו.

— קום מיט מיר צו די קוואלען פון אמת! — האט גע־זאגט צו מיר דער טייוועל מיט א געלעכטער און ער האט מיך געבראכט אויפ'ן בית עולם.

און בשעת מיר האבען זיך ביידע לאנגזאם ארומגעדרעהט אי־בער די שמאלע סטיעשקעס, צווישען די אלטע מצבות פון שטיין און אייזען, האט ער ניט אויפגעהערט צו רעדען מיט דער פער־מאטערטער שטימע פון אן אלטען פראפעסאר, וואס איהם האט שוין דערעסען צו דרש'נען אהן א טאלק די תורה זיינע.

— ביי דיר אונטער די פיס, — האט ער צו מיר געזאגט, — ליגען די באשעפער פון די געזעץ, וואס בעשטימען יעדען טריט דיינעם; מיט דער פאדעשווע פון די שטיוועל טרעטסטו אויף די ביינער פון די טשעסלער און שמידען, וועלכע האבען אויסגעבויט דעם שטייג פאר דער ווילדער חיה אין די גידערים דיינע.

ער האט געלאכט בעת מעשה, און אין זיין שארפען געלעכ־טער האט זיך געהערט פעראכטונג צו די מענשען, און דער קאל־טער בליק פון די פעראומערטע אויגען האט בעגאסען מיט א גרינליכען גלאנץ דאס גראז פון די קברים און דעם שימעל פון די מצבות. די פעטע ערד פון די מתים האט זיך געקלעבט צו מיינע פיס אין שווערע שטיקער, און ניט לייכט איז געווען צו געהן איבער די סטיעשקעס, צווישען די מצבות, וואס זיינען גע־שטאנען אויף די קברים פון פראקטישען פערשטאנד.

— הער נאר, דו מענש, פאר וואס עפּים בויגסטו ניט איין דעם קאָפּ, טיעף־טיעף, מיט א געפיהל פון דאנקבארקייט ? דאָ ליגען דאָך די ביינדעלעך פון די, וועלכע האבען דיין נשמה בעשאפען ? — האט געפרעגט דער טייוועל, און זיין שטימע האט מיר געקלונגען אין די אויערן ווי דאס פייכט וועהען פון דעם אָסיענדיגען ווינד, און מיין לייב האט זי געמאכט ציטערן און מיין הארץ, וואס איז פול געווען מיט א מין פעראומערטער אויפרעגונג. שטיל האבען זיך געוויגט די טרויעריגע צווייגען פון די ביימער איבער די אלטע קברים פון די מענשען, און קאלטע און פייכטע זיינען זיי מיר געקראכען אין געזיכט.

— בעצאהל וואָס עס קומט די פאלשע געלדמאכער! זיי האבען דאס אָנגעפלאָדיעט גאנצע וואָלקענס פיצינקע גראָע געדאנקען, די קליינע מטבעות פון דיין שכל. זיי האבען דאס בעשאפען דיינע געוואוינהייטען, דיינע פּאָראורטיילען, און אלצדינג, מיט וואס דו לעבסט. בעדאנק זיי — א געוואלדיגע ירושה איז דיר איבערגעבליבען פון די מתים!

געלע בלעטער זיינען מיר געפאלען לאנגזאם אויפ'ן קאָפּ, און זיי האבען זיך ארונטערגעלאָזט אונטער די פיס. די ערד פון בית עלמן האט מיט זשעדנעקייט געשמאָצקעט מיט די ליפּען, שלינגענדיג די פרישע שפייז — די טויטע בלעטער פון די אָסיענדיגע טעג.

— אָט דאָ ליגט א שניידער, וועלכער האט בעקליידט די מענשען'ס נשמות: שווערע גראָע טליתים פון פּאָראורטיילען האט ער גענעהט פאר זיי — ווילסט א קוק טון אויף איהם ?

איך האב גאר ניט געענטפערט און נאר א שאָקעל געטון מיט'ן קאָפּ. דער טייוועל האט גענעבען א קלאפּ מיט'ן פוס אין אן אלטע, מיט ראָסט דורכגעגעסענע פּליטע, וואס איז געשטאנען אויף איינעם פון די קברים, גענעבען א קלאפּ און געזאגט:

— הער נאר, דו תלמיד חכם! זיי זיך מטריח... שטעה אויף...

די פּליטע האט זיך א הויב געטון, און מיט'ן שווערען זיפץ

פון א שטיק בלאַטע, וואס מען האט איהר בעאונרוהיגט דעם כבוד, האָט זיך געעפענט נישט קיין טיפע גרוב, וועלכע האָט אויסגע־זעהן ווי א פערפוילטע בייטעל. אין איהר פייכטער פינסטערניס האָט זיך דערהערט, ווי אימיצער האָט א בורטשע געטון:

— וואס פאר א משוגענער וועקט דאס א מת נאך האל־בער נאכט?

— זעהסט? — האט געפרעגט דער טייוועל מיט א קרומען שמייכעל. — די באשעפער פון די געזעץ פאר לעבעדיגע בייי־טען זיך ניט אויף א האָר, ווען זיי זיינען שוין אפילו אין גאנ־צען צופוילט געווארען.

— אָה, דו ביסט דאס, בעל־הבית! — האט געזאָגט דער סקעלעט, זיך זעצענדיג אויפ'ן ברעג קבר, און גאנץ תקיף ביי זיך האט ער בעגריסט דעם טייוועל, שאָקלענדיג מיט'ן לעדיגען שארבען.

— יע, דאס בין איך! — האט געענטפערט דער טייוועל.

— אָט האב איך געבראכט צופיהרען צו דיר מיינעם א גוטען פריינד... ער האט פערלאָרען זיין שכל צווישען די מענשען, וואס דו האסט זיי אויסגעלערנט צו זיין חכמים, און איז דאס אציג־דער געקומען צו דעם הויפט־מקור פון דער חכמה אום זיך אויס־צוהיילען פון דער מיאוס'ער מגפה...

איך האב געקוקט אויפ'ן תנא מיט דער אכטונג, וואס איהם האט געקומט. אויף די ביינער פון זיין שארבען איז שוין ניט געוועזען מעהר קיין סימן פון פלייש, אבער דער אויסדרוק פון צו־פרידענהייט מיט זיך אליין, וואס ער האָט געטראגען ביים לע־בען אויפ'ן געזיכט, האט נאך קיין צייט ניט געהאט פערפוילט צו ווערען. אין יעדען ביינדעל האט טונקעל געלויכטען דאס בע־וואוסטזיין, אז דאס איז א ביינדעל ניט ווי ביי דעם ערב רב, נאר א ביינדעל אן אויסנאהם, וואס בעסערס גיט דאס גאר ניט...

— וואס האסטו געטון, ווען דו האסט געלעבט, דערצייל אונז אָקאָרשט? — האָט דער טייוועל געמאכט א פארשלאָג.

מיט גרויס גדלות האָט דער מת פעררי‍כט מיט די ביינער

פון די הענד די שווארצע טראנטעס פון די תכריכים זיינע און די שטיקלעך פלייש, וואס זיינען געהאנגען אויף זיינע לענדען ווי ביי א בעטלער. דערנאך האט ער אויפגעהויבען מיט גאוה די ביינער פון דער רעכטער האנד אויף איין הויך מיט׳ן אקסעל, א שפּאר געטון מיט׳ן היילען ביינדעל פון פינגער אין דער בית־עולם׳שער פינסטערנים און געגומען רעדען מיט א קאלטער פּלי־סיגער שטימע:

— איך האָב פערפאסט צעהן גרויסע ביכער, וואס האָבען איינגעפלאנצט אין די מענשען דעם הויכען געדאנק, אז די ווייסע ראסע שטעהט העכער פון דער פארביגער...

— אין אן איבערזעצונג אויף דער שפּראך פון אמת, — האט געזאגט דער טייוועל, — הייסט דאס כדומה אזוי: איך, עקרה, אלטע מויד, האב איך פון די אלטע פעדים פון אויסגע־טראגענע אידעען דאס גאנץ לעבען געשטריקט מיט דער טעמפּי־גער העק־נאָדעל פון מיין מוח גולם׳שע היטלען פאר די, וואס האָ־בען האָלט, אז זייער שארבען זאל זיין רוהיג און ווארים...

— איהר האט גאר קיין מורא ניט צו בעליידיגען איהם?

— האב איך געפרעגט שטילערהייט ביים טייוועל.

— נאך א נייעס! — האָט ער אויסגעשריען. — חכמים, אפילו ביים לעבען, דערהערען אויך ניט דעם אמת!

— נאר די ווייסע ראסע, — האט דער תנא מאריך גע־ווען, — האט געקענט אויפבויען אזא קונציג צוזאמענגעזעצטע ציוויליזאציאָן און אויסארבייטען אזעלכע שטריינגע פּרינציפּען פון מאָראל. דאס האט זי צו פערדאנקען דער פארב פון איהר הויט, דעם בעזונדערען געביי פון איהר בלוט, ווי איך האב דאס באוויזען...

— ער האט דאס באוויזען, ס׳ארט דיר! — האט דער טיי־וועל איהם נאכגעזאגט און צוגעשאָקעלט דערביי מיט׳ן קאָפּ. — קיין איין ווילדער מענש איז נאך ניט אזוי שטארק איבערצייגט, ווי דער אייראָפּעער איז, דאס ער האט א רעכט צו זיין א רשע מרושע...

— דאס קריסטענטום און דעם הומאניזמוס האבען בעשאַפען די וויסע, — האט דער מת ווייטער גערעדט.

— ס'הייסט די ראסע פון מלאכים, וואס די גאנצע ערד מוז זיין זייערע, ניט אנדערס, — איז איהם דער טייוועל אריינגעפאלען אין די רעד. — אָט דערפאר טאקי בעפארבען זיי דאס מיט אזא פליים די ערד אין זייער ליעבסטע פארב — די רויטע פארב פון בלוט...

— זיי האבען בעשאפען די רייכסטע ליטעראטור, א טעכניק נאר צום בעוואונדערן, — האט דער מת גערעכענט אויף די פינגער, רוקענדיג די ביינדלעך אין איין זייט...

— דריי צעהנדליג גוטע ביכער און אָהן א צאהל כלי משחית, עס זאל זיין מיט וואס אויסצושלאכטען מענשען... — האט פערטייטשט דער טייוועל מיט א געלעכטער. — וואו איז נאך דאס לעבען מעהר צוברעקעלט ווי צווישען אָט דער ראסע? און וואו איז נאך דער מענש אזוי נידריג ארונטערגעשטויסען ווי צווישען די וויסע?

— אפשר איז דער טייוועל ניט אלע מאָל גערעכט? — האב איך א פרעג געטון.

— די קונסט פון די אייראָפּעער האט דערגרייכט א הויך, וואס עס איז ניט אבצומעסטען, — האט באלאמוטשעט דער סקעלעט מיט א טרוקענער און אומעטיגער שטימע.

— ס' קאן זיין, אז דעם טייוועל ווילט זיך אויך א מאָל א טעות האבען! — האט אויסגעשריען מיין מיטגעהער. — דו ווייסט ניט, ס'ארא אומעט דאס איז — אייביג נור זיין גערעכט. אבער, ווייסט דאך, קיין אנדער צוועק אין לעבען האבען ניט די מענשען ווי בלויז צו פערזארגען מיט שפייז מיין געפיהל פון פעראכטונג... די זריעות פון געמיינהייט און שקר בריינגען אויף דער וועלט די גרעסטע גערעטענים. אָט איז ער, איינער פון די, וואס האָבען געטון און געזעעט. קענסט זיך לאָבען קוקענדיג אויף איהם. פונקט ווי זייער גאנצע חברה, האט ער ניט ארויסגעבראכט פון זיך קיין שום נייעס; ער האט ניט מעהר ווי מחיה המתים

געוועז נבלות פון אלטע פאראורטיילען און זיי בעקליידט אין נייע ווערטער... וואס איז אויף דער ערד געשאפט געווארען? אויסגעבויט זיינען פאלאצען פאר איין הייפעלע, קלויסטערס און פאבריקען — פאר די מאסען. אין די קלויסטערס ממית'ט מען די נשמות, און אויף די פאבריקען — די קערפערס. דאס ווערט גע־טון צוליעב דעם, אז די פאלאצען זאלען שטעהן און זיך ניט שאק־לען... מען שיקט ארונטער מענשען טיעף אין דער ערד נאך קאה־לען און גאלד, און פאר דער שענדליכער פראצע בעצאהלט מען מיט א שטיק ברויט און מיט בליי און אייזען אויף צו פערבייסען.

— איהר זייט א סאציאליסט? — האב איך געפרעגט ביים טייוועל.

— איך וויל הארמאניע! — האט ער געענטפערט. — עס איז א חלשות צו קוקען, ווי מען נעהמט דעם מענשען, וועלכער איז פון דער נאטור בעשאפען. געווארען פון איין גאנצען שטיק, און מען צוברעקעלט איהם אין פיצינקע — מאנינקע שטיקעלעך, ווי מען מאכט פון איהם א ווערקצייג פאר די לאנגע הענד פון א צווייטען. איך דארף ניט האבען קיין שקלאף; שקלאפעריי קען מיין גייסט ניט פערטראגען... און אט פאר דעם חטא האט מען מיך אראבגעווארפען פון הימעל. וואו עס זיינען נאר דא דעה־זאגער, דארטין וועסט שוין בשום אופן ניט אויסמיידען גייסטיגע שקלאפעריי. דער שימעל פון ליגענס וועט דארטין שטענדיג וואק־סען און בליהען... זאל די גאנצע ערד לעבען! זאל זי ברענען פון איין עק ביז'ן צווייטען דעם גאנצען טאג, אפילו ווען עס זאל פער־בלייבען פון איהר ביז נאכט נאר א הויפען אש. ס'איז נויטיג, אז כאטש איין מאל אין לעבען זאלען זיך פערליעבען אלע מענ־שען... די ליעבע, ווי א צויבער־חלום, חלום'ט זיך נאר איין מאל אין לעבען, אבער אט אין דעם איין מאל — איז דער גאנצער זין פון עקזיסטענץ...

דער סקעלעט איז געשטאנען אנגעשפארט אן דעם שווארצען שטיין, און דער ווינד האט שטילערהייט געקרעכצט אין דעם אויס־געלעדיגטען שטייג פון זיינע ריפען.

— ס'איז איהם משמעות קאלט און ניט־בעקוועם צו שטעהן!

— האָב איך געזאָגט צום טייוועל.

— עס טוט מיר הנאה צו קוקען אויף א געלערענטען, וועל־כער האָט פון זיך אראבגעווארפען אלץ, וואס ער דארף ניט האָ־בען. זיין סקעלעט — דאס איז דער סקעלעט פון זיין הויפט־גע־דאנק... איך זעה יעצט, ווי אריגינעל דאס איז געווען... לעבען זיין זייט פוילט בשלום א צווייטער פערזעער פון אמת. נאמיר איהם אויך מטריח זיין. ווען זיי לעבען, האָבען זיי אלע האָלט א רוהיגען ווינקעל, און לעגען אוועק די כחות אום צו בעשאפען א בעשטימ־טען און א רעגעלמעסיגען וועג פאר די געדאנקען, פאר דאס גע־פיהל, פאר דאס לעבען. זיי פערקריפּלען די ניי־געבארענע אידעען און מאכען פאר זיי בעקוועמע טרונעס. אבער אז זיי ווערען נפטר, ווילט זיך זיי, מען זאל אן זיי ניט פערגעסען... קאָמפּראָטשיקאָס, שטעהט זייט מוחל אויף! אָט האב איך געבראכט צו אייך א מענ־שען, וועלכער דארף א טרונע פאר זיינע געדאנקען נויטיג ווי דאס לעבען.

און אויף דאס ניי האָט זיך פאר מיר בעוויזען פון דער ערד א פוסטער שארבען, אהן האָר, אהן ציין, געל ווי א וואקס אבער מיט אלל'דעם האָט ער דאך געגלאנצט פון צופרידענהייט מיט זיך אליין. קאנטיג געווען, אז שוין א צייט מיט יאָהרען, ווי ער איז גע־לעגען אין דר'ערד — אויף די ביינער זיינע האָט זיך ניט געזעהן א סימן פון פלייש. ער האָט זיך אנידערגעשטעלט ביים שטיין איבער זיין קבר, און די ריפּען האָבען זיך ביי איהם ארויסגעריסע־נעט אויפ'ן שווארצען שטיין ווי די שמוקלעריי אויף א קאמער־הער'ס מונדיר.

— וואו האלט ער זיינע אידעען? — האָב איך א פרעג געטון.

— אין די ביינער, מיין פריינד, אין די ביינער! ביי זיי די אידעען — ווי א שטייגער רומאטיס און א וועהטאג איז קרייץ — פערקריכען טיעף אין די ריפּען.

— ווי געהט מיין בוך, בעל הבית? — האט געפרעגט דער סקעלעט מיט א פערשטיקטער שטימע.

— דאס ליגט נאך ווי א פלאכע, פראפעסאר! — האט גע־ענטפערט דער טייוועל.

— ס'הייסט, ס'ליגט נאך? די מענשען האבען דען פערגע־סען ווי צו לייענען? — האט געזאגט דער פראפעסאר, נאכדעם ווי ער האט געקלערט א ווײלע.

— ניין. נארישע מעשיות לייענען זיי נאך אזוי ווי פריהער... גאנץ גערן... אבער א נארישע מעשה, וואס ווארפט אן אן אומעט — אויף דעם זיינען א סך בעלנים ניטא... לאנג ווארטען דארף מען... דער פראפעסאר — האט זיך דער טייוועל א קער געטון צו מיר — האט זיין גאנץ לעבען געהאלטען אין איין מעסטען די שארבענס פון פרויען: ער האט, פערשטעהסטו מיך, געוואלט בעווייזען, אז די פרוי איז ניט קיין מענש. ער האט אויסגעמאסטען שארבענס אין די הונדערטער; געצעהלט די ציין, גענומען א מאס פון די אויערן, געוואויגען דעם טויטען מארך. עסק'ען זיך מיט'ן טויטען מארך — דאס איז געווען ביי דעם פראפעסאר דאס גאנצע חיות; אויף דעם זאגען עדות אלע זיינע ביכער. איהר האט זיי געלייענט?

— איך האב קיין טבע ניט צו געהן אין טעמפעל דורך א שיינק, — האב איך געענטפערט. — און איך ווייס אויך ניט ווי צו שטודירען א מענשען פון היילע ביכער. די מענשען אין ביכער זעהן מיר עפים תמיד אוים בלויז ווי ברעקלעך פון א מענשען, און איך בין שוואכלעך אין דער חכמה פון רעכנען. אבער מיין מיינונג איז, אז א מענש אהן א בארד און אין אן אונטערקליידעל — איז ניט בעסער און ניט ערגער פון א מענשען מיט א בארד, אין הויזען און מיט וואנסען...

— יע, — האט געזאגט דער טייוועל, — די געמיינהייט און די נארישקייט רייסען זיך אריין אין מארך, עס מאכט ניט אוים, וואס מען זאל ניט טראגען אויף זיך, און ווי פיעל האר מען זאל ניט האבען אויפ'ן קאפ. אבער איך מוז זיך מודה זיין, אז די פרוי־

ען־פראגע איז דאך אוועקגעשטעלט אויף אן אינטערעסאנטען שטאנדפונקט, — און דער טייוועל האָט זיך פאנאנדערגעלאכט, נאך זיין געוואוינהייט נאך. אלע מאָל לאכט ער — אט דערפאר איז דאס א ליעבע הנאה צו שמועסען מיט איהם. ווער עס וויים ווי צו לאכען און קען לאכען אויפ׳ן בית עלמן, דער — גלויבט מיר — האָט האָלט דאס לעבען און האָט האָלט מענשען...

— איין סאָרט מענשען, וואס די פרוי איז נויטיג פאר זיי אלס ווייב און שקלאפין, בעהויפטען, אז זי איז — ניט קיין מענש! — האט ער מאריך געווען. — ס׳איז דא ווידער נאך א סאָרט מענשען, וועלכע זאגען זיך ניט אב חלילה צו לעבען מיט דער פרוי, אבער זיי וואלטען וועלען אין דער זעלבער צייט עקספלואטירען וואס מעהר איהר פייהיגקייט צו דער ארבייט. אט אזוינע חברה־לייט בעהויפטען, אז זי טויג אויסגעצייכענטערהייט צו ארבייטען אין יעדען פאך גלייך מיט דעם מאנסביל, דאס הייסט, פאר דעם מאנסביל. פערשטעהט זיך די מעשה, ווען איינער פון זיי — צו פון ערשטען סארט, צו פון צווייטען — האָט פערגוואלטיגט א מיידעל, וועט ער די געשענדעטע — גאט בעוואהר — ניט דער־לאזען אריינצושמעקען אין זיין קרייז. ער איז איבערצייגט, דאס נאכדעם ווי ער האט זיך צוגעריהרט צו איהר, איז זי א פערשמוצ־טע געוואָרען אויף אייביג... ניין, די פרויען־פראגע, זאג איך אייך, איז פשוט א מחיה! מיר געפעהלט, ווען מענשען לייגען אָהן קונצען — זיי זעהען דעמאלט אוים ווי קינדער, און ס׳איז דא א האפנונג, אז מיט דער צייט וועלען זיי ווערען גרויסע...

מען האָט געקאנט זעהן נאכ׳ן טייוועל׳ס געזיכט, אז ער האָט גאר בדעה ניט צו זאגען א גוט ווארט וועגען די מענשען אין דער צוקונפט. אבער — בינו לבינו — אפילו איך גופא ביי היינטיגען טאג קען אויך ניט זאגען וועגען זיי א סך שבחים. און מחמת איך האָב ניט געוואלט, אז דער שד זאל אבשלאגען ביי מיר אזא מחיה׳דיגע און אזא לייכטע פרנסה, בין איך איהם אריינגעפאלען אין די רעד:

— ס׳געהט א גלייכווערטעל — וואו דער טייוועל האָט אליין

קיין צייט ניט צו געהן, שיקט ער אהין־צו די פרוי, — איז דאס אמת?

ער האָט געטון א קוועטש מיט די פּלייצעס און געענטפערט:

— ווי א מאָל... דערהויפּט ווען עס איז ניטא אונטער דער האנד א מאנסביל, וועלכער איז גענוג קלוג און געמיין...

—איך קען אייך ניט זאגען פאר וואס, אבער עפּיס דאכט זיך מיר, אז איהר האט געווארפען אן אום'חן אויף שלעכטס? — האָב איך געפרעגט.

— קיין שלעכטס איז מעהר אויף דער וועלט ניטא! — האָט ער געענטפערט מיט א זיפץ. — נאר געמיינהייט איז דא! אין די אמאָליגע יאהרען איז שלעכטס געווען א מאכט פול מיט שיינקייט. און יעצט... ווען מען הרג'עט אפילו מענשען — טוט מען דאס אויך אויף א געמיינעם דרך — מען פערבינדט זיי א־פריער די הענד. ניטאָ קיין גזלנים — געבליבען זיינען תליונים. א תליון איז א שקלאַף, ווען איהר זאלט איהם ניט אנכאפּען. דאס איז א האנד און א האק, וואס ווערען געבראכט אין בעוועגונג דורך די קראפט פון שרעק, דורך די סטוסאקעס פון פחד... איהר ווייסט דאך, אז הרג'ענען הרג'עט מען אוועק די, פאר וועמען מען האָט מורא...

צוויי סקעלעטען זיינען געשטאנען איינער לעבען דעם אנ־דערן איבער די קברים זייערע, און אויף זייערע ביינער זיינען שטילערהייט געפאלען די אָסיענדיגע בלעטער. דער ווינד האָט מרה־שחורה'דיג געשפּיעלט אויף די סטרונעס פון זייערע ריפּען און געפייפט אין די וויסטע שארבענס. פון די טיפע גריבער, וואו עס זיינען געווען א מאָל די אויגען, האָט ארויסגעקוקט א פינס־טערנים, א פייכטע און שטינקעדיגע. די מתים האבען זיך ביידע געטרייסעלט פון קעלט. עס האָט מיך פערקלעמט דאס הארץ קוקענדיג אויף זיי.

— זאלען זיי זיך געהן אין זייער רוה! — האָב איך געזאגט צום טייוועל.

— איך זעה, אז דו ביזט א מענשען־פריינד אפילו אויפ'ן בית עולם! — האָט ער אויסגעשריען. — אזוי איז די מעשה. מענשען־

פריינדליכקייט איז א סך מעהר אנגעלעגט צווישען טויטע קער־פערם — דא בעליידיגט זי קיינעם ניט. אין די פאבריקען, אויף די עפענטליכע פלעצער און אין די גאסען פון די שטעדט, אין די גע־פענגניסען און טיעף אין דער ערד אין די שאכטען, בקיצור, צווי־שען לעבעדיגע מענשען, איז די דאזיגע מענשען־פריינדליכקייט פשוט לעבערליך און קען נאך אפילו ארויסרופען בייזע געפיהלען. אבער דא איז ניטא, ווער עס זאל לאכען פון איהם — די מתים זיינען תמיד ערנסט. און איך בין איבערצייגט, אז זיי האָבען הנאה צו הערען פון מענשען־פריינדליכקייט. דאס איז דאך זייער טויט־געבאָרענעס קינד... און פון דעסטוועגען זיינען זיי גאר קיין גולם׳ס ניט געווען כ׳לעבען, אָט די אָ, וואס האבען ארויפגעצויגען אויף דער כצענע די דאזיגע שיינע פאָרהאנגקע: מען קען דאך יעצט ווע־ניגסטענס פערדעקען פון די אויגען דאס שוידערליכע בילד, ווי מען טוט אָן מענשען ענוים, די קאלטבלוטיגע רשעות פון א הייפעלע שטארקע... שטארק געווארענע דורך אלעמען׳ס נארישקייט...

און דער טייוועל האָט זיך געקייקעלט פון געלעכטער, דעם שארפען געלעכטער פון בייזען ביטערען אמת.

אין פינסטערען הימעל האָבען געשימערט די שטערן; אהן א ריהר זיינען געשטאנען די שווארצע שטיינער איבער די קברים פון דער פערגאנגענהייט. אבער דער גערוך פון צופוילטקייט האָט זיך דורכגעשלאגען דורך די ערד, און דער ווינד פלעגט אוועק־טראגען דעם אָטעם פון די מתים אין די פערשלאפענע גאסען פון דער שטאדט, וואס איז געווען בעהערשט פון דער שטילקייט פון נאכט.

— מענשען־פרייד וועסטו דאָ געפינען א היבש ביסעל, — האָט דער טייוועל גערעדט ווייטער און האָט ברייט א פיהר געטון מיט דער האנד ארום זיך, אנצייגענדיג אויף די קברים. — עס זיי־נען געווען צווישען זיי אפילו אזעלכע, וואס האָבען געמיינט דאס, וואס זיי האָבען גערעדט... איך זאג דיר, אז אין לעבען שטויסט מען זיך אָן אויף א סך המצאה׳דיגע מיספערשטענדניסען, און אָט די מיספערשטענדנים איז אפשר גאר ניט די לעכערליכסטע... און לעבען

זייער זייט ליגען זיך בשלום, ווי גוטע פריינד, חכמים פון א גאנץ אנדערן שניט, — די, מיין איך, וואס האבען געפּרופט אוועקצולע־גען א שטארקען פונדאמענט אונטער דעם אלטען בנין פון שקר; א בנין, איבער וועלכען עס האָבען נעבאך אבגעהאָרעוועט מיט זיי־ער בלוט און שוויים מיליאנען־מיליאסען געשטארבענע...

פון ערגיץ־וואו פון דער וויטענס האבען זיך דערטראָגען צו אונז די קלאנגען פון א ליעד... צוויי־דריי פריילִיכע געשרייען זיי־נען דורכגעשוואומען מיט א ציטער דורכ'ן בית עולם. דאס האָט משמעות געזונגען עפּיס א הולטאי, וועלכער איז זיך אין דער פינ־סטער געגאנגען צו זיין קבר אהן שום זאָרג.

— אָט אונטער דעם שווערען שטיין פוילט מיט גדלות דער גוף פון א תלמיד חכם, וועלכער האט געלערנט די וועלט, אז די גע־זעלשאפט איז א קערפּער, וואס איז געגליכען... צו א מאלפּע אדער צו א דבר אחר, איך געדיינק שוין ניט. דאס איז א וואוילער איינ־פאל, דערהויפּט פאר די מענשען, וועלכע ווילען זיך איינרעדען, דאס זיי זיינען דער מארך פון קערפּער! כמעט אלע פּאליטיקער און אנפיהרער פון באנדעס גנבים — שטימען איין אָט מיט דעם געדאנק. אויב איך בין דער מארך פון קאפּ, הייסט דאך דאס, אז איך בעוועג די הענד, ווי איך וויל, אז איך וועל אלע מאָל האָבען די מעגליכקייט צו דערשטיקען דעם אינסטינקטיוועז ווידערשטאנד, וואס די מוסקעלן ווייזען ארוים מיין קעניגליכער מאכט — איאָ אזוי? און אָט דא ליגען די ביינער פון א מנעשען, וועלכער האָט גערופען די מענשען צוריק, צו דער אוראלטער צייט, ווען זיי זיי־נען געקראכען אויף אלע פיער און האָבען זיך געלאָבט מיט ווערים. דאס זיינען געווען די גליקליכסטע טעג פון לעבען, האָט ער גע־האלטען אין איין טענה'ן. א גרויסער מתמיד געווען, זאל ער מיר מוחל זיין! ארומגעהן אויף צוויי פיס, אין א פיינעם ראָק, און גע־בען די מענשען אן עצה: ווערט ווידער בעוואקסען מיט האָר ווי חיות, — זאג, הארץ־קרוין, איז דאס ניט אריגינעל? לייענען פּאָ־עזיע, הערען מוזיק, בעזוכען מוזעען, אין איין טאג זיך אריבער־טראגען אויף הונדערטער מייל, — און דרש'ענען בעת מעשה, אז

מען דארף לעבען אין די וועלדער, קריכען אויף אלע פיער, — ניט שלעכט, אויף מיינע נאמנות! און אַט דער אַ האָט געהאלטען די מענשען אין איין בערוהיגען און געזוכט זכות אבות אויף זיי: ער האָט באוויזען מיט אותות ומופתים, אז פערברעכער זיינען ניט קיין מענשען, אז זיי זיינען — א שוואכער ווילען, א בעזונדער מין מענש, וועלכער קען זיך ניט איינלעבען אין דער געזעלשאפט. זיי זיינען בטבע — די דם־שונאים פון געזעץ און מאָראל; הייסט דאס, אז מען דארף מיט זיי ניט מאכען קיין שהיות. נאר דער טויט היילט אויס פון פערברעכען. דאס איז — א קלוגער איינפאל! ארויפלעגען אויף איין מענשען אלעמענ׳ס חטאים און זאגען, אז אַט דער מענש איז פון דער נאטור א כלי פון אלל׳דאס שלעכטס, און אין דער נשמה זיינער זיצט א בייזער ווילען, — וואס איז, איהר וועט מיך אפשר איינרעדען, אז דאס איז א נארישקייט? אין לעבען געפינט זיך צו יעדער צייט איינער א צדיק תמים, וועל־כער בעמיהט זיך אויסצוזוכען זכות אבות אויף די פער׳מיאוסט־אויסגעקרימטע זייטען פון לעבען, וואס איסקאליעטשען די נשמה. אז די תלמידי חכמים שנייצען די נאָז, האבען זיי אויך א טעם אויף דעם. יע, די בית עולם׳ס זיינען אנגעפאקט מיט אידעען, וואס מיט זיי וואלט מען געקענט אויסבויען אין די שטעדט א סך א בע־סער לעבען ווי איצטער...

דער טייוועל האָט זיך אומגעקוקט ארום זיך. דער ווייסער קלויסטער האָט אויסגעזעהן ווי דער פינגער פון א ריעזיגען סקע־לעט און האָט זיך שווייגענדיג געהויבען פון דעם פעטען פעלד פון די טויטע צום פינסטערן הימעל, דעם שווייגעדיגען פעלד פון די שטערן. א געדיכטע געזעמעל פון שטיינער איבער די קוואלען פון חכמה, אנגעטונענע אין פערשימעלטע טליתים, האבען ארומגערינ־געלט דעם דאָזיגען קוימען, וועלכער האט פאנאנדערגעטראָגען אי־בער די מדבריות פון דער וועלט דעם ביטערען רויך פון מענשליכע קלאָגען און געבעט. דער ווינד, אן אנגעזאפטער מיט׳ן פעטען גע־רוך פון צופוילטקייט, האָט שטילערהייט געוויגט די צווייגען פון די ביימער, אראָברייסענדיג די טויטע בלעטער. און אָהן א גערויש

זיינען געפאלען די בלעטער אויף די וואוינונגען פון די באשעפער פון לעבען...

— אצינדער וועלען מיר ארויספיהרען פון די קברים אלע מתים און מאכען א שטיקעל פראבע פון דעם סאמע לעצטען בית דין של מעלה! — האט גערעדט צו מיר דער טייוועל, שפאנענדיג פאראוים איבער דער אויסגעקרימטער סטיעשקע צווישען בערג־לעך און שטיינער. — דו ווייסט, א לעצטער בית דין של מעלה וועט יע קומען א מאל! אויף דער ערד וועט ער פארקומען, און יענער טאג וועט זיין איהר שענסטער טאג! און קומען וועט דער טאג, ווען די מענשען וועלען בעגרייפען אלע פערברעכען, וואס עס זיינען בעגאנגען געגען זיי די לעהרער און די געזעצגעבער פון לעבען, אט די דאזיגע, וואס האבען צוריסען דעם מענשען אין קליינצינקע שטיקלעך און ברעקלעך פון זינלאזען פלייש און ביי־נער. אלץ, וואס עס לעבט יעצט אונטער'ן נאמען פון מענשען — דאס זיינען נאר שטיקער, דער מענש אין גאנצען איז נאך ניט בעשאפען געווארען. ער וועט געבארען ווערען פון דעם אש פון די פראבעס, וואס די וועלט האט דורכגעמאכט, דערנאך וועט ער איינשלינגען די פראבעס פון דער וועלט, ווי דער ים שלינגט איין די שטראלען פון דער זון, און ער וועט נעהמען ברענען איבער דער ערד ווי א צווייטע זון. איך, זאג איך דיר, וועל דאס דערלעבען צו זעהן! ווייל דעם מענשען בעשאף איך, איך וועל איהם בעשאפען!

דער אלטער האט זיך אביסעל בעריהמט און איז אריינגעפא־לען אין א דיכטערישע שטימונג, וואס האט שוין גאר ניט געפאסט פאר א טייוועל. איך האב איהם דאס מוחל געווען. וואס קען מען זיך העלפען? דאס לעבען מאכט פאר א קאליקע אפילו דעם טיי־וועל אויך, דורכברענענדיג מיט זיינע גיפטען זיין שטארק פער־קאוועטע נשמה. און נאך אלעמען איז דאך ביי יעדערן דער קאפ קיילעכדיג, און די געדאנקען מיט א קלין, און ווען דער מענש קוקט אויף זיך אין שפיגעל, זעהט ער פאר די אויגען א פארשוין.

דער טייוועל האט זיך אוועקגעשטעלט צווישען די קברים און ארויסגעלאזען א קול פון אן אויבער־גלח:

— ווער איז דא א גרויסער חכם און אן עהרליכער מאן ?

איין רגע האָט זיך קיין פּיפּס ניט געהערט. דערנאָך, האָט זיך די ערד מיט א מאָל א טרייסעל געטון אונטער מיינע פיס, און די בערגלעך פון דעם בית עולם זיינען ווי בעדעקט געווארען מיט שטיקער שמוציגען שנעע. עס האָט אויסגעזעהן, ווי טויזענדער בליצען וואלטען זי אינעווייניג דורכגעריסען, אדער אין איהרע גי־דערים וואלט זיך איבערגעקעהרט אין קאנוואולסיען א ריעזיגע באַשעפּענים. אלץ ארום אונז איז בעפּארבט געוואָרען אין געל־קויטיגע קאָלירען. וואו מען האט ניט א וואָרף געטון מיט'ן אויג, האבען זיך, ווי די צווייגעלעך פון טרוקענעם גראָז בעת דער ווינד בלאזט, אנגעהויבען צו שאקלען סקעלעטען; און עס האָט זיך דערהערט אין דער שטילקייט, ווי די ביינער האָבען זיך געריבען און זיך געקלאפּט איינס אָן דאס אנדערע און אָן די פּליטעס פון די קברים. שטויסענדיג איינער דעם צווייטען, זיינען די סקעלעטען ארויפגעקראכען אויף די שטיינער. אומעטום האָבען זיך געזעהן שארבענס. א געדיכטע נעץ פון ריפּען האָט מיך צוגעפּרעסט פון אלע זייטען. די אנגעשטריינגטע פוס־ביינער האָבען יעדע רגע גע־ציטערט אונטער דער שווערער משא פון די ביינער אין די קלעמ־בעס, מיאוס פאנאנדערגעשפרייטע. און אלץ ארום אונז האָט גע־קאכט מיט א שומנער האוועניס...

דער קאלטער געלעכטער פון טייוועל האָט בעדעקט די טשי־קאווע אונבעשטימטע קלאנגען.

— זעה נאר, זעה! זיי זיינען אלע ארויסגעקראכען, אלע ביז איינעם! — האָט ער געזאגט.

— און אפילו די שטאדט־משוגעים, זיי זיינען אויך דא! דער ערד איז געווארען נודנע, און אט האָט זי ארויסגעבראכען פון די גידערים איהרע די טויטע חכמה פון די מענשען...

דער פייכטער רעש האָט שנעל געוואקסען. ס'האָט אויסגע־זעהן, ווי עפּיס א האנד, וואס איז פערבארגען פון אויג, גראבט זיך מיט זשעדנעקייט אין דער נאסער מיסט, וואס דער סטראזש האט פערקערט אין א ווינקעל פון הויף.

— אט ס'ארא גוזמא עהרליכע און קלוגע מענשען עס זיינען דאס געווען ביים לעבען! — האט אויסגעשריען דער טייוועל און מיט א ברייטקייט צושפרייט זיינע פליגלען איבער די טויזענדער טשערעפּס, וועלכע האָבען זיך געשטופּט צו איהם פון אלע זייטען.

— ווער פון אייך האט געטון מעהר גוטס פאר דער וועלט?

— האָט ער געפרעגט אין דער הויך.

אלץ ארום אונז האט גענומען שאָפּען, פּונקט ווי שוועמלעך, בעת מען בראָט זיי אין סמעטענע אויף א גרויסער פאן.

— זייט אזוי גוט און לאזט מיר דורכגעהן פון פאָרענט! — האָט אימיצער א געשריי געטון מיט אנגסט.

— דאס בין איך, בעל הבית, איך בין דא! דאס האָב איך באוויזען, אז דער איינצעלנער — איז א נול אין דעם סך הכל פון דער געזעלשאפט.

— איך בין אוועק ווייטער פון איהם! — האט מען געענט־פערט ערגיץ פון ווייטען. — איך האב געלערנט די וועלט, אז די גאנצע געזעלשאפט איז דער סך הכל פון נולען, און מחמת דעם מוזען זיך די מאסען בויגען פאר דעם ווילען פון הייפלעך, גרופען.

— און בראש פון די גרופּען שטעהט דער איינצעלנער — און דאס בין איך! — האָט אימיצער א געשריי געטון מיט נצחון.

— הערסטו! פאר וואס איהר? — האָבען זיך דערהערט עט־ליכע בעאונרוהיגטע שטימען.

— מיין פעטער איז געווען א קיסר!

— אזוי גאר? איז דאס אפשר געווען א פעטער פון אייער קיסר'ליכער מאיעסטעט, וואס מען האט איהם אראָבגעהאקט דעם קאָפּ פאר דער צייט?

— קיסרים פערלירען תמיד זייערע קעפּ פאר דער צייט! — האָבען געענטפערט מיט גאוה דיביינער פון אן אוראייניקעל פון די ביינער, וועלכע זיינען געזעסען א מאָל אויפ'ן טראָן.

— אָהאָ־א! — האָט זיך דערהערט א שעפּצען פון צופרי־דענהייט. — צווישען אונז געפינט זיך א קיסר! ניט אויף יעדערן בית עלמן האָט מען די צאצע...

די פייכטע שעפּצעריי און די רייבעריי פון די ביינער האבען זיך צונויפגעגאסען אין איין קנויל און זיינען געווארען אלץ גע־דיכטער, אלץ שווערער.

— הערט נאר, איך בעט אייך, איז דאס טאקי אמת, אז די ביינער פון א קיסר האבען א בלאָען קאָליר? — האט געפרעגט אין איילענים א קליינער סקעלעט מיט א קרומען רוקען.

— ערלויבט מיר אייך צו זאגען... — האָט אנגהויבען מיט גרויס גדלות עפּיס א סקעלעט, וועלכער איז געזעסען רייטענדיג אויף א מצבה.

— דער בעסטער פלאסטער צו היהנער־אויגלעך איז מיינער!

— האָט א געשריי געטון אימיצער הינטער איהם.

—איך בין דאס דער ארכיטעקטאָר...

אבער א נידריג סקעלעטעל מיט ברייטע אקסלען האָט אלעמען אבגעשטופּט מיט די קורצע ביינער פון זיינע הענד און געהאקט אויפ'ן קול, פערהילכענדיג דאס שעפּצען פון די טויטע שטימען:

— ברידער, קריסטען! צו דען בין איך ניט אייער גייסטי־גער רופא? צו דען האָב איך ניט צוגעלעגט דעם פלאסטער פון מקבל־באהבה'דיגען טרייסט צו די היהנער־אויגלעך פון אייערע נשמות, וואס איהר האָט זיך אנגעריבען דורך דעם טרויער פון אייער לעבען?

— ניטאָ אויף דער וועלט קיין קיסרים! — האט אימיצער מודיע געווען מיט א צורייצטער שטימע. — אלץ לעבט ניט מעהר ווי אין דער פאנטאזיע.

— אט יענער ארכיטעקטאר, וועלכער האָט אויסגעקלערט נידריגע טיהרען...

— און איך — פאפּיער צום אויסראָטען די פליגען!...

— . . . כדי די מענשען, ווען זיי געהען אריין אין הויז, זאָ־לען זיי ניט ווילענדיג איינבויגען דעם קאפּ פאר'ן בעל־הבית... — האָט געקלונגען א שטימע, צושטעהענדיג ווי פּעך.

— צו די בכורה געהערט ניט מיר, ברידערלעך־? דאס האָב איך דאָך געשטילט דעם דורשט פון די נשמות אייערע, וועלכע האָ־

בען געגארט צו פערגעסען דעם טרויער, מיט'ן מילך און האָניג פון מיינע ארויסגעזאגטע געדאנקען, אז אלץ אויף דער ערד איז הבל הבלים!

— אלץ, וואס איז דא אויף דער וועלט, איז איינגעשטעלט איין מאל פאר אלע מאָל! — האָט א הוזשע געטון אימיצענ'ס א פערשטיקטע שטימע.

א סקעלעט אויף איין פוס, וועלכער איז געזעסען אויף א גראָען שטיין, האָט אויפגעהויבען אין דער הויך דעם פוס־ביין, איהם אויסגעצויגען און א געשריי געטון גאט ווייס פאר וואס:

— אודאי אזוי!

דער בית עולם איז פערוואנדעלט געוואָרען אין א מארק, וואו איטליכער האט געריהמט זיין שטיקעל סחורה. אין די פינסטערע וויסטענים פון דער נאכט־שטילקייט האָט זיך ארייגגעגאסען דער בעטריבטער טייך פון פערשטיקטע געשרייען, דער שטראָם פון שמוציגער בעריהמעריי, פון שטיקעדיגער אייגענליעבע. עס האָט אויסגעזעהן, ווי א וואָלקען פון פליגען וואלט זיך געטראגען איבער א פערפוילטען זומפּ, און געזונגען, געקרעכצעט און געהוזשעט, און אנגעהילכט די לופט מיט אלערהאנד געפעהרליכער פאסקוד־סטווע, מיט אלע מיני סמ'ען פון די קברים. אלע האָבען זיך גע־שטופּט צום טייוועל, אנשטעלענדיג אויף זיין געזיכט די פינסטע־רע לעכער פון די אויגען און די פערביסענע ציין — פּונקט ווי ער וואלט געוועז א קויפער פון אלטווארג. עס זיינען לעבעדיג געוואָ־רען איינער נאָך דעם אנדערן טויטע געדאנקען און האָבען זיך געדרעהט אין דער לופטען, ווי געלע פערטריקענטע אסיענדיגע בלעטער.

דער טייוועל האָט געקוקט אויף דער קאָכענים מיט גרינע אוי־גען, און פון זיין בליק האָט זיך געגאסען אויף די שטיקער ביינער א קאלטער שיין, וואס האָט שוואך אבגעפינקעלט ווי פּאָספאָר.

דער סקעלעט, וועלכער איז געזעסען אויף דער ערד ביי זיינע פיס, האָט גערעדט, האלטענדיג אויפגעהויבען די ביינער פון די

הענד העכער פון דעם שארבען און וויגענדיג זיי הין און צוריק מיט דער לייכטקייט פון א קאפעלמייסטער'ס שטעקעלע:

— איטליכע פרוי מוז געהערען איין מאנסביל...

אבער אין זיין שעפצען האט זיך אריינגעפלאָכטען אנאנדער קלאנג; די ווערטער פון זיין דרשה האָבען זיך מאדנע געארעמט מיט אנדערע ווערטער.

— נאר דער געשטארבענער וויים דעם ריכטיגען אמת!...

און לאנגזאם האָבען זיך געדרעהט נאך ווערטער:

— א פאטער, האָב איך געזאגט, איז געגליכען צו א שפין...

— אונזער לעבען אויף דער ערד איז א תהו ובהו פון טעות'ן און א שווארצער חשך ווי אין גיהנם!

— איך בין געווען פערהייראט דריי מאָל און אלע דריי מאָל ווי גאט האָט געבאטען, כדת וכמנהג...

— א גאנץ לעבען וועבט ער די שפינוועבס פון זיין געזינד'ס הצלחה און ווערט גאר ניט מיעד...

— און יעדעס מאָל נאר מיט איין פרוי...

און פלוצלינג האָט זיך בעוויזען פון ערגיץ־וואו א סקעלעט, וועלכער האָט קוויטשענדיג געסקריפעט מיט זיינע געלע אויסגע־בלאזענע ביינער. ער האָט אויפגעהויבען צום טייוועל'ס אויגען זיין האלב־פערפוילט פנים און מודיע געווען:

— איך בין געשטארבען פון סיפילים, יע! אבער פון דעסט־וועגען האָב איך געהאט דרך ארץ פאר דער מאראל! ווען מיין ווייב איז געווארען אן אשת איש — האָב איך מיט די אייגענע הענד איבערגעגעבען איהר נידערטרעכטיגע האנדלונג צום געריכט פון געזעץ און צום געריכט פון דער געזעלשאפט...

אבער מען האָט איהם אבגעשטופט אן א זייט, פערשאטען מיט ביינער, און אויף דאס ניי, ווי דאס שטיל קאוואטשען פון ווינד אין קוימען, האָבען זיך דערהערט צונויפגעמישטע שטימען:

— איך האָב אויסגעקלערט דעם עלעקטרישען שטוהל! ער הרג'עט אוועק מענשען אהן יסורים.

— נאכ'ן טויט, האָב איך געטרייסט די מענשען, ווארט אויף איך א ליכטיגער גן עדן אויף דורי דורות...

— דער פאטער גיט די קינדער לעבען און שפייז... דער מענש ווערט א מענש, ווען ער ווערט א טאטע, אבער ביז יענער צייט איז ער נאר א מיטגליד פון דער פאמיליע...

א שארבען, וואס האָט אויסגעזעהן ווי אן איי, מיט שטיקער פלייש אויפ'ן געזיכט, האָט גערעדט איבער די קעפּ פון אנדערע:

— איך האָב באוויזען, אז די קונסט דארף זיין אונטערטע־ניג דעם סך הכל פון די מיינונגען און שטאנדפונקטען, געוואוינ־הייטען און בעדירפניסען פון דער גאנצער געזעלשאפט...

א צווייטער סקעלעט, רייטענדיג אויף א מצבה, וואס האָט פאַרגעשטעלט א צובראָכענעם בוים, האט זיך געאמפּערט מיט איהם:

— די פרייהייט האָט נאר דעמאלט א פנים, ווען זי איז אין דער פארמע פון אנארכיע!

— די קונסט—דאס איז א מחיה'דיגע רפואה פאר דער נשמה, וועלכע איז געווארען אויסגעמאטערט פון לעבען און פון פראצע־ווען...

— דאס האָב איך געזאגט, אז לעבען איז דער טייטש אר־בייטען! — האָט זיך געהערט א שטימע פון ווייטען.

— א בוך מוז אויסזעהן אזוי שיין ווי יענע קעסטעלעך מיט פילען, וואס מען קריגט אין אן אפּטייק...

— אלע מענשען מוזען ארבייטען, א פּאָר זיינען מחויב צו זיין די משגיחים איבער דער ארבייט...

—די פרוכט פון דער ארבייט געניסט נאר דער מענש, וועלכער איז מגדל געווארען דערצו דורך זיינע מעלות און מעשים טובים...

— שיין און מענשען־פריינדליך דארף זיין די קונסט... ווען איך ווער מיעד פון דער ארבייט, זינגט זי מיר ליעדער פון רוה...

— און איך האָב האָלט, — האָט גענומען רעדען דער טייוועל, — די פרייע קונסט, וועלכע דינט ניט קיין שום גאט, א חוץ די גע־טין פון שיינהייט. דער עיקר ליעבּ איך זי, ווייל זי דערמאנט מיר

אט וואס: אז אן אונשולדיגער בחור׳ל, וועלכער טרוימט פון דער אייביגער שיינהייט, און זיין הארץ איז פול מיט׳ן דורשט צו גע־ניסען פון איהר, רייסט ארונטער די העל־קאלירטע קליידער פון דעם לעבענ׳ס קערפער... און די געליעבטע ערשיינט פאר זיינע אויגען, ווי אן אלטע זונה, מיט א צוקארטשעטער הויט אין גאנצען אין קארבען און אין וואונדען. משוגע׳נער צארן, ביינקענים נאך שיינ־הייט און האס צום שטעהענדיגען זומפ פון לעבען — אט דאס ליעב איך אין דער קונסט... די גוטע פריינד פון א פיינעם דיכטער — דאס זיינען די פרוי און דער טייוועל...

פון דעם גלאק־טורם האט זיך ארונטערגעריסען א קרעכץ פון קופער און איז אוועקגעשוואומען איבער דער שטאדט פון די טויטע, פערבארגען פון אויג און זיך וויגענדיג לייכטערהייט אין דער לופט, ווי א גרויסער פויגעל מיט דורכזיכטיגע פליגלען... דער פערשלאפע־נער סטראזש האט דאס על כל פנים א ציה געטון די שטריק פון גלאק מיט זיין פוילער און נישט־זיכערער האנד. דער קופערנער קלאנג האט זיך געשמאלצען אין דער לופט און איז ביסלעכוויים אבגע־שטארבען. אבער איידער עס איז אויסגעגאנגען זיין לעצטער ציי־טער, האט זיך דערהערט א נייער שארפער געשריי פון דער אויפ־געוועקטער גלאק פון דער נאכט. שטילערהייט האט זיך געוויגט די שטיקעדיגע לופט און דורכ׳ן טרויעריגען הודיען פון דעם קופער האט זיך דורכגעזאפט דאס ריהרען זיך פון ביינער, דאס שארכען פון טרוקענע שטימען.

און איך האב געהערט ווידער די אומעטיגע רעד פון דער נא־רישקייט, וואס שטעהט צו ווי פעך; די קלעפעדיגע ווערטער פון דער טויטער געמיינהייט; דעם עזות פנים׳דיגען לשון פון שקר, וואס פרעגעלט זיך אין נצחון; די צורייצטע תביעות פון אין זיך געגארטער גרויסקייט. עס האבען אויפגעלעבט אלע געדאנקען, וואס עס לעבען מיט זיי די מענשען אין די שטעדט; אבער ס׳איז ניט געווען קיין איין געדאנק פון די, מיט וועלכע די מענשען קע־נען זיך גרוים האלטען. עס האבען געקלונגען אלע פערראסטעטע קייטען, וואס עס איז פערשמידט אין זיי די נשמה פון לעבען;

אבער עס האט ניט א פונק געטון קיין איינער פון די בליצען, וואס מיט שטאָלץ בעלייכטען זיי די פינסטערניס אין דעם מענ־שען׳ס נשמה.

— וואו־זשע זיינען די העלדען? — האב איך געפרעגט ביים טייוועל.

— זיי קריכען ניט אויבען־אָן, און די קברים זייערע געדיינקט קיינער ניט. ביים לעבען האט מען זיי געוואָרגען, און אויפ׳ן בית עולם זיינען זיי דערשטיקט פון די הויפענס טויטע ביינער! — האָט ער געענטפערט און געוויגט דערביי מיט די פליגלען כדי פאנאנדערצוטרייבען דעם פעטען גערוך פון צופוילטקייט, וואס האט אונז ארומגענומען פון אלע זייטען ווי א פינסטערער וואָל־קען, אין וועלכען עס האבען זיך געגראָבען ווי ווערים די איינטאָ־ניגע גראָע שטימען פון די מתים.

דער שוסטער האט דערציילט, דאס פון אלע מיטגלידער פון זיין צעך קומט איהם דעם ערשטען א דאנק פון דעם קומענדיגען דור — דאס האט ער אויסגעטראכט שטיוועל מיט שמאָלע שפי־צען. דער געלערנטער, וועלכער האט בעשריבען אין זיין בוך איין טויזענד פערשידענע שפינען, האט גע׳טענה׳ט איינגעשפארטער־הייט, דאס ער איז דער גרעסטער געלערנטער אין דער וועלט. דער ערפינדער פון קינסטליך־געמאכטער מילך האָט געאָכצעט מיט א צורייצטער שטימע און געטריבען פון זיך דעם ערפינדער פון א הארמאָט, וואס קאן שנעל שיסען, וועלכער האט ניט אויפגע־הערט צו טענה׳ן רעכטס און לינקס וועגען דעם נוץ פאר דער וועלט פון זיין וויכטיגער ארבייט. טויזענדער דינע און פייכטע שטרי־קעלעך האבען פערצווייגען דעם מארך און ווי שלאנגען זיך איינ־געביסען אין איהם. אלע טויטע, פון וואס זיי האבען ניט גערעדט, האָבען זיי גערעדט ווי שטרייכגע בעל־דרשערס פון מאָראל, ווי די געפענגניס־וועכטער פון לעבען, וועלכע זיינען פערליעבט אין זיי־ער בעשעפטיגונג.

— גענוג זאל זיין! — האט געזאגט דער טייוועל. — מיר האט דאס דערעסען... מיר האט דערעסען אלצדינג אי אויף די

בית עולם'ס פון מתים, אי אין די שטעדט, די בית עולם'ס פאר לעבעדיגע... הערט נאר, איהר שומרים פון אמת! אין די קברים אריין!...

ער האט א געשריי געטון מיט דער אייזערנער שטימע פון אן אויבער־גלח, וואס עס נודעט איהם פון זיין הערשאפט.

אין דער מינוט האט די אש־גראָע און געלע מאסע פון ביינער מיט א מאָל גענומען שאָפען, דרעהן זיך און איז געווארען אויפגע־קאָכט ווי שטויב אונטער די שמיץ פון א שטורם־ווינד. די ערד האט אויפגעעפענט טויזענדער פינסטערע מיילער און פויל שמאָצ־קענדיג מיט די ליפען ווי א זאטער חזיר, האט זי ווידער איינגע־שלונגען די פאר דעם ארויסגעבראָכענע שפייז איהרע, כדי צו קאָ־כען זי ווייטער אין מאָגען... אלץ איז פלוצלונג פערשוואונדען גע־ווארען, די שטיינער האבען זיך א וויג געטון און זיך שטייף אנידערגעשטעלט אויף זייערע ערטער אויף דאס ניי. עס איז נאר געבליבען א פערשטיקטער גערוך, וועלכער האט געווארגען פאר'ן האלז מיט א שווערער און פייכטער האנד.

דער טייוועל האט זיך געזעצט אויף איינעם פון די קברים, ארויפגעלעגט די עלענבויגענס אויף די קניע און זיך ארומגע־כאפט דעם קאָפּ מיט די לאנגע פינגער פון די שווארצע הענד. זיינע אויגען האבען זיך אבגעשטעלט ווי פערגליווערט אויף דער פינסטערער ווייטקייט, אויף די הויפענס שטיינער און קברים... ביי איהם איבער'ן קאָפּ האבען געברענט די שטערן; אין דעם הי־מעל, וואס איז געוואָרען העלער, זיינען שטיל געשוואומען די קור־פערנע קלאנגען פון גלאָק און האבען געוועקט די נאכט.

— האסט געזעהן, הא? — האט ער געזאגט צו מיר. — הער נאר, דו מענש. אויף דעם וויגעדיגען, פער'סמ'טען באָדען פון אָט דעם נארישען שימעל, נישט־געשייטען שקר און קלאָגע־דיגער געמיינהייט, איז אויסגעבויט אן איינגער און פינסטערער בנין פון די לעבענס־געזעץ; א שטייג, וואו די מתים האבען אייך אלעמען פערטריבען ווי שעפסען... די פוילקייט און פייגהייט צו דיינקען — אט דאס ציהט צונויף אייער געפענגנים מיט בויגיגע

רייפען. די אמת'ע בעלי־בתים פון אייער לעבען זיינען תמיד די טויטע. און כאטש עס הערשען איבער דיר לעבעדיגע מענשען, אבער בעגייסטערט ווערען זיי פון די געשטאָרבענע. די קוואלען פון דער חכמה, וואס האט א דעה אין לעבען, זיינען די קברים. איך זאג — אייער געזונטער פערשטאנד איז א בלום, וואס איז אויפגעהאָדעוועט געווארען אויף די זאפטען פון די טויטע קער־פערס. שנעל ווערט צופוילט דער מת אין דער ערד, און מחמת דעם וועט ער דאס אייביג לעבען אין דער נשמה פון דעם לעבעדיגען מענשען. דער דינער און טרוקענער אש פון די טויטע געדאנקען פערקריכט פראנק און פריי אין דעם מארך פון די לעבעדיגע, און אָט דערפאר טאקי זיינען אימערצו אייערע פרעדיגער פון געזונטען פערשטאנד ניט מעהר ווי פרעדיגער פונ'ם טויט פון גייסט!

דער טייוועל האט א הויב געטון דעם קאָפּ זיינעם, און זיינע גרינע אויגען האבען זיך אבגעשטעלט אויף מיין פנים ווי צוויי קאלטע שטערן.

— וואס פרעדיגט מען אויף דער ערד העכער פאר אלץ? וואס וויל מען איינגרונטעווען אויף איהר, אז דאס זאל אייביג שטעהן און זיך ניט שאָקלען? אָט וואס: אז דאס לעבען זאל זיין צוברעקעלט; אז די פערשידענהייט אין דער לאגע איז פאר די מענשען א געזעץ, און די איינינקייט פון די נשמות איז פאר זיי נויטיג ווי גאָלד. אלע נשמות, הייסט דאס, זאלען זיין פיער־קאנ־טיגע; עס זאל זיין בעקוועם פאר די עטליכע בעלי־בתים פון לעבען איינצומאָשצען די מענשען, אקוראט ווי ציגעל, אין וואס פאר קעסטלעך זייער הארץ געלוסט נאר. אָט די צבוע'יאצקע דרשות, אז דאס ביטער געפיהל פון די פערשקלאפטע זאל שלום מאכען מיט דעם אכזריות'דיגען און ליגנערשען ווילען פון דעם שכל פון די פערשקלאפער, — ווייסטו, פון וואס עס ווערען ארויסגערופען די דרשות? פון דעם באגעהר אוועקצו'הרג'ען דעם גייסט פון פּראָטעסט מיט זיין שאפונגס־קראפט. די דאָזיגע דרשות — דאס איז א נידערטרעכטיגע שטרעבונג אויסצובויען פון די שטיינער פון שקר א גרוב פאר דער פרייהייט פון גייסט...

עס האט שוין גענומען ווערען טאג. און אין הימעל, וואס איז בלאס געווארען ווארטענדיג אויף דער זון, האבען זיך שטי־לערהייט אויסגעלאָשען די שטערן. אבער אלץ העלער און העלער האבען זיך פאנאנדערגעבערענט די אויגען פון טייוועל.

— וואס דארף מען פרעדיגען פאר די מענשען, כדי דאס לע־בען זאל זיין שיין און ניט־צוברעקעלט? אז די לאגע פון אלע מענ־שען דארף זיין די זעלביגע, און אלע נשמות — פערשידען. דע־מאלט וועט דאס לעבען זיין א קוסט פון בלומען, וואס זיינען פעראייניגט דורך איין וואָרצעל: אלעמענ׳ס אכטונג צו דער פריי־הייט פון איטליכען באזונדער. דעמאלט וועט דאס לעבען זיין א פייער, וואס ברענט אויפ׳ן באָדען פון איין אלגעמיינעם געפיהל פון פריינדשאפט און איין אלגעמיינער שטרעבונג זיך אויפצוהויבען אלץ העכער... דעמאלט וועלען גערדאנקען קעמפפען צווישען זיך, אבער מענשען וועלען פערבלייבען חברים. דאס איז אונמעגליך? דאס דארף זיין אזוי, ווייל אזוינס איז נאך קיין מאָל ניט געווען!

— אָט קומט דער טאָג! — האט דער טייוועל מאריך גע־ווען א קוק געבענדיג אין מזרח־זייט. — אבער וועמען וועט בריינ־גען די זון פרייד, אז די נאכט שלאָפט ביי דעם מענשען אין דעם סאמע הארצען? די מענשען האבען קיין צייט ניט אויפצונעהמען די זון; דאס רוב וויל מעהר ניט ווי ברויט; איין טייל איז בע־שעפטיגט דערמיט, וואס ער זעהט צו געבען ברויט וואס ווענר־גער; א צווייטער טייל געהט ארום אן עלענדער אין דער האוועניס פון לעבען און זוכט די גאנצע צייט די פרייהייט און קען זי אלץ ניט געפינען אין דעם אונערמידליכען קאמפף פאר׳ן ברויט. און פערצווייפעלטע, אומגליקליכע, פערביטערטע דורך דעם עלענד, הויבען אָט די מענשען אָן צונויפצופּאָרען דאס, וואס עס לאָזט זיך ניט פּאָרען. און אויף אזא׳ן אופן ווערען דאס די בעסטע מענשען פערזונקען אין דעם זומפ פון גראָבע ליגענס; אין אָנהויב בע־מערקען זיי טאקי ניט אין דער אמת׳ן, דאס זיי האבען פערראטען זיך אליין; נו, און שפּעטער פערראטען זיי שוין בעוואוסטזיניג זייער אמונה, זייער זוכענים...

ער האט זיך אויפגעהויבען פון אָרט און מעכטיג אויסגע־גלייכט די פליגלען.

— צייט פאר מיר אויך זיך א לאָז צו טון מיט׳ן וועג פון מיינע ערוואַרטונגען אנטקעגען די שיינע ליכטיגע מעגליכקייטען...

און בעגלייט מיט׳ן אומעטיגען זינגען פון גלאָק — די אב־שטארבענדיגע קופערנע קלאַנגען — איז ער אוועקגעפלויגען אין מעריב־זייט...

ווען איך האב דערציילט אט דעם חלום איינעם אן אמעריקא־נער, וועלכער האט מעהר פון די איבעריגע אמעריקאַנער געהאט דאס פנים פון א מענשען, האט ער זיך א־פריער פערטראכט אויף א ווייל, און דערנאָך אויסגעשריען מיט א שמייכעל:

— אהא, איך פערשטעה די מעשה! דער טייוועל איז געווען אן אגענט פון די אויוועגס, וואו מען פערברענט די טויטע קער־פערס! נו, אודאי אזוי! אלץ, וואס ער האט אנגערעדט, באווייזט, ווי ס׳איז נויטיג צו פערברענען דעם מענשענ׳ס קערפער נאָכ׳ן טויט... אבער וואס זאגט איהר דערצו, ס׳ארא׳ן אויסגעצייכענטער אגענט! פאר די אינטערעסען פון זיין פירמאַ איז ער אפילו א בעלן געווען צו קומען א מענשען צו חלום...

דאס שיינע פראנקרייך.

אינטערוויו.

...א צייט בין איך ארומגעגאנגען איבער די גאסען פון פאריז, איידער איך האב זי געפונען. ביי וועמען איך האב זיך נאכגעפרעגט — וואו זי וואוינט — האט מיר קיינער ניט געקענט געבען א בעשטימטען ענטפער.

איינער אן אלטער מאן, ווי ס'וויזט אויס אין א שפאס, אבער מיט א שווערען זיפץ — גאט ווייס פאר וואס — האט געזאגט צו מיר קוועטשענדיג מיט די פלייצעם:

— דאס גוט יאהר ווייס זי! א מאל האט זי געוואוינט אין גאנץ אייראפא.

— אין דער באנקירען־גאס! — האט אן ארבייטער געזאגט גראב.

— געהט רעכטס! — האבען געזאגט אנדערע.

ארום מיר האט גערוישט און געליארימט, און ס'האט זיך געפיהלט א ביסעל אונבעקוועם. איבעראל אויף די ברייטע אפענע פלעצער — הארמאטען און סאלדאטען, אומעטום אין די גאסען — ארבייטער. נאך דעם שטייגער נאך, וואס איז איינגעפיהרט געווארען פאר דער לעצטער צייט אין אלע לענדער, האבען די סאלדאטען געשאסען פון די ביקסען אין דער ליינג פון די גאסען; די קאוואלעריסטען, שניידענדיג די לופט מיט די בלויזע שווערדען, האבען געטראטען אויף מענשען; די ארבייטער האבען געווארפען אין די סאלדאטען שטיינער. אין דער פערשטיקטער לופט פון דער גראָער שטאדט האט נערוועז געציטערט א בייזע זידלעריי, און ס'האבען זיך פאנאנדערגעטראגען די שארפע קאמאנדע־ווער־

טער. וואו ניט וואו איז דער ברוק געווען פערשמירט מיט בלוט; מענשען מיט דורכגעלעבערטע שארבענס, צונויפדריקענדיג זייערע פויסטען פון אונמעכטיגען כעס, זיינען געגאנגען צו זיך אהיים; די, וואס האבען שוין ניט געקענט געהן, זיינען געפאלען אויף די שטיינער, און די פאָליציסטען האבען זיי מענשענפריינדליך גע־שלעפּט אן א זייט, זיי זאלען ניט אין אלעמען צוטראטען ווערען אונטער די פיס פון די פערד און פון די סאלדאטען. אויף די טראָ־טוארען זיינען געשטאנען צושוויער און האבען זיך איבערגעווארפען מיט בעמערקונגען איבער די איינצעלהייטען פון דעם בילד, וואס איז געווארען אזא געוויינליכע זאך אין דעם לעבען פון דער קריסטליכער שטאדט...

צום סוף האט צו מיר אימיצער געזאָגט:

— פראנקרייך? רעכטס, ביי אלעקסאנדער דעם דריטענ'ס בדיק...

דער פאָליציי־צירקעל, וואו זי האט געוואוינט, איז געווען א גאנץ אלטער בנין, וואס האט זיך ניט געווארפען אין די אויגען ניט מיט זיין לוקסוס און ניט מיט זיין שיינקייט. ביי דער טיהר, דורך וועלכער איך בין אריין, זיינען געשטאנען צוויי סאלדאטען אָנגעטון אין הויזען, וואס זיינען אויפגענעהט געווארען פון דער רויטער פאָהן פון פרייהייט. איבער דער טיהר זיינען פערבליבען שטיקלעך פון אן אבגעריסענער אויפשריפט; מען האָט געקענט איבערלייענען ניט מעהר ווי „סוואָ... רא... ב... א...“ דאס האט מיר דערמאָנט פון דער סוואָרע באנקירען־הינט, וועלכע האבען בעדעקט מיט חרפה דאס לאנד פון בעראנזשע און זשאָרוש זאנד. ארום האט זיך געטראָגען דער גערוך פון שימעל, צופוילטקייט און זנות.

מיין הארץ האט געקלאפּט ווי מיט האמערס. אזוי ווי אלע רעוואָלוציאָנערען, האב איך אויך אין מיינע יוגענד־יאָהרען גע־ליעבט אָט די פרוי, וועלכע האט אליין געוואוסט ווי צו ליעבען, מיט דער גאנצער נשמה צו ליעבען, און האט געקענט אזוי שיין מאכען רעוואָלוציאָנען...

איינער א מענשעל, אנגעטון אין שווארצען פון קאפ ביז די פיס און מיט א פריינדליכען שמייכעל אויף די ליפען(מיט די מאניערען זיינע האט דער מענשעל מיר שטארק ערינערט א מארקיז פון דעם סארט, וואס ווערען אויסגעהאלטען פון פרויען און לאזען זיך גוט בעצאהלען פאר זייערע לאסקעס), האט מיך דורכגעפיהרט אין א נישט־גרויסע, האלב פינסטערע גרוב, וואו איך האב זיך געקענט קוויקען די אויגען מיט דעם גלאנץ פון מאדערנעם סטיל אין היינטיגען פראנקרייך.

די ווענד פון דעם דאזיגען צימער זיינען געווען אויסגעקלעבט אנשטאט אביצעס מיט די ווערט־פאפירען פון די רוסישע הלואות, וואס האבען געבלאנקט מיט אלערהאנדיגע קאלירען. אויף דער פאדלאגע זיינען געלעגען שטיקער הויט פון די איינגעבארענע אין די פראנצוויזישע קאלאניען, און אויף די שטיקער איז געווען אויסגעגראווירט מיט א קינסטלער׳ס האנד דער היסטארישער דאקומענט „די ערקלערונג פון דעם מענשענ׳ס רעכט“. די מעבעל, געמאכט פון די ביינער פון פאלק, וואס האט דאס לעבען אוועקגעלעגט אויף די באריקאדען, קעמפפענדיג פאר פראנקרייך׳ס פרייהייט, איז געווען ארומגעשלאגען מיט א טונקעלען שטאף, און אויפ׳ן שטאף איז געווען אויסגעשטיקט דער אבמאך מיט דעם רוסישען צאר אויסצוהעלפען איינס דעם צווייטען. אויף די ווענד זיינען געהאנגען די פאמיליען־שילדען פון די אייראפעאישע מלוכות, אויסגעקריצט מיט אן אייזען אין לעבעדיגען מענשליכען פלייש: דער געפאנצערטער פויסט פון דייטשלאנד, די פעטליע און די נאהאיקע פון רוסלאנד, די בעטלערשע טארבע פון איטאליען, און דער הערב פון שפאניען — דער שווארצער מאנטעל פון א קאטוילישען גלח און זיינע צוויי ביינערדיגע הענד, וואס האבען געהאלטען פאר׳ן גארגעל א שפאניער און מיט זשעדנער תאוה איהם געריסען. דא זיינען אויך געווען די זנאקעס פון פראנקרייך — דער פעטער מאגען פון א בורזשוא און אין דעם מאגען דאס צוקייטע נאציאנאלע היטעל.

אויף דער סטעליע איז געווען אויסגעמאלט דער ברייט־

אויפגעריסענער מויל פונ'ם דייטשען קייזער, זיינע פיער און זעכ־ציג ציין און די וואָנסען, די סטראַשידלעס... די פענסטער זיינען געווען פערהאנגען מיט שווערע גאַרדינען. ס'איז געווען פינסטער, ווי געוויינליך אין די פּאַראַדנע צימערן פון פרויען איבער שלשים, וועלכע האבען נאך ניט פערלאָרען די האָפנונג צו פערפיהרען מע־נער. דער שטאַרקער גערוך פון פאַלשער איידעלקייט, צונויפגע־מישט מיט גייסטיגען זנות, האט פערדרעהט דעם קאָפּ און שווער געמאכט דעם אָטעם.

זי איז אריין און האט דורך די ברעמען א קוק געטון אויף מיין פיגור מיט'ן געניטען אויג פון א פּערזאָן, וואס פערשטעהט א טאָלק אין מענער.

— רעדט איהר פראנצויזיש? — האט זי געפרעגט, אב־ענטפערענדיג אויף מיין פערנייגען זיך מיט דער בעוועגונג פון אן אקטריסע, וועלכע האט ניט געשפּיעלט די ראָליע פון קעניגינס שוין א צייט מיט יאָהרען.

— ניין, מאַדאַם, איך רעד נאר די שפּראך פון אמת! — האב איך געענטפערט.

— ווער דאַרף דאס האבען? — האט זי געפרעגט, קוועטשענ־דיג מיט די פּלייצעס. — ווער הערט דאס? אפילו אין שיינע פערזען איז דער אמת אויך נישט אנגענעהם...

זי איז צוגעגאנגען צום פענסטער, האט פאנאנדערגערוקט די גאַרדינען און איז די מינוט אבגעטראָטען.

— נאך אלץ ליאַרימען זיי דאָרטין, אין גאס! — האט זי געזאגט מיט אן אונצופרידענער שטימע. — דאס זיינען א ביסעל קינדער! וואס דאַרפען זיי, וואס? איך פערשטעה ניט! זיי הא־בען א רעפּובליק, און א מיניסטאָרען־קאַבינעט — דעם בעסטען אין דער וועלט. זיי האבען געהאט אפילו א מיניסטער א סאָצי־אַליסט. וואס איז, דאס איז נאך אלץ ווייניג פאר דעם פאָלק'ס גליק? — מיט א קאַפּריזנער אוואיע האט זי אומגעווארפען דעם קאָפּ אויף א־הינטער און צוגעלעגט:

— אודאי א ליגען?... מחשבות'ן, איהר זייט געקומען זיך דורכשמועסען...

זי איז צוגעגאנגען נעהענטער, האט זיך אנידערגעזעצט לע־בען מיר, און מיר א קוק געבענדיג אין די אויגען מיט א געמאכטער צערטליכקייט, האָט זי א פרעג געטון:

— פון וואס ווילען מיר שמועסען? פון ליעבע? פון פאָ־עזיע? אוי, מיין אלפרעד מיוסע!... און מיין לעקאָנט־דע־ליל!... ראָסטאן!...*) — איהרע אויגען האבען זיך פערקייקעלט אונ־טער'ן שטערן, אבער אזוי ווי זיי האבען זיך צוזאמענגעטראָפען מיט די ציין פון דייטשוק אויף דער סטעליע, האט זי זיי תיכף ארונטערגעלאָזען.

זי האט גענומען רעדען אין שיינע פראזען וועגען די דיכטער. איך האב זי ניט איבערגעבראָכען און אויסגעווארט די מינוט, ווען עס ווילען איהר ארויף אויף דער צונג די באנקירען. איך האב גע־קוקט און געקוקט אויף דער פרוי, וואס איהר שיינע געשטאלט האבען נאך גאר דאָ ניט לאנג געטראָגען אין הארצען ביי זיך די ריטער פון דער גאנצער וועלט. איהר פנים האט יעצט אויסגעזעהן אומגעזונד ווי ביי א פרוי, וועלכע האט געהאט אין איהר לעבען אָהן א צאהל ליעבעס־געשיכטען; די פרישע פארבען פון געזיכט זיינען אבגעבלאקירט געווארען און פערוויאנעט פון די טויזענדער קוסען. די אויגען, קונציג ארומגעשמירטע, זיינען געלאָפען ווי מייזלעך אין אלע זייטען פון איין זאך אויף דער צווייטער; די ברעמען האבען זיך אלע ווײלע ארונטערגעלאָזען ווי פון מידקייט, פערדעקענדיג דאס אָנגעשוואָלענע הייטעל פון אויג. די קארבען אויף די שלייפען און אויפ'ן האלז האבען דערציילט אויף זייער שטום־לשון פון די אלע שטורעמס, וואס דאס הארץ האט דורכ־געלעבט; און די וואָליע מיט דער פעטער מאָרדע — פון דעם דיקען סלאָי שמאלץ, מיט וועלכען דאס זעלבע הארץ איז פער־וואקסען געווארען. די באקען זיינען געווען בעדעקט מיט זעק.

*) בעריהמטע פראנצויזישע דיכטער.

ד׳ער קערפּער ברייט ווי א פאס, און מען מען האט געקענט לייכט זעהן, אז די פּאָעזיע פון מאָגען איז יעצט דער מאדאם א סך טייערער, איידער די גרויסע פּאָעזיע פון דער נשמה; אז דעם פערגרעבטען קול פון דער אייגענער פּעמפּע הערט זי דייטליכער, איידער דעם קול פון אמת און פרייהייט, וואס האט זיך א מאָל ווי א דונער געטראָגען פון איהר מויל איבער דער גאנצער ערד. פון דער געוועזענער גראציע און קראפט אין יעדען קעהר און ריהר איז ניט פערבליבען קיין סימן אין אָט דער קאשענירקע אויפ׳ן וועלט־מארק מיט די גוט־בעקאנטע גייענג פון א ווייבעל — א קאָזאק. דער כשוף פון דער אמאָליגער גרויסער העלדין אויפ׳ן שלאכטפעלד, וועלכע קעמפפט פאר דאס גליק פון די מענשען פון איין זייט, און די עקעלהאפטע חנ׳דעלעך פון דער אלטער מאדאם יעצט, דער העלדין פון ליעבעס־אינטריגען אָהן א צאהל און אהן א ברעג, פון דער צווייטער זייט, — ס׳ארא קאָנטראסט!

זי האט געטראָגען א שווער טונקעל קלייד מיט שפּיצען, און די שפּיצען האבען מיר דערמאָנט אָן דעם פערזשאווערטען פלעק, וואס איך האב בעמערקט אויף דער סטאטוע פון פרייהייט אין ניו־יארק, און אָן די ברעקלעך צוריסענע סימפּאטיען צום גייסט פון אמת.

א מיעדקייט האט זיך געהערט אין איהר שטימע. און געדאכט האט זיך מיר, אז דער איינציגער צוועק פון איהר רעדען איז נאר ארויסצוטרייבען פון די געדאנקען עפּיס וויכטיגעס, עהרליכעס, וואס צייטענווייס שטעכט דאס נאָך מיט דער שארפער נאָדעל פון זכרונות איהר קאלט, ארומגעברענט הארץ, אין וועלכען עס איז שוין יעצט מעהר קיין פּלאץ ניטא פאר נישט־בעצאהלטע געפיהלען.

איך האב געקוקט אויף איהר און געשוויגען. און זעהענדיג פאר די אויגען די קלאָגעדיגע גסיסה פון גייסט האב איך קאם געקענט איינהאלטען אין זיך דעם אומעט־געשריי פון וואהנזיניגען וועהטאג, וואס האט זיך געריסען פון האלז געגען מיין ווילען.

איך האב געטראכט:

— אַט דאס זאָל זיין פראנקרייך? יענע העלדין פון דער וועלט, וואס די פאנטאזיע האָט מיר שטענדיג געמאָלט אנגעטון אין דעם פּלאַם פון העלע געדאנקען, אין דעם פייער פון די גרויסע ווערטער — גלייכהייט, ברידערליכקייט, פרייהייט?

— ניט פריילין מיט אייך צו פערברייננגען! — האָט זי געזאָגט צו מיר און א שמייכעל געטון מיט א מינע פון מיעדקייט.

— מאדאם! — האָב איך געענטפערט. — קיין איין עהרליכען רוסען איז יעצט ניט פריילין אין פראנקרייך צו גאסט.

— גאר אזוי? וואס איז די מעשה? — האָט זי געפרעגט מיט א פאלשען שמייכעל, אויפהויבענדיג די ברעמען אין פערוואונדערונג. — אין מיין פאריז לעבען אלע א פריילינען טאג... אלע און אלע מאָל!...

— איך האָב דאס אָקאָרשט געזעהן אין די גאסען... פונקט אויף אזא שטייגער, זאָל פעהלען א האָר, לעבט מען א פריילינען טאָג ביי אונז אין רוסלאנד אויך. דאס בלוטיג שפּיעלכעל פון די סאָלדאטען מיט'ן פאָלק — דאס איז דער בעסטער צייט־פערטרייב פון דעם רוסישען צאר, אייער ליעבען פריינד...

— א מרה־שחורה'דיגער מענש זייט איהר! — האָט זי בעמערקט מיט א פערקרימטער נאָז. — ווען די פעלקער פארדערן יעדעס ברעקעלע, וואס דער קעניג האט, דארף זיי דער קעניג ניט אבגעבען אפילו דאס, וואס ער וואָלט שוין יע געקענט געבען... די הערשער האָבען פון אייביג אָן געהאַלטען פון דעם כלל; פאר וואס זאלען זיי יעצט עפּיס פון העלער הויט בעסער ווערען? מען דארף זיך פערהאלטען צום לעבען אייגפאכער. איהר זייט נאך ניט קיין אלטער מאן — וואס טויג אייך די מרה־שחורה? ווען א מענש איז נאר פייהיג צו ליעבען, איז דאס לעבען א גן עדן. פערשטעהט זיך, אז ניקאָלאַי דער צווייטער, ער... ווי דריקט מען זיך אוים? ער גיט זיך שטארק אונטער צום איינפלוס פון שלעכטע מענשען, אבער, כ'ליעבען, דאס איז א וואוילער יונג... אָט זעהט איהר, פרייהייט האט ער אייך דאָך געגעבען?...

— מיר האָבען זי גענומען ביי איהם מיט געוואלט און בע־

צאהלט מיט טויזענדער לעבענס... און שוין נאכדעם אפילו, ווי מען האט זי ארויסגעריסען ביי איהם פון די הענד, פארדערט ער, אז מען זאל איהם בעצאהלען פאר איהר מיט נאך מעהר טייכען בלוט. ער וויל מיר זאלען איהם אומקערען די נדבה, וואס ער האט דער־לאנגט אונטער'ן פייער פון סטראשונקעס... און אט יעצט האט איהר איהם אויסגעהאלפען מיט געלד, כדי ער זאל זי קענען אוועקנעהמען...

— אוי, ניין! — האט זי געענטפערט. — ער וועט ניט אוועקנעהמען, איהר קענט מיר זיכער גלויבען... ער איז דאך א רי־טער, אן אדעל, — און א ווארט איז ביי איהם טייער ווי גאלד. איך וויים דאס...

— פערשטעהט איהר כאטש, אז איהר האט געגעבען געלד אויף מערדערייען? — האב איך א פרעג געטון.

זי האט אבגעווארפען דעם קאפ אין שאטען, איך זאל ניט קענען זעהן איהר געזיכט. דערנאך האט זי רוהיג געזאגט:

— איך האב קיין אנדער ברירה ניט געהאט, געמוזט געבען. ער, אט דער ניקאלאי, איז דער איינציגער, וואס קען מיר העלפען, ווען דעם דאזיגען מויל וועט זיך פערוועלען מיר אבצובייסען דעם קאפ.

מיט א שמייכעל האט זי אויפגעהויבען די האנד צו דער סטעליע, וואו עס האבען געבלאנקט אלס א צירונג די ציין פון דעם דייטשען.

— אט די זשעדנע גלאטקע, דעם אמת געזאגט, שעדיגט א ביסעל מיין מאראל. אבער, וואס קען מען זיך העלפען? און נאך אלעמען, זיינען דאך אין זנות אויך פאראן זאכען, וואס זיינען גאר ניט א חלשות...

— עס עקעלט אייך ניט זיך אנצושפארען אן די האנד, וועל־כע איז ביז'ן אקסעל אויסגעשמירט אין דעם פאלק'ס בלוט?

— אבער אז עס איז ניטא קיין שום אנדער האנד? אדרבא, געפינט מיר א קעניג'ס פאר הענד, וואס זאלען ניט זיין בעפלעקט מיט'ן בלוט פון פאלק. היינט זיינען זיי אזעלכע, און וואס וועט

זיין מאָרגען? איך בין א פּרויענצימער, אָהן א פריינד קען איך זיך ניט בעגעהן. א רעפּובליק און אן אזיאַטישער טיראַן, וועלכע געהן זיך פריינדליך אויף דער ערד זייט ביי זייט... פערשטעהט זיך, איז דאס ניט גוט, הגם אָריגינעל, וואס איז, א ליגען? אבער איהר פערשטעהט ניט פּאָליטיק, ווי אלע דיכטער... און רעוואָלוציאָנערען... וואו עס שטעקט פּאָליטיק, איז שוין דאָרטין קיין אָרט ניטאָ פאר שיינקייט... דאָרטין האט איהר נאר, ערשטענס, דעם מאָגען און צווייטענס, דעם שכל, וועלכער ארבייט פאר'ן מאָגען ווי א קאָטינקע...

— און אייך דאכט זיך ניט, אז מיט'ן גאָלד ,וואס איהר האט געגעבען אָט דעם צאר, האָט איהר דערשטיקט דעם שיינעם כבוד פון פראנקרייך?

זי האט אויף מיר ברייט אויפגעריסען די אויגען, א שמייכעל געטון און אבגעווישט די געפארבטע ליפּען מיט'ן שפּיץ פון דער שארפער צונג.

— איהר זייט ניט מעהר ווי א דיכטער! דאס איז אלט־וואַרג, מיין פריינד! מיר לעבען אין א צייט פון בלוט און אייזען. איהר קענט זיך אפילו געזונדערהייט שרייבען גראמען, אבער זיין א דיכטער אין אלץ אין דער וועלט, — דאס איז, איידעל גערעדט, אונפּראקטיש!

זי האט זיך פאנאנדערגעלאכט, און אין איהר געלעכטער האט זיך געהערט דאס בעוואוסטזיין, אז די וועלט פערשטעהט זי בעסער פאר מיר.

— מיינע שיילאָקס, ווי עס ווייזט מיר אויס, האבען געמאכט א פיין געשעפטעל! זיי האבען אראָבגעריסען פון אייער צאר א פּראָצענט, וואס בעטרעפט א דריטעל פון זיין הויט!

— יע, אמת. אבער כדי צו בעצאהלען אזא פּראָצענט, וועט דער צאר זיין געצוואונגען אראָבצורייסען פון פאָלק די הויט אין גאנצען!

— אודאי... כ'מיין, ס'קען מעגליך זיין! אבער ווי־זשע פיהרט מען אנדערס אן עסק? — האט זי א פרעג געטון קוועטשענ־

דיג מיט די פּלייצעס. — די רעגירונגען שאַפען די פּאָליטיק, די פעלקער בעצאָהלען דערפאַר מיט זייער בלוט און פראַצע, — אַלע מאָל איז דאַס אַזוי געווען! דערצו נאָך בין איך אַ רעפּובליק און טאָר ניט פערוועהרען די באַנקירען מיינע צו טון, וואָס עס געפעלט זיי. די סאָציאַליסטען זיינען די איינציגע מענשען, וועלכע קענען בשום אופן ניט פערשטעהן, אַז דאָס געהט בדרך הטבע. און אַלץ איז אַזוי איינפאַך... צו וואָס'ערע צרות דאַרפט איהר דאָס אַרוים־טרעטען געגען דעם געזונטען פערשטאַנד און זיך אויסעסען אַ האַלב האַרץ אומזיסט און אומנישט? מיינע שיילאָקס האָבען גע־געבען אַ סך און זיי מוזען געבען נאָך מעהר, כדי זיי זאָלען קענען כאָטש ווי פיעל עס איז אַרויסנעהמען פון דעם חוב... אייגענטליך איז גאָר ניטאָ וואָס מקנא צו זיין זייער געפעהרליכער לאַגע... אויב עס זאָל מנצח זיין... ניט דער צאַר...

זי האָט מורא געהאַט אַרויסצורעדען דאָס וואָרט, וואָס האָט איהר געמאַכט אַ מאָל בעריהמט און געעהרט...

— טאָ שטעהען זיי אין ריזיקע בדיל הדל צו ווערען... און ווען ער זאָל שוין יע מנצח זיין... ניט גיך, דיינק איך, וועלען זיי באַקומען זייערע פּראָצענטען... אָבער יעצט בערעכענט זיך נאָר: זיי זיינען דאָך מיינע קינדער, ניט אמת, וואָס? די רייכע לייט — דאָס זיינען די שטייפסטע שטיינער אין דעם בנין פון דער מלוכה... זיין פונדאַמענט זיינען זיי. די דיכטער — דאָס איז נאָר אַ צירונג, שיינינקע קליינינקע פיגורקעלעך צו דער גאַס צו... און אָהן זיי קען מען זיך אויך גוט בעגעהן... שטאַרקער דעם בנין מאַכען זיי דאָך ניט אויף אַ האָר... דאָס פאָלק איז ניט מעהר ווי די ערד, אויף וועלכער עס שטעהט דאָס הויז; די רעוואָלוציאָנערען — סתם משוגעים... און אויב עס האָלט שוין ביי פערגלייכונגען, וועל איך אייך זאָגען, אַז די אָרמע — דאָס איז אַ סטאַדע הינד, וועל־כע היטען דאָס אייגענטום און בעוואַכען די רוה פון די שכנים אין הויז...

— און אין איהם וואוינען שיילאָקס? — האָב איך גע־פרעגט.

— שײלאָקס און אַלע אַנדערע מענשען, װעלכע געפינען, אז די װאױנונג איז פאר זײ בעקװעם. אבער נאָמיר בעסער רעדען פון פרײליכערע זאכען! װען פּאָליטיק ברײנגט גאר ניט ארײן אין קעשענע, איז זי אן אומעטיגער ענין!

איך האב זיך אױפגעהױבען און פערנײגט, ניט ארױסרעדענ־דיג קײן װאָרט.

— איהר געהט אװעק? — האט זי קאַלט געפרעגט.

— איך האב דאָ ניט װאס צו טון! — האב איך געזאגט און בין אװעק פון דער דאזיגער געמײנער מאדאם, װעלכע פיהרט צונױף דעם צאר מיט די באנקירען.

איך בין געגאנגען איבער די גאסען פון דעם גרױסען פּאריז, װאס געדונגענע סאלדאטען — די הינד פון דער אלטער זשעדנער באביצע — האט אין יענעם טאג געהאַלטען אין געפאנגענשאפט בײ זײערע ביקסען און הארמאטען. איך האב געזעהן, װי די פראנצױזען, די טרײע הינד פון אמת און פרײהײט, האבען ארױס־געקוקט פון הינטער די גאסען־װינקלען און מיט פערביסענע צײן אבגעמאָסטען די כחות פון זײער שונא. גרײט זײנען זײ געװען אבצואװאשען מיט׳ן אײגענעם בלוט דעם שמוציגען שאנד־פלעק אױפ׳ן געזיכט פון דער רעפּובליק... איך האב געפיהלט, אז בײ זײ אין הארצען שטעהט אױף, װאקסט זיך פאנאנדער און קרעפ־טיגט זיך דער גײסט פון דעם אלטען פראנקרײך, דער גרױסער מוטער פון װאָלטער און הוגאָ; דער גײסט פון פראנקרײך, װאס האט פערזעעט די בלומען פון פרײהײט איבעראל, װאו עס האבען נאר דערגרײכט די געשרײען פון איהרע קינדער — די דיכטער און קעמפּפער!

איך בין געגאנגען איבער די גאסען פון פּאריז, און מײן הארץ האָט געזונגען שירה צו פראנקרײך, מיט װעלכער איך האָב נאר װאס געשמועסט אין דער פינסטערער גרוב.

װער האט דיך ניט געליעבט מיט דער גאנצער נשמה אין דעם פריהמאָרגען פון לעבען?

אין די יוגענד־יאָהרען, װען דעם מענשען׳ס נשמה פאלט

כורעים פאר די געטינס פון שיינהייט און פרייהייט, — נאר דו אליין, דו גרויסעס פראנקרייך, האסט געשיינט דעם הארצען אלס דער ליכטיגער טעמפעל פון די גרויסע געטינס!

פראנקרייך! ווער עס איז געווען עהרליך און בראוו, ביי דעם האט דאס זיס וואָרט געקלונגען אין די אויערן, ווי דער נאמען פון א ליידענשאפטליך געליעבטער כלה. ווי פיעל גרויסע טעג אין דיין פערגאנגענהייט! דיינע שלאכטען — דאס זיינען די שענסטע יום־טובים פון די פעלקער, און דיינע יסורים — א גרויסער מוסר פאר זיי.

ווי פיעל שיינהייט, ווי פיעל קראפט עס איז געלעגען אין דיינע זוכעניסען פון יושר! ווי פיעל עהרליך בלוט דו האסט פער־גאָסען אין שלאכטען צוליעב דעם נצחון פון פרייהייט! שוים־זשע איז אָט דאס בלוט אויסגעשעפט געווארען אויף אייביג?

פראנקרייך! דו ביסט געווען דער גלאָק־טורעם פון דער וועלט, און פון זיין הויך האבען זיך א מאָל פאנאנדערגעטראָגען דריי קלאנגען פון דער גלאָק פון יושר. פון זיין הויך האבען זיך דער־הערט דריי קלאנגען, וואס האבען אויפגעוועקט די פעלקער פון זייער דורות־לאנגען שלאָף, און אָט די קלאנגען זיינען געווען: פריי־הייט, גלייכהייט, ברידערליכקייט! דיין זוהן וואָלטער, א מענש מיט'ן געזיכט פון א טייוועל, האט זיין גאנץ לעבען געקעמפפט ווי א ריעז מיט דער טאָג־טעגליכער געמיינהייט. שטארק איז גע־ווען דער סם פון זיין קלוגען געלעכטער! אפילו די גלחים, וועלכע האבען אויפגעפרעסען טויזענדער ביכער און זיך ניט קאליע גע־מאכט דעם מאָגען, אפילו זיי אויך פלעגען פער'סמ'ט ווערען אויף טויט פון וואָלטער'ס איין זייטעל. אפילו די קיסרים, די פערטיי־דיגער פון שקר, האט ער געצוואונגען צו האבען דרך ארץ פאר'ן אמת. גרויס איז געווען די קראפט און די געוואגטקייט פון זיינע קלעפּ איבער'ן געזיכט פון שקר. פראנקרייך! עס דארף דיר פער־דריסען, וואס ער איז שוין מעהר אויף דער וועלט ניטאָ. ער וואָלט דיר יעצט דאס פנים אויסגעפאטשט. האב קיין פאראיבעל ניט!

דער פאטש פון אזא גרויסען זוהן ווי ער, איז א כבוד פאר אזא פער־
קויפטער מוטער ווי דו ביסט...

דיין זוהן הוגאָ — דאָס איז איינער פון די שענסטע דימענ־
טען אין דעם קרוין פון דיין נאציאָנאלען כבוד. פאָלקס־רעדנער
און דיכטער, האט ער געדונערט איבער דער וועלט ווי א שטורם־
ווינד און געוועקט צום לעבען אלל'דאס שיינע און אלל'דאָס איידע־
לע אין דעם מענשענ'ס נשמה. אומעטום האט ער העלדען בעשאַ־
פען; און בעשאפען האט ער מיט זיינע ביכער ניט ווענינער העל־
דען, ווי דו, פראנקרייך, אליין אין דעם משך פון דער גאנצער
צייט, וואס דו ביסט געגאנגען פאר די פעלקער פאראויס מיט דער
פאָהן פון פרייהייט אין האנד, מיט א פריילינבען שמייכעל אויפ'ן
שיינעם געזיכט, און אין די עהרליכע אויגען — די האָפנונג אויף
נצחון פון גוטס און פון אמת. ער האט געלערענט אלע מענשען
האָלט צו האבען לעבען, שיינקייט, אמת און דיך, פראנקרייך. ווי
וואויל איז צו דיר, וואס ער איז יעצט טויט. ווען ער זאל לעבען,
וואָלט ער ניט מוחל געווען א שענדליכע געמיינהייט בעגאנגען
אפילו פון פראנקרייך גופא, וואס ער האט געליעבט מיט א יוגענד־
ליכער קראפט, ווען זיינע האָר זיינען שוין ווייס־גראָ געווארען...

פלאָבער — דער כהן גדול פון דער שיינהייט, דער אלט־
גריעכער פון נייצעהנטען יאהרהונדערט, דער וואס האט אויסגע־
לערנט די שרייבער פון אלע לענדער צו האבען דרך ארץ פאר דער
מאכט פון דער פעדער, צו פערשטעהן איהר שיינהייט; ער, דער
מכשף פון וואָרט, אונפּארטייאיש ווי די זון, וועלכער האט בעגאָ־
סען גאנץ ענגאל מיט א העלען שיין סיי די בלאָטע פון גאס און
סיי די טייערסטע שפּיצען, — אפילו פלאָבער, ביי וועמען דער
אמת איז געווען אין דער שיינהייט און די שיינהייט אין דעם אמת,
וואָלט דיר אויך ניט מוחל געווען דיין זשעדנעקייט, וואָלט זיך אויך
אבגעקערט פון דיר מיט פעראכטונג!

און אלע בעסטע קינדער דיינע — זיי זיינען ניט מיט דיר.
פאר חרפה צוליעב דיר, דו פאָלוביניצע פון באנקירען, האבען זיי
אראָבגעלאָזען צו דער ערד זייערע עהרליכע אויגען, און ווילען

ניט אנקוקען דיין פעט געזיכט. דו ביסט געווארען א קאשענירקע, און עס עקעלט צו שטעהן לעבען דיר. די מענשען, וועלכע האבען זיך ביי דיר געלערנט צו שטארבען פאר עהרע און פרייהייט, וועלען דיך יעצט ניט פערשטעהן און מיט א וועהטאג אין הארצען זיך אבקערען פון דיר.

פראנקרייך! די זשעדנעקייט אויף גאָלד האט פערשוועכט דיין כבוד; דער בונד מיט די באנקירען האט פערפיהרט און פערדאָרבען דיין עהרליכע נשמה און פערגאָסען איהר פייער מיט שמוץ און געמיינהייט.

און אָט דו, מוטער פון פרייהייט, דו האסט אָנגעזאפט מיט כח די ווילדע חיות, אז זיי זאלען נאך א מאָל א פרוף טון און צוטרעטען מענשען.

דו גרויסעס פראנקרייך, וואס דו ביסט געוועזן א מאָל די קולטור־פיהרערין פון דער וועלט, פערשטעהסטו כאָטש גאר די געמיינהייט פון דיין האנדלונג?

מיט דיין פערקויפטער האנד האסטו אויף א ווײַלע פערשטעלט א גאנצען לאנד דעם וועג צו פרייהייט און קולטור. און אויב די ווײַלע וועט זיין אפילו נאר איין טאג, וועט דיין פערברעכען דערפון קלענער ניט ווערען. אבער ניט אויף איין טאג האסטו אבגעשטעלט די בעוועגונג צו פרייהייט. מיט דער הילף פון דיין גאָלד וועט זיך ווידער פערגיסען דאס בלוט פון דעם רוסישען פאָלק.

און זאל דאס בלוט מיט דער פארב פון אייביגער שאנד בעדעקען די אויסגעוויקטע באקען פון דיין ליגנערישען פנים.

הייסע געליעבטע מיינע!

נעהם צו פון מיר אויך א שפיי אין דיינע אויגען מיט בלוט און גאל!

ניו־יאָרק, מאי 1906.

אַ קיסר פון דער רעפובליק.

אינטערוויו.

...די שטאָהלענע, קעראָסינענע און אַלע אנדערע קיסרים פון די פעראייניגטע שטאטען האבען מיר תמיד גערייצט די נייגיריגקייט. אז מענשען, וועלכע האבען אזא מטמון מיט געלד, זאָלען זיין געוויינליכע בשר ודם'ס, דאס האט זיך מיר בשום אופן ניט געלעגט אויפ'ן שכל.

איך האב זיך פאָרגעשטעלט, אז איטליכער פון זיי דארף האבען וועניגסטענס דריי מאָגענס און אָנדערהאלבען הונדערט ציין אין מויל. ביי מיר איז קיין ספק ניט געוועזן, דאס א מיליאָנער רוהט קיין רגע ניט פון זעקס אזייגער אין דער פריה ביז צוועלף ביי נאכט, דורכ'ן רונדען יאָהר, און האלט אין איין אכלה'ן. ער פאקט אין זיך אריין די טייערסטע מאכלים: גענז, אינדיקעס, חזירים'לעך, קליינע רעטעכלעך מיט פוטער, טייגאכצען, טאָרט, און נאָך אזוינע זאכען, וואס צוגעהן אין מויל. ביז פאר נאכט ווערט ער נעבאך אזוי פערמאטערט פון זיין שווערער ארבייט מיט די יאמקעס, דאס ער הייסט שוין די נעגערס צוקייען די אכילה, און ער אליין גיט זיך מעהר ניט די מיה די אכילה אראָבצושלינגען. צום סוף פערלירט ער אין גאנצען די ענערגיע, און א בעגאָסענעם מיט שוויים, א פערסאָפּעטען, טראָגען איהם אוועק די נעגערס אין בעט שלאָפען. און ווי עס ווערט טאָג, פון זעקס אזייגער אָן, שפּאנט ער זיך ווידער איין אין זיין ביטערען יאָך פון א מארטירער.

פון דעסטוועגען, אפילו ביי אזא מין געוואלדיגער אנשטריינ־

גונג פון די כחות גיט זיך איהם אויך ניט איין אויפצועסען, מען זאל זאגען, איין העלפט פון די פראָצענטען, וואס זיין קאפיטאל טראגט איהם אריין.

ניטאָ וואס צו רעדען, אזא לעבען איז שווער. אבער צו קען מען זיך העלפען? וואס־זשע פאר א טעם קען האבען זיין א מי־ליאָנער, ווען מען זאל ניט קענען אויפעסען מעהרער פון א פשוט׳ן מענשען?

מיר האט זיך תמיד פאָרגעשטעלט, אז די אונטערוועש איז ביי איהם ניט אנדערש ווי אויסגעשטיקט פון גאָלד און זילבער; די קנאפלעך פון די שיך — צוגעקלאפּט מיט גילדענע נעגעלעך, און אויפ׳ן קאָפּ אנשטאט א הוט געפינט זיך א צודעק פון דימענ־טען. זיין ראָק מוז זיין גענעהט פון דעם טייערסטען סאָרט סאמעט, ניט ווענינער פון פופציג פוס די לייננ און מיט אן ערך דריי הונ־דערט שטיק גילדענע קנעפּלעך. אז עס קומט א יום־טוב, טוט ער אָן אויף זיך אכט רעק אויף א מאָל און זעקס פּאָר הויזען. פער־שטעהט זיך, איז דאס זעהר ניט בעקוועם און האלט אייך ווי אין צוואנגען... אבער אז מען איז אזא׳ן עשיר, קען מען דאך ניט געהן אָנגעטון ווי די גאנצע וועלט געהט.

דעם מיליאָנער׳ס קעשענע האט זיך מיר געמאָלט אין די גע־דאנקען אלס א גרוב, וואו מען קען לייכט פערבעהאלטען א גאנ־צען קלויסטער, דעם בנין פון סענאט, בקיצור אלץ, וואס איז נאר נויטיג... די גרויס פון דעם מאגען ביי אזא „דזשענטלמאן" האב איך זיך פארגעשטעלט ניט קלענער פון דעם אונטערדעק פון א היבשען ים־דאמפּפער. אבער אין דער זעלבער צייט איז מיר פשוט שווער געווען צו בעגרייפען, פון וואס פאר א לייננ עס דארף זיין א קאלאָש פון דעם דאָזיגען באשעפענים. נאר אין איין זאך בין איך געווען במעט ווי זיכער: אז די קאָלדרע, מיט וועלכער ער דעקט זיך צו, איז ניט קירצער פון א קוואדראט־מייל. און אויב ער שמעקט טאבאק, טאָ ווינציגער פון א פונט אויף איין שמעק געהט ניט. געלד פאָרדערט ביי אייך, איהר זאלט דאס אויסברייננגען...

די פינגער פון זיינע הענד האבען אין זיך א זעלטענעם חוש, א מין צויבער־מאכט. זיי קענען זיך אויסציהען נאכ'ן וואונש נאך, אויף די ווייטסטע שטרעקע. אויב ער דערפיהלט, זיצענדיג אין ניו־יאָרק, דאס ערגיץ, עט־עט אין סיביר, איז אויסגעוואקסען א דאלאר, — שטרעקט ער אויס די האנד איבער בערינג'ס ים־אויסגוס און רייסט אראָב דאס געוויקס און טוט זיך אפילו דערביי ניט א ריהר פון אָרט.

א חידוש א ביסעל: ביי אלל'דעם האב איך זיך ניט געקאָנט אבמאָלען ווי עס זעהט אויס דער קאָפּ פון אָט דער זעלטענער חיה. נאך מעהר, מיר האט זיך אויסגעוויזען, אז א קאָפּ דארף זיין גאר אן איבעריגע זאך, ווען עס איז פעראן אזא גוזמא פלייש, אזוי פיעל ביינער, און אין זיי לעבט אזא מעכטיגער באגעהר פון אלץ ארויסצופרעסען גאָלד. איבערהויפּט איז מיין בעגריף פון א מיליאָנער ניט געווען בעשטימט, פערענדיגט. אין צוויי־דריי ווער־טער, איז מיין בילד פון א מיליאָנער געווען אזא: א פּאָר לאנגע בויגיגע הענד, וועלכע האבען שטייף ארומגעכאפּט די גאנצע ערד, האבען זי צוגעטראָגען צו דעם גרויסען טונקעלען פרעסער, און אָט דער פרעסער זויגט, גריזשעט און קייט אונזער פּלאנעט, ווי א הייסע אבגעבאקטע קארטאָפליע, און אויף דער אכילה רינט אראָב די זשעדנע סלינע...

איהר קענט גאר ניט משער זיין מיין איבערראשונג, ווען איך האב זיך געטראָפען מיט א מיליאָנער פנים לפנים און האב דער־זעהן בחוש, אז דאס איז דער פשוט'סטער בשר ודם.

אין א טיעפען פאטער־שטוהל איז געזעסען פאר מיינע אויגען א לאנגער אויסגעטריקענטער זקן און האט געהאלטען רוהיג צור־נויפגעלעגט אויפ'ן בויך די ברוינע איינגעקאָרטשעטע הענד פון א געוויינליכער לייגג ווי ביי אלע מענשען. די הויט פון זיין געזיכט איז געווען גלאט אבגעגאָלט, דאס קיין הערעלע האט זיך ניט געזעהן. די אונטערשטע לופּ האט זיך פון מיעדקייט ארונ־טערגעלאָזען אונטען און הינטער איהר האט מען געקענט באמער־קען גוט געמאכטע קינבאקען, אָנגעפּיקעוועט מיט גאָלדענע ציין.

די אויבערשטע לופּ, א דינע, אָן אבגעגאָלטע, אָהן א טראָפּען בלוט, האט זיך פעסט צוגעקלעבט צו דער מאשינקעלע צום קייען, און ווען דער זקן האט גערעדט, פלעגט זיך די לופּ כמעט ניט א ריהר טון. זיינע אבגעבלאקירטע אויגען זיינען געווען אָהן ברעמען; דער טויט-ווייסער שארבען — הייל ווי א וויספּע. עס האט עפּיס אויסגעזעהן ווי דעם דאָזיגען געזיכט וואָלט געפעהלט הויט. בכלל האט מיר דאס רויטע, אונבעוועגליכע און גלאטע געזיכט דער־מאָנט אן דאס פּנים'על פון א נייגעבאָרענעם עופ'עלע. שווער איז געווען צו בעשטימען, אויב די מאָדנע באשעפענים הויבט ערשט נאר אָן צו לעבען אויף דער וועלט, אדער זי האט זיך שוין דער־שלעפּט צום קבר...

אָנגעטון איז ער געווען אויך ווי א פּראָסטער בשר ודם. א חוץ א רינג, א זייגער און די ציין אין מויל, האט ער מעהר קיין גאָלד אויף זיך ניט געהאט. מיט אלץ מיט אנאנדער האט דאס געקענט וועגען א האלב פונט, אויב ניט וויניגער. אין פלוג גענומען, האט דער דאָזיגער מענש אויסגעזעהן ווי אן אלטער בעדינטער פון אן אריסטאָקראטישען הויז מעבר לים...

די מעבעל פון דעם צימער, אין וועלכען ער האט מיך אויפ־גענומען, האט ניט געגלאנצט ניט מיט לוקסוס, ניט מיט איבערי־גער שיינקייט. די מעבעל איז געווען א גרונטאָוונע, דאס איז דער איינציגער שבח, וואס מען קען זאגען אויף איהר.

אין דעם דאָזיגען הויז קומען א מאָל וואהרשיינליך אריין עלפאנטען, — אָט וואס פאר א געדאנק עס האט ארויסגערופען ביי מיר די מעבעל.

— דאס זייט איהר... דער מיליאָנער? — האב איך א פרעג געטון, ניט גלויבענדיג מיינע אויגען.

— אָה, יע! — האט ער געענטפערט מיט איבערצייגונג, און גענעבען א שאָקעל מיט'ן קאָפּ.

איך האב געמאכט דעם אנשטעל, דאס איך גלויב איהם, און האב בעשלאסען ביי זיך אָהן לאנגע שהיות נעהמען דעם חברה־מאן אויפ'ן פערהער און דערגעהן דעם ריכטיגען אמת.

— ווי פיעל פלייש קענט איהר אויפעסען ביים איבערביי־
סען? — האב איך איהם אוועקגעשטעלט די ערשטע פראגע.
— איך עס גאר קיין פלייש ניט! — האט ער מודיע גע־
ווען. — א ברעקעל אפעלסין, אן איי, א קליין קוביק טעע, —
דאס איז אלץ...

זיינע אונשולדיגע אויגען ווי ביי אן עופ'על'ע האבען געשי־
מערט מיט א טונקעלען שיין, ווי צוויי גרויסע טראפענס פון בלא־
טיגען וואסער, און איך האב ניט געזעהן אין זיי קיין פונק ליגען.

— גוט! — האב איך געזאגט א נשתומם'דיגער. — אבער
זייט מיט מיר אפען, זאגט מיר דעם ריכטיגען אמת: ווי פיעל
מאל א טאג עסט איהר?

— צוויי מאל! — האט ער געענטפערט מיט א רוהיגער
שטימע. — איבערבייסען און אנבייסען — דאס איז פאר מיר גאנץ
גענוג. צום אנבייסען א טעלער זופ, ווייס־פלייש און קאמפאט.
פרוכט. א קוביק קאווע. א ציגאר...

מיין פערוואונדערונג איז געוואקסען מיט דער שנעלקייט
פון א קירבעס, בעת ער האט געקוקט אויף מיר מיט די אויגען פון
א למדן־וו'ניק. איך האב אבגעצויגען דעם אטעם און געזאגט:

— אבער גאט איז מיט אייך! אויב אלץ, וואס איהר זאגט,
איז אן אמת, טא וואס־זשע, זייט מוחל, טוט איהר מיט אייער
געלד?

ער האט א הארעלע אויפגעהויבען די אקסלען, די אויגען זיי־
נע האבען זיך גענומען ריהרען אין די אויגען־לעכער, און ער האט
געענטפערט:

— איך מאך מיט מיין געלד נאך מעהר געלד.

— צו וואס?

— כדי צו מאכען נאך מעהר געלד...

— צו וואס? — האב איך איבערגע'חזר'ט.

ער האט זיך איינגעבויגען צו מיר, זיך אנשפארענדיג בשעת
מעשה מיט די עלענבויגענס אן די הענטלעך פון פאטער־שטוהל,
און מיט א לייכטער נייגירינקייט האט ער א פרעג געטון:

— איהר זייט א משוגע׳נער?

— און איהר? — האב איך געענטפערט מיט א פראגע אויף זיין פראגע.

דער אלטיטשקער האט פערבויגען דעם קאָפּ אָן א זייט און ארויסגעזאָגט דורך די גילדענע ציין:

— ס׳ארא קאטאָוועסניק!... איך זעה פיעלייכט צום ערש־טען מאָל אין מיין לעבען אזא סאָרט מענש...

נאך די רעד האט ער אויפגעהויבען דעם קאָפּ, פאנאנדערגע־געצויגען דאס מויל אזש ביז די אויערן און מיך גענומען ארומ־קוקען שוויינעדיגערהייט. נאך דעם רוהיגען אויסדרוק פון זיין פנים איז געווען קאָנטיג, אז ער האלט מיך פאר א גאנץ קלאָרען מענ־שען. ביי איהם אין שניפּס האב איך דערוויילע בעמערקט א שפּילקע מיט א קליינעם דימענטעל. ווען דאס שטיינדעל וואָלט גע־ווען גרויס לכל הפּחות ווי א קאָריק, וואָלט איך נאך געקענט קלוג ווערען אין דער זאך.

— וואס־זשע איז אייער געשעפט? — האב איך א פרעג געטון.

—איך מאך געלד! — האט ער געזאָגט קורץ, אויפהויבענ־דיג די אקסלען.

—איהר זייט א פאלשער געלדמאכער? — האב איך אויס־געשריען מיט א שמחה. מיר האט זיך אויסגעדוכט, אז אָט־אָט בין איך שוין מגלה דעם סוד. אבער מיט א מאָל האט ער גע־נומען נישט הויך גרעבצען. דער גאנצער גוף זיינער האט זיך גע־טרייסעלט, אקוראט ווי א פערבאָרגענע האַנד וואָלט איהם געקי־צעלט אונטער דער פּאכווע. ער האט אלע ווײלע געפינטעלט מיט די אויגען.

— מיט אייך איז פריילידך! — האט ער געזאָגט בערוהיגט און בעגאָסען מיין געזיכט מיט צופרידענע בליקען. — פרעגט נאך עפּיס! — האט ער מיר פאָרגעשלאָגען און, איך ווייס שוין ניט פאר וואס, אָנגעבלאָזען די באקען.

איך האב גע׳קלערט א ווײַלע און מיט שטײפקײט איהם א פרעג געטון א קשיה:

— ווי אזוי מאכט איהר געלד?

— אהא! איך פערשטעה! — האט ער געזאָגט שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ. — דאס מאכט זיך זעהר אײנפאך. איך, פערשטעהט איהר מיך, האב אײזענבאהנען. די פארמערס ארבײטען אויס סחורה. די סחורה פיהר איך אריבער אויף די מערק. נו, איז רעכענסטו אויס, ווי פיעל געלד דו דארפסט איבערלאָזען דעם פארמער, כדי ער זאל ניט אײנגעהמען פון הונגער א מיתה און קענען ווײַטער ארבײטען, און דאס איבעריגע נעהמסטו זיך, אלס געצאהלט פאר׳ן פיהרען. זעהר אײנפאך.

— די פארמערס זײַנען דערמיט צופרידען?

— ניט אלע, דײַנק איך! — האט ער געזאָגט מיט א קינדישער טם׳עוואטסטווע. — אבער מען זאגט, אז די גאנצע וועלט קען קײן מאָל ניט זײַן צופרידען און מיט קײן זאך ניט זײַן צופרידען. אימער־צו געפינען זיך פערדרעהטע קעפּ, וועלכע בורטשען...

— די רעגירונג שטערט אײך ניט? — האָב איך געפרעגט מיט עניוות.

— די רעגירונג? — האט ער איבערגעפרעגט און זיך פערטראכט, רײַבענדיג מיט די פינגער דעם שטערן. דערנאך האט ער זיך א פּנים דערמאָנט וועגען עפּיס און א שאָקעל געגעבען מיט׳ן קאָפּ. — אהא... ס׳הײסט יענע... אין וואשינגטאָן? נײן, זײ שטערען ניט. דאס זײַנען זעהר וואוילע יונגען... צווישען זײ זײַנען דאָ א פּאָר, וואס זײַנען מיטגליעדער פון מײַן קלוב. אבער דו זעהסט זײ זעלטען... דעריבער פערגעסטו זיך אן זײ צײַטענווײַס גאר אין אלעמען. נײן, זײ שטערען ניט, — האט ער איבערגע׳חזר׳ט און די מינוט א פרעג געטון מיט נײַגיריגקײט:

— עס זײַנען פעראן א פּנים רעגירונגען, וואס שטערען אימיצען מאכען געלד?

איך האָב זיך דערפיהלט פערשעמט פון מיין טס'עוואט־סטווע, דערהערענדיג אזעלכע קלוגע רעד.

— ניין, — האָב איך געזאָגט שטילערהייט, — ניט דאס האָב איך געמיינט... געמיינט האָב איך, דאס א מאָל וואלט אפשר געווען א יושר, אז די רעגירונג זאל ניט דערלאָזען אן אָפענע רציחה...

נ־נו! — האט ער א זאָג געטון. — דאס הייסט שוין אי־דעאליזמוס. ביי אונז געהט דאס ניט. די רעגירונג האט קיין רעכט ניט זיך אריינצומישען אין פּריוואט־געשעפטען...

מיין עניוות איז וואס א רגע אלץ גרעסער געווארען: די רו־היגע חכמה פון דעם עופ'עלע האט מיך פשוט בעטויבט!

— אבער שוים־זשע איז דאס א פּריוואט־געשעפט, ווען איין מענש שטעלט בדיל הדל ווער ווייסט ווי פיעל אנדערע? — האָב איך העפליך געוועלט ביי איהם דערגעהן.

— בדיל הדל גאר? — האט ער איבערגעפרעגט און ברייט אויפגעריסען די אויגען. — בדיל הדל ווערט מען, ווען עס זיי־נען טייער ארבייטער־הענד, און ווען עס ברעכט אוים א סטרייק. אבער מיר האבען עמיגראנטען. זיי שלאָגען שטענדיג ארונטער די שכירות, און מען דארף זיך ביי זיי לאנג ניט בעטען, זיי זאלען פערנעהמען די פּלעצער פון די סטרייקערס. ווען אין לאנד וועט זיך אָנקלייבען גענוג עמיגראנטען, דאס זיי זאָלען ארבייטען פאר קליינע שכירות און סחורה קויפען א סך, וועט דעמאלט אלץ זיין גוט.

ער איז א ביסעל לעבעדיגער געווארען און האט שוין ניט אזוי שטארק אויסגעזעהן ווי א צומישונג אין איין געשטאלט פון א זקן און פון אן עופ'עלע. זיינע דינע טונקעלע פינגער האבען זיך גענומען ריהרען, און די טרוקענע שטימע האט יעצט מיט מעהר שנעלקייט געטראסקעט אין די אויערן.

— די רעגירונג? דאס איז, אויב איהר ווילט וויסען, אן אינטערעסאנטע פראגע, יע. א גוטע רעגירונג איז נויטיג ווי גאָלד. זי פערענטפערט זעהר וויכטיגע קשיות. צום ביישפיעל: אין

לאנד, דארף זי זעהן, אז עס זאָלען זיין פּונקט אזוי פיעל מענ־שען, ווי פיעל פאר מיר איז נויטיג איך זאל פערקויפען אלץ, וואס איך האב צו פערקויפען... ארבייטער, דארף זי זעהן, זאל זיין אזוי פיעל, דאס איך זאל זיך ניט דארפען בעטען ביי זיי. אבער — ניט איין איבעריגען! דעמאלט וועלען זיך ניט פּלאָדיען קיין סאציאליסטען. און ניט זיין קיין שום סטרייקס. די רעגירונג טאָר ניט נעהמען קיין הויכע שטייערן. אלצדינג, וואס דאס פּאָלק קען געבען, וועל איך נעהמען אליין. אָט דאס הייסט ביי מיר א גוטע רעגירונג.

— ער רעדט ווי א נאר. דער בעסטער סימן, אז ער איז צו גרויס ביי זיך אין די אויגען, — האב איך א קלער געטון. — צו איז ער טאקי ניט אויף א'ן אמת'ען א קיסר? א קשיה אויף א מעשה...

— פאר מיר איז נויטיג, — האט ער מאריך געווען מיט א זיכערער און שטייפער שטימע, — אז אין לאנד זאל זיין שטיל און רוהיג. פאר א קליין געצאהלט דינגט אן די רעגירונג אלער־האנד פילאָזאָפען, און זיי לערנען דאס פּאָלק אלע זונטאג, אכט שעה אויפ'ן זייגער, אז מען מוז האבען דרך ארץ פאר'ן געזעץ. איז ווייניג צום עסק די פילאָזאָפען, — האט איהר סאלדאטען. ניט די מיטלען זיינען דאָ וויכטיג, נאר די רעזולטאטען. דער קויפער אזוי גוט ווי דער ארבייטער זיינען מחויב צו האבען רעס־פּעקט פאר'ן געזעץ. אָט דאס איז אלץ! — האט ער געענדיגט שפּיעלענדיג מיט די פינגער.

— ניין, קיין נאר איז ער ניט; א ספק, אויב ער איז א קיסר! — האב איך ביי זיך א קלער געטון און געפרעגט: — איהר זייט צופרידען מיט דער היינטיגער רעגירונג?

עס האט איהם גענומען א ביסעל צייט איידער ער האט גע־ענטפערט.

— זי טוט ווינציגער ווי פיעל זי קען טון. איך זאג מיין זאך: די עמיגראנטען דארף מען דערוויילע ארייננלאָזען אין לאנד. אבער מיר האבען פּאָליטישע פרייהייט, מיט וועלכער זיי באנוצען זיך.

אַט פאַר דער פרייהייט צאהלט, ברידער, מזומן. זאל איטליכער פון זיי ברייגגען מיט זיך, — נו, א שטייגער, 500 דאלאר. א מענש, וועלכער פערמאָגט 500 דאלאר, איז צעהן מאָל בעסער פון דעם, וואס פערמאָגט נאר 50... מענשען פערדאָרבענע, היימלאָזע, בעטלער, קראנקע און אזוינע, וואס פוילען זיך ארבייטען, זיינען אין ערגיץ ניט קיין אָנגעלעגטע געסט, — צו וואסערע קלאָגען דארף מען זיי?...

— אבער דאס וועט דאך פערקלענערן דעם שטראָם פון עמי־גראנטען... — האב איך געזאָגט.

דער אלטער האט צוגעשטימט מיט א שאָקעל.

— מיט דער צייט וועל איך פאָרשלאָגען, אז מען זאל זיי מעהר גאָר ניט ארייגלאָזען אין לאנד. נו, און דערווייל, זאָל איט־ליכער ברייגגען מיט זיך א ביסעל גאָלד... דאס איז ניצליך פאר דער מלוכה. דערנאך, איז נויטיג צו פערלייגגערן דעם טערמין פאר'ן „גרינעם“ צו באקומען בירגערליכע רעכט. די, וואס ווילען ארבייטען פאר די אמעריקאנער, זאלען זיי ארבייטען; אבער שיינקען זיי די רעכט פון אמעריקאנער בירגער — דאס דארף מען ניט. מען האט שוין אָנגעמאכט גענוג אמעריקאנער. איטליכער פון זיי קען שוין אליין זעהן, אז די בעפעלקערונג פון לאנד זאל זיך מעהרען און פרוכפערן. דאס אלץ איז דער רעגירונג'ס גע־שעפט. מען דארף זי, זאג איך אייך, איבעראנדערסען. די מיטגלי־דער פון דער רעגירונג זיינען אלע מחויב צו זיין אקציאָנערען אין די אינדוסטריעלע אונטערנעמונגען. דעמאלט וועלען זיי שנעלער און לייכטער בעגרייפען די אינטערעסען פון לאנד. איצטער בין איך געצוואונגען צו געבען לאפקע די סענאטאָרען, ווען איך וויל זיי איבערצייגען, ווי נויטיג עס זיינען פאר מיר... פערשידענע קלייניגקייטען. דעמאָלט וועט דאס זיין איבעריג...

ער האט אָבגעזיפצט, א טרייסעל געטון מיט'ן פוס און צו־געלעגט:

— דאס לעבען זעהסטו ווי געהעריג איז נאר דעמאלט, ווען דו שטעהסט אויף א בארג פון גאָלד, אויפ'ן סאמע שפיץ.

יעצט, ווען זיין שטאנדפונקט אין פּאָליטישע פראגען איז פאר מיר געווארען שוין גענוג קלאָר, האב איך ביי איהם גע־פרעגט :

— און וואס איז אייער מיינונג וועגען רעליגיאָן ?

— אָה ! — האט ער אויסגעשריען, זיך געבענדיג א קלאפּ איבער איין קניע און ענערגיש רוקענדיג די ברעמען. — מיין מיי־נונג איז זעהר א גוטע ! רעליגיאָן — דאס איז פאר׳ן פאָלק נויטיג ווי לופט. איך גלויב דערינגען מיט׳ן גאנצען הארצען. און אפילו איך גופא האלט א מאָל א זונטאג א דרשה אין קלויסטער... נו יע, ווי דען !

— און וואס כדומה זאגט איהר אין אייער דרשה ?

— אלצדינג, וואס עס קען נאר זאָגען אין קלויסטער אן אמת׳ער קריסט, אלצדינג ! — האט ער געזאגט מיט איבערציי־גונג. — איך דרש׳ען, ווי איהר קענט לייכט פערשטעהן, אין אן אָרימען קווארטאל. אָרימע לייט נויטיגען זיך תמיד אין א גוט וואָרט, אין א פּאָטערליכען מוסר... איך זאג צו זיי...

זיין געזיכט האט אויף א מינוט אָנגענומען א קינדישען אויסדרוק, אבער באלד האט ער שטייף צונויפגעפרעסט די לי־פען און א הויב געטון די אויגען צום סופיט, וואו עס איז געווען אויסגעמאָלט אזא בילד : מלאכים׳לעך פון ליעבע, שטארק פער־שעמט, האבען בעדעקט פון אלע זייטען דעם קערפּער פון א די־קער נאקעטער פרוי, וואס די העלע פארב פון איהר הויט האט אייך דערמאָנט אָן א יאָרקשייר׳שען חזיר. אין זיינע וואסערדיגע אויגען האבען זיך אבגעבלאנקט די העלע קאָלירען פון סופיט, און זיי האבען גענומען בלישצען מיט אלערהאנד פונקען. ער האט אָנגעהויבען די דרשה אין א שטילען טאָן :

— ברידער און שוועסטער, וואס דער טאטע זיסער יעזוס קריסטוס פעראייניגט אייך ! איהר זאָלט ביישטעהן די נסיונות פון דעם געשייטען טייוועל פון קנאה, און פערטרייבען פון זיך אלל׳דאס עולם־הזה׳דיגע. דאס לעבען אויף דער וועלט איז קורץ : דער מענש איז א גוטער ארבייטער נאר ביז פיערציג יאָהר ; נאך

פיערציג נעהמט מען איהם שוין מעהר ניט צו אין קיין איין פאבריק. דאס לעבען האלט זיך אויף א האָר. אַט שטעהט איהר ביי דער ארבייט; ניט אויסגערעכענט א ריהר געטון מיט דער האנד, — און די מאשין צורייבט און צוברעקעלט אייך די ביי־נער. אדער א זונענשטריך אין א הייסען טאג — און פארטיג, שוין נאך אייך! וואו איהר טוט זיך א קער, ווארטען אויף אייך אומעטום קראנקהייטען; ארום און ארום לויערן אויף אייך אומ־גליקען! און ארימאן איז געגליכען צו א בלינדען, וועלכער גע־פינט זיך אויפ׳ן דאך פון א הויכען הויז: וואו ער זאָל ניט געהן, וועט ער ארונטערפאלען און צופלעטען דעם קאָפּ, ווי עס האט גע־זאָגט דער אפּאָסטעל יעקב, דער ברודער פון אפּאָסטעל יהודה. ברידער! איהר דארפט ניט האלטען פון עולם הזה. דער טייוועל האט דאס בעשאפען, דער ניט־גוטער, וואס פערפיהרט נשמות אין שאול תחתיה. אייער מלוכה, איהר ליעבע קינדער פון אונזער פאטער אין הימעל יעזוס קריסטוס, איז ניט אויף דער וועלט; ווי די מלוכה פון אייער פאטער, געפינט זי זיך ניט אויף דער ערד, נאר אויפ׳ן הימעל. און אויב איהר וועט אב׳פטר׳ען אייערע יאָהרען שטיל, געדולדיג, מקבל־באהבה׳דיג, ניט איבעררעדענ־דיג א בייז וואָרט, וועט ער אייך אויפנעהמען אין זיין שיינעם גן עדן און בעצאהלען אייך דעם שכר פאר אייער פראצע אויף דער ערד. און דער שכר וועט זיין גליקזעליגקייט אויף דורי דורות. דאס לעבען אויף דער ערד איז נאר א פּרוזדור פאר אייערע נשמות, וואו זיי רייניגען זיך אב פון די זינד. און וואס מעהר צרות איהר האט דאָ ביים לעבען, וועט איהר קריגען אלץ א גרעסערען חלק עולם הבא, ווי ס׳האט געזאָגט מיט זיין אייגענעם מויל דער אפּאָסטעל יהודה.

ער האט אויסגעשטרעקט די האנד צום סופית, זיך פער־טראכט אויף א ווײלע און מאריך געווען מיט א קאלטער און שטייפער שטימע:

—יע, טייערע ברידער און שוועסטער! אונזער לעבען איז וויסט ווי א מדבר און ניט ווערטה קיין פערשימעלטע פּרוטה, ווען

מיר זיינען זיך ניט מקריב פאר'ן צוויטען, אויפ'ן מזבח פון ליע־בע. עס דארף אונז דערביי גאר ניט ארען, ווער ד'ער צווייטער איז און וואס ער איז. לאָזט ניט די טייוואָלים פון קנאה בעהערשען אייער הארץ! וואס האט איהר, אימשטיינס געזאָגט, מקנא צו זיין? די גליקען אויף דער וועלט — דאס זיינען שאָטענס; דאס זיינען דעם טייוועל'ס שפּיעלצייג. אלע וועלען מיר שטארבען: רייך און ארים, קיסרים און קאַהלען־גרעבער, באַנקירען און גאַ־סען־קעהרער. אין די קיהלע גערטנער פון גן עדן וועלען אפשר די קאַהלען־גרעבער ווערען קיסרים, און דער קיסר וועט מיט א בע־זים אראָבקעהרען פון די סטיעשקעס די אבגעפאלענע בלעטער און די פּאפּירלעך פון די קאָנפעטען, מיט וועלכע איהר וועט זיך נעה־רען דאָרטין יעדען ליעבען טאָג. ברידער! וואס'ערע באַגעהרען קען מען האבען דאָ אויף דער ערד, אָט אין דעם פינסטערען וואלד פון עברות, וואו די נשמה בלאָנזעט ארום ווי א פערלאָרען קינד? געהט אין גן עדן אריין מיט'ן וועג פון ליעבע און ווייכקייט. ניט אויסרעדענדיג א וואָרט טראגט אריבער אלץ, וואס עס פאלט אייך אויפ'ן גורל אריבערצוטראגען. ליעבט אלעמען, אפילו די, וואס ווארפען אייך ארונטער...

ער האט ווידער צוגעמאכט די אויגען און זיך הויבענדיג אין דעם פאטער־שטוהל האט ער מאריך געווען:

— ווייכט פון די מענשען, וועלכע וועקען ביי אייך אויף אין הארצען די קנאה דערמיט, וואס זיי באווייזען אייך, ווי איינער איז ארים און ווי דער צווייטער איז רייך. די דאָזיגע מענשען — דאס זיינען די שלוחים פון טייוועל. גאָט האט פערבאָטען מקנא צו זיין דעם צווייטען. די רייכע זיינען דאך אויך ארימע לייט; עס פעהלט זיי דאס, וואס מען ליעבט זיי ניט. זאָל זיך אין אייך אָנצינדען ליעבע צום רייכען, ווייל דער רייכער איז גאָט'ס אן אויסערוועהלטער! — האט א מאָל אויסגעשריען יהודה, דער ברו־דער פון גאָט, דער כהן גדול פון בית המקדש. פערשטאָפּט די אויערן צו די דרשות וועגען גלייכהייט און אנדערע אויסקלערען פון דעם טייוועל. וואס באדייט גלייכהייט אָט אָ דאָ אויף דער

ערד? שטערבען דארפט איהר צו זיין גלייך איינער צום צווייטען פאר גאָט'ס געזיכט, גלייך אין דער ריינקייט פון דער נשמה. טראָגט אריבער גערולדיג דעם שווערען יאָך אייערן, און די אונ־טערטעניגקייט וועט אייך לייכטער מאכען די דאָזיגע משא. מיט אייך איז גאָט, קינדער מיינע, און מעהר דארפט איהר גאר ניט!

דער אלטער איז אנטשוויגען געווארען. האלטענדיג ברייט אָפען דאס מויל, פון וואנען עס האבען ארויסגעגלאנצט די גאָל־דענע ציין, האט ער אויף מיר א קוק געטון מיט נצחון.

— איהר בענוצט זיך מיט דער רעליגיאָן אויסגעצייכענט!
— האב איך בעמערקט.

— אודאי יע. איך וויים, וואס זי איז ווערטה פאר מיר, — האט ער געזאגט. — איך זאג אייך נאך א מאָל: רעליגיאָן איז פאר די אָרימע נויטיג ווי גאָלד. מיר געפעלט זי. אוי, דו מענש! ווילסטו נאר ראטעווען דיין נשמה, זאלסטו גאר נישט וועלען און גאר נישט אָנריהרען דא אויף דער ערד. דו וועסט זיך מחיה זיין מיט עולם הבא. וואס עס איז אָנגעגרייט אויפ'ן הימעל איז אלץ פאר דיר. ווען מענשען גלויבען אין דעם, איז לייכט צו פיהר־רען מיט זיי א געשעפט. יע. רעליגיאָן איז געגליכען צו אויל. וואס שטארקער מיר וועלען שמירען מיט איהר די מאשין פון לע־בען, וועלען זיך די געווינסטען אלץ ווייניגער רייבען איינס אָן דאס אנדערע, וועט אלץ לייכטער זיין דעם טרייבער'ס ארבייט...

— יע, ער איז א קיסר! — האב איך בעשלאָסען ביי זיך און מיט דרך ארץ א פרעג געטון ביי דעם מאַן, וועלכער האט גע־פיהרט זיין יחוס פון חזירים־פיטערער:

— און איהר וואס? האלט איהר זיך פאר א פרומען קריס־טען?

— פערשטעהט זיך, ווי־זשע? — האט ער אויסגעשריען מיט א שטימע, וואו עס האט זיך געהערט די טיעפסטע איבערציי־גונג. — אבער, — דאָ האט ער אויפגעהויבען די האנד אין דער הויך און געזאָגט מיט שטייפקייט, — אין דער זעלביגער צייט,

פערגעסט ניט, בין איך אויך אן אמעריקאנער, און אלס אמערי־
קאנער האלט איך פון דער מאָראל שטאָהל און אייזען...

אויף זיין פּנים האט זיך באוויזען א דראמאטישער אויס־
דרוק: ער האט פאנאנדערגעלאָזען די ליפּען און צוגערוקט די
אויערן צו דער נאָז.

— וואס מיינט איהר דערמיט צו זאָגען?... — האב איך
געפרעגט ביי איהם מיט א טאָן נידריגער.

— זאל דאס פערבלייבען צווישען אונז! — האט ער מיך
געוואָרענט שטילערהייט. — פאר'ן אמעריקאנער איז נישט מעג־
ליך צו גלויבען אין יעזוס'ען!

— נישט מעגליך? — האב איך ארויסגעשעפּצעט נאך א
קורצען שטילשוויינען.

— אודאי נישט מעגליך! — האט ער צוגע'חתמה'ט אויך
שעפּצענדיג.

— פאר וואס? — האב איך א פרעג געטון נאכדעם, ווי
איך האב א ווײלע געשוויגען.

— ער איז א ממזר! — דער אלטער האט צו מיר א וואונק
געגעבען מיט איין אויג און זיך ארומגעקוקט.—איהר פערשטעהט?
א ממזר אין אמעריקא קען ניט זיין איך רעד שוין ניט א גאָט,
אפילו ניט א רעגירונגס-בעאמטער. מען לאָזט איהם ניט וואו
ניט אריין צווישען אנשטענדיגע מענשען. קיין איין מיידעל
וועט מיט איהם קיין מאָל ניט חתונה האבען. וואס מיינט איהר,
אין דעם פּרט זיינען מיר זעהר שטריינג! און ווען מיר זאלען
גלויבען אין יעזוס'ען, דארפען מיר דאָך אויך ביי זיך פּועל'ען, אז
אלע ממזרים זיינען פיינע מענשען.... אפילו דעמאָלט ,ווען זייער
טאטע איז א נעגער און די מאמע א ווייסע. איהר שטעלט זיך נאר
פאָר, ווי שרעקליך דאס וואלט געווען! הא?

על כל פּנים וואלט דאס געווען זעהר שרעקליך, ווייל דעם
אלטען'ס אויגען זיינען געווארען גרין און קיילעכדיג ווי ביי א
סאָווע. ער האט זיך אנגעטון א כח, ארויפגעצויגען די אויבערשטע
ליפּ ארויף־צו־צו און זי צוגעקלעבט צו די ציין, כדי זי זאל זיך

ניט קענען אברייסען. ביי איהם איז מסתמא אויסגעקומען, אז די מיאוס׳ע אוואיע מאכט זיין געזיכט שטייף און שטריינג.

— און ווי בלייבט מיט דעם נעגער? איהם קענט איהר בשום אופן ניט אנערקענען פאר א מענשען? — האב איך זיך נאכגעפרעגט ביי דעם אלטיטשקען. איך האב דערפיהלט, ווי די מאָראל פון דעם דעמאָקראטישען לאנד נעהמט ביי מיר אב דעם לשון מיט אלץ מיט אנאנדער.

— אוי, ס׳ארא קינד דאס איז! — האט ער אויסגעשריען מיט רחמנות... — איהר מענש איינער, זיי זיינען דאך שווארצע! און עס שטינקט פון זיי. מיר לינטשען דעם נעגער, ווי באלד מיר דערוויסען זיך, אז ער האט געלעבט מיט א ווייסער פרוי; תיכף ומיד א שטריק אויפ׳ן האלז און א ציה ארויף אויף א בוים... אָהן לאנגע טענות ומענות! מיר זיינען זעהר שטריינג, וואו מען ריהרט אן די מאָראל...

איך האב יעצט געקוקט אויף איהם מיט׳ן זעלבען געפיהל פון אכטונג, מיט וועלכען מען קוקט ניט ווילענדיג אויף א נבלה. אבער איך האב זיך גענומען פאר א געשעפט און מוז דאס אויס־פיהרען. און איך האב גענומען האסטיג ווארפען איין פראגע נאך דער אנדערער, אום עס זאל זיך נאר ניט ציהען אזוי לאנג די פייניגונג פון דעם אמת, פון דער פרייהייט, פון דעם שכל, און פון אלל׳דאס ליכטיגע, אין וואס איך גלויב.

— וואס איז אייער שטעלונג צו סאָציאליסטען?

— אַט זיי זיינען דאס דעם טייוועל׳ס ריכטיגע קנעכט! — האט ער זיך שנעל אבגערופען און זיך א קלאפ געטון מיט דער דאליאָן איבער׳ן קניע. — די סאָציאליסטען זיינען דער זאמד אין דער מאשין פון לעבען; דער זאמד, וואס פערקריכט אומעטום און צושטערט די רעגעלמעסיגע ארבייט פון דער מאשין. ביי א גוטער רעגירונג טאָר זיך ניט געפינען אין לאנד קיין איין סאָ־ציאליסט. און אין אמעריקא ווערען סאָציאליסטען געבארען. הייסט דאס, אז די מענשען אין וואשינגטאן פערשטעהן ניט אזוי קלאָר ווי עס געהער צו זיין, וואס זיי האבען צו טון. זיי דארפען אוועק־

נעהמען פון די סאָציאַליסטען די בירגערליכע רעכט. דאס איז שוין א שטיקעל ישועה. איך האב מיין טענה: די רעגירונג דארף שטעהן נעהנטער צום לעבען. און כדי דעם צוועק צו דערגרייכען דאר־פען אלע מיטגלידער פון דער רעגירונג גענומען ווערען פון דעם מיליאָנערען־קרייז. אזוי איז דאס!

—איהר זייט זעהר א גאנצער מענש! — האב איך גע־זאָגט.

— אודאי! — האט ער מסכים געווען שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ. פון זיין פנים איז יעצט אראָב אין אלעמען דער קינדישער אויסדרוק, און אין די באקען האבען זיך אויסגעשניטען טיעפע קארבען.

מיר האט זיך געוואלט פרעגען ביי איהם וואס ער דיינקט וועגען קונסט.

—ווי שטעהט איהר בנוגע... — האב איך אנגעפאנגען; אבער ער האט א הויב געטון דעם פינגער און אליין גענומען רעדען:

— ביי דעם סאָציאַליסט אין קאָפּ ליגט אטעאיזמוס, און אין מאָגען — אנארכיזמוס. די נשמה זיינע האט דער טייוועל בעפליגעלט מיט משוגעת און בייזקייט... פאר׳ן קאמפף מיט די סאָציאַליסטען איז נויטיג צו האבען וואס מעהר רעליגיאָן און וואס מעהר סאָלדאטען. רעליגיאָן — געגען דעם אטעאיזמוס, און סאָלדאטען — פאר דעם אנארכיזמוס. קודם כל שיט ארויף דעם סאָציאַליסט אויפ׳ן קאָפּ דאס בליי פון הייליגע דרשות. אויב דאס וועט איהם ניט ברייננגען א רפואה שלמה, זאָלען דעמאָלט די סאָל־דאטען זיך נעהמען צו איהם און איהם אָנפאקען דעם מאָגען מיט בליי!...

ער האט מיט איבערצייגונג צוגעשאָקעלט דעם קאָפּ און גע־זאָגט מיט א שטייפער שטימע:

— גרויס איז דעם טייוועל׳ס מאכט!

— אודאי יע! האב איך געגעבען געהרן מיין הסכמה.

צום ערשטען מאָל אין מיין לעבען האב איך געזעהן פאר די

אויגען אזוי שארף און אזוי בולט דעם מעכטיגען איינפלוס פון געלען טייוועל, דעם טייוועל פון גאלד. די טרוקענעביינער פונ'ם זקן, דורכגעלעכערטע מיט רומאטים פון אויבען ביז אונטען; זיין שוואכער, אויסגעמאַרעטער גוף אין א זאק פון אן אלטער הויט; אט דאס קליין הייפעלע פון פערשימעלטען אלטווארג — איז געווען אצונד בעגייסטערט מיט דעם קאלטען און אכזריות'דיגען ווילען פון דעם געלען טייוועל — דעם פאטער פון שקר און גייסטיגען זנות. דעם זקן'ס אויגען האָבען געבלישצעט ווי צוויי נייאינקע מטבעות, און אליין אויך איז ער געווארען עפּיס קרעפטיגער און טרוקענער. יעצט האָט ער נאך מעהר אויסגעזעהן ווי א באדינטער, אבער איך האָב שוין ניט געוואוסט בעשטימט ביי וואס פאר א שררה.

— וואס איז אייער מיינונג וועגען קונסט? — האָב איך געפרעגט.

ער האָט אויף מיר א קוק געטון, דורכגעפיהרט מיט דער האנד איבער'ן געזיכט און אבגעווישט פון איהם דעם אויסדרוק פון קאלט־גזלנ'ישער רשעות. די פריערדיגע קינדישקייט האָט זיך בעוויזען אויף דאס ניי אויף דעם דאזיגען פּנים.

— וואס האָט איהר געזאגט? — האָט ער א פרעג געטון.

— וואס איז אייער מיינונג וועגען קונסט?

— אזוי! — האָט ער זיך רוהיג אבגערופען. — איך האָב וועגען איהר קיין שום מיינונג ניט. איך קויף זי איינפאך...

— דאס וויים איך. אבער עס קען זיין, אז איהר האָט זיך אייער אייגענעם קוק אויף דער קונסט? אז איהר שטעלט צו איהר אייערע אייגענע פאָדערונגען?

— פּטור! אודאי שטעל איך פאָדערונגען... די קונסט די דאזיגע, זי דארף זיין א שפּאס־מאכעריי, — אט וואס איך פאָדער. פאר מיר איז נויטיג, אז איך זאל לאכען. אין מיין געשעפט איז ווייניג פערהאַן פון וואס איך זאל קענען לאכען. ס'איז א מאל נויטיג צו בעשפּריצען דעם מארך מיט עפּיס, וואס שמילט

איין... אדער פערקערט רעגט אויף די ענערגיע פון קערפער. ווען די קונסט ווערט געמאכט אויף דעם סופיט אדער אויף די ווענד, דארף זיין איהר צוועק אויפצואוועקען דעם אפעטיט... די רעקלא־מען מוז מען שרייבען מיט די בעסטע העלע פארבען. מען דארף זעהן, אז די רעקלאמע זאל אונז כאפען פאר דער נאז נאך פון וויי־טען, פאר א מייל ווייט, און זי זאל אונז אהן שהיות ברייגגען אהינ־צו, וואו זי רופט. דעמאלט וועט זי זיך בעצאהלען. סטאטועז אדער וואזען פון בראנזע זיינען אלע מאל בעסער ווי פון מארמער אדער פארצעליי. די דינסטען וועלען בראנזע ניט אזוי אפט ברעכען ווי פארצעליי. א גוטע אונטערהאלטונג איז, ווען מען זעהט, ווי הע־נער שלאגען זיך, אדער ווען מען יאגט זיך מיט א הושקעריי נאך מייז. מיר איז דאס אויסגעקומען צו זעהן אין לאנדאן... זעהר גוט! באקס איז אויך גוט, אבער מען דארף ניט צולאזען, אז איינער פון די שלעגער זאל דער'הרג'ענען דעם אנדערן... די מוזיק דארף זיין פאטריאטיש. א מארש איז אלע מאל א וואוילע זאך, אבער דער בעסטער מארש איז דער אמעריקאנישער. אמעריקא איז די בעס־טע מדינה אויף דער וועלט, און אט דערפאר טאקי איז די אמערי־קאנישע מוזיק בעסער פון דער איבעריגער מוזיק אויף דער וועלט. א גוטע מוזיק געפינט מען נאר דארטען, וואו עס זיינען דא גוטע מענשען. די אמעריקאנער זיינען די בעסטע מענשען אויף דער וועלט. זיי האבען געלד מעהר פאר אלעמען. קיינער האט ניט אזא גוזמא געלד ווי מיר האבען. דערפאר וועט זיך צו אונז אין גי־בען אריבערקלייבען די גאנצע וועלט...

איך האב זיך צוגעהערט צום באלאמוטשען פון דעם קראנקען עופ'עלע, וואס איז געווען מאדנע צופרידען מיט זיך אליין. און איך האב געדאנקט דעם ליעבען גאט, וואס ער האט בעשאפען ווילדע מענשען אין אויסטראליען. יענע, זאגט מען, זיינען אויך מענשען־פרעסער, אבער ביי זיי איז כאטש ענטוויקעלט פון דעסט־וועגען דאס געפיהל פון שיינהייט.

— געהט איהר אין טעאטער? — האב איך א פרעג געטון דעם אלטען שקלאף פון געלען טייוועל. איך האב געוואלט פשוט

איבערררייסען זיין בעריהמען זיך מיט א לאנד, וואס ער האט בע־שמוצט מיט זיין לעבען.

— אין טעאטער? יע, ווי דען? איך וויים, דאס איז אויך קונסט! — האט ער געזאגט מיט א זיכערען טאָן.

— וואס, זאגט־זשע, געפעלט אייך אין טעאטער?

— מיר געפעלט, וואס עס קומען אהין א סך פרויען גע־בלויזט, און איך זיץ העכער פון זיי און קוק ארונטער אויף די פרויען פון אויבען! — האט ער געענטפערט נאכדעם, ווי ער האט א ווײַלע געטראכט.

— וואס האט איהר האָלט אין א טעאטער מעהר פאר אלץ?

— האָב איך געפרעגט, שוין האלב א פערצווייפעלטער.

— אָה! — האט ער אויסגעשריען און פאנאנדערגעצויגען דאס מויל ביז די אויערן. — מעהר פאר אלץ האָב איך, פער־שטעהט זיך, האָלט אקטריסעס, דאס וואס אלע מענשען האָבען האָלט... ווען די אקטריסע איז שיין און יונג, איז זי שוין גוט פאר איהר קונסט. אבער עס איז שווער צו טרעפען פון ערשטען קוק, וועלכע אקטריסע איז טאקי יונג. זיי קענען אלע זיך פערשטעלען אזוי גוט. איך פערשטעה, אז דאס איז זייער שטיקעל ברויט. א מאָל טראכטסטו ביי זיך: אהא! אט די איז א יונג מיידעלע! און ז'ערנאך לאזט זיך אויס, אז זי איז אלט פופציג יאהר און האט שוין געהאט ניט ווייניגער פון צוויי הונדערט פאָלובוייניקעס. דאס איז שוין גאר א חלשות... די אקטריסעס פון צירק זיינען בעסער פון די אקטריסעס פון טעאטער. די זיינען א סך אינגער, ווען איהר זאלט זיי ניט נעהמען, און אגב מעהר פלינק, מעהר זוואוונע...

ווי ס'ווייזט אויס, איז ער געווען א בקי אין די אלע זאכען. אפילו איך, אן אלטער בעל־עברה'ניק, וואס גאר מיין לעבען האָב איך זיך געבאדען אין זנות, איך האָב אויך גערארפט ביי איהם פעטשערעס הייצען.

— נו, און ווי געפעלען אייך ליעדלעך? — האָב איך ביי איהם א פרעג געטון.

— ליעדלעך? — האָט ער איבערגעפרעגט, אראבלאזענדיג

די אויגען צו די שיך און צונויפקנייטשענדיג דעם שטערן. ער האט זיך פערטראכט אויף א רגע, דערנאך א הויב געטון דעם קאפּ און מיט איין מאָל מיר בעוויזען אלע זיינע ציין. — ליעדלעך? נו, יע. ליעדלעך געפעלען מיר זעהר. עס וואלט זיין גאנץ פריילין צו לעבען אויף דער וועלט, ווען אלע זאלען אבמאכען צווישען זיך און נעהמען דרוקען רעקלאמען אין גראמען.

— וועמען פון די דיכטער ליעבט איהר מעהר פאר אלעמען?

— האָב איך שנעל געשטעלט אנאנדער פראגע.

דער זקן האָט אויף מיר א קוק געטון. ער האָט א פּנים ניט פערשטאנען, וואס איך פרעג ביי איהם, און האָט לאנגזאם ארויס־גערעדט:

— וואס האָט איהר געזאגט?

איך האָב איבערגע'חזר'ט מיין פראגע.

— מממ... איהר זייט א קאטאָוועסניק, אויף מיין וואָרט! — האָט ער געזאגט און געשאקעלט דערביי מיט'ן קאפּ אין ספקות.

— פאר וואס, זאגט־זשע מיר, זאל איך ליעבען א דיכטער? און נאך וואס דארף מען איהם ליעב האָבען?

— האָט קיין פאראיבעל ניט! — האָב איך ארויסגערעדט, אבוויישענדיג דעם שוויים פון שטערן. — איך האָב אייגענטליך גע־וואלט ביי אייך פרעגען, וואס'ער בוך איז ביי אייך מעהר בע־ליעבט. פערשטעהט זיך, טייל איך אב פון דעם כלל דאס טשעק־בוך...

— אָה, דאס איז אנאנדער זאך! — האט ער מסכים געווען.

— איך האָב האָלט צוויי ביכער: ביבעל און קאָנטאָ־בוך. פון ביי־דע ביכער קענט איהר שעפּען בעגייסטערונג מיט פולע הויפענס. ווען איך נעהם זיי נאר אין דער האנד אריין, פיהל איך שוין, אז אין זיי ליגט א כח, וואס גיט מיר אלץ, וואס איך דארף.

— ער מאכט חוזק פון מיר, — האָב איך א קלער געטון און איהם אריינגעקוקט מיט אויפמערקזאמקייט אין געזיכט.

ניין! נאך די אויגען נאך פון דעם דאזיגען עופ'על'ע האָט מען ניט געקענט האָבען דעם קלענסטען צווייפעל, אז דאס וואס

ער זאגט, מיינט ער טאקי. געזעסען איז ער אין דעם פאטערשטוהל, ווי עס זיצט אין איהר שאָל אן אויסגעדארטע יאָדרע פון א נוס, און ס'איז געווען קאנטיג, אז ער אליין גלויבט גאנץ ערנסט אין די אייגענע רעד.

— יע! — האָט ער מאריך געווען, בעקוקענדיג זיינע נעגעל. — דאס זיינען וואוילע ביכער! איין בוך האָבען פערפאסט די נביאים, דאס צווייטע האָב איך בעשאפען. אין מיין בוך איז ווע־ניג ווערטער. חשבונות זיינען דארטין. זיי דערציילען אייך, וואס עס קען אויפטון א מענש, ווען ער וויל ארבייטען עהרליך און פלייי־סיג. ס'וואלט געווען א יושר, אז נאך מיין טויט זאל די רעגירונג נעהמען און אבדרוקען מיין בוך. זאלען מענשען זעהען, מיט וואס פאר א וועג מען דארף געהן אום זיך אויפצוהויבען אט אויף דער הויכקייט.

און ער האָט א פיהר געטון מיט דער האנד ארום זיך, ווי א בעל־נצחון.

איך האָב דערפיהלט, אז ס'איז שוין צייט צו ענדיגען דעם געשפרעך. ניט יעדער קאפ קען רוהיג דרעמלען, ווי ניט איהם מיינט מען, ווען מען טרעט איבער איהם מיט די פיס.

— אפשר וועט איהר וואס עס איז זאגען מכח די וויסענ־שאפט? — האָב איך געפרעגט אין דער שטיל.

— די וויסענשאפט? — ער האָט אויפגעהויבען דעם פינ־גער, די אויגען, און א קוק געגעבען אויף דעם סופיט. דערנאך האָט ער ארויסגענומען דעם זייגער, זיך איינגעקוקט, צוגעמאכט, ארויפ־געדרעהט דאס קייטעל אויפ'ן פינגער און א וויעג געטון דעם זייי־גער. נאך די אלע זאכען האָט ער אבגעזיפצט און גענומען רעדען:

— די וויסענשאפט... יע, איך ווייס! דאס זיינען ביכער אזוינע. אויב מען שרייבט אין זיי גוטס פון אמעריקא, זיינען די ביכער ניצליך. אבער אין ביכער איבערהויפט געפינט מען זעל־טען דעם אמת. די דאזיגע... דיכטער, וועלכע מאכען ביכער, דיינק איך, פערדינען קנאפ. אין א לאנד, וואו איטליכער איז פערטון אין

געשעפט, איז ניטא ווער עס זאל לייענען ביכער... יע, די דיכטער זיינען בייזע מענשען; זיי זיינען בייז, וואס מען קויפט ניט ביי זיי די ביכער. די רעגירונג דארף גוט בעצאהלען די פערפאסער פון ביכער. ס'איז א כלל, אז ווען א מענש איז זאט, איז ער גוט און פרעהליך. אויב מען דארף איבערהויפט האבען ביכער וועגען אמעריקא, טא זאל מען אנדינגען גוטע דיכטער, און דעמאלט וועלען שוין געמאכט ווערען אלע ביכער, וואס זיינען נאר נויטיג פאר אמעריקא... דאס איז אלץ.

— איהר שפארט אריין די וויסענשאפט אין א שמאלען ראמען! — האב איך בעמערקט.

ער האט ארונטערגעלאזט די ברעמען און זיך פערטראכט. דערנאך האט ער ווידער געעפענט די אויגען און מאריך געווען מיט זיכערקייט:

— נו, אודאי. די לעהרער, די פילאזאפען... דאס איז אויך וויסענשאפט. פראפעסארען, אקושארקעס, דאנטיסטען, — איך וויים, ווי דען? אדוואקאטען, דאקטוירים, אינזשינירען. „אל רייט". דאס איז א נויטיגע זאך. גוטע וויסענשאפטען... שלעכטס על כל פנים לערנען זיי ניט... אבער מיין טאכטער'ס לעהרער האט מיר איין מאל געזאגט, אז עס זיינען פארהאן סאציאלע וויסענשאפטען... אט דאס פערשטעה איך ניט. איך דיינק, אז דאס איז שעדליך, א גוטע וויסענשאפט קען ניט געמאכט ווערען פון א סאציאליסט. די סאציאליסטען טארען בשום אופן ניט מאכען די וויסענשאפט. א וויסענשאפט, וואס איז פאר אונז ניצליך אדער אמוזירט אונז, קען מאכען עדיסאן, יע. פאנאגראף, סינעמאטאגראף — דאס איז ניצליך. און ווען עס זיינען דא א סך ביכער מיט וויסענשאפטען — איז דאס איבעריג. מענשען דארפען ניט לייענען אזוינע ביכער, וואס קענען אויפוועקען אין קאפ... אלערהאנד ספקות. אלץ געהט אויף דער ערד ווי געהעריג איז... און ס'איז א נארישקייט, ווען מען שטעקט זיך מיט ביכער אין געשעפט...

איך האב זיך אויפגעהויבען.

— אַה! איהר געהט אוועק?

— יע! — האָב איך געזאָגט. — אפשר יעצט, ווען איך געה אוועק, וועט איהר זיין אזוי גוט און ענדליך מיר ערקלערען: וואס איז דער שכל צו זיין א מיליאנער?

אנשטאט צו ענטפערען האָט ער גענומען גרעבצען און זיך צאפּלען מיט די פּיס. ווער ווייס, צו דאס איז ניט געווען זיין שטייגער פון לאכען.

— דאס איז א געוויינהייט! — האָט ער אויסגעשריען, אָב־ציהענדיג דעם אטעם.

— וואס איז א געוויינהייט? — האָב איך געפרעגט.

— צו זיין א מיליאנער... דאס איז א געוויינהייט!

איך האָב זיך אויף א מינוט פערטראכט און איהם אוועקגע־שטעלט מיין לעצטע פראגע:

— איהר דיינקט, הייסט דאס, אז א לאָבוס, אן אָפּיום־דווי־כערער און א מיליאנער געהערען צו דעם זעלביגען סאָרט בריאות?

דאס האָט איהם וואהרשיינליך בעליידיגט. ער האָט געמאכט רונדע אויגען, זיי אבגעפארבט מיט גאל אין א גרינעם קאָליר און געענטפערט מיט א טרוקענער שטימע:

— איך דיינק, אז איהר האָט געקראגען א שלעכטע ערציהונג.

— צום ווידערזעהן! — האָב איך געזאָגט.

ער האָט מיך העפליך בעגלייט ביז דער טיהר און איז גע־בליבען שטעהן אויף די אויבערשטע טרעפּ, בעקוקענדיג מיט אויפ־מערקזאמקייט די שפּיצען פון זיינע שיך. פאר'ן הויז האָט זיך גע־צויגען א קליינע לאָנקע, בעדעקט מיט א גערדיכטען, גלייך ארומ־געשאָרענעם גראָז. איך האָב געשפּרייזט איבער דער לאָנקע און זיך געקוויקט בשעת מעשה מיט דעם געדאנק, דאס איך וועל שוין דעם מענשען מעהר ניט אנזעהן.

— הערט נאר! — האָב איך דערהערט הינטער זיך.

איך האָב זיך אומגעקערט. ער איז געשטאנען ביים ארייננאנג און האָט געקוקט אויף מיר...

— הערט נאר. ביי איך אין אייראפא זיינען עפּיס דא אי־בעריגע קיסרים? — האָט ער געפרעגט ביי מיר, אויסציהענדיג די ווערטער.

— איך רעכען, אז זיי זיינען אלע איבעריגע! — האָב איך גע־ענטפערט.

ער האָט א שפּיי געטון רעכטס און געזאגט:

— איך האָב בדעה אריבערצובריינגען פאר זיך א פּאָר גוטע קיסרים. וואס וועט איהר זאגען אויף דעם?

— אויף וואס דארפט איהר דאס?

— פאר וואס ניט? מען קען האָבען א ביסעל שפּאס. איך וואלט זיי געהייסען קלאפּען די זייטען איינער דעם צווייטען אט א דאָ ביי מיר...

ער האָט בעוויזען אויף זיין לאָנקע און מוסיף געווען מיט א פראגע־טאָן:

— פון איינס ביז האלב צוויי, יעדען טאג. ווי מיינט איהר? א פּלאן, הא? נאכ'ן איבערבייסען איז אנגענעהם אבצוגעבען א האלב שעה דער קונסט... גוט, כ'לעבען.

ער האָט גערעדט ערנסט, און מען האָט געקענט פערשטעהן, אז ער וועט אָנווענדען אלע מיטלען כדי אויסצופיהרען זיין פער־לאנג.

— וואס דארפט איהר האָבען פאר דעם צוועק גראד קיסרים?

— האָב איך געוואלט וויסען.

— ווייל דא האָט דאס נאך קיינער ניט! — האָט ער קורץ ערקלערט.

— אבער קיסרים שלאגען זיך דאך נאר מיט פרעמדע הענד!

— האָב איך געזאגט און בין אוועק.

— הערט נאר! — האָט ער מיך א רוף געטון נאך א מאָל.

איך האָב זיך ווידער אבגעשטעלט. ער איז נאך אלץ געשטא־נען אויף זיין אלטען פּלאץ, די הענד פערלעגט אין די קעשענעס. אויף זיין פּנים איז געווען א מין טרוימערישער אויסדרוק.

— וואס וועט איהר זאגען? — האָב איך געפרעגט.

ער האָט א קיי געטון מיט זיינע ליפּען און לאנגזאם ארויס־געריעדט:

— ווי פיעל, מיינט איהר, וואלט דאס מיר געקאסט: צוויי קיסרים צו קלאפּען זיך די זייטען א האלב שעה א טאג, אלע ליעבע טאג, אויף א צייט פון דריי חדשים? הא?

דער פריסטער פון מאָראל.

אינטערוויו.

...ער איז געקומען צו מיר שפּעט אין אווענד, האָט ארומ־געקוקט פערדעכטיג מיין צימער און שטילערהייט א פרעג געטון:

— קענט איהר מיר שיינקען א האלב שעה צייט אויף א שמועס אונטער פיער אויגען?

אין דעם קלאנג פון זיין שטימע און אין דער גאנצער פיגור זיינער, פערטריקענט און איינגעבויגען, איז געלעגען עפּיס אונרו־היגעס, עפּיס געהיימעס. ער האָט זיך אנידערגעזעצט אויפ'ן שטוהל אזוי פארזיכטיג, ווי ער וואלט מורא האָבען, אז די מעבעל וועט ניט אויסהאלטען די שווערקייט פון זיינע לאנגע און שארפע ביינער.

— קענט איהר ארונטערלאזען די פארהאנגקע אויפ'ן פענס־טער? — האָט ער געפרעגט אין דער שטיל.

— אָך... פאר וואס ניט? — האָב איך געזאגט, און די מי־נוט נאכגעגעבען זיין פערלאנג. ער האָט מיך בעדאנקט מיט א שאָ־קעל מיט'ן קאָפּ, דערנאָך האָט ער א וואונק געטון צו דער זייט פון פענסטער און בעמערקט נאך שטילער:

— תמיד שפּירט מען נאך.

— ווער?

— די צייטונגס־שרייבער, פערשטעהט זיך.

איך האָב זיך גוט איינגעקוקט אין איהם. אנגעטון זעהר ליי־טיש, מען קען זאגען, מיט א פּוץ, האָט ער פון דעסטוועגען גע־

מאכט דעם איינדרוק פון אן ארימאן. זיין פליכעוואטער שפיציגער שארבען האָט געבלאנקט מיט געפיהל פון עניוות און אנשטענדיג־קייט. דאס מאגערע געזיכט גלאט אויסגעגאלט; די גראע אויגען מיט א שולדיגען שמייכעלע, האלב פערדעקט מיט בלאָנדע ברע־מען. ווען ער פלעגט א הויב טון די ברעמען און מיר קוקען גלייך אין פנים אריין, האָב איך געפיהלט, אז איך שטעה עפים פאר א פוסטער זאך, וואס איז טונקעל, אבער נישט טיעף. געזעסען איז ער די פים פערבויגען אונטער׳ן שטוהל, דעם דאליאָן פון דער רעכטער האנד אויף איין קניע, און די לינקע מיט׳ן קאפעליוש אראבגעלאזען צו דער ערד. די לאנגע פינגער האָבען א ביסעל געציטערט; די ווינקלען פון די שטייף צונויפגעפרעסטע ליפען זיינען אראבגעהאנגען ווי פון מידקייט. דאס איז געווען א גוטער סימן, אז דער מאן האָט בעצאהלט טייער פאר זיינע מלבושים.

— ערלויבט מיר זיך פארצושטעלען, — האָט ער אנגעהויבען מיט א זיפץ, ווארפענדיג א קרומען בליק אויפ׳ן פענסטער.

— איך בין, ווי זאל איך אייך זאגען, א פראפעסיאנעלער בעל־עברה׳ניק...

איך האָב געמאכט דעם אנשטעל, דאס איך האָב פערהערט זיינע לעצטע ווערטער, און גאנץ רוהיג א פרעג געטון:

— וואס?

— איך בין א פראפעסיאנעלער בעל־עברה׳ניק, — האָט ער איבערגע׳חזר׳ט אות אין אות און צוגעלעגט: — מיין מלאכה איז צו זינדיגען געגען די געזעלשאפטליכע מאראל...

אין דעם טאָן פון די לעצטע ווערטער איז געלעגען אזא׳ן עניוות, אז איך האָב ניט געקענט כאפען אפילו דעם קלענסטען שאָטען פון חרטה ניט אין די ווערטער, און ניט אין דעם געזיכט.

— פיעלייכט... וואלט איהר גענומען א גלאז וואסער? — האָב איך איהם פארגעלעגט.

— ניין, א דאנק אייך! — האָט ער זיך אבגעזאגט, און זיינע אויגען מיט׳ן שולדיגען שמייכעל האָבען זיך אבגעשטעלט אויף מיר.

— ס'ווייזט אויס, אז איהר פערשטעהט ניט גאנץ קלאר, וואס איך מיין?

— ניין, אדרבא, פאר וואס זאלט איהר דיינקען אזוי? — האב איך געענטפערט נאכ'ן שטייגער נאך פון די אייראָפּעאישע זשורנאליסטען, וועלכע האָבען א טבע צו פערדעקען זייער עמ־הארצות מיט אן אפענעם ליגען. אבער ער האָט מיר משמעות ניט געגלויבט. וויגענדיג דעם קאפעליוש, האָט ער גענומען רעדען מיט אן עניוות'דיגען שמייכעל.

— איך וועל אייך ברייננגען א פּאָר פאקטען פון מיין טעטיג־קייט, כדי איהר זאלט פערשטעהן, ווער איך בין אזא...

ביי די ווערטער האָט ער אבגעזיפצט און ארונטערגעלאזט דעם קאָכ. און אויף דאס ניי האָט מיך געוואונדערט, דאס אין זיין זיפצען האָט זיך געפיהלט ניט מעהר ווי א מיעדקייט.

— געדיינקט איהר, — האָט ער אנגעפאנגען, וויגענדיג שטי־לערהייט דעם קאפעליוש, — אין די צייטונגען האָט מען גע־שריבען פון איינעם א מענשען... כ'מיין, פון א שיכור? פון א גרוי־סען סקאנדאל אין א טעאטער?

— איהר מיינט דעם הערען, וועלכער האָט פערנומען א פּלאץ אין די ערשטע רייהען, און אין רעכטען מיטען פון א הייסער סצענע האָט ער זיך אנידערגעשטעלט, אנגעטון דעם הוט און הויך אויפ'ן קול גענומען רופען א דראָשקאר? — האָב איך געפרעגט.

— יע, — האָט ער צוגעגעבען און פריינדליך מוסוף געווען. — דאס בין איך געווען. דאס שטיקעל נייעס אין די צייטונגען אונטער'ן קעפּעל „א ווילדע חיה אין מענשליכער געשטאלט, וואס פיינינט קינדער" — דאס איז געווען אויך וועגען מיר, אזוי גוט ווי די ידיעה מיט'ן נאמען: „א מאן, וועלכער פערקויפט זיין ווייב"... דער חברה־מאן, וועלכער איז צוגעשטאנען אין גאס צו אן איידעלער פרוי מיט זעהר א מיאוס'ען פארשלאג, דאס בין ווייטער איך... בקיצור, איהר וועט געפינען וועגען מיר א בעריכט אין די צייטונגען וועניגסטענס איין מאָל א וואָך; אלע מאָל, ווען

עס דארף בעוויזען ווערען, ווי אויסגעלאזען די היינטיגע וועלט איז...

ער האָט דאס אלץ דערצעהלט ניט הויך, מיט זעהר א קלאָר רער שטימע, אבער אהן א שום בעריהמעריי. איך האָב לחלוטין גאר נישט פערשטאנען. נאר מיר האָט זיך ניט געוואלט ער זאל דאס זעהן. ווי אלע שרייבער, מאך איך אויך תמיד דעם מוליר, אז איך קען כלומר'שט דאס לעבען און די מענשען, ווי מיינע אייגענע פינף פינגער.

— המ... — האָב איך געזאגט מיט'ן טאָן פון א פילאָזאָף.

— הייסט דאס, אז דער מין בעשעפטיגונג פערשאפט אייך פערגניגען, צו וואס?

— ווען איך בין געווען א יונגער מאן, האָט דאס מיך דעם אמת זאגענדיג אמוזירט, — האָט ער געענטפערט. — אבער אצונד איז מיר שוין פינף און פיערציג יאהר, איך האָב א ווייב און צוויי טעכטער... אין אזא לאגע איז זעהר ניט בעקוועם, ווען א צוויי־דריי מאָל די וואך שרייבט מען אין אלע צייטונגען, דאס פון אייך נעהמט זיך די גאנצע אויסגעלאסענהייט, דער גאנצער זנות. אהן אן אויפהער שפירען אייך נאך די צייטונגס־שרייבער, כדי איהר זאלט ערפילען אייערע פליכטען פינקטליך און צו דער צייט.

איך האָב גענומען הוסטען אום ניט צו בעווייזען, אז איך בין נשתומם'דיג. דערנאך, מיט א טאָן פון מיטגעפיהל, האָב איך א פרעג געטון:

— דאס איז ביי אייך אזא קראנקהייט?

ער האָט א שאקעל געטון מיט'ן קאָפּ אויף ניין, זיך אבגעפאָכט מיט'ן קאפעליוש דאס פנים און געענטפערט:

— ניין, א מלאכה. איך האָב שוין אייך געזאגט, אז מיין ספעציאליטעט בעשטעהט אין דעם, וואס איך מאך סקאנדאלען אין גאס און אין עפענטליכע פלעצער... אנדערע חברים אין אונזער געשעפט פערנעהמען זיך מיט עסקים, וואו עס ליגט א גרעסערע פעראנטווארטליכקייט, א שטייגער — בעליידיגען די רעליגיעזע געפיהלען; פערפיהרען פערהייראטע פרויען און אונשולדיגע מייד־

לעך; מאכען א גנבה, וואס זאל בעטרעפען ניט מעהר ווי צעהן טויזענד דאלאר...

ער האָט אבגעזיפצט, זיך ארומגעקוקט און פערטייטשט:

— און איבערהויפט פערברעכען געגען די מאָראל... נו, און איך בעשעפטיג זיך נאר מיט קליינע סקאנדאלען...

ער האָט גערעדט וועגען דעם, ווי א בעל־מלאכה רעדט פון זיין ארבייט. דאס האָט מיך שוין גענומען מאכען בייז און איך האָב געפרעגט סארקאסטיש:

— אייך בעפרידיגט דאס ניט?

— ניין! — האָט ער געענטפערט פראסט־הארציג.

זיין פראסטהארציגקייט האָט מיך געמאכט אבהענדיג און אין דער זעלבער צייט ארויסגערופען א שארפע נייגיריגקייט. איך האָב א ווײַלע געשוויגען און דערנאך איהם געשטעלט די פראגע:

— זייט איהר געזעסען אין געפענגנים?

— דריי מאָל. בכלל זיינען די פערברעכען מיינע פון אזא סאָרט, דאס איך קום אב מעהר ניט ווי מיט צאָהלען שטראף. אבער צאהלען צאהלט די ביורא, פערשטעהט זיך.

— די ביוראָ! — האָב איך איבערגע׳חזר׳ט נישט־ווילענדיג.

— נו, יע! איהר דארפט דאך אליין פערשטעהן, אז מיר גופא איז אונמעגליך צו בעצאהלען די שטראף יעדעס מאָל! — האָט ער געזאגט מיט א שמייכעל. — פופציג דאלאר א וואָך איז גאר ניט אזוי פיעל פאר א פאמיליע פון פיער מענשען...

— לאזט מיר בעקלערען, וואס איהר האָט דא געזאגט, — האָב איך איהם געבעטען און זיך אויפגעהויבען פון שטוהל.

— אדרבא... — האָט ער מסכים געווען.

איך האָב אנגעהויבען ארומצושפרייזען איבער׳ן צימער פאר־ביי איהם הין און צוריק, און אין קאָפּ זיינען מיר דורכגעלאָפען איינע נאך דער אנדערער אלע מיני משוגעת׳ען. מיר האָט זיך גע־וואלט בעשטימען זיין מין משוגעת, אבער עס איז ניט געגאנגען. איין זאך איז געווען פאר מיר קלאָר: דאס איז ניט די איינגע־רעדטע משוגעת פון גרויסקייט. ער האָט פערפאלגט מיינע בעווע־

גונגען מיט א פריינדליכען שמייכעל אויפ'ן מאגערען, אויסגע־צעהרטען פּנים און געדולדיג געוואַרט, וואס וועט זיין דער סוף.

— אלזא, א ביורא? — האָב איך געפרעגט, זיך אבשטעלענ־דיג אנטקעגען איהם.

— יע, — האָט ער געזאגט.

— א סך אנגעשטעלטע?

— דא אין שטאדט — 125 מענער און 75 פרויען...

— דא אין שטאדט? הייסט דאס... אין אנדערע שטעדט זיינען אויך פאַרהאַן די ביוראָס?

— איבער'ן גאנצען לאנד, פערשטעהט זיך! — האָט ער גע־זאגט מיט אזא שמייכעל, ווי ער וואלט מיך געהאלטען אונטער זיינע שוץ־פליגלען.

איך האָב דערפיהלט א רחמנות צו זיך אליין.

— אבער... וואס־זשע... — האָב איך געפרעגט ניט זיכער ביי זיך, — מיט וואס־זשע בעשעפטיגען זיי זיך, די דאזיגע ביוראס?

— זיי זיינען עובר אויף די געזעץ פון מאַראל! — האָט ער געענטפערט מיט עניוות, פערלאזען דעם שטוהל, וואו ער איז גע־זעסען, זיך אויסגעצויגען אין א קרעסלאָ און מיט אן אפענער נייע־גיריגקייט גענומען בעקוקען מיין געזיכט. על כל פנים האָב איך אויסגעזעהן ביי איהם אין די אויגען ווי א ווילדער און ער האָט אויפגעהערט צו זשעניערען זיך.

— צו אלל'די שווארץ יאהר! — האָב איך א קלער געטון. — מען דארף איהם ניט בעווייזען, אז איך פערשטעה גאר נישט...

און רייבענדיג די הענד, האָב איך געפרעגט מיט לעבהאפ־טיגקייט:

— דאס איז אינטערעסאנט! זעהר אינטערעסאנט!... נאר איין זאך וויל איך וויסען... צו וואס דארף מען דאס?

— וואס? — האָט ער געפרעגט מיט א שמייכעל.

— כ'מיין אט די ביוראס, וואס זיינען עובר אויף די געזעץ פון מאראל?

ער האָט זיך גוטהארציג צולאכט, ווי א גרויסער צולאכט זיך

איבער א נארישקייט פון א קינד. איך האָב א קוק געגעבען אויף איהם, און אין קאָפּ איז מיר דורכגעפלויגען דער געדאנק, אז אונ־וויסענהייט איז טאקי דער מקור פון אלע הארץ־וועהטאגען.

— ווי דיינקט איהר, מאכען א לעבען דארף מען צו ניט? — האָט ער געפרעגט.

— אודאי!

— און א לעבען א פיינס?

— נו, פערשטעהט זיך!

דער מאן האָט זיך אויפגעהויבען, צוגעגאנגען צו מיר און מיך א קלאַפּ געטון איבער דער פּלייצע.

— און שוים־זשע, מיינט איהר, איז מעגליך הנאה צו האָבען פון לעבען, ווען מען זאל ניט עובר זיין אויף די געזעץ פון מאָ־ראל? הא?

ער האָט זיך אבגערוקט פון מיר, א וואונק געטון, זיך ווידער אויסגעצויגען אין קרעסלאָ, ווי א העכט אויף א פּאלומעסאַק, ארויס־גענומען א סיגאר, און ניט פרעגענדיג מיין ערלויבנים האָט ער זי פעררויכערט. דערנאָך האָט ער מאריך געווען:

— ווער, זייט מוחל, קען געפינען א טעם אין טרושקאוועס מיט קארבאָל? — און ער האָט א ווארף געטון אויף דר'ערד דאס ברענענדיג שוועבעלע.

דאס איז שוין אן אלטע מעשה: אז א מענש דערפיהלט נאר, דאס ער איז העכער פון צווייטען, בעהאנדעלט ער איהם ווי א דבר אחר.

— מיר איז שווער אייך צו פערשטעהן! — האָב איך זיך מודה געווען, איהם קוקענדיג אין געזיכט.

ער האָט א שמייכעל געטון און געזאגט:

— איך האָב געהאט א העכערע מיינונג פון אייערע פייהיג־קייטען...

וואס א מינוט איז ער געווארען אלץ היימישער. דעם אש פון דער סיגאר האָט ער אראבגעווארפען גלייך אויף דר'ערד; דער־נאָך האלב צוגעמאכט די אויגען און נאכפאלגענדיג דורך די ברע־

מען דעם דינעם רויך פון זיין סיגאר, האָט ער גענומען רעדן ווי א מענש, וועלכער פערשטעהט א טאָלק אין געשעפט.

— איהר זייט ווינציג בעקאנט מיט דער מאָראל, אט וואס איך זעה...

— ניין, א פאר מאָל האָט זי זיך געצעפעט צו מיר, — האָב איך געענטפערט מיט עניוות.

ער האָט ארויסגענומען די סיגאר פון מויל, א קוק געטון אויף איהר שפּיץ און בעמערקט פילאָזאָפיש:

— זיך א האק טון מיט'ן שטערן אן וואנד הייסט נאך ניט צו דערגעהן גרינדליך, וואס א וואנד איז!

— יע, מיין מיינונג איז אויך אזא. אבער איך ווייס ניט פאר וואס, — עפּיס אלע מאָל, ווען איך שטויס זיך אן מיט דער מאָראל, שפּרינג איך אב פון איהר, ווי א פּילקע פון וואנד...

— מען האָט אייך ניט ערצויגען ווי ס'געהער צו זיין! — האָט ער געזאגט מיט'ן טאָן פון א ווערטעל-זאָגער.

— דאס איז אויך מעגליך, — האָב איך איינגעשטימט. — דער סאמע פערברענטער אנהייגער פון מאָראל, וואס מיר איז ווען אויסגעקומען צו טרעפען, איז געווען מיין זיידע עה"ש. ער האָט געוואוסט פון אלע וועגען און שטעגען, וואס פיהרען אייך גלייך אין גן עדן אריין, און אויף די דאזיגע וועגען פלעגט ער תמיד שטויסען יעדען איינציגען, מיט וועלכען ער האָט זיך בעגעגענט. דער אמת איז געווען אנטפלעקט נאר איהם אליין; און מיט וואס ער האָט געקענט פלעגט ער אט דעם אמת ארייגהאקען אין די קעפּ פון זיין ווייב און קינדער. ער האָט אויסגעצייכענט געוואוסט ביז א האָר אלץ, וואס דער רבונו של עולם פערלאנגט פונ'ם מענשען; און אפילו הינד און קעץ האָט ער אויך געלערענט, ווי אזוי מען דארף זיך נוהג זיין אום צו פערדינען א שטיקעל עולם הבא. צו די אלע זאכען איז ער געווען א בייזער, א קמצן, א פּראצענטניק, קיין וואהר ווארט ניט געהאט. און מיט דער אכזריות פון א פייג-לינג — די פיינע מעלה האָבען אלע אנהייגער פון מאראל — פלעגט ער אין א פרייער און א בעקוועמער מינוט קלאפּען די זיי-

טען די שטוביגע מיט וואס ער האָט געקענט און אויף וואס פאר אַן אופן ער האָט געוועלט... איך האָב פּרובירט צו ווירקען אויף מיין זיידען, מאכען איהם א קאפּעלע וויכער, — איין מאָל האָב איך דעם אלטען ארויסגעוואָרפען פון פענסטער, א צווייטען מאָל האָב איך איהם א פּלעט געטון איבער׳ן קאָפּ מיט א שפּיגעל. אי דאס פענסטער, אי דער שפּיגעל זיינען ביידע צובראכען געוואָרען, אבער דער זיידע איז פון דער געשיכטע בעסער ניט געוואָרען. און אזוי איז ער געשטאָרבען אַן אנהייגער פון דער הייליגער מאראל. אט פון יענער צייט אָן, פּערשטעהט איהר מיך, זעהט ביי מיר אויס די מאראל א ביסעל עקעלהאַפט... אפשר וועט איהר מיר זאגען עפּיס א נייעס, וואס זאל מיך קענען מיט דער מאראל שלום מא־כען ? — האָב איך איהם פארגעשלאגען.

ער האָט ארויסגענומען דעם זייגער, א קוק געטון אויף איהם און געזאגט :

— איך האָב קיין צייט ניט צו לייענען פאר אייך א לעקציע... אבער אזוי ווי איך בין שוין יע געקומען צו אייך, רעכט, טו איך דאס. איך האָב אנגעהויבען, מוז איך ענדיגען. ס׳קאָן זיין, אז איהר וועט מיר קענען טון א טובה... איך וועל דאס מאכען בקיצור...

ער האָט ווידער האלב־צוגעמאכט די אויגען און גענומען רע־דען מיט אַן אויפגעבלאָזענעם טאָן :

— די מאראל איז פאר אייך נויטיג ווי דאס לעבען, — אט דאס דארף מען האָבען אין זינען ! פארוואס איז זי נויטיג ? ווייל זי בעוואָרענט אייער פערזענליכע רוה, אייערע רעכט און אייער איי־גענטום. מיט אנדערע ווערטער, זי בעשיצט די אינטערעסען פון דעם „ברודער“. און ווער איז דער „ברודער“ ? דאס זייט איהר דאָך און מעהר קיינער ניט, איהר פערשטעהט א מעשה ? אויב איהר האָט א ווייב א פארשוין, טענה׳ט איהר כסדר צו די ארומי־גע : „לא תחמד אשת רעך, — עס זאל זיך דיר ניט פערגלוס־טען דיין פריינד׳ס ווייב“. אויב א מענש האָט געלד, אָקסען, שקלא־פען, אייזלען און אליין איז ער אויך ניט קיין פלאָקען, — איז ער אַן אנהייגער פון מאראל. די מאראל איז פאר אייך ניצליך, ווען

איהר פערמעגט אלץ, וואס איהר דארפט, און ווילט זיך מיט קיינעם ניט טיילען דערמיט; די מאראל איז שעדליך, ווען די האָר אויפ'ן קאפּ זיינען ביי אייך די איינציגע איבעריגע זאך, וואס איהר האָט.

ער האָט א גלעט געטון מיט דער האנד דעם היילען שארבען און מאריך געווען:

— די מאראל — דאס איז דער היטער פון אייערע אינטערעסען; און אט דעם שומר סטארעוועט איהר זיך אריינצושפּארען אין די נשמות פון די מענשען, וועלכע רינגלען אייך ארום. אין די גאסען שטעלט איהר אוועק פּאליציאנטען און געהיימע אגענטען; אין דעם מענשענ'ס נשמה פעררוקט איהר א גאנצע שרעגגע פּרינציפּען. די דאזיגע פּרינציפּען דארפען אריינוואקסען אין זיין געהירן און פערבינדען דארטין, דערשטיקען און פערניכטען אלע געדאנקען, וואס זיינען אייך פיינדליך; אלע פערלאנגען, וואס זיינען שעדליך פאר אייערע רעכט. די מאראל איז שטריינגער מעהר פאר אלעמען גראָד דארטין, וואו די עקאנאמישע היפּחים טרעטען ארויס בולטער. וואס מעהר געלד איך האָב, בין איך אלץ א שטרייננגערער מאָראל־פּרעדיגער. אט דערפאר זעהט מען טאקי, דאס אין אמעריקא, וואו עס איז פאראהאן אזא גוזמא רייכע לייט, ווערט די מאראל פערגעטערט ווי וור'ייסט וואס.

— יע, — האָב איך געזאגט, — אבער צו וואס דארף מען האָבען א ביורא?

—ווארט א מינוט, — האָט ער געענטפערט, אויפהויבענדיג די האנד מיט א וואזשנער מינע.

— ווי איך האָב אייך געגעבען צו פערשטעהן, איז דער איינציגער צוועק פון דער מאראל אריינצופלאנצען ביי אלעמען דעם געדאנק, דאס מען זאל אייך לאזען צורוה. אבער ווי באלד אז איהר האָט א סך געלד — האָט איהר אויך א סך פערלאנגען און די פולע מעגליכקייט זיי מקיים צו זיין, — אמת? פון דעסטוועגען קענט איהר ניט מקיים זיין דאס רוב פערלאנגען אייערע, סיידען איהר זאלט עובר זיין אויף די פּרינציפּען פון מאראל... וואס־זשע

טוט מען? איהר קענט דאך ניט פרעדיגען פאר דער וועלט דאס, וואס איהר אליין לייקענט אב? ערשטענס, איז דאס ניט בעקוועם; און אגב קען נאך די וועלט אייך ניט גלויבען, און געהט טוט איהר עפּים! די גאנצע וועלט בעשטעהט דאך ניט פון גאָלע נאראָנים... איך כאפּ אייך אָן: איהר זיצט אין א קאפע, טרינקט שאמפאניער און קוסט זעהר א שיינע פרוי, כאטש זי איז ניט אייערע... פון דעם שטאנדפונקט, וואס נאך אייער רעכנונג דארף ער זיין פאר אלעמען היילינ, איז דער מין בעשעפטיגונג פשוט אונמאראליש. אבער פאר אייך פערזענליך איז אזא צייט־פערטרייב נויטווענדיג; דאס איז ביי אייך אן אלטע זיסע געוויינהייט; זי פערשאפט אייך אזוי פיעל פערגנינען. און פאר אייער געוויסען שטעלט זיך אוועק א פראגע: אויף וואס פאר אן אופן קען מען פערבינדען פון איין זייט די דרשות צום עולם חלילה ניט ארייננצולאזען זיך אין די זיסע עברות, און פון דער אנדער זייט אייער ליעבע אט דוקא צו די זעל־ביגע עברות? נאך א ביישפיעל. איהר חזר'ט איבער אויף יעדען טריט און שריט: לא תגנב, גנב'ע ניט. מחמת עס וועט אייך זיין זעהר נישט אנגענעהם, ווען מען וועט אייך אנהויבען צו בע'גנב'ען. וואס איז, א ליגען? אבער אין דער זעלבער צייט, כאטש איהר האָט אפילו געלד ווי בלאטע, — חלש'ט איהר ממש אוועקצו'גנב'ען נאך א ביסעל. א דריטער ביישפיעל: איהר האלט גאר, אוים די וועלט, פון דעם פרינציפּ — לא תרצח, זאלסט ניט הרג'ען א מענ־שען. ווייל דאס לעבען איז אייך טייער, און פאר וואס זאל אייך דאס לעבען ניט זיין טייער? דאס איז אנגענעהם, פול מיט תענוגים. מיט א מאָל קומען צוגעהן די ארבייטער פון אייערע קאָהלען־גריבער און פארדערן העכערן זיי די שכירות. גענען אייער ווילען רופט איהר ארוים סאלדאטען און — טראסק! — א פאָר צעהנדליג ארבייטער ליגען טויט. אדער איהר האט ניט וואו צו פערקויפען די סחורה. איהר ווייזט אן אויף דעם פאקט איי־ער רעגירונג און איהר נעהמט זי איבערצייגען אז עס איז נויטיג צו עפענען פאר אייך א נייעם מארק. די רעגירונג טוט אייך צוליעב און שיקט א קליינע ארמעע ערגיץ קיין אזיען אדער אפריקא, קוי־

לעט דארטין אוים עטליכע הונדערט אדער עטליכע טויזענד איינ־
געבארענע, — און פארטיג: אייער פערלאנג איז מקוים געוואָ־
רען... דאס אלץ שטימט לחלוטין ניט איין מיט אייערע דרשות וועּ־
גען מענשען־ליעבע, אבגעהאלטענקייט און צניעות. אבער ווען איהר
הרג'עט אוים ארבייטער אדער איינגעבארענע, קענט איהר געפינען
א זכות פאר זיך. איהר קענט זאגען, אז דאס פאָרדערן די אינטע־
רעסען פון דער מלוכה. ווי קען דען די מלוכה האָבען א קיום, אז
די וועלט וועט ניט ליגען אויף די קניע פאר אייערע אינטערעסען?
די מלוכה — דאס זייט איהר; פערשטעהט זיך, ווען איהר זייט
א רייכער מאן. א סך שווערער איז אייך אין די קליינינגקייטען —
אין זנות, גנבה און אנדערע זאכען. בכלל, וועל איך אייך זאגען,
איז די לאגע פון גביר — א טראגישע לאגע. פאר איהם איז דורב־
אוים נויטיג, אז אלע זאלען איהם האלט האָבען; אז קיין איינעם
זאל זיך חלילה ניט פערוועלען אנצוגרייפען די גאנצקייט פון זיין
אייגענטום; אז קיינער זאל ניט מחולה מאכען זיינע געוויינהיי־
טען, און אלע זאלען זיך בעגעהן צניעות'דיג מיט זיין פרוי, שועס־
טער, טאכטער. אין דער זעלבער צייט איז פאר איהם גופא ניט נאר
ניט נויטיג ליעב צו האָבען אנדערע מענשען, זיך אבצוהאלטען פון
גנבה, צו בעגעהן זיך צניעות'דיג מיט פרויען, א. ז. וו. — פער־
קעהרט! דאס אלץ איז בלויז א שטערונג פאר זיין פערזענליכער
טעטיגקייט און אונבעדינגט שעדליך פאר'ן ערפאלג פון זיין אר־
בייט. ווי דער שטייגער איז, איז דאך זיין גאנץ לעבען איין רייהע
פון גנבות און גזלות; ער ראבעוועט טויזענדער מענשען, א גאנצע
מדינה; דאס איז נויטיג פאר'ן וואוקס פון קאפיטאל, ס'הייסט
פאר'ן פארטשריט פון לאנד, — איהר פערשטעהט? ער רואינירט
פרויען צעהנדליגוויים, — דאס איז זעהר אן אנגענעהמער צייט־
פערטרייב פאר א פוסט־און־פאסניק. און, אימשטיינס געזאגט,
וועמען זאל ער האָלט האָבען? אלע מענשען צוטיילט ער אין צוויי
גרופען — איינע בע'גנב'עט ער אליין, די צווייטע, פערקעהרט,
זעהט אבצושלאגען ביי איהם דאס זעלביגע פיין געשעפטעל.

דער רעדנער איז געווען א פנים צופרידען מיט זיין גרינדלי־

בער קענטענים אין דער פראגע. ער האָט א שמייכעל געטון און, אוועקווארפענדיג אין א ווינקעל פון צימער די אויסגערויכערטע סי־גאר, האָט ער גענומען רעדען ווייטער:

— בכן: די מאראל ברייננט א נוץ דעם רייכען און איז שעד־ליך פאר אלע אנדערע מענשען. אבער אין דער זעלבער צייט איז זי פאר איהם גופא אן איבריג שטיק סחורה, בעת פאר דער וועלט איז זי נויטיג. אט דערפאר איז דאס, וואס די אנהייגגער פון מאראל סטארעווען זיך אריינצוהאקען אין די מענשען וואס טיעפער די פרינציפען פון מאראל. אבער זיי אליין טראגען דאס פון אויבען־אויף, ווי מען טראגט א שטייגער שניפסען און האנדשוה. נאמיר געהן ווייטער: ווי אזוי וועט איהר איבערצייגען די וועלט, אז פאר איהר איז נויטיג אבצוהיטען די געזעץ פון מאראל? קיינעם קומט גאר ניט ארויס דערפון, וואס צווישען קישעניקעס וועט ער זיין איי־נער אן עהרליכער מאן. אבער ווען עס איז אונמעגליך צו איבערציי־גען, — היפנאטיזירט! דאס גיט זיך איין אלע מאָל...

ער האָט א שאקעל געטון מיט'ן קאפּ, מיר צוגעוואונקען און איבערגע'חזר'ט:

— איז אונמעגליך צו איבערצייגען, — היפנאָטיזירט!

דערנאך האָט ער אוועקגעלעגט זיין האנד צו מיר אויפ'ן קניע, מיר אריינגעקוקט אין געזיכט און ארונטערלאזענדיג די שטימע מאריך געווען:

— דאס ווייטערדיגע וועט פערבלייבען צווישען אונז, גוט?

איך האָב צוגעשטימט דורך א שאקעל מיט'ן קאפּ.

— דאס ביורא, וואו איך בין אנגעשטעלט, בעשעפטיגט זיך מיט'ן היפנאטיזירען די געזעלשאפטליכע מיינונג. איהר פער־שטעהט? איך וויל, מיין הערר, איהר זאלט האלטען אין זינען, אז אזא מין אריגינעלע איינריכטונג טרעפט איהר זעלטען אפילו דא אין אמעריקא, — האָט ער געזאגט מיט שטאָלץ.

איך האָב נאך א מאָל פערנייגט דעם קאפּ.

— איהר ווייסט דאך, אז אונזער לאנד, — האָט ער גענומען רעדען, — לעבט מיט איין איינציגער שטרעבונג: מאכען געלד.

דא ווילט זיך יעדערן זיין רייך, און איין מענש פאר'ן צווייטען איז ניט מעהר ווי א מאטעריאל, פון וועלכען מען קאן תמיד ארויס־קוועטשען א פּאר קערענדלעך גאלד. און דאס גאנץ לעבען בע־שטעהט נאר אין ארויסנעהמען גאלד פון דעם מענשען'ס פלייש און בלוט. דאס פאלק ביי אונז אין לאנד — און וועדליג ווי עס איז מיר אויסגעקומען צו הערען, איז דאס אומעטום אזוי — שטעלט פאר די רויע ערץ, פון וואנען מען קריגט ארויס דאס געל מעטאל, גאלד; דער פּראגרעס — דאס איז די צונויפקלייבונג אין איין אָרט פון דער גאנצער פיזישער ענערגיע פון די מאסען; ס'הייסט די פערשטייפונג פון דעם מענשען'ס פלייש, ביינער און נערוועז — אין גאלד. דאס לעבען, מיין הערר, איז אויפגעבויט זעהר איינפאך...

— דאס איז אייער פערזענליכע מיינונג? — האָב איך א פרעג געטון.

— דאס? געווים, ניט! — האָט ער געזאגט מיט שטאלץ. — דאס איז פשוט אימיצענ'ס פאנטאזיע... איך געדענק ניט, ווי אזוי זי איז מיר אריינגעפאלען אין קאָפּ... איך בענוץ זיך מיט איהר נאר דעמאלט, ווען איך רעד מיט מענשען... נישט נארמאלע מענשען. הערט ווייטער. דאס היגע פאלק קען זיך ניט אבגעבען מיט זינדי־גען — פאר דער דאזיגער מלאכה האָט דאס קיין צייט ניט. די אנ־געשטריינגטע ארבייט צערט אזוי אוים דעם מענשען דורכ'ן טאג, אז ער האָט שוין ניט קיין כחות און ניט קיין בעגעהר א נאש צו טון נאך דער ארבייט, אין די מינוטען פון רוה. מענשען האָבען ניט קיין צייט צו בעינקען; זיי האָבען ניט קיין כח צו וועלען עפּים; זייער לעבען ליגט אין איין ארבייט; נאר פאר דער ארבייט לעבען זיי, און אט דאס אָ מאכט זייער לעבען העכסט מאראליש. סיידען א מאָל, ווען עס איז, אין א יום־טוב, קלייבען זיך ביי אונז צונויף א פּאָר יונגען און היינגען אויף צוויי נעגערים; אבער דאס איז אויך ניט חלילה גענען מאראל; ווייל א נעגער איז ניט קיין ווייסער; און אגב האָבען מיר דא אזא גוזמא שווארצע, אז ווי פיעל מען זאל ניט אויסהיינגען, וועט בלייבען גענוג. אלע פיהרען זיך אויף מעהר

אדער ווענינער אנשטענדיג. דאס היגע לעבען איז שוין לאנג פער־גליווערט געווארען אין די איינגע ראמען פון דער אלטער פוריטא־נישער מאראל; און ווען אימיצער זאל זיך פרופען עובר זיין די פרינציפען איהרע, וועט די עבירה בולט ארויסטרעטען אויף דעם גראָען בילד פון אלגעמיינער אנשטענדיגקייט; פונקט ווי מען וואלט דארטין א שטייגער א שמיר געטון מיט סאזשע. דאס איז גוט פון איין זייט, אבער אין דער זעלבער צייט שלעכט אויך. די העכערע קלאסען פון דער געזעלשאפט קענען שטאלצירען מיט די גוטע מדות פון די נידריגע קלאסען; אבער די מאראלישע אויפ־פיהרונג בעשריינקט דערוויילע די פרייהייט פון די רייכע צו טון דאס, וואס זיי ווילען. זיי פערמאגען געלד; הייסט דאס, אז זיי האָבען דאס רעכט צו לעבען, ווי עס ווילט זיך זיי, און זיך ניט קימערן איין האָר גיט וועגען דער הייליגער מאראל. די רייכע זיי־נען זשעדנע; די זאטע זיינען בעל־תאוה'ניקעס; די לעדיג־געהער זיינען פערדארבען. הויך גראז וואקסט אויף פעטער ערד, זנות — אויפ'ן באדען פון צו פיעל זאטקייט. וואס־זשע זאל מען טון? אב־לייקענען די מאראל גאר אין גאנצען? איז דאס אונמעגליך, ווייל דאס איז נאריש. אויב עס קומט אייך ארויס עפּיס א נוץ דערפון, וואס מענשען ווילען זיין מאראליש, דארפט איהר קענען בעהאל־טען אייערע אייגענע שלעכטע ניטען... אָט דאס איז אלץ! על כל פנים איז דאס פאר אייך ניט אזא גוואלדיגע נייעס...

ער האָט זיך ארומגעקוקט און נאָך מעהר ארונטערגעלאזען די שטימע.

— און אט זיינען די פארשטעהער פון דער העכערער געזעל־שאפט אין ניו־יארק ארויפגעפאלען אויף א מערקווירדיג גליקליכען געדאנק. זיי האָבען בעשלאסען צו גרינדען אין לאנד א געהיימע חברה, וואס זאל האָבען דעם צוועק — עפענטליך עובר צו זיין אויף די געזעץ פון מאראל. דורך בייטרעגע איז געזאמעלט געווא־רען א היבשער קאפיטאל, און אין פערשיעדענע שטעדט פון לאנד זיינען געעפענט געווארען — פערשטעהט זיך בשתיקה — ספּעציע־לע ביוראס צו היפּנאטיזירען די געזעלשאפטליכע מיינונג. מען האָט

געדונגען מענשען, פון דעם סארט ווי איך, און מען האָט אויף זיי ארויפגעלעגט דעם חוב צו בעגעהן פערברעכען געגען מאראל. בראש פון איטליכען ביורא געפינט זיך א מענש מיט ערפאהרונג, וואס מען קען זיך אויף איהם גוט פערלאזען, און ער זאגט שוין די אנגע־שטעלטע וואס צו טון און טיילט איין די ארבייט... געוויינליך איז ער דער רעדאקטאר פון א וואס'ער עס איז ציימונג...

— איך פערשטעה ניט די צוועקען פון דעם ביורא! — האָב איך געזאגט טיעף טרויעריג.

— די פשוט'סטע זאך! — האָט ער זיך אבגערופען. און מיט א מאָל האָט זיך אויף זיין פנים ארויפגעצויגען דער אויסדרוק פון פחד און פון נערוועזער ווארטענים אויף עפּיס. ער האָט זיך אויפ־געהויבען, פערלעגט די הענד הינטער'ן רוקען און גענומען שפּריי־זען איבער'ן צימער מיט לאנגזאמע טריט.

— די פשוט'סטע זאך! — האָט ער איבערגע'חזר'ט. — איך האָב אייך שוין געזאגט, אז די נידריגע קלאסען האָבען ווענינ צייט און דארום זינדיגען זיי ניט. אבער נויטיג איז, אז אויף דער מאראל זאל מען יע עובר זיין — מען קען דאך זי ניט איבערלאזען אן אל־טע מויד, אן עקרה! מען דארף האָבען, אז מענשען זאלען די מא־ראל פון מויל ניט ארויסלאזען; די קולות פערטויבען די געזעל־שאפט און לאזען איהר ניט דערהערען דעם אמת. ווען מען זאל אנווארפען אין טייך א מאסע קליינע שפּענדלעך, קען דורכשווימען צווישען זיי, אונבעמערקט פאר'ן אויג, א גרויסער באלקען. אדער אזא מעשה: ווען איהר האָט ניט־פארזיכטיג ארויסגעשלעפּט דעם טייסטער פון אייער שכנ'ס קעשענע, און גראד אין דער צייט האָט איהר צוגעצויגען די אויפמערקזאמקייט פון דעם ארומיגען עולם צו א קליינעם קישעניקעל, וועלכער האָט אוועקגעלאטכענט א הייפעל ניס, — דאס קען אייך ראטעווען פון א מיאוס'ען סקאנדאל. מען דארף נאר, אז איהר זאלט שרייען וואָס העכער: כאפּט דעם גנב! אונזער ביורא בעשעפטיגט זיך דערמיט, וואָס מיר בעשאפען א מאסע קליינע סקאנדאלען כדי צו פערשטעלען דורך זיי די גרויסע פערברעכען.

ער האָט אבגעזיפצט, זיך אנידערגעשטעלט אין מיטען שטוב און א מינוט געשוויגען.

— צום ביישפיל, אין שטאדט פערשפרייט זיך א קלאנג, דאס איינער א בכבוד׳ער בעל הבית שלאגט זיין פלונית׳טע. דאס ביורא הייסט אונז די מינוט, כ׳מיין מיר און א פאָר אנדערע אנגעשטעלטע, אנצוקלאפען די זייטען אונזערע אייגענע ווייבער. ווי די מעשה איז, טוען מיר וואס מען הייסט אונז. די ווייבער ווייסען, פערשטעהט זיך, דעם סוד און געוואלדעווען אויף וואס די וועלט שטעהט. מיט די סקאנדאלען ווערען פול אלע צייטונגען. און אין דעם טומעל, וואס די ווייבער האָבען אנגעמאכט, פערגעסט מען דערווייל פון יענע סלוכען, ס׳הייסט דעם מיאוס׳ען בעגעהן זיך פון בכבוד׳ען בעל־הבית מיט זיין ארימער פלונית׳טע. וואס פאר א ווערדע, אימשטיינס געזאגט, האָבען סלוכען, ווען איהר האָט פאר די אויגען פאקטען, אמת׳ע פאקטען? אדער: דער עולם פאנגט אן צו רעדען וועגען א פּאָר סענאטארען, וועלכע האָבען כלומר׳שט גענומען לאפּקע. וואס־זשע טוט דאס ביורא? מיר זעהן ארייגצושטעקען לאפּקע אייניגע פּאליציי־בעאמטע, און געהן באלד ארוים פאר׳ן פּובליקום מיט א טראסקעדיגער בעשולדיגונג: די פּאליציי האָט זיך געלאזט אונטערקויפען! און די סלוכען ווערען ווידער א מאָל פערשוואונדען ביים ארויסטרעטען פון אזעלכע הימעל־שרייענדיגע פאקטען. אן אריסטאָקראַטעל האָט בעליידיגט א פרוי. און אויפ׳ן צווייטען טאג דערהערט איהר שוין, ווי אין די קאפעס, אין די גאסען זיינען בעליידיגט געווארען צעהנדליגע פרויען. די מיאוס׳ע געשיכטע, וואס דער אריסטאקראטעל האָט אבגעטון, ווערט אין אלעמען איינגעשלונגען פון די צעהנדליגע מיאוס׳ע מעשים פון דעם זעלביגען סאָרט. און אזוי איז דאס כסדר, תמיד. א גרויסע גנבה ווערט פערשאטען דורך קופעס קליינע גנבה׳לעך, און איבערהויפּט אלע גרויסע פערברעכען ווערען פערשטעלט פון דער וועלט דורך גאנצע בערג קלייניגקייטען. אט דערין בעשטעהט דאס די טעטיגקייט פון ביורא.

ער איז צוגעגאנגען צום פענסטער, האָט פארזיכטיג א קוק גע־

טון אין גאס, דערנאך זיך ווידער אוועקגעזעצט אויפ'ן שטול און מאריך געווען מיט אן אראבגעלאזענער שטימע:

— דאס ביורא בעשיצט די העכערע קלאס פון דער אמערי־קאנער געזעלשאפט פון דעם פאלק'ס משפט. און אין דער איינגע־נער צייט, דורך זיינע אייביגע געוואלדען, דאס מען איז עובר אויף די געזעץ פון מאראל, פערדולט מען דעם פאלק די מוחות מיט קליי־נינקע סקאנדאלען, וואס ווערען אוממישנע ארגאניזירט אום צו בעדעקען די אויסגעלאסענהייט פון די רייכע. דאס פאלק געפינט זיך די גאנצע צייט בעטויבט, פערבלענדט, היפנאטיזירט; דאס האט קיין מינוט צייט ניט א טראכט צו טון זעלבסטשטענדיג און הערט זיך נאר צו צו די מעשיות, וואס די צייטונגען דערצעהלען איהם. און וועמען געהערען די צייטונגען? די מיליאנערען. און ווער האט געגרינדעט דאס ביורא? די זעלביגע מיליאנערען... איהר פערשטעהט? דאס איז זעהר א פיינער איינפאל!...

ער איז אנטשוויגען געווארען און האט זיך פערטראכט, טיעף פערבויגענדיג דעם קאפּ.

— א דאנק אייך! — האָב איך געזאגט צו איהם. — איהר האט מיר מיטגעטיילט א סך אינטערעסאנטע זאכען.

ער האט אויפגעהויבען דעם קאפּ און מיט פער'מרה־שחורה'טע אויגען אויף מיר א קוק געטון.

— יע־ע, דאס איז אינטערעסאנט, אודאי אינטערעסאנט! — האט ער ארויסגערעדט לאנגזאם און פערטראכטערהייט. — אבער דאס הויבט מיר שוין אן צו ווערען איבערדריסיג. איך בין א פאמי־לי־מאן; מיט דריי יאהר צוריק האָב איך זיך אויסגעבויט אן אייגען הייזעל... מיר ווילט זיך א ביסעל אויסרוהען. מיין מלאכה איז א שווערע. אויפצוהאלטען אין דער געזעלשאפט דורך ארץ פאר די געזעץ פון מאראל — אך, מיין פריינד! איהר מעגט מיר גלויבען, אז דאס איז נישט לייכט. אט זעהט נאר: פאר מיר איז ספירט דער טויט. אבער איך מוז זיך אנ'שיכור'ען ווי א דבר אחר... איך האב האלט מיין פרוי און דאס שטיל פאמיליען־לעבען. און איך מוז זיך ארומשלעפּען איבער די קאפעס, מאכען

סקאנדאלען... און תמיד זיין בעשריבען אין די ציימונגען... אפילו אונטער א פרעמדען נאמען, אבער פּאַרט... ווען ניט איז וועט דאָך מיין אמת'ער נאמען ארויס אָפּען, ווי בוימעל אויפ'ן וואַסער, און דעמאָלט... וועט מען דארפען מאכען פּלטה פון שטאדט... איך נויטיג זיך אין א גוטער עצה... איך בין געקומען צו אייך צו פרעגען אייער מיינונג וועגען מיינעם א געשעפט... זעהר א פערפּלאָנטערטע געשיכטע!

— רעדט! — האב איך פּאַרגעשלאָגען.

— פערשטעהט איהר מיך, — האָט ער אָנגעפאנגען, — פאר דער לעצטער צייט האָט זיך פערשפּרייט א נייע מאָדע צווישען די אריסטאָקראטישע קלאסען אין די דרום־שטאאטען: זיי לעבען מיט געגערשע מיידלעך... מיט צוויי און מיט דריי אויף א מאָל. וועגען דעם האָט מען שוין געגומען רעדען. די ווייבער זיינען ניט צופרידען מיט די פיינע מעשים פון זייערע מענער. אין א פּאָר ציימונגען האבען שוין פרויען אריינגעשיקט בריוולעך, וואו זיי דערצעהלען באריכות, וואס די מענער טוען. עס קען מעגליך ארויס א גרויסער סקאַנדאל. דאס ביורא האט זיך די מינוט גענומען, ווי זיין שטיינער' איז, צו אָרגאניזירען „קאָנטר־פאקטען" (אזוי הייסט דאס ביי זיי). דרייצעהן אגענטען, און איך אויך דערינען, דארפען זיך תיכף פערזאָרגען מיט שווארצע פּאָלובויניצעס. צו צוויי און אפילו צו דריי אויף א מאָל...

ער האט נערוועז א שפּרונג געטון פון שטוהל, צוגעלעגט די האנד צו דער קעשענע פון ראָק און מודיע געווען:

— איך קען דאס ניט טון! איך ליעב מיין פרוי... און זי וועט דאס מיר ניט דערלאָזען, אָט דאס איז דער עיקר! און אגב וואָלט באטש געווען איינע!

— זאָגט זיך אב! — האב איך אן עצה געגעבען.

ער האט געוואָרפען אויף מיר א בליק פון רחמנות.

— און ווער וועט מיר בעצאהלען די 50 דאלאר א וואָך? און די באזונדערע בעלוינונג אין פאל פון ערפאָלג? ניין, די עצה לאָזט זייט מוחל פאר זיך... דער אמעריקאנער זאגט זיך ניט אב

פון געלד אפילו אויף מאָרגען נאָך זיין טויט. גיט עפּיס אנאנדער עצה.

— מיר איז שווער! — האָב איך געזאָגט.

— הם! פאַר וואָס זאָל אייך זיין שווער? איהר, אייראָפּייער, זייט זעהר לייכטזיניג אין די פראגען פון מאָראל... אייער אויסגעלאסענהייט איז אונז גוט בעקאנט.

ער האָט דאָס ארויסגערעדט מיט דער שטייפער איבערצייגונג, אז דאס, וואָס ער זאָגט, איז אונבעדינגט אמת.

— אָט וואָס, — האָט ער מאריך געווען, זיך איינבויגענדיג צו מיר, — וואהרשיינליך האָט איהר דאָ בעקאנטע אייראָפּייער? איך בין זיכער, אז יע...

— אויף וואָס דאַרפט איהר זיי? — האָב איך א פרעג געטהון.

— אויף וואָס? — ער איז אבגעגאנגען פון מיר און זיך אנידערגעשטעלט אין א דראמאטישער פּאָזע. — איך קען בשום אופן ניט נעהמען אויף זיך דעם עסק מיט די נעגערקעס. זאָגט איהר אליין: ערשטענס, וועט מיר די פרוי ניט דערלאָזען; און ווידער האָב איך זי טאַקי האָלט, מיין פרוי מיין איך. ניין, איך קען ניט — און פטור.

ער האָט אַן ענערגישען טרייסעל געגעבען מיט'ן קאָפּ, דורכגעפיהרט מיט דער האנד איבער'ן פליך און מאריך געווען מיט א חניפה־טאָן:

— אפשר וואָלט איהר מיר געקענט פאַר'ן געשעפטעל רעקאָמענדירען עפּיס אַן אייראָפּייער? זיי לייקענען אָב די מאָראל סיי ווי סיי, טאָ וואָס־זשע אַרט זיי? גיט מיר אימיצען פון די אָרימע עמיגראנטען, האָ? איך בעצאָהל צעהן דאָלאר א וואָך, גוט? געהן איבער די גאסען מיט די נעגערקעס — דאס נעהם איך אויף זיך. דערהויפּט וועל איך טון אַלץ אליין; ער דאַרף נאר זעהן, עס זאָלען געבאָרען ווערען קינדער... די פראגע דאַרף פערענטפערט ווערען טאַקי היינט אָוועגד. איהר שטעלט זיך נאר פאָר, ס'ארא סקאנדאל עס קען זיך דאָס פאַנאנדערברענגען, ווען

מען זאָל דעם פייער אין די דרום־שטאַטען ניט פערשיטען אין דער צייט מיט כל המיני שמאטעס! אין די אינטערעסען פון דעם נצחון פון מאָראל — איז נויטיג זיך צוצואיילען...

... ווען ער איז אנטלאָפען פון צימער, בין איך צוגעגאַנ־גען צום פענסטער און האב צוגעלעגט צו דער שו"ב אבצוקיה־לען די האנד מיינע, וואס האט מיר גוט ווען געטון נאך א בע־ריהרונג מיט זיין שארבען.

ער איז געשטאַנען אונטען אויף דעם טראָטואר און עפּיס געמאַכט צו מיר מאָדנע מיט די הענד.

— וואס פערלאנגט איהר? — האב איך א פרעג געטון, עפנענדיג דאס פענסטער.

—איך האב פערגעסען ביי אייך מיין קאפעליוש! — האט ער געזאגט מיט עניוות.

איך האב אויפגעהויבען פון דר'ערד דעם קאפעליוש און איהם ארויסגעוואָרפען אין גאס. און בעת איך האב געהאלטען אין פערמאכען דאס פענסטער, האָב איך דערהערט די פראגע אין א געשעפטסמעסיגען טאָן:

— און אז איך וועל געבען פופצעהן דאלאר א וואָך? הא? דאס איז א גוטער מקח!

חבר.

1

אלץ אין דער דאָזיגער שטאָדט איז געווען משונה׳דיג, אלץ איז געווען אונפערשטענדליך. א מאסע קלויסטערם האָבען געהויבען אין הימעל ארײן זייערע העלע, קאָלירטע קעפּ, אָבער די ווענד און די קוימענס פון די פאבריקען זיינען העכער געווען פון די גלאָק־טורעמס. און דערשטיקט דורך די שווערע געביידעס פון די געשעפטס־הייזער זיינען די קלויסטערס פערלאָרען געווען אין דעם טויטען נעץ פון די שטיינערנע ווענד, ווי פאנטאסטישע בלומען אין שטויב און אין מיסט פון חורבות. און ווען די גלאָקען האָבען גערופען תפילה טון, פלעגען די קופּערנע געשרייען זייערע ארויפפויזען אויף די אייזערנע דעכער און מאכטלאָז פערשוואונדען ווערען אין די שמאָלע לעכער צווישען די הייזער.

די הייזער זיינען געווען הויכע און ברייטע און אָפטמאָל שיינע, די מענשען — העסליכע פערזעהעניסען און אלע מאָל קלעגליך־קליינליכע. פון אין דער פריה ביז ביי נאכט זיינען זיי פערהאוועטע, ווי מייז, ארומגעלאָפען איבער די שמאָלע קרומע גאסען פון דער שטאָדט און געזוכט מיט זשעדנע אויגען: איינע — ברויט, די אנדערע — אונטערהאלטונגען; די דריטע זיינען געשטאנען אויף די ווינקלעך גאסען און שטריינג, פיינדליך אכטונג געגעבען, אז די שוואכע זאָלען אָהן א פּיפּס פון פּראָטעסט פערבלייבען אין דעם רשות פון די שטארקע. שטארקע האָבען געהייסען די רייכע; אלע האָבען געגלויבט, אז נאָר געלד גיט דעם מענשען מאכט און פרייהייט. אלע האָבען געגארט נאָך מאכט,

ווייל אלע זיינען געווען שקלאפען; דער לוקסוס פון די רייכע האט ארויסגערופען קנאה און שׂנאה ביי די ארימע; קיינער האט ניט געוואוסט פון א זיסערער מוזיק אלס דער קלאנג פון גאָלדערנע מטבעות, און דערפאר איז איינער דעם צווייטען געווען א דם שונא, און אלעמענ'ס הערשער און אויבערהאר איז געווען אכזריות.

איבער דער שטאדט האט צייטענווייס געלויכטען די זון, אבער דאס לעבען איז תמיד געווען חשך, און די מענשען האבען אויס־געזעהען ווי שאָטענס. ביי נאכט פלעגען זיך אָנצינדען א סך פרייליכע פייערלעך, אבער דעמאָלט פלעגען ארוים אין די גאסען הונגעריגע פרויען פערקויפען פאר געלד די לאסקעס זייערע; פון אומעטום האט געשלאָגען אין די נאָזלעכער דער פעטער גערוך פון פערשידענע עסענס; פון יעדען ווינקעל האבען שטום און זשעדנע געפינקעלט די בייזע אויגען פון די הונגעריגע; און איבער דער שטאָדט האט שטילערהייט געשוואומען א פערשטיק־טער קרעכץ פון אומגליק, און דאס האט קיין כח ניט געהאט עפּיס דורך א הויכען געשריי צו דערמאָנען פון זיך.

אלעמען האט זיך געלעבט אומעטיג און אונרוהיג; אלע זיינען געווען אי שונאים, אי שולדיגע; נאָר זעלטען ווער האט זיך געהאלטען פאר גערעכט, אבער די טאקי זיינען געווען גראָב ווי ווילדע חיות, און זייער גרויזאמקייט האט קיין שיעור ניט געהאט...

אלע האבען געוואָלט לעבען, און קיינער האט ניט געוואוסט ווי מען פיהרט אוים פריי דעם אייגענעם ווילען; קיינער האט דאס ניט געקאָנט טון... און יעדער טריט ווייטער, אין דער צוקונפט, האט ניט ווילענדיג געצוואונגען זיך אומצוקוקען צו דער געגענ־ווארט. און זי, די געגענווארט, האט מיט איהרע מעכטיגע און אייזערנע לאפּעס פון א זשעדנער חיה רעה אבגעשטעלט דעם מענ־שען אין מיטען וועג און איהם ארייגעזויגען אין איהרע קלעבע־דיגע ארעמס.

מיט אן אומעט אין הארצען, פערלעגען און אבהענדיג, פלעגט דער מענש שטעהן פאר'ן העסליך - איבערגעקרימטען געזיכט

פונ'ם לעבען. מיט טויזענדער אויגען, הילפלאָזע, טרויעריגע, האָט דאָס געקוקט צו איהם אין הארצען אריין, און עפּעס פער־לאַנגט, געבעטען... און דעמאָלט פלעגען אָבשטארבען אין דער נשמה די ליכטיגע געשטאלטען פון דער צוקונפט; א קרעכץ פון מאכטלאָזיגקייט פלעגט אָבהילכען אין דער נאכט און דערטרונקען ווערען אין דעם צוזיסענעם כאָר פון די קרעכצען און וועה־געשרייען, וואָס עס האָבען ארויסגעלאָזט אלע קלעגליכע, אלע אומגליקליכע, אלע פון דעם לעבען פערמוטשעטע מענשען.

שטענדיג איז געווען אומעטיג, שטענדיג אונרוהיג, צייטענווייס פלעגט אָנפאלען א שרעק; און ארום די מענשען איז געשטאַנען אונבעוועגליך, אָבווארפענדיג די לעבעדיגע שטראלען פון דער זון, אָט די תפיסה — די פערכמארעטע, פינסטערע שטאָדט, די שווערע קופּעס שטיינער, פאנאנדערגעלייגטע מיט אן עקעלהאפטער רעגעלמעסיגקייט, שטיינער, וואָס האָבען די קלויסטערס איינגעשלונגען.

און די טענער פון דער לעבענס־מוזיק זיינען געווען — דער פערשטיקטער געשריי פון וועהטאָג און בייזקייט, דאָס שטילשעפּטשען פון בעהאלטענעם האס, דאָס שרעקענס־בולען פון גרויזאמקייט, דער ליידענשאפטליכער קוויטש פון געוואלט...

2

אין דער פינסטערער האוועניס פון צרות און אומגליק; אין דעם קאָנוואולסיען־שטרייט פון נויט און זשעדניקייט; אין דעם זומפּ פון קלעגליכער זעלבסט־ליעבע; איבער די קעלער־שטיבער פון די הייזער, וואו עס האָט געוואוינט די אָרימקייט, וועלכע האָט בעשאפען די עשירות פון שטאָדט, — זיינען ארומגעגאנגען אונגעזעהענערהייט עלענדע טרוימער, — פול מיט גלויבען אין מענשען, אלעמען פרעמד, פון אלעמען ווייט, די פּרעדיגער פון אויפשטאנד, די שטורעמדיגע פונקען פון דעם ווייטען פייער פון אמת. בשתיקה האָבען זיי געבראכט מיט זיך אין די קעלער־שטיבער די קליינע פרוכטבארע זריעות פון דער איינפאכער און גרויסער

לעהרע. און דאָ שטרענג, מיט אַ קאַלטען גלאַנץ אין די אויגען, דאָ ווייך און מיט ליעבשאַפט האָבען זיי אָט דעם קלאָרען ברענענ־דיגען אמת געזייט אין די פינסטערע הערצער פון מענשען־שקלאַפען, פון מענשען, וואָס די מאַכט פון די זשעדנע און דער ווילען פון די גרויזאַמע האָט זיי פערוואַנדעלט אין בלינדע און שטומע ווערקצייג פון דער פּראָפיט־מאַכעריי.

און די דאָזיגע מענשען, מיט אַ פינסטערען און דערשלאָ־גענעם מוח, האָבען זיך צוגעהערט אין ספקות צו דער מוזיק פון די נייע ווערטער, וואָס לאַנג שוין, ווי דורך אַ חלום, האָט נאָך זיי געגאַרט זייער קראַנק האַרץ. ביסלעכווייז האָבען זיי גענומען אויפהויבען די קעפּ און פאַנאַנדערדרייסען די פּעטליעס פון די געשייטע שקרים, מיט וועלכע עס האָבען זיי פערפּענטעט די מעכ־טיגע און זשעדנע געוואַלט־טוער.

אין זייער לעבען, אָנגעפילט מיט אַ פערבאָרגענעם כעס, אין די הערצער, פער'סם'ט מיט הונדערטער קריוודעס, אין דעם פער־שטאַנד, פערמיסטיגט מיט די העל־אויסגעפאַרבטע ליגענס פון דער חכמה פון די שטאַרקע, אָט אין דאָס שווער, טרויעריג לעבען, דורכגעווייקט מיט דער גאַל פון בעליידיגונג, — האָט מען אריינ־געוואָרפען דאָס איינפאַך, ליכטיג וואָרט:

— חבר!...

דאָס וואָרט איז ניט געווען פאַר זיי ניי. זיי האָבען עס פריהער געהערט און אליין אויך ארויסגערעדט. דאָס האָט אָבער געקלונגען ביז אהער אַלס אַ פּוסטער, טעמפּער קלאַנג, אַזוי ווי אַלע בעקאַנטע, אָבגעמעקטע ווערטער, וואָס מען קאָן פערגעסען און — גאַר נישט פערלירען דערביי.

אָבער העל און קרעפטיג האָט דאָס געקלונגען יעצט, גאַר ניט דער קלאַנג וואָס אַ מאָל. אנאַנדער נשמה האָט אין איהם געזונ־גען; עפּעס אַזוינס איז געווען אין איהם, וואָס האָט געהאַט די שטייפקייט, און דעם גלאַנץ, און די פיעל־זייטיגקייט פון אַ דיי־מענט... די מענשען האָבען אויפגענומען דאָס וואָרט און עס אָנגע־הויבען ארויסצורעדען פאָרזיכטיג, אָבגעהיט, צו וויגען עס אין

זייער הארצען ווייך און צארט, ווי א מוטער, וואס וויגט אין וויגעלע איהר ניי־געבארען עופ'עלע, פון וועמעס פנים'ל זי קען די אויגען ניט אבּרייסען.

און וואס טיעפער זיי האבען אריינגעקוקט אין די ליכטיגע נשמה פון דעם ווארט, האט דאס זיי אויסגעוויזען אלץ ליכטיגער, אלץ בעדייטענדער, אלץ העלער.

— חבר! האבען זיי געזאגט.

און זיי האבען געפיהלט ביי זיך, אז דאס ווארט איז געקומען אום צו פעראייניגען די גאנצע וועלט, אום אויפצוהויבען אלע מענשען אויף דער הויכקייט פון פרייהייט און צו פערבינדען זיי מיט א נייעם באנד, מיט'ן שטייפען באנד פון רעספּעקט פאר'ן מענשען'ס פרייהייט צוליעב זיין פרייהייט.

ווען דאס ווארט איז איינגעוואקסען געווארען אין די הערצער פון די שקלאפען, האבען זיי אויפגעהערט צו זיין שקלאפען, און האבען איין מאל א זאג געטון דער שטאדט און אלע איהרע קרעפטען דאס גרויס מענשליך ווארט:

— איך וויל ניט!

דעמאלט האט זיך דאס לעבען אבגעשטעלט, ווייל אט זיי זיינען דאס געווען די קראפט, וואס האט געטריבען דאס לעבען, זיי און מעהר קיינער ניט. עס האט זיך אבגעשטעלט דאס פּליסען פון וואסער, דאס פייער האט זיך פערלאשען, די שטאדט איז איינגעוויקעלט געווארען אין א געדיכטע פינסטערניס און די שטארקע זיינען ווי קליינע קינדער געווארען.

אן אימה האט פערכאפּט די נשמות פון די געוואלט־טוער. און זיך שטיקענדיג אין דעם גערוך פון זייער אייגענעם מיסט, האבען זיי דערווארגען אין זיך דעם כעס אויף די רעוואלטירטע, אין שרעק פאר זייער מאכט, וואס זיי האבען גאר ניט בעגריפען.

די געשטאלט פון הונגער האט זיך זיי אוועקגעשטעלט פאר די אויגען, און די קינדער זייערע האבען געוויינט אין דער פינסטער.

די הייזער און די קלויסטערס, פערוויקעלטע אין חשך, האבען זיך צונויפגעגאסען אין א לעבלאזען כאאס פון שטיין און אייזען

זען. א שטילקייט ווי פאר א שטורם האָט פערגאָסען די גאסען מיט איהר טויטער נאסקייט. עס האָט זיך אָבגעשטעלט דאָס לע־בען, ווייל די קראפט, וואָס עס בעשאפט דאָס לעבען, איז צום בעוואוסטזיין געקומען, און דער שקלאַף — דער מענש האָט געפו־נען דאָס כשוף־וואָרט, דאָס אונבעזיגבארע וואָרט, וואָס דריקט אוים זיין ווילען, האָט זיך בעפרייט פון יאָך און דערזעהן בעשיינ־פערליך די מאכט זיינע, די מאכט פון בעשעפער.

די טעג זיינען געווען טעג פון אומעט פאר די שטאַרקע, פאר די, וואָס האָבען זיך געהאלטען פאר די הערשער פון לעבען; די נעכט — יעדער איינע האָט אויסגעזעהן ווי טויזענד נעכט: אזוי דיק איז געווען די פינסטערנ׳ס, און אזוי בעטלעריש־קארג און שרעקעדיג האָבען געפינקעלט די פייערלעך אין דער טויטער שטאָדט. און אָט זי, די שטאָדט, וואָס איז בעשאפען געוואָרען דורך די ארבייט פון דורות; די חיה רעה, וואָס האָט זיך גענעהרט מיט׳ן מענשליכען בלוט, האָט זיך דעמאָלט אוועקגעשטעלט פאר זיי אין איהר גאנצער העסליכער נישטיגקייט, — א קלעגליך בער־געל פון שטיין און האָלץ. קאלט און פערפינסטערט האָבען גע־קוקט אין גאס אריין די בלינדע פענסטער פון די הייזער, און אי־בער די גאסען זיינען מונטער ארומגעגאנגען די אמת׳ע בעלי־בתים פון לעבען. זיי זיינען אויך געווען הונגעריג, און פיעל מעהר פון די איבעריגע; נאָר הונגער איז פאר זיי קיין נייעס ניט געווען, און די יסורים פון זייער גוף האָבען ניט געברענט אזוי שטארק ווי די יסורים פון יענע, פון די בעלי־בתים פון לעבען, און דאָס האָט ניט געלאָשען דאָס פייער פון זייערע נשמות. זיי זיינען געווען אָנגעצונדען מיט׳ן בעוואוסטזיין פון זייער מאכט, אין די אויגען ביי זיי האָט געברענט דער קומענדיגער נצחון. זיי זיינען געגאנגען איבער די גאסען פון דער שטאדט, פון זייער ענגער און פינסטערער תפיסה, וואו מען האָט זיי בעגאָסען מיט פער־אכטונג, וואו מען האָט אָנגעפילט די נשמות זייערע מיט קריווד־דעס, — און זיי האָבען געזעהען די גרויסע בעדייטונג פון זייער ארבייט, און דאָס האָט אין זיי געהויבען די בעוואוסטזיניגקייט,

אז זיי האָבען דאָס הייליג רעכט צו זיין די בעלי־בתים פון לעבען, זיינע געזעצגעבער און זיינע בעשעפער. און מיט א נייער קראפט, מיט א פערבלענדענדער העלקייט, האָט זיך פאר זיי דעמאָלט אנידערגעשטעלט דאָס וואָרט פון שאפונג און פעראייניגונג:

— חבר!

צווישען די פאלשע ווערטער פון דער געגענוואַרט האָט דאָס געקלונגען אלס א פרייליכע בשורה פון דער צוקונפט, א בשורה פון דעם נייעם לעבען, וואָס איז געלעגען אָפען פאר אלעמען גלייך דאָרטין פאָראויס... ווייט צו נאָהענט? זיי האָבען געפיהלט, אז דאָס ווענדט זיך אָן זייער ווילען: אליין דערנעהנטערען זיי זיך צו דער פרייהייט, און אליין דערווייטערען זיי איהר אָנקומען.

3

די גאסען־פרוי, וואָס איז נאָך נעכטען געווען א האלב־הונגעריגע בהמה און מיט א געפּאַלענעם הארצען געוואַרט אויף דעם בלאָטיגען טראָטואר, ביז וואנען אימיצער וועט קומען צו איהר און פאר א קליינע מטבע גראָב קויפען די געצוואונגענע לאסקעס, — אויך די גאסען־פרוי האָט געהערט אָט דאס וואָרט; אָבער זי האָט געשמייכעלט, א פערשעמטע, און ניט געקענט פועל'ן ביי זיך אליין דאָס וואָרט ארויסצורעדען. צו איהר איז צוגעגאנגען א מענש, וואָס זי האָט אזוינע ווי ער ניט באגעגענט ביז דעם טאָג; ער האָט איהר ארויפגעלעגט די האנד אויף דער פלייצע און געזאָגט צו איהר מיט'ן לשון פון אן אייגענעם:

— חבר!

און זי האָט געלאכט שטיל און שעמעוודיג; זי האָט מורא געהאט זי זאָל זיך ניט פאנאנדערוויינען פון דער פרייד, וואָס איהר בעשפּיגען הארץ האָט צום ערשטען מאָל דערפיהלט. אין די אויגען איהרע, וואָס האָבען געוויינליך חוצפה'דיג און הונגעריג געקוקט אויף דער וועלט מיט דעם טעמפּען בליק פון א בהמה, האָבען יעצט געפינקעלט טרערען פון דער ערשטער ריינער פרייד. אָט די פרייד פון די פערשטויסענע, וועלכע האָבען זיך אָנגעקניפּט אָן

דער גרויסער פאמיליע פון די ארבייטער פון דער גאנצער וועלט, האָט געבלישטשעט אומעטום אין די גאסען פון שטאָדט, און די פערטונקעלטע אויגען פון די הייזער האָבען זיך צוגעקוקט צו דער פרייד וואָס ווייטער אלץ מיט מעהר רשעות, אלץ מיט מעהר קאלטקייט.

דער בעטלער, וואָס נאָר זיך פון איהם אָבצוטשעפּען האָט מען איהם נעכטען צוגעוואָרפען א קלעגליכע קאָפּיקענע מטבע, דער ווערט פון נגיד'עשען רחמנות, — ער האָט אויך געהערט אָט דאָס וואָרט, און דאָס איז געווען פאר איהם די ערשטע נדבה, פון וועלכער זיין עלענד הארץ, צונאָגט פון אָרימקייט, האָט א ציטער געטון מיט'ן געפיהל פון דאנקבארקייט.

דער דראָשקאר, א טשיקאווער קערל, וואָס די בעלי־בתים פלעגען איהם אימער־צו שטורכען אין רוקען כדי ער זאָל איבער־געבען די דאָזיגע סטוסאקעס זיין הונגעריגען פערמאטערטען פער־דעל, אָט דער פיעל מאָל געשלאָגענער מענש, וועלכער איז פער־דולט געוואָרען פון דער קלאפּעריי פון די רעדער איבער'ן שטיינער־נעם ברוק, — ער אויך האָט מיט א ברייטען שמייכעל געזאָגט צום פוסגעהער:

— צופיהרען, הא?... חבר...

האָט געזאָגט — און זיך באלד דערשראָקען. ארייגגענומען די לייצעס אין די הענד, עפּים ווי צוגעגרייט זיך שנעל אוועקצו־פאָהרען, און געקוקט אויפ'ן פוסגעהער. א שמייכעל פון פרייד איז געווען צוגאָסען בשעת מעשה אויף זיין ברייטען, רויטען פּנים, און דעם שמייכעל האָט ער ניט געוואוסט ווי צו בעהאלטען.

דער פוסגעהער האָט צו איהם א וואָרף געטון א פּאָר גוטמו־טיגע אויגען און געענטפערט צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ:

— א דאנק, חבר. איך וועל דערגעהן צופוס, נישט ווייט.

— אוי דו, מאמע זיסע!... — האָט דער דראָשקאר ארויס־געשריען, א בעגייסטערטער, זיך גענומען דרעהען אויף די קאָז־לעס און ברייט, פול שמחה פינטלענדיג מיט די אויגען, איז ער ערגיץ אוועקגעפאָהרען מיט א קלאפּעריי און א געשריי.

רעדלעך מענשען זיינען געגאנגען איבער די טראָטואַרען, און אַלץ עפטער פלעגט אַ פינקעל טון צווישען זיי דאָס גרויס וואָרט, וואָס טראָגט אין זיך די שליחות צו פעראייניגען די וועלט:

— חבר!

דער פּאָליציי־בעאמטער, מיט וואָנסען, אין אָנגעבלאָזענער און אַ פער׳מרה־שחורה׳טער, איז צוגעגאנגען צו אַ רעדעל מענשען, וואָס איז געשטאַנען צונויפגעפּרעסט אויף׳ן ווינקעל גאס לעבען אַ זקן אַ רעדנער, האָט זיך אַ ווײַלע צוגעהערט צו יענעם׳ס ווער־טער און ניט איילענדיג ארויסגערעדט:

— צו פערזאמלען זיך איז ניט ערלויבט... געהט זיך פאַ־נאנדער, מיינע הערר׳ען...

און אין אַ סעקונדע ארום האָט ער ארונטערגעלאָזט די אוי־גען צו דער ערד און אַ זאָג געטון שטילער:

— חברים...

אויף די געזיכטער פון יענע, וואָס האָבען געטראָגען אָט דאָס וואָרט אין זייערע הערצער, וואָס האָבען אריינגעלעגט פלייש און בלוט אין דעם הילכיגען מעטאַלענעם קול קורא צו פעראייניגען זיך, אויף זייערע געזיכטער האָט אָבגעשטראַלט דאָס שטאָלצע געפיהל פון יונגע בעשעפער. און ס׳איז קלאָר געוועזען, אַז די קראַפט, וואָס זיי האָבען אריינגעלעגט מיט אַ פולער האנד אין דאָס לעבעדיג וואָרט, וועט קיינער ניט זיין שטאַרק גענוג צו פער־ניכטען, צו בעזיעגען און אויסצושעפען.

געגען זיי האָבען זיך שוין גענומען פון וויטען צונויפ־קלייבען גראָע בלינדע מאסען פון בעוואפענטע מענשען, און זיך אויסשטעלען טויט־שטיל אין גלייכע רייהען. דאָס האָט די רשעות פון די געוואַלט־טוער זיך צוגעגרייט אָבצופיהרען אָן אַ זייט די בוואַליע פון גערעכטיגקייט.

און אין די איינגע, שמאָלע גאסען פון דער גרויסער שטאָדט, צווישען איהרע קאַלטע, שווייגעדיגע ווענד, וואָס זיינען אויסגע־בויט געוואָרען דורך אונבעוואוסטע מייסטערס, איז אַלץ מעהר

און מעהר געוואקסען און צייטיגער געוואָרען דער גרויסער גלויבען פון די מענשען און דער אלגעמיינער ברידערליכקייט.

— חברים!

א מאָל דאָ, א מאָל דאָרט פלעגט זיך ארויסכאפּען א פונק פון דעם פייער, וואָס וועט אין דער צוקונפט ארומנעמען די ערד מיט דעם ליכטיגען געפיהל פון קרובה'שאפט פון אלע איהרע איינוואָהנער. די גאנצע ערד וועט דאָס ארומנעמען, און פערברענען אויף אש דאָס בייז, דעם האס און די אכזריות, וואָס פערקריפּלען אונז; דאָס וועט ארומכאפּען אלע הערצער און זיי צוזאמענגיסען אין איין איינציג וועלט־הארץ, א הארץ פון א אמת איידעלער פאמיליע פון פרייע ארבייטער, וואָס קען ניט צערטיילט ווערען.

אין די גאסען פון דער טויטער שטאָדט, וואָס איז בעשאפען געוואָרען דורך די הענד פון שקלאפען; אין די גאסען פון דער שטאָדט, וואו עס האָט געהערשט שלעכטס, איז געוואקסען און אלץ שטארקער געוואָרען דער גלויבען אין מענשען, דער גלויבען אין זיין צוקינפטיגען נצחון איבער זיך און איבער דער שלעכטס פון דער וועלט.

און אין דעם אונדייטליכען תהו ובהו פון דעם נישט־רוהיגען, נישט־פרייליכען לעבען האָט ווי א העלער שטערן, ווי א פייער א וועגווייזער, געפינקעלט דאָס איינפאך וואָרט, טיעף ווי דאָס הארץ: — חבר! חבר!